

de Soete Bazinne

M. Wertheim

DE SOETE BAZINNE

Wertheim heeft zich in dit boek als milieu gekozen de wereldstad die Amsterdam was in het midden van de 17de eeuw, in de periode van het uitbreken van de Eerste Engelse oorlog (1652). En de allure van die vitale stad, op het hoogtepunt van haar unieke bloei, centrum van de wereldhandel en scheepvaart, heeft ook de schrijver de maat en ruimte geschonken voor een ont-plooiing die indrukwekkend is.

Onder de handen van deze geboren verteller is de historie tot een leven gekomen waarin het verleden tot een bruisend heden werd. Het zijn geen historische figuren, die Wertheim heeft afgebeeld, noch ging het hem om vaderlandse geschiedenis; neen, mensen bevolken dat Amsterdam, die zwoegen, lijden, vechten en beminnen; maar dan ook mannen en vrouwen die hun eigen tijd tot een 'Gouden Eeuw' hebben gemaakt. Een tijd die Wertheim visueel heeft opgeroepen, als gezien door de scherpe blik van onze 17de-eeuwse meesterschilders: de hoofdfiguur Anna Swaerde-maeckers, herbergierster in 'De Lentebloom', de reders en kooplieden, de vrome joden die hun eigen oude wereld aarzelend hechten aan het groeiende Amsterdam.

Als geen ander beschikt Wertheim over het vermogen om een oneindig geschakeerde rijkdom aan gebeurtenissen en personen te componeren tot één groot en meeslepend verhaal.

Van M. Wertheim verschenen, eveneens bij Elsevier, en zijn bij de boekhandel verkrijgbaar

ISAAC DE FUENTES

3de druk

Een fascinerende roman van een joodse familie in het midden van de vorige eeuw. Formaat 21 x 14 cm, 360 blz.

VORST VAN DE BALLINGSCHAP

3de druk

Een bijzonder knappe roman over de bewoners van de Rotterdamse Jodenbuurt in het begin van de 19de eeuw. Formaat 21 x 14 cm, 320 blz.

PRENTEN AAN DE GALG

Een verzameling boeiende en geestige verhalen.

Formaat 21 x 14 cm, 328 blz.

ELSEVIER-UITGAVEN

M. Wertheim

DE SOETE BAZINNE

M. WERTHEIM

DE SOETE BAZINNE

TWEEDE DRUK

MCMLX

AMSTERDAM - ELSEVIER - BRUSSEL

Van dezelfde auteur verscheen bij Elsevier
VORST VAN DE BALLINGSCHAP
ISAAC DE FUENTES
PRENTEN AAN DE GALG

Omslagontwerp
Eppo Doeve

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

OORLOG

„Boven u een vertoornd God, onder u brandend sulphur waar de rook der pijniging opstijgt! Achter u een verwaarloosd leven en voor u een eindeloze eeuwigheid!”

Fel blikken de ogen van dominee Johannes de Geer rond in de Oude Kerk. Het is alsof zij de plekken zoeken, waar zijn woorden zijn neergekomen als striemende geselslagen. De kerkgangers zijn stil, geen voet schuifelt, geen bank kraakt. Zij voelen in deze aanhef de opgekropte woede van de verbeterden grijsaard, die hen regeert vanaf zijn preekstoel. Zij zien dat ascetengezicht boven de witte kraag, die scherp afsteekt tegen de zwarte tabberd. Dan slaat zijn hand heftig op de Bijbel en hij roept hen toe:

„Dit Boek der Boeken, dat u gegeven werd, dit licht voor u ontstoken! wat hebt ge ermee gedaan? Ge hebt het uitgeblazen met uw stinkende drankadem, omdat gij het duister verkiest voor uw hoerderijen!! en uw diefstallen! In het donker wilt ge liegen en uw valse getuigenissen afleggen, maar weet! Gods ogen priemen door die duisternis en zien u, doorgronden de leugens op uw aangezicht, zien uw van wellust vertrokken bekken! Uur na uur, dag na dag, jaar na jaar bedriegt gij God. Iedere zondag komt ge voor mijn stoel met uw schijnheilige smoelen en kijkt naar mij op als hulpbehoevende kinderen. Ja, dominee Johannes de Geer, die zal het wel voor ons opnemen, hij zal wel voor ons pleiten bij God, de Heer. Maar deze oude man is dodelijk vermoeid! Versleten door u, bezoedeld door uw zondenstroom, die stinkt als de Achterburgwal. Mijn hele leven heb ik gevochten tegen uw duivel, mijn hele leven heb ik voor u gepleit voor het aangezicht des Heren! Ge hebt mij afgevaardigd als uw

pleitbezorger voor Gods troon en ik heb er gestaan als een leugenaar. En nu? Nu is het zover. Mijn kracht is verbruikt, mijn levensavond gaat over in de nacht en op mijn deur is geklopt door de ratelwacht van de Dood. Straks is het middernacht en gij, gemeente, zult alleen zijn met uw zonden, met uw zwakheid en uw hulpeloosheid. Alleen met uw duivel, die ge zegt te hebben afgezworen, maar die ge in het geheim genietend volgt op al zijn duistere wegen."

De mannen kijken ernstig naar de oude dominee daarboven op zijn preekstoel, de vrouwen durven niet op te zien. Dominee Johannes de Geer buigt zich wat voorover, daar beneden op de eerste rijen zitten zij, die vette kooplieden in hun modieuze wambuizen met fijne kanten kragen, hun weelderig golvende haren, enkele reeds met lange pruiken. Hij ziet hun rode volbloedige gezichten met de verzorgde knevels, bij sommigen de wat waterig blauwe ogen, omdat zij reeds bij het opstaan hun eerste brandewijn drinken. Weer slaat Johannes de Geer met vlakke hand op de Bijbel...

„Waar is het sobere Holland van dertig jaar geleden? Waar zijn uw eenvoudige zwarte wambuizen, waar is uw schotel erwten met spek? Waar is uw eenvoudige kroes bier?

Eens zal de dag komen, dat ge zult hijgen in al het moois waarmee ge u hebt omhangen, dat ge zult stikken in al uw geraad, in uw rinse wijnen! En gij, vrouwen van Amsterdam, ge zijt niet beter dan uw mannen! Luister naar het woord van Amos, de profeet, die herder was in Tekoa.

Tot de vrouwen heeft hij geroepen: Gij, koeien van Basan!! omdat zij zo dom en vet waren als het vee. Gij die ook uwe heren toeroept: „Brenge aan, opdat wij drinken," gij die mede oorzaak zijt van de stinkende weelde in Holland, voor de laatste maal waarschuw ik u, gij koeien van Amsterdam!! Laat uw mannen terugkeren tot harde arbeid en eenvoud, want de dag zal komen, dat ge uw weelde zult bejammeren. Die dag zal een zwarte zijn, die dag zal de dag der Engelsen zijn.

Gedenk de woorden van Amos: Dat er dagen over u lieden zullen komen, dat men u zal optrekken met haken, en uw nakomelingen met visangels.

Mannen en vrouwen van Amsterdam, bezint u want ik zie u geslagen naar het woord van Amos: Met brandkoren en honigdauw, uw hoven en oogst zal gegeten worden door de rups, uw jongelingen zullen door het zwaard gedood worden, pestilentie zal over

u komen naar de wijze van Egypte, en de stank uwer heerlegers zal in uw neuzen opgaan!"

En opeens is daar een schaterlach, de ban is gebroken. Verbaasd en vertoornd kijkt dominee De Geer naar de plaats waar de lach geklonken heeft, de kerkmeesters rijzen op. Hun gezichten zijn streng. En vol minachting kijken de vrouwen naar de jonge blonde vrouw, die lachte... Geesje, de boerenmeid uit Jisp, sinds drie weken de vrouw van Jan Seghers, die is uitgezeild met een schip van koopman Simon de Bye.

Dominee De Geer onderdrukt de onrust, hij tikt met zijn knokige vuist op de lezeaar en gebiedt: „Laten wij zingen, Psalm Eén..."

Langzaam vloeide de mensenstroom uit de kerk. Eerst de machtigen met hun vrouwen. Zij namen zich de tijd om gewichtig en breed naar buiten te schrijden, in de milde voorjaarszon. Waardig zetten zij hun vierkant gepunte schoenen op de plavuizen, zodat de kleurige linten bij de knieën luchtig wapperden. Soms bleven zij even toeven in het portaal om hun lange wandelstok goed ter hand te nemen, de schoudermantel wat beter te schikken of hun zware snorren omstandig op te draaien. Dan wachtten hun vrouwen wat terzij, het kerkboek in felle greep, de ogen snel onderzoekend naar de menigte buiten of daar wel voldoende aandacht werd besteed aan haar man en zijn voornaamheid.

Als een der laatsten kwam Geesje Seghers, naast Dirckje Swaen, de dienstster van de herberg 'De Lentebloom'. Geesje keek naar de grond, op haar gezicht was nog de vurige bloes van schaamte om de lach die haar ontsnapt was tijdens de preek. Zij durfde niet op te zien, zij wist dat vele kerkgangers op het plein draalden om haar misprijzend te kunnen bekijken als zij voorbij zou lopen. Men zou niets zeggen, alleen maar hoogmoedig kijken naar die vroegere meid uit 'De Lentebloom'. Minachting voor die stuurmansvrouw in priemen-de ogen om haar vreugde in het huis Gods. Foei! Even aarzelde Geesje in het felle daglicht, haar ogen zochten een uitweg door de menigte, naar de reddende Warmoesstraat.

En opeens voelde zij een hand op haar arm. Een krachtige slanke vrouwenhand, een aanraking die haar een schok van herkenning en vreugde gaf, en die haar deed opzien in het wat strenge mooie gezicht van Anna Swaerdemaekers, de waardin van 'De Lentebloom'. „Blijf bij me, Geesje, en ga mee naar m'n huis. Ze zullen niet de

vreugde beleven jou spitsroeden te zien lopen," zei de waardin gedempt. Geesje Seghers richtte het hoofdje wat fier op, glimlachte stralend, zodat haar blanke tanden schemerden tussen de verleidelijke lippen, keek nu uitdagend links en rechts, spottend naar de oude vrijsters. Zij klakte iets te hard met haar zwarte muilen, wiegde een beetje met de heupen, zodat haar rokken licht deinden en zwierden. En naast haar ging beheerst en zelfbewust Anna Swaerdemaeckers, die met haar groen-grijze ogen als het ware door de mensen heen keek, zodat zij soms de hunne neersloegen en zich omkeerden om snel het Kerkplein te verlaten. Achter Anna Swaerdemaeckers, op voorgeschreven afstand, volgden Dirckje Swaen en de werkmeid Jannegie Pietersdochter, fris en goed in de kleren, de kerkboeken tegen de linkerborst gedrukt, de ogen nieuwsgierig zoekend naar bekenden, in rustige gelijke pas achter haar bazin en de vroegere dienstster, die nu wel gast zou zijn bij het middagmaal.

„Waarom lachte je, Geesje?" ondervroeg Anna Swaerdemaeckers toen zij de Warmoesstraat in draaiden.

„De meid van dominee De Geer fluisterde me wat toe, waardin."

„Wat, Geesje?"

„Och... joffer... Wat doet dat ertoe."

„Wat!!"

„Nou, ze zei: Dat van die stank uwer heerlegers zal in uw neuzen opgaan, is tegen mij... ik heb gisteren z'n gemeste kapoen laten verkolen. Dominee was wild, zei ze, hij moest toen tevreden zijn met de resterende eenvoud... tuinbonen met spek."

Anna Swaerdemaeckers glimlachte, even vonkten haar ogen van pret.

Toen zei ze:

„De meid van dominee De Geer is te oud voor je, Geesje. Je bent nu een van de jonge zeemansvrouwen. In die kring moet je blijven, jullie moeten elkander gezelligheid geven, want het duurt lang eer Jan Seghers zal thuisvaren."

„Ze mag me graag, joffer. Ze glundert als ze me ziet."

„Ze glundert altijd tegen jonge vrouwen, Geesje Seghers. Altijd glundert ze met een dierlijk vertrokken gezicht."

„Joffer, wat bedoelt u?"

„Je moet niet vragen wat ik bedoel, Geesje. Ik was heel duidelijk en je wist dat."

„Heus, joffer... ik begrijp u niet."

„Misschien beoordeelde ik je fout, Geesje... gelukkig dan voor jou. Maar mijd deze vrouw, die geen man zoekt, maar een vrouw! tegen de natuur in, Geesje... geen mán, maar een vrouw!”

„Weet u, joffer, wat een jonge zeemansvrouw verstouwen moet? En is het dan niet gelukkig, dat er vrouwen zijn, die dat begrijpen? Die hun huisje openstellen voor wat aanspraak?”

Anna Swaerdemaeckers zweeg even, want bijna onmerkbaar knikte zij met het hoofd naar Philippe de Haen, de zijdehandelaar en kapitein van de Schutters. Hij lichtte zwierig zijn hoed en glimlachte naar de vier vrouwen, die twee aan twee met deinende gang langs hem wandelden en naar hem keken vanuit de hoeken hunner ogen. Want Philippe de Haen was een knappe kerel, rijk en gesoigneerd. Toen zij hem voorbij waren antwoordde de waardin.

„Zij schenkt aanspraak?... poeh! Zij dringt zich op met haar geestigheid en streelt jullie zachte armen... en zoent jullie op de wang en knuffelt jullie in de hals! En dat alles onder het mom van meelij.”

Bedrukt liep Geesje Seghers voort naast Anna Swaerdemaeckers. Tranen kwamen in haar ogen en ondoordacht en onbeholpen trachtte zij die weg te wissen met de slippen van haar schoudermanteltje. Toen keek zij schichtig naar de waardin van 'De Lentebloom' en zei gesmoord:

„En toch begrijp ik u niet, joffer.”

„Goed... Geesje... ik wil je geloven, maar pas op! Langzaam maar zeker trekt ze je in haar web... in haar nest!!! Om je jonge zachte lichaam is het te doen... Here, Here... dat er zo iets bestaat in de wereld...”

„Ik begrijp het niet, joffer,” fluisterde Geesje weer nadrukkelijk.

„Begrijp het dan niet... maar blijf uit haar klauwen. Het is je gezegd.”

Het gezicht van Anna Swaerdemaeckers was nu hard en ondoorgrondelijk. De groen-grijze ogen glansden als vreemde edelstenen. De mooie mond was vast gesloten, de fijne neusvleugels trilden wat, en de kleine oortjes, die vlak tegen het hoofd lagen, gloeiden. Met haar rechterhand streek zij achteloos langs de ravenzwarte haren en de helderwitte gesteven muts. En met dat gebaar herwon zij haar innerlijke rust en haar gezicht ontspande zich.

„Er is een hoen in de zondagspot, Geesje,” zei ze vriendelijk, „doe me het genoeg bij mij te eten. Het is een eer voor 'De Lentebloom' dat één van haar meiden is opgeklommen tot stuurmansvrouw.”

Zij hielden stil voor de herberg. Dirckje Swaen en de werkmeid bleven op gepaste afstand wachten. Geesje Seghers staarde naar de grond, keek dan angstig op naar het onbewogen gezicht van Anna Swaerdemaeckers en zei:

„Het spijt me, joffer, ik was reeds uitgenodigd door Marrigje Kleyn, de zeilmakersvrouw, maar volgende week, als u dat belieft?” „Geesje, ik wens je een goede zondag.”

Toen keerde Anna Swaerdemaeckers zich wat bruusk om en opende de deur van de herberg. Geesje Seghers wierp het hoofd in de nek, vervolgde trots haar weg. De waardin diende te begrijpen, dat zij nu, als vrouw van een stuurman, haar gelijke geworden was. Nog even oogde Dirckje Swaen haar na, in haar hart was zij met Geesje, de vrijgeworden meid. Toen sloot zij de onderdeur.

Bij de wenteltrap naar de bovenkamers bleef Anna Swaerdemaeckers staan. Eerst roerloos, toen legde zij haar psalmenboekje op de geboenwaste hoofdtafel, ontgespte langzaam haar schoudermantel, nam met vermoeid gebaar het blanke mutsje van het blauwzwarte haar. Zij zuchtte, keek even schuldbewust naar Dirckje en Jannegie, die nog aangekleed en het psalmenboekje tegen de borst geklemd, angstig meeluisterden.

Want boven riep een klagende mannenstem in monotone cadans: „Is er dan niemand die mij helpt?! Ik moet geholpen worden... is er dan niemand die mij helpt?! Ik moet geholpen worden.”

Anna Swaerdemaeckers staarde naar boven, keerde zich naar de vrouwen, zei:

„Twee uur rust per week, meiden! Deze herberg wordt duur betaald! Vlug, Jannegie, een paar kommen warm water en jij Dirckje, pak schoon beddegoed uit de dekenkist.”

Toen besteeg zij de wenteltrap.

In de grote zonnige kamer, die uitzag op het Damrak, stond een groot bed. Met een paar forse stappen liep Anna Swaerdemaeckers er heen en sloeg de zware saaien gordijnen open. De man in het bed hield de ogen gesloten, bleef jammeren:

„Is er dan niemand die mij helpt?”

„Schaam je, Ysbrandt de Graef,” zei Anna Swaerdemaeckers, „is twee uur kerkgang nog te lang?”

Een grimas trok over zijn gezicht. Nog even hield hij de ogen

gesloten. Toen opende hij er één, keerde het hoofd naar de waardin, opende nu ook het tweede en lachte geniepig. Zoals iedere keer kon Anna Swaerdemaeckers haar blik niet losmaken van dit tandeloze oude mannengezicht met de gelige huid, de uitstekende jukbeenderen, de grote smalle neus, het sluike grijze haar. Die ogen!... die slechte ogen, welke haar verslonden.

„Twee uur kerkgang is te lang. Iedere kerkgang is te lang,” antwoordde hij tergend langzaam.

„Niet iedereen is Ysbrandt de Graef en kan leven zonder God. Ik heb het Woord even hard nodig als brood.”

„Kom me nou niet aan boord met je God, Anna Swaerdemaeckers. Vraag hem volgende week liever eens, waarom Hij me hier verrotten laat?”

„Je lastert de Here!”

„Dat weet ik, dat doe ik met plezier. Jammer, dat de duivel mij nooit een aanbieding heeft gedaan. Hij had mijn ziel voor een koopje kunnen krijgen.”

„Zwijg man, als je niet wilt, dat Gods hand nog zwaarder op je zal drukken.”

„Hou op met je gezemel. Help me. Daarvoor hebben we toch een contract, nietwaar Anna?”

„Helaas... als ik geweten had. Ik had mij beter als werkmeid kunnen verhuren.”

„Ja... en de kleinigheid die de herberg waard is, had je rustig kunnen verwaarlozen, nietwaar, Anna Swaerdemaeckers? Want een herberg, waar alleen rijke kooplieden, kapiteins en stuurlii komen zwelgen, brengt net zoveel op als het loon van een meid! Niet waar Anna?... Maar goed, waardin, contract is contract. Je hebt de herberg goedkoop, ik leef niet lang meer.”

Anna Swaerdemaeckers antwoordde niet, hij wendde het gezicht af. En zij zag opeens, dat het treurig stond.

Dirckje Swaen trad binnen met het beddegoed en Jannegie Pietersdochter volgde met een grote aarden kom kokend water. Zij neep haar ogen tegen de damp, die uit de kom opsteeg, haar gezichtje rood en warm maakte en zweetdruppels op haar voorhoofd deed parelen. Anna Swaerdemaeckers pakte beddelaken en deken met een forse greep samen om ze op te slaan. Maar Ysbrandt de Graef sloeg fel naar haar hand, trok het laken tot de kin. Zijn ogen vonkten boosaardig.

„Wat wil je? Wat betekent die optocht? Willen jullie me vermoorden? Koken als een kreeft?” riep hij.

„Je moet toch geholpen worden? Je hebt je toch weer bevuild?”

„Ik?... Hoe kom je daarbij, ik ben zo schoon als een engeltje.”

„Het stinkt hier,” zei Anna dof.

Hij lachte onaangenaam, bewoog een dorre lange vinger heen en weer boven de dekenrand in de richting van het kamergemak, sloot weer één oog en zei tergend: „Daar... netjes d'r in. Als een braaf jongetje.”

Met een vlugge stap was Anna Swaerdemaeckers bij de stoel, lichtte het deksel op en keerde vol walging het gezicht af.

„Breng dat alles maar weer terug, meiden. En schoonmaken.”

Dirckje legde het beddegoed op de zware balpoottafel, Jannegie plaatste de kom op de grond, toen pakten zij het gemak en droegen het voorzichtig de kamer uit.

„Ga je kippetje maar eten, Anna,” zei Ysbrandt de Graef treiterend, „en vergeet mijn pap niet... pap! Als ik dat contract met de duivel had kunnen sluiten, dan had ik nu twee kapoenen kunnen verslinden, met donkere bloedrode wijn! Ah... Anna wat is die God van jou een hardvochtig heer.”

„Waarom deed je dat, Ysbrandt? Waarom bedierf je ons middagmaal? Waarom liet je ons al dat werk voor niets doen?”

Hij richtte zich moeizaam op, keek haar spottend aan en zei:

„Hebben jullie spijt?”

„Waarvan?” vroeg Anna verwonderd.

En heel langzaam zei hij met vonkende ogen:

„Dat jullie vandaag geen naakte kerel mochten zien!”

Met één stap was zij bij zijn bed, boog zich voorover en siste:

„Smeerlap, je hebt geen contract met de duivel nodig. Je bent 'm zelf!”

Toen draaide ze zich om, snelde de kamer uit. En achter de deur hoorde zij hem gierend lachen. Ze rilde... hij was de duivel. En daarmee had zij een contract.

Die nacht kon Anna Swaerdemaeckers de slaap niet vatten. Het was warm, de bedompte lucht in haar slaapkamer wilde niet wijken door de open vensters, de zoele juninacht bracht geen verkoeling. Vanuit haar bed keek zij op de achtergevel van het huis van Pieter Ravesteyn, de onderschout. De luiken waren niet gesloten, de oude huismeid

van de onderschout was bang. Altijd moest zij daar over praten. Die oude Hillegie, iedereen die luisteren wilde, vertelde zij van haar angsten in dat donkere huis op de Nieuwendijk. Vreemd die angst... vreemd dat huis van Pieter Ravesteyn... wat tekenen die vensters zwart, wat schemeren de witte kalkvoegen tussen de metselstenen.

Een vreemde mengeling van werkelijkheid en droom overmeesteren Anna Swaerdemaeckers... de vensters knippen opeens als ogen, zij vloeien ineen en verworden tot één grijnzende mond... de tandeloze mond van Ysbrandt de Graef... Een benige vinger komt boven de vensterbank van Anna's kamer, wordt langer en langer, wijst naar haar, komt op haar af...

Anna Swaerdemaeckers gilt en zit opeens rechtop in bed, haar hart bonst, zij zweet. Ze kijkt rond in de schemerige kamer, ziet duidelijk de vertrouwde meubels. Dan staart zij weer naar buiten, naar de vensters van Pieter Ravesteyns huis. Weer begint haar hart te jagen en ze weet, dat het nu niet door een nachtmerrie wordt veroorzaakt... dáár... dáár... het licht, het dwalende licht van oude Hillegie, die door angst bezeten is en nu weer alle kamers gaat doorzoeken met een brandende vetkaars. Nu is ze in de kamer van de onderschout... hij is weer niet thuis, vannacht. Anna Swaerdemaeckers wordt weer rustig, dwaas die hartkloppingen om oude bange Hillegie.

Ze vlijt zich weer langzaam neer in bed en houdt de handen in de nek gevouwen, glimlacht nu. De vreemde sfeer is geweken. Zij denkt weer klaar aan dagelijkse dingen, aan Pieter Ravesteyn...

Morgen zal hij weer breed en zwaar binnenstappen om zijn glas ochtendbrandewijn te drinken. Hij zal weer onderzoekend rondkijken met z'n roodbruine ogen, diepliggend, wat verscholen achter zijn bolle wangen. Z'n stugge kuif, z'n knevel en z'n sikje tussen onderlip en kin... werkelijk het is geen harmonie. Baviaan noemen hem de meiden...

Anna Swaerdemaeckers wordt opeens warm van schrik. Verbeeld je! Hij zou dat eens horen! In het blok zou hij ze laten sluiten, hij zou ze laten geselen in de kelders onder het raadhuis... God... wat kan hij wreed kijken. Hoe lang kent zij hem nu al... Mensenkinderen wat werd zij oud... zij zag hem weer als tienjarig weeskind... en zij was zeven. En het was St. Nicolaasavond... dat jaar waren zij uitverkoren om het feest mee te mogen vieren in het huis van Meindert Dobbesz de notaris, voorzitter van het college der regenten van Aalmoezeniers. En joffer Aegte Dobbesz met haar streng gezicht

was geheel vertederd toen zij daar stonden, hand in hand. De joffer had haar gekust, maar Pieter Ravesteyn had welbewust afgeweerd en de joffer had het niet erg gevonden, de parmantige Pieter was een flink mannelijk kereltje en daar hield ze van. En Pieter Ravesteyn had Anna de paar uren dat zij in 't huis van de regent vertoefden, niet uit het oog verloren, hij was voortdurend om haar heen, weerde de zoontjes van Meindert Dobbesz op energieke manier. En zij, Anna, zij had zich dikwijls half achter hem verscholen, zuigend op haar duimpje. En had zich veilig en geborgen gevoeld. Anna Swaerdemaeckers glimlachte... meer dan dertig jaar is dat geleden... meer dan dertig jaar... veertig ben je geworden Anna... wat gebeurde er toen je twintig was?... Met een ruk zit zij weer rechtop in bed, staart naar buiten waar de ramen van de overkant weer donker zijn, oude Hillegie heeft haar dwaaltocht beëindigd. Maar Anna Swaerdemaeckers ziet op de muur die avond herleven, toen zij niet meer onder toezicht stond, haar eerste avond in dienst, bij vreemden. En Pieter Ravesteyn was haar komen opzoeken, wilde zien hoe zij het maakte... en toen hij hoorde dat de joffer naar de avondkerk was gegaan, had hij haar aangegrepen... Machteloos was zij in zijn sterke armen en hij had haar gezoend, gebeten, haar betast... hij wilde haar de kleren van het lijf rukken, zo wild en onbeheerst was hij. En toen had ze gevochten, als een kat! Gebeten en gekrabbd had zij hem en was hem ontglipt. En met haar slof had zij hem afgetuigd, zodat hij beduusd vluchtte. Toen de joffer thuis kwam, was zij nog geheel overstuur, maar verraden had zij hem niet... Waarom niet?! tja... waarom niet?

Anna Swaerdemaeckers sloot de ogen...

Steeds weer heeft hij geprobeerd haar te naderen, steeds weer getracht haar te krijgen. En steeds stugger is zij tegen hem geworden, misschien wel omdat hij haar niet eerlijk ten huwelijk vroeg. Huwelijk!... het koude zweet breekt haar uit... Huwelijk! Die verschrikking met Josef Swaerdemaeckers, die... Opeens is er gebons tegen de houten wand van haar kamer, grenzend aan die van Ysbrandt de Graef, weer bonst hij en begint te kermen: „Is er dan niemand, die me helpt!... Is er dan niemand, die me helpt!” Nee, Ysbrandt de Graef, nee, duivel! In de nacht is er geen vrouw meer die je helpt! Nee, wentel maar in je vuil tot morgenochtend... nee, nee... slapen wil ik... je niet horen... nee... nee... oh, God... waarom heb ik dat contract getekend... nee... nee... slapen wil ik... slapen... ik wil slapen... nu wil ik slapen... slapen... slapen... slapen...

En zij wiegde zich met dat woord in slaap en hoorde niet het bonzen en het kermen en de vloeken van de duivel Ysbrandt de Graef.

Het is zes uur. Een mus zit op het kozijn en tjilpt. Iedere morgen van dit voorjaar doet hij dat en verdient ermee zijn ochtendbrood. Zo lang tjilpt hij, ten leste ongeduldig, dat Anna Swaerdemaeckers ontwaakt. Nog even rekt zij zich, vecht tegen de slaap want de nacht was dit keer zo vreemd en vermoeiend. Dan schiet zij in haar sloffen, opent de kussenkast en pakt het bolle broodje. Zij glimlacht wanneer zij voor het venster staat en het brood breekt voor de bedrijvige mus, die de kruimels in z'n bekje mummelt als een oud mensje en daarbij pienter kijkt. Nog even peutert hij aan een groot stukje, hurkt dan op z'n pootjes, drukt... en deponeert zijn poepje, zijn dankbaarheid voor Anna Swaerdemaeckers.

„Rakker... op m'n schone kozijn,” roept ze, maar hij is al opgevlogen en zit nu kwetterend op de dakrand van Pieter Ravesteijns huis. Tot morgenochtend is Anna Swaerdemaeckers uit z'n leventje verdwenen.

En Anna Swaerdemaeckers pakt haar bovenkleren, handdoek en zeep, ontgrendelt haar kamerdeur, daalt de wenteltrap naar de herberg af.

Dirckje Swaen en Jannegie Pietersdochter zijn al druk in de weer. De luiken en de bovendeur zijn geopend, de zon speelt stralend over de zware eiken tafels, weerkaatst in de koperen kronen, op de banden en kraantjes en lekbakjes van de jenevervaatjes, tekent een vonkje op de groene buikflessen, waarop met gouden letters de naam van de likeur staat geschilderd. De lichtjes op de tinnen borden en kannen glimmen dof, maar het vonkt weer in de kristallen roemers en fluiten, die Dirckje op de toog heeft neergezet en stuk voor stuk uitveegt met een fijne linnen doek.

„Waarom heb je me niet gewekt, Dirckje,” vraagt zij.

„Ik dacht... de joffer had een vermoeiende avond. Tweemaal dat zwijn moeten wassen en verschonen.”

„Niet zo hard zijn, Dirckje... het is toch een oud en ongelukkig mens... God moge ons zo'n oude dag besparen.”

„Hai doet 't erom,” roept Jannegie, „mit opset. Laost hed ie sich toch ook al volgesmeird. Bah...!”

En Jannegie Pietersdochter rilt en werpt kwaad handen vol Maas-zand op de zwart-en-witte plavuizen.

„Kom, meiden... 't is niet anders.”

„Het kan anders... hij hoort in 't gasthuis,” roept Dirckje Swaen en stampvoet.

„Wat mankeert jullie... meiden?”

„Niks waordin,” zegt Jannegie fel. „We doen het nog foor u... maor d'r saan dienste genoeg in Amsterdam, sonder aawe fieserikken, die sich bedoen.”

Geschrokken kijkt Anna Swaerdemaeckers naar de meiden, want dit is nieuw, aan deze mogelijkheid heeft zij niet gedacht toen zij deze winter dat contract met Ysbrandt de Graef sloot.

„Ik zal er over denken en met de dokter spreken... Kom mee naar de keuken, Jannegie, en pomp water voor me op.”

De meisjes zwegen, de joffer wist het nu, met Amsterdamse meiden kon men maar tot een zekere grens gaan. Langzaam daalde Anna Swaerdemaeckers het trapje af naar de keuken onder de opkamer, om zich daar onder de pomp te wassen. Jannegie volgde nu weer wat onderdanig en ook Dirckje maakte nerveus voort met de roemers en de fluiten...

En nauwelijks was de waardin fris gewassen en geheel gekleed in de herberg gekomen om haar meiden te helpen, of alle drie luisterden naar een roep in de verte. Nog even keken zij elkander aan, zagen de lach opkomen in hun ogen. Met een paar snelle stappen was Anna Swaerdemaeckers bij de onderdeur, opende, stond op het Damrak en Dirckje en Jannegie drongen in het deurgat. Ja... ze hadden goed gehoord... Overal gingen de deuren open en kwamen de vrouwen naar buiten. Daar hoorden ze het weer en weer, die roep van de visvrouwen: „Nieuwe haring... nieuwe haring!!”

„'t Is zomer... meiden,” lachte Anna Swaerdemaeckers.

„Het zal druk worden, straks, joffer. Nieuwe haring en jenever! De kooplieden van Amsterdam hebben een maag als een scheepsruiem.”

„Vlug, Jannegie, haal Ariaentje Hendriksz en Cae Buytenwegh om te helpen in de keuken! Vlug meid, voordat ze zich bij kasteleins van de Zeedijk verhuren!”

En terwijl Jannegie Pietersdochter naar de stegen tussen Nieuwendijk en Nieuwe Zijds Voorburgwal rende om de vrouwen te roepen, keek Anna Swaerdemaeckers ongeduldig en wat ongerust naar de kant van het Rokin of Gerrit Huygensz nog niet aan kwam.

En toen zij hem zag, snelde zij hem tegemoet, zo blij als een kind.

Achter Gerrit Huygensz volgden twee schippersknechts en rolden een vat haring voor zich uit.

„Welkom, welkom!!” riep de waardin en trok de reder naar binnen.

„Ik, of m'n kantje?” vroeg de gezellig dikke haringreder.

„U natuurlijk, reder!” lachte Anna.

„Nou niet jokken, meissie,” zei de Rotterdammer, „zonder haring vind je me een dikke ouwe woekeraar.”

„U moet me geloven, Gerrit Huygensz, want nadere bewijzen geef ik toch niet.”

Hij pakte haar bij de schouders, keek diep in haar ogen, schudde haar wat dooreen en zei:

„Als er geen joffer Huygensz was, dan was jij al jaren joffer Huygensz, Anna. Kom, een borrel als dank dat ik je weer het eerste kantje breng. De kasteleins staan al een uur bij het schip, maar jij bent nummer een.”

„Nietwaar, reder. De vrouwen venten al uit.”

„Nou ja... daar heb je geen last van. En dan, ik heb altijd plezier als Amsterdam op z'n kop staat wanneer de eerste nieuwe er is. Op je welzijn, Anna Swaerdemaeckers, en dat we ze nog lang mogen lusten!” En met twee forse teugen dronk Gerrit Huygensz zijn glas brandewijn. Toen de schippersknechten ook hun glas gedronken hadden, rolden zij het vat voorzichtig door de herberg en lieten het langs twee baddings in de keuken zakken. Daarna reikte een der mannen wat plechtig een hamer aan de reder. Gerrit Huygensz sloeg het vat open, graaide naar een paar vette haringen, maakte ze in een ommezien schoon en, op zijn beurt plechtig, hield hij er een bij de staart voor de mond van Anna Swaerdemaeckers. Zij hapte en at en haar ogen vonkten zo van pret, dat de haringreder diep zuchten moest en dacht aan joffer Huygensz, die zoveel jaren eerder zijn levenspad had gekruist.

En nadat hij in 'De Lentebloem' fors ontbeten had, ging hij de stad in om enige brieven af te geven en het geld te innen van de haring, die hij het vorige jaar geleverd had.

Om acht uur kwamen de eerste gasten. Voordat zij ter beurze gingen bezochten de kooplieden van Amsterdam 'De Lentebloem' om er brandewijn, jenever of bier te drinken en nog een kleinigheid te eten. De meesten begonnen de dag heel vroeg en de tijd tussen ontbijt en middagmaal was hun te lang. Met glunderende gezichten traden zij binnen, breder en machtiger naar gelang de grootte en hoeveelheid

hunner schepen, woningen en pakhuizen. Meestal bleven zij even in het deurgat staan, het hoofd in de nek, monsterden de aanwezigen, streken hun knevels op, knikten dan welwillend naar Anna Swaerde-maeckers, die altijd, bijna onmerkbaar, terug knikte.

En nu keken zij begerig naar de schalen Delftsblauw aardewerk, die op de dientafel stonden. Mals en vet en glimmend, pijnlijk nauwkeurig schoongemaakt, lagen daarop de haringen. Een weelderig geschenk van de zee. Voor iedere bezoeker nam Dirckje Swaen een der schalen van de dientafel, presenteerde met lachende ogen. Dan pakten de heren met hun forse vingers een haring bij de staart en in een ommezien was deze onder hun machtige snor verdwenen. Deze eerste haring was een geschenk van de waardin, de volgende zouden zij rijkelijk betalen, want de prijzen in 'De Lentebloom' werden hoog gehouden om de kleine burger en varengast te weren.

En na dit voorproefje dronken de kooplieden hun eerste glas. Anna Swaerdemaeckers en Dirckje Swaen waren nu voortdurend in de weer. Ook Jannegie Pietersdochter, die eigenlijk werkmeid was, hielp nu als dienster. Steeds weer gingen de vrouwen rond met de jeneverkruiken, de kannen brandewijn en de tinnen kroezen bier. Uit de keuken kwamen schalen en schalen haring, er werd nu ook wittebrood gegeten en enkele mannen bestelden gekookte zalm, toen zij vernomen hadden, dat het beurtschip uit Rotterdam ook deze had aan-gevoerd. Hier en daar werd reeds een Gouds pijpje gestopt. Dat waren de mannen, die van hun huisvrouwen nog steeds geen verlof hadden gekregen thuis te roken.

Ook kwamen de eerste transacties los, de drank maakte joviaal en wat lichtzinnig en voor het krediet was het goed zich groter te tonen dan men was.

En toen het tegen half tien liep, was 'De Lentebloom' overvol met drinkende, pratende en uitbundig lachende mannen, terwijl het zo blauw van de rook stond, dat Jannegie Pietersdochter al de glas in lood vensters moest openen. Ook strooide zij steeds nieuw Maaszand, want de bezoekers gooiden de haringstaartjes, broodkorsten en drankresten op de vloer en spuwden overvloedig.

Het geroezemoes en gelach drong naar buiten, naar het Damrak, dat zich nu lag te koesteren in de zon en gestreeld werd door een lichte verkoelende wind. De kleine burgers en handwerklieden keken wat schichtig naar binnen, een enkele bleef soms even staan om direct weer mompelend zijn weg te vervolgen als hij dacht, dat één der heren naar

hem keek. Niemand van hen wilde het misprijzen riskeren van deze grote Amsterdamse opdrachtgevers voor allerlei werk.

Ook Siebe Montanus, de secretaris van de Amsterdamse Admiraliteit, stond stil voor 'De Lentebloom'. De statige wat dorre oude heer in z'n ouderwetse zwarte kleding tuurde ernstig naar binnen. Daarna liep hij verder, maar keerde plotseling op zijn schreden terug en stapte de herberg in. Even verstomde het geroezemoes. Degenen, die aan de lange tafel zaten, rezen op om hun hoeden met een brede zwaai te lichten als groet voor de machtige secretaris. Onmiddellijk was Anna Swaerdemaeckers bij hem en presenteerde hem de schaal haring. Hij aarzelde, toen nam hij bescheiden een haring en voordat hij er van at, zei hij:

„Op uw welzijn, waardin!”

De grootkoopman en reder Eliazer Pluym schoot toe met een glas brandewijn en bood dat de secretaris aan. Siebe Montanus weerde af en zei hoffelijk:

„’t Spijt me, reder, maar de dokter heeft mij sterke drank verboden. En daar ik nog wat langer leven wil, vooral nú, zal ik mij aan zijn verbod houden.”

Het werd stil in de herberg. Ondanks drukte en geroezemoes hadden velen toch die paar woorden 'vooral nú' scherp gehoord.

„Voor nu?” vroeg Eliazer Pluym ongerust, „is er iets... nu?”

Siebe Montanus stapte verder de herberg in, monsterde met zijn ernstige grijze ogen de nu stille nieuwsgierige mannen en antwoordde langzaam:

„Heren, de reder Gerrit Huygensz van Rotterdam, die zaterdagavond zijn stad verliet om u dit visfestijn te bereiden, bracht ook nog iets anders mee naar Amsterdam. Ik verzoek u uw kalmte te willen bewaren. Een haringbuis van Gerrit Huygensz meldde hem, dat Maerten Tromp bij Dover is slaags geraakt met Blake. Dat betekent oorlog... oorlog met Engeland... oorlog met een doodsvijand.”

Er viel een glas.

De jonge koopman Simon de Bye had het uit zijn hand laten vallen, toen hij na deze woorden ontdaan op de onderste tree van de wenteltrap was gaan zitten. En hij jammerde:

„Here, Here... vier schepen heb ik op zee... dit is mijn ondergang... dit is mijn ondergang.”

Hij had zijn hoed afgezet en liet die moedeloos tussen zijn knieën hangen. Langzaam schudde hij het hoofd, terwijl hij met betraande

ogen het gezelschap rondblikte. Siebe Montanus deed een stap naar hem toe, de kooplieden weken uit, het gezicht van de secretaris stond grimmig.

„Schaam u, Simon de Bye, schaam u. Is dit de houding van een Amsterdams koopman? Waar is uw vertrouwen in onze vloot? In de Admiraliteiten van de Unie? En als uw schepen verloren gaan, wat dan nog? U bent jong en kunt opnieuw beginnen. En vergeet niet, dat God met de dapperen is... De lauwen spuwt Hij uit.”

Geheel van streek keek Simon de Bye naar de grond, hij hoorde de woorden van Siebe Montanus nauwelijks, achteloos nam hij zijn nieuwmodische pruik van het bezwete reeds kale hoofd en legde haar over zijn knie.

En opeens klonk er een hinnikend gelach door de herberg.

Allen keken op, naar boven, naar de gaanderij waar een gedaante in het wit zich over de leuning boog... Ysbrandt de Graef in zijn nachthemd.

Anna Swaerdemaeckers wilde de trap opstormen, maar werd daarin belemmerd door de jammerende Simon de Bye en enige kooplieden, die haar vastgrepen. De herberg daverde van de lach omdat Ysbrandt de Graef grimassen maakte met zijn tandeloze mond, zijn ene oog dichtkneep en z'n lange wijsvinger snel op en neer bewoog, wijzende op de huilende koopman. Hij riep:

„Reders van Amsterdam, daar zit uw vlootvoogd... roep Tromp maar terug, stuur deze man op Engeland af, z'n tranen zullen het zachte gemoed van de Brit wel weten te vermurwen... Ha, ha... die lieve Cromwell en die beste brave Engelsen!!”

Het werd weer stil, Siebe Montanus stampte boos met z'n stok op de plavuizen en riep naar boven:

„Zwijg, waard!!! Bemoei u niet met de zaken van de overheid en bespaar ons uw spotternij. Houd u bij uw herberg!”

„Mijnheer de secretaris, het Amsterdamse volk is ondeelbaar,” gilte de opgewonden Ysbrandt de Graef, „in tijden van oorlog zijn er geen standen. Dan is een waard even belangrijk als u... en als de hele Admiraliteit.”

„Ik gelast u te zwijgen!”

De secretaris trilde van woede, men trok Simon de Bye van zijn plaats om Anna Swaerdemaeckers door te laten. En boven op de gaanderij danste Ysbrandt de Graef en lachte giechelend.

„Goed... goed, mijnheer Siebe Montanus... goed, dan geen politiek

uit de mond van een waard. Dan alleen maar een aanbeveling voor de herberg 'De Lentebloom'... bezoekt de drooggasterij van Anna Swaerdemaeckers, de mooie waardin... en bestel bij haar de schotel van de dag... nieuwe haring met oorlog... een kostelijke schotel... nieuwe haring met oorlog!!! Ha... ha... jammer dan Simon de Bye, toe dan, ksst... ksst!"

Opeens verdween hij. Voordat Anna Swaerdemaeckers hem kon bereiken, hoorden de kooplieden de deur van z'n kamer dichtslaan en het slot klikken. Veelbetekenend keek men elkander aan en begon de herberg te verlaten. Oorlog! Er was plotseling heel veel te verzorgen. En Eliazar Pluym zei tegen Siebe Montanus:

"Ik geloof, dat de Schout hier eens komen moet."

"Ik niet... zijn dokter dient Mijne Heren van de Gerechte te verzoeken hem in het dolhuis te mogen opsluiten."

Ontdaan en met tranen in de ogen zag Anna Swaerdemaeckers haar gasten vertrekken. Zij verzamelde afwezig het geld dat sommige kooplieden naast hun lege glazen hadden neergeteld. Jannegie Pietersdochter nam de bezem en veegde het vuile Maaszand op een hoop en strooide nieuw. De herberg was verlaten...

Dirckje Swaen schrok. Pieter Ravesteyn, de onderschout, was onhoorbaar binnengestapt en had haar van achter bij de schouders gepakt toen zij bij de hoofdtafel stond en luisterde naar het stemmengeraas boven in de kamer van Ysbrandt de Graef. Pieter Ravesteyn drukte haar tegen zich aan, hield haar polsen vast, boog het hoofd en vlijde zijn wang tegen de hare. Dirckje trachtte zich los te wringen, maar de onderschout hield haar in zijn ijzeren greep.

"Laat me los...!" fluisterde ze jachtig gesmoord.

"Waarom zou ik? Ik pak je beet met een bedoeling."

"Word ik gezocht door de Heren van de Gerechte?" hijgde Dirckje al worstelend in zijn sterke armen.

"Nee, Dirckje Swaen... dit is buiten m'n officie... alleen voor m'n plezier... Kom... één zoen voor de onderschout!"

"Nooit!"

"Nooit bestaat niet, Dirckje. Walg je dan zo van de Baviaan?"

Zij werd wat angstig, haar weerstand verslakte.

"Baviaan?... Wat is dat... een Baviaan?" vroeg ze ongerust.

Hij lachte gesmoord, terwijl hij weer z'n wang tegen de hare vlijde.

"Dirckje Swaen weet heel goed wat een Baviaan is, want zij en Jannegie

Pietersdochter spreken nooit van de onderschout, maar ze noemen hem altijd de Baviaan."

„Niet waar... ze liegen... wie heeft u dat verteld?"

„Tja, Dirckje... dat is nou weer wel m'n officie, wie me soms iets komt vertellen... Tja, dat is ambtsgeheim. Kom... één zoentje en ik vergeet 't."

„Voor altijd?" vroeg ze wat benauwd.

„Voor zolang ik die zoen op m'n wang voel branden," lachte hij.

„Hoelang is dat?"

Hij gaf geen antwoord meer, maar kuste haar begerig, omdat zij geen weerstand meer bood. Bevreugd liet hij haar los, ging breed aan tafel zitten, legde één been op de bank en ordonneerde:

„Dirckje Swaen! Twee malse haringen en klare jenever voor een onderschout van Amsterdam. En roep daarna de waardin."

Jachtig bracht ze hem de haringen en de jenever, vurig rood van schaamte omdat hij haar nog steeds plagerig en begerig met de ogen verslond. Toen snelde ze de wenteltrap op en bonsde op de kamerdeur van Ysbrandt de Graef.

„Joffer... joffer..." riep ze. „Kom direct benee... de heer onderschout wil u spreken... onmiddellijk!"

Zij snelde weer terug de trap af, hield daarbij haar rokken wat op. En Pieter Ravesteyn keek met een bijzonder lachje in z'n ogen en om z'n mond naar haar welgevormde benen. Hij riep haar toe:

„Dirckje, Dirckje... de brand op m'n wang is over. Ik ga m'n eisen verzwaren!"

Zij keek hem van terzijde aan, even sprakeloos, toen moest ze onwillekeurig glimlachen om die ongeneerde vrouwenjager. Hij zag het, wilde opstaan om z'n buit binnen te halen, maar met twee snelle stappen verdween ze in het trapgat naar de keuken. Toen haar gezichtje nog even boven de drempel te zien was, stak ze haar tong tegen hem uit, maakte met haar vingers een lange neus.

Hij lachte daverend, sloeg zich van plezier op de dij, dronk in één teug z'n jenever, draaide daarna z'n knevel op. En voelde zich van top tot teen een man.

Langzaam daalde Anna Swaerdemaekers de trap af. Pieter Ravesteyn deed alsof hij geen acht op haar sloeg, hapte bedachtzaam van zijn haring. Op de onderste tree stond ze stil en bekeek hem. En hij blikte terug met z'n roodbruine nu stekende ogen, langs de half afgebeten

haring, die hij voor z'n mond hield. Enkele seconden taxeerden zij elkaar, toen stapte zij op de plavuizen. Zij liep langzaam naar hem toe, terwijl hij de rest van de haring in één hap in z'n mond nam. Het staartje wierp hij op de grond, vlak voor haar voeten.

„Nog steeds geen manieren, Pieter Ravesteyn. Nog steeds het eigen-gereide jongetje, dat zich niet storen wilde aan de reglementen van Aalmoezeniers,” zei de waardin.

Hij spuwde kletsend voordat hij haar antwoordde:

„En Anna Swaerdemaeckers altijd maar gespannen en heerszuchtig. Als er ooit een vrouwencompagnie bij de schutterij wordt opgericht, dan is er maar één kapiteinse! De waardin van 'De Lentebloom'... de zeer knappe waardin Anna Swaerdemaeckers.”

„Je streelt me al jaren en jaren met woorden, Pieter Ravesteyn.”

„Ja... maar één keer heb ik je niet met woorden gestreeld.”

„Getracht te strelen, Pieter Ravesteyn, alleen maar getracht!” zei ze honend. Knorrig keek hij voor zich, fronste de wenkbrauwen. Haar altijd ijzige manier van doen tegen hem veegde z'n prettige stemming weg.

„U wenst? Mijnheer de onderschout?”

„Nog haring... en nu met brandewijn.”

Zij haastte zich niet toen zij achter de toog z'n brandewijn inschonk en hem het glas bracht. Ook niet om hem de haringschaal te presenteren. Hautain keek ze op hem neer. Wat spottend naar het hem leek.

„En wat nog, Pieter Ravesteyn?”

Hij antwoordde niet voordat hij gegeten en gedronken had. Trommelde toen met z'n vingers op de tafel, gaf er plots een dreunende klap met z'n hand op en zei:

„Wat heeft die gek daarboven gezegd tegen de secretaris van de Admiraliteit?”

„Wat in 'De Lentebloom' wordt gezegd, gefluisterd of gebruld, blijft binnen zijn muren, Pieter Ravesteyn. Dat heb ik u al eens meer verteld.”

„Ja... tot dat me die opvatting begint te vervelen, waardin. Tot dat ik je eens een keertje laat halen en in de kelders van het Raadhuis een gesprekje met je begin. Niet bij Delfts aardewerk en geslepen fluiten, maar bij een vuurkorfje en wat tangetjes.”

„Daarmee hebt u al eens gedreigd, Pieter Ravesteyn. Luister nou eens goed naar me voordat u domme dingen doet.”

Zij kwam langzaam naar de bank, waarop hij één been had uit-

gestrekt, zijn geliefde houding als hij dronk of een verhoor afnam. Hij trommelde dan tergend langzaam op de tafel waartegen hij leunde, terwijl hij onderzoekend de verdachte monsterde. En meestal sloeg hij plotseling met de vlakke hand op tafel voordat hij katachtig vlug opsprong om vlak bij de gearresteerde te gaan staan en hem doordringend aan te kijken met z'n scherpe ogen. Velen hadden er van gehuiverd en dikwijls was 't een begin geweest van de ontrafeling van een misdrijf en een onverklaarbare angst voor deze onderschout. Nu keek hij met genepen ogen op naar Anna Swaerdemaeckers en ook nu trommelde hij weer langzaam op de tafel. Met niet vermoede kracht grepen haar sierlijke slanke vingers zijn enkel en met een forse zwaai slingerde zij zijn been van de bank. Zij ging zitten, tamelijk dicht bij hem, bekeek hem met een vreemd spottend lachje. En hij blikte terug in die groengrijze ogen, volgde de lijnen van haar neus, zag de vastgesloten, wat forse rode lippen, dat iets te wilskrachtige kinnetje. Hij tuurde even naar de slanke hals, die zich verloor in de zeer brede witte kraag, gesloten door fijne koordjes, naar de felle spitse borstjes onder het zwarte jak, de dunne taille overgaand in de ronding van haar vele rokken. Nogmaals bekeek hij haar en bewonderde haar kaarsrechte soepele houding, die hem deed terugdenken aan een eenzame tulp, welke hij eens langs de weg had geplukt. Die tulp had er ook zo gracieus gestaan, heel zachtjes wiegend. Zinnend keek hij naar haar schoot, waarin haar handen nu gevouwen lagen, weer beschouwde hij haar taille en het was hem alsof hij door haar kleren keek naar haar naakte lichaam. „Heb ik genade gevonden in uw ogen, Pieter Ravesteyn? Hebben mijn lijnen toch wel enige bekoring,” zei ze spottend.

Hij keek verward op omdat zij z'n diepste gedachten had geraden.

Zij vervolgde onbarmhartig:

„Ik wijk wel iets af van het ideaal, Pieter Ravesteyn, ik bezit niet de melligheid à la Rubens. Maar jij weet wel, dat een slanke vrouw een heel bijzondere bekoring kan hebben. Ik weet zeker dat Dirckje Swaen niet zo soepel zal kunnen kronkelen in je greep als ik.”

„Anna!” zei hij gesmoord. „Anna, wat wil je?”

„Ik? Niets! Pieter Ravesteyn. Ik wil je er alleen maar op attent maken, dat Dirckje Swaen mellig, meer dan mellig, ja heel zeker vet zal worden. Dat behoeft niet te verhinderen, dat ze je vrouw wordt, dikke vrouwen zijn goede huisvrouwen, goede moeders vooral. Wat een vreugde, straks een buurvrouw en kinderen in dat sombere huis op de Nieuwendijk,” zei ze luchtig.

„Waardin, je hebt je jaren als eerste meid in deze herberg benut. Je hebt het duivelse van Ysbrandt de Graef goed aangeleerd. Misschien overtreft je je leermeester,” beet hij haar toe, terwijl hij zijn gezicht vlak bij het hare bracht, zodat zij z'n drankadem rook.

Zij week echter niet terug, maar keek hem recht in de nu harde ogen en antwoordde:

„Als de onderschout nu naar boven wil gaan bij Ysbrandt de Graef, kan hij constateren of Ysbrandt de Graef het beter doet dan ik en hem tevens vragen wat hij tegen Siebe Montanus heeft gezegd.”

Pieter Ravesteyn sprong op, woedend liep hij naar de deur, keerde zich daar om en riep:

„Ik heb uw advies niet gevraagd, waardin, maar pas op! Bij God, pas op!”

„Gebruik Gods naam niet ijdel, mijnheer de onderschout en wat dat oppassen betreft... laat de heer onderschout zelf eens voorzichtiger worden... het gegil van de meiden, die hij 's nachts in z'n bed mishandelt of liefkoost is huizen ver te horen. Het stoort nogal eens m'n slaap.”

Anna Swaerdemaeckers stond kaarsrecht voor de tafel, blikte hem hooghartig en onvervaard aan, zeker van haar macht. En de onderschout stond er, het hoofd wat naar voren, als een stier die stoten wil. Zijn ogen werden wat troebel, maar z'n drift bedwong hij met grote inspanning. Toen keerde hij zich om en verliet met dreunende stappen de herberg. Anna Swaerdemaeckers sloot even de ogen en drukte de vuisten tegen haar slapen...

Er kwamen veel gasten voor het middagmaal. Talrijke retourschepen uit Oost-Indië waren thuisgevaren, toevallig ook veel Straatvaarders en lijnboten op de Oostzeelanden. De reders wilden zo snel mogelijk berichten van hun kapiteins hebben en die werden het beste verteld tijdens een goede maaltijd.

In de keuken stond als een bedaarde bevelhebster de forse Sjoukje Jaspersdochter Colenbrander en gaf haar bevelen aan de keukenhulpen Ariaentje Hendriksz en Cae Buytenwegh, die in de vroege ochtend nog tijdig door Jannegie Pietersdochter waren gehuurd om in 'De Lentebloom' te komen helpen. Wegens de drukte met de haring had Anna Swaerdemaeckers het aantal schotels beperkt tot krachtige vlees-soep, gekookte zalm, rundertongen, kapoenen, speenvarkens en reebouten. Daaruit moesten de gasten nu maar kiezen en als zij dachten

niet verzadigd te worden, konden zij de hele rij achtereenvolgens opgediend krijgen. Hetgeen sommigen dan ook wel deden.

Anna Swaerdemaeckers en Dirckje Swaen konden nauwelijks het bedienen bijhouden, hoewel Jannegie, de werkmeid, hielp met afruimen van de lege schalen en borden. De dagloner Gerrit Hendriksz sjouwde de kelder in en uit om kruiken bier te tappen en de jenever- of brandewijnvaatjes om te wisselen. Tegen het einde van het middagmaal was Gerrit niet meer vast ter been en deponeerde met een zekere onverschilligheid en meestal met een harde klap de bierkruiken op de tafels, zodat de gasten schrokken en hem uitscholden. Dan lachte Gerrit hen toe met z'n geelbruine tanden en groette joviaal met z'n hand. Anna Swaerdemaeckers had hem wel in de gaten, maar stelde het wegens de drukte steeds uit om hem een schrobbering te geven. En dan, waar haalde zij zo gauw een schenkhulp vandaan, nu alle herbergen overvol waren? Hij was een goedwillige dagloner, maar zijn grote ondeugd was niet te kunnen nalaten om alle resten uit wijnkannen en bierkruiken in de kelder op te drinken, alvorens hij ze opnieuw vulde.

Maar eindelijk was Gerrit toch volslagen dronken. Daardoor zette hij een kruik bier niet naast het bord van Philippe de Haen, maar pardoos boven op een goudbruine kapoen, die de kapitein van de schutters met kennelijk genoegen een poot had uitgedraaid waaraan hij kloof. Meteen stond de kapitein overeind, greep Gerrit Hendriksz bij de kraag, stuurde hem feilloos door de volte en zette hem buiten de herberg. Enige lichtelijk aangeschoten bezoekers lachten, maar een paar anderen, waaronder Steven Lamshouck, protesteerden. Zij konden zich de stemming van Gerrit Hendriksz best indenken. Philippe de Haen zette zich weer aan tafel, keek hen grimmig aan met zijn fonkelende donkere ogen en zei:

„Een knecht dient z'n plaats te weten. En zeker niet dronken te zijn wanneer hij bedient. En dan zo'n kostelijke schotel te bederven.”

„Voor mijn rekening een nieuwe,” riep Steven Lamshouck, „waardin, een verse schotel voor de kapitein Philippe de Haen.”

Weer sprong Philippe de Haen op en riep terug:

„Ik ben gewend zelf mijn voedsel te bestellen en te betalen. En mijn verliezen draag ik alleen.”

„Nou, nou... uw Franse hoogmoed speelt u weer parten.”

„Wéér parten? Was u daar al eens getuige van, Steven Lamshouck?”

„De hele stad is getuige van uw verwaandheid... u hoort niet tussen onze gezellige goedmoedigheid!”

Steven Lamshouck was nu ook opgestaan, hij steunde met de handen op tafel om in evenwicht te blijven, want ook hij had reeds te veel gedronken.

Geschrokken stond Anna Swaerdemaeckers tussen de mannen. Zij waren beide goede klanten, die iedere dag de herberg bezochten voor een middagmaal of om een glas te drinken. Hulpeloos, wat smekend keek zij naar Philippe de Haen. En opeens zag zij z'n donkere ogen mild worden en haar toelachen. Hij pakte z'n koppelriem met het rapier van de stoelleuning, nam z'n schoudermantel van een haak en zei:

„Ter wille van u, Anna Swaerdemaeckers. Maar ik hoop één ding... dat ik nog eens mag komen ruimen om deze heer Steven Lamshouck de herberg uit te slepen. Gegroet!”

Met lenige passen beende hij naar buiten, bleef even staan op het drukke Damrak, haalde diep adem om z'n drift te onderdrukken en sloeg een steeg naar de Nieuwendijk in. In een klein Frans eethuis wilde hij opnieuw een middagmaal bestellen, hij had genoeg van die Hollandse zelfgenoegzaamheid en gemeenzaamheid. Het speet hem voor Anna Swaerdemaeckers, maar ook zij had schuld door met iedereen goede vrienden te willen blijven. Goed, het was niet gemakkelijk om erkend te worden als bazuin na jarenlang dienst te zijn geweest. Maar dit ging te ver... te ver... te ver... driftig rammelde hij aan de deurklink, voordat hij met een forse zwaai opende. Ook deze herberg was vol. Maar Philippe de Haen glimlachte opeens om z'n herwonnen kalmte en het geroezemoes in het Frans. Frans... de taal van zijn moeder, een taal die hij even goed sprak als het Hollands. Zijn ogen zochten een plaats, er stond iemand op en kwam naar hem toe. Nog meer mannen rezen op om hem te begroeten. Philippe de Haen lachte nu verheugd, hier voelde hij zich thuis. Hij deed altijd eerlijk zijn best om z'n ouders gelijk te achten, maar toch... het Franse bloed van zijn moeder overheerste. Twee mannen pakte hem onder de oksels, lachten, klopten hem vrolijk op de schouders en trokken hem mee naar hun tafel in het midden van de herberg.

En Philippe de Haen, de zoon van twee werelden, zat neer te midden der Hugonoten...

De Beurs was afgelopen. Drommen kooplieden en reders verspreidden zich over de Dam, dan door straatjes en stegen naar kantoren en pakhuizen of naar hun woningen voor een middagdutje. Zij waren

neerslachtig of opgewonden door de oorlogsberichten en de onzekerheid, die was opgeschoten als een giftige zwam in een broeierig vochtig bos. Velen hadden schepen op zee, anderen bezaten aandelen in de Oost- of West-Indische Compagnies of waren deelgenoot in een schip of zijn lading. Slechts enkelen konden de toestand kalm bezien, hun schip was reeds thuisgevaaren of een aandeel en winst waren zo juist uitgekeerd. Zij spraken bezadigde woorden of stoefden op hun inzicht, dat hun tijdig een risico had bespaard. Men luisterde half, soms draaiden oude vrienden elkander bruusk de rug toe, kribbig om dit gezwets over koopmanschap, dat geen kunde was maar dom geluk.

Pieter Ravesteyn wandelde langzaam mee in de mensenstroom, aandachtig luisterend naar brokstukken van gesprekken. Zo was zijn werkwijze. Een enkel woord, een korte zin, het was voldoende om een man in het oog te houden en zijn gedragingen na te gaan. Dikwijls was zo'n woord het begin van een strafzaak. De onderschout hield van zijn werk, van het risico daaraan verbonden. Met plezier kon hij een rumoerige kroeg binnenstappen en als daar gevochten werd, ontruimde hij die dikwijls zonder hulp van zijn dienaren. Meerdere keren had hem dat een nieuw wambuis gekost en zijn zwarte vilthoed was dikwijls vertrappt. Hij liep de Warmoesstraat in. Links en rechts tuurde hij in de herbergen en de winkels. Soms hield hij stil voor een kleine werkplaats en maakte een praatje met de meester of zijn gezelschap. Hij keek dan langs hen heen, spiedend in de duistere werkruimte. Overal bedrijvigheid, overal tevreden mensen, goed in de kleren, wel gevoed. De huizen fris geveerd, de stoepen schoon geschrobd, de glas in lood vensters helder en blinkend. Welvaart, welvaart, en te midden van die overvloed bloeide het onkruid, de misdaad. Maar hij zou ze wel in de gaten houden, dat was zijn lust en zijn leven... dieven vangen, zwendelzaken uiteenrafelen, halsmisdadigers achtervolgen totdat zij op de Dam of in Volewijck aan de galg bungelden.

Hij draaide de Zeedijk op. Daar gluurden ze al door hun venstertjes, de... zoete bazinnetjes. Nu weken ze wat terug voor de onderschout. Hij keek terzij naar binnen, z'n ogen twinkelden, soms moest hij een glimlach onderdrukken voor een werkelijk knappe meid. Tja... wat wil men in een havenstad, een wereldstad als Amsterdam, waar kerels uit alle landen vertier zoeken na maandenlange opsluiting op een schip? Dan verlangt een zeeman naar vrouwen, naar zachte liefkozing, naar gefluisterde woordjes. Wat hindert het dat zij ervoor moeten betalen, peinsde de onderschout, alles in het leven moet men kopen... nee, de

vrijgezel Pieter Ravesteyn kon niet boos worden op de meisjes van Amsterdam. Ook voor hem waren ze soms lief, bijzonder lief zonder dat ze geld verlangden want zijn tolerantie was honderdmaal meer waard dan de goudstukken van sommige kapiteins. Vrouwen en zeehavens, dat hoorde bij elkaar al raasde dominee Johannes de Geer nog zo hard in zijn Oude Kerk.

De Sint Anthoniespoort rees voor hem op. Even keek hij omhoog naar deze stenen macht, liep er omheen naar de Gelderschekade. Hij bleef staan om de Schreierstoren te zien. Langzaam stapelden zich witte wolkjes in de blauwe hemel, het weer ging veranderen. Gebannen bleef hij kijken naar het water, naar de forse heldere huizen, naar de bedrijvigheid, naar alles wat te zamen Amsterdam maakte.

Hij haalde diep adem, deze aanblik maakte hem gelukkig. Misschien het enige geluk, dacht hij, misschien zijn deze stenen, dit water, dit groen, deze hemel mijn enige geluk. Hij bleef roerloos kijken, zuchtte en maakte zich los van zijn mijmering en beroepsmatig liet hij nu z'n blik dwalen over alles wat zoëven dichtertlijk zijn gemoed had gestreeld. In de verte naderde een groepje mensen. Dicht opeengedrongen. Hij slenterde in hun richting, stond stil toen hij ze kon onderscheiden. De mannen droegen lange zwarte mantels over hun zwarte wambuizen, grote puntige witte kragen rond de hals. De rand van hun zwarte vilt-hoeden was opgeslagen, zodat hun baardige gezichten duidelijk zichtbaar waren. Hun benen waren gestoken in hoge zwarte laarzen, zonder wijd uitstaande schachten, zoals mode was. Van de schouders der vrouwen hingen tot de knieën strakke zwarte mantels. Daaronder droegen zij witte veelvuldig geplooid schorten, die nog een brede strook van de rokken vrijlieten. Maar het meest opvallend waren de molensteenkragen, die zij nog droegen en vooral de witte vleugelmutsen, strak sluitend om het hoofd, bij sommigen met een brede kinband. Alleen bij de jonge meisjes was het weelderige haar te zien. „Joden... weer Duitse joden,” mompelde de onderschout.

De groep was hem genaderd en hield stil op een teken van hun leider, dokter Chajim Todelche. Hij nam z'n hoed af voor de onderschout en Pieter Ravesteyn zag met snelle blik 't zwarte kapje op het achterhoofd van deze wetsgetrouwe jood.

„Waar komen deze mensen vandaan, dokter Todelche?” vroeg hij wat bars.

„Uit Emden, mijnheer de onderschout.”

„Per schip?”

„Jawel, mijnheer de onderschout.”

„Wat willen deze lieden hier?”

„Leven, mijnheer de onderschout.”

Pieter Ravesteyn fronste de wenkbrauwen. Hij sloeg zijn schoudermantel terug, omvatte met gebalde handen z'n koppelriem, stond wijdbeens en fors voor deze mensen, die naar hem gluurden. Langzaam monsterde hij hen, zag de angstige blikken van de jongeren, de berustende van de ouderen en de doffe moedeloze van de oudsten.

Vreemde mensen, dacht hij, altijd onder elkaar, een leven levend los van de stad, die hun toestond erin te wonen. Hij kon niet begrijpen, dat de vroedschap hun toevlucht naar Amsterdam niet verhinderde. Meer dan 8000 waren er reeds in de stad, een hele wijk was bijna joods. Goed, het was er kleurrijk en druk en bedrijvig... voor de Justitie weinig te doen, maar... een stad in een stad. Dat de rijke Portugezen waren toegelaten, goed, die brachten verbindingen met de hele wereld mee... en geld, veel geld. Maar deze arme bliksems? Had de stad geen paupers genoeg? En waren ze nog maar te gebruiken voor de vloot! Stel je voor, die daar met die baard en dat ivoren dromerige gezicht, achter een kanon op het kuildek.

Pieter Ravesteyn moest glimlachen om deze gedachte en met stijgende verbazing bemerkte hij ook een ontspannende glimlach op hun gezichten. Dokter Chajim Todelche hernam het woord:

„Zoals gebruikelijk zullen deze mensen de overheid geen last bezorgen. Hun onderkomen bij geloofsgenoten is geregeld totdat zij een eigen huis kunnen betrekken of verder reizen. Morgen zal ik u de lijst brengen en het verzoek van sommigen om zich te mogen vestigen zal binnen enkele dagen bij Burgemeesteren worden ingediend.”

„Hebben zij geld, zodat zij niet armlastig worden?” vroeg de onderschout nu weer streng.

Aandachtig hadden de joden geluisterd. Het woord geld verstonden zij allen. Ogenblikkelijk tastten enige mannen in de reisbeurzen onder hun mantels en toonden een handvol goudstukken. Chajim Todelche riep iets in een vreemde taal en ijlings stopten zij het geld weg.

„Wat hebt u hun gezegd, dokter Todelche?” vroeg de onderschout.

„Ik heb hun verteld, dat de overheid welgezind is en dat zij in Amsterdam niemand hoeven om te kopen om er te mogen leven.”

Pieter Ravesteyn knikte goedkeurend, trok zijn schoudermantel recht. Nog eenmaal monsterde hij deze angstige mensen, iets langer een mooi rijzig meisje, dat onvervaard naar hem keek.

„U bent hun borg, dokter Chajim Todelche?”

„Ik... en alle joden in Amsterdam, mijnheer de onderschout.”

„Dan kunt u verder gaan.”

De dokter gaf een teken en de joden vervolgden hun weg. Pieter Ravesteyn oogde hen na en moest denken aan de jodinnen, die bij de huwelijksvoltrekking hun prachtig haar afknipten en haar hele verdere leven een pruik of een kap droegen. Vreemd, vreemd... hij zou die dokter Todelche eens naar de betekenis daarvan vragen.

Dagelijks werd 'De Lentebloom' enige uren gesloten. Anna Swaerde-maeckers en de meiden aten dan gezamenlijk in de keuken of op stille dagen aan een hoektafel bij het venster, dat op het Damrak uitzag. Na het middagmaal trok Anna zich terug op haar kamer om een paar uur te rusten en als de meiden gereed waren met de afwas was hun bevolen hetzelfde te doen. De keukenmeid en haar hulpen zaten dan bij het vuur wat te dommelen totdat de waardin het sein gaf weer te beginnen.

Deze rust was ingesteld door Wybrechje de Graef, die tot haar dood de waardin was geweest. Deze dwaasheid van z'n vrouw had jarenlang het huwelijk van Ysbrandt de Graef verzuurd door de dagelijks terugkerende twist hierover. Maar Wybrechje had nooit toegegeven. Van 's morgens 5 uur tot 's avonds 10 zonder enige rust voor de meiden vond zij te zwaar. Wybrechje herinnerde zich de tijd, dat zij ook maid was geweest in 'De Lentebloom' totdat Ysbrandt de Graef haar had getrouwd. Maar joffer De Graef én waardin geworden zijnde had zij er abrupt een einde aan gemaakt. Ysbrandt had zich de eerste keer fel verzet tegen deze geldverkwisting en z'n vrouw een pak slaag willen geven. Maar Wybrechje was vlugger en tuigde hem zo af met haar slof, dat hij met twee blauwe ogen, een paar builen en schrammen alleen maar verbaasd en zwijgend naar haar had durven gluren. Die felle kat! Waar was het zachte volgzaam Wybrechje, dat zich in donkere hoekjes had laten zoenen en betasten? Het loeder! Ze had hem in de luren gelegd, alléén om joffer te worden. En waardin en deelgenote van zijn geld, dáárom had zij hem z'n gang laten gaan.

Ook deze junidag hield Anna zich aan de vaste regel. Langzaam besteedde zij de wenteltrap om naar haar kamer te gaan. Toen zij boven was, hoorde zij Ysbrandt de Graef roepen. Het was nu niet op z'n gewone jammerende toon, maar het klonk vriendelijk, bijna onderdanig. Aarzelend en wantrouwend opende Anna de deur van z'n kamer en trad binnen. Ysbrandt de Graef zat tegen de kussens geleund en rookte

een stenen pijpje. Behaaglijk blies hij dikke rookwolken uit. „Anna... kom es even bij me zitten,” zei hij.

Schoorvoetend liep ze naar z'n bed en keek op hem neer. Zag z'n lelijke oude gezicht, dat meestal zo slecht en duivels was. Terwijl ze wachtte, dacht ze aan Wybrehje. Hoe was het mogelijk geweest, dat een frisse meid zich aan zo'n man had kunnen geven ter wille van het jofferschap en z'n geld. En Ysbrandt was 25 jaar ouder geweest dan z'n vrouw.

„Anna... ga zitten!” herhaalde hij.

„Nee... ik blijf maar even. Ik wil m'n rust hebben. Straks zal het druk worden.”

„Anna... luister. Je hebt gehoord... 't is oorlog... met Engeland. Jarenlang hebben ze ons gepest. We zijn te groot en te rijk geworden naar hun zin. Goed... ze zullen een pak op d'r verdommenis krijgen, wees daar maar gerust op. Weet je... Anna... in '37 heeft alleen de West-Indische Compagnie achthonderd schepen uitgerust om Brazilië te pikken... met zevenenzestigduizend man aan boord... daarom, wees maar niet benauwd... we krijgen genoeg schepen en volk op zee. We vreten ze op!”

„Ysbrandt de Graef... ik wil gaan rusten. Vertel dat allemaal maar aan de koopman Simon de Bye, als hij weer eens op de trap gaat zitten jammeren.”

De oude waard lachte, keek opeens boosaardig langs haar heen en zei:

„Als ik de Schout was, dan stelde ik hem aan de kaak met het bord 'lafaard' rond z'n vette nek.”

„Ik ga naar m'n kamer, De Graef,” zei Anna ongeduldig en liep naar de deur.

„Anna... let op! Er zijn meer mannetjes als Simon de Bye. Ik weet dat van vroeger... opeens worden ze zo bang dat ze aandeel aanbieden in een lading of een schip. Koop voor mij zo'n deel... tot honderd-duizend gulden... hoor je me Anna?!”

Roerloos stond de waardin met de rug naar hem toe. Het was alsof zijn woorden langzaam tot haar doordrongen, haar overmeesterden. Toen keerde zij zich om. Zij stamelde nu iets, dat geheel in tegenstelling was tot haar wezen:

„Ysbrandt de Graef... moet ik... ik die van zulke zaken geen verstand heb... moet ik?”

„Ja... jij! Voor mij!... Waar is nu je grote mond, Anna? Is 't zo moeilijk

om tegen zo'n vent te zeggen: tien, twintigduizend gulden aandeel neem ik voor Ysbrandt de Graef in dit of dat schip... Maar goed... als je niet durft, dan kom ik zelf naar beneden... zo in m'n hemd... moet je eens op die smoelen letten!"

Opeens gierde hij van het lachen, richtte zich met veel gedruis op in z'n bed en keek haar aan. En zij zag weer de duivel in de grimas, die over zijn gezicht trok. Zij was er door geboeid en zei:

„Honderdduizend gulden?... Hebt u honderdduizend gulden?"

„En nog meer... ja... Anna... die herberg heeft me wel wat opgeleverd en dan... er zijn zo van die zaken geweest, zo tussen neus en lippen door, die wat hebben opgebracht. En dat had jij allemaal kunnen erven, als je joffer Wybrechje had willen opvolgen."

Anna Swaerdemaeckers herkreeg weer haar houding. Zij vocht er tegen, maar een trek van walging kon ze toch niet onderdrukken.

„Het is al genoeg, dat ik in het koopcontract de conditie heb aanvaard u te verzorgen tot uw dood... iedere dag..."

Hij wees met z'n benige vinger naar haar, onderbrak grinnikend en zei:

„Iedere dag stront!... Iedere dag een ouwe vent wassen, als een klein kind... ja... misschien is het wel beroerd voor een wijf... maar de herberg heb je spotgoedkoop op afbetaling en als ik sterf ben je opeens van de schuld af... zeg es eerlijk, Anna, wanneer doe je vergift in m'n pap of gemalen glas of iets in m'n melk?... In jouw plaats had ik het allang gedaan!"

Zij bekeek hem met ontzetting in haar ogen, wendde toen verward het gezicht af en stamelde:

„Ysbrandt... Mijnheer Ysbrandt de Graef... m'n hemel, wat een slechtheid leeft er in u!"

„Dat is geen slechtheid... maar mensenkennis. Eens zal je het doen, eens! En ik zal 't proeven, heel langzaam proeven en de dood voelen opkomen in m'n lichaam. En ik zal niet schreeuwen... ik zal je niet verraden. Wanneer doe je 't, Anna?"

„Ysbrandt de Graef!!!" schreeuwde ze en stampvoette.

„Toe maar... toe maar... ik zal al m'n geestelijke krachten nodig hebben om je te overwinnen, om je er toe te krijgen dit kreng een handje te helpen. Waarom niet? Is dit een leven, Anna... m'n vuil loopt zo maar m'n lichaam uit... m'n eten is pap en pap en pap! Meid... ik snak naar een ruig stuk vlees en een glas wijn."

Zinnend keek hij voor zich uit, vervolgde:

„Breng me straks een gebraden kip en jenever... en wijn!”

„Nee, nee... de dokter heeft het ten strengste verboden.”

„Breng 't me, Anna... die dokter is een prul, dat voel ik. Zo verrot ben ik nog niet en die melkkost is de pest voor me.”

„Ik breng 't niet... wilt u een andere dokter?”

Langzaam zonk hij terug in de kussens, sloot de ogen.

Anna Swaerdemaeckers durfde bijna niet te bewegen, wachtte zijn antwoord, wat onderdanig omdat zij zich toch altijd nog meid voelde tegenover hem. Het was lang stil, voordat hij antwoordde:

„Ja... een andere dokter... Roep die jodendokter bij me... Chajim Todelche. De joden zijn niet zo stom als onze kwakzalvers... die weten iets van duizenden jaren terug... in de jodenbuurt moet je hem zoeken en zeg dat ik met goud zal betalen.”

„De overheid ziet dat niet graag, Ysbrandt de Graef, joden horen bij joden.”

„Ik heb maling aan de vroedschap... je moet mijn poep maar eens naar het raadhuis brengen, dan zal je zien hoe gauw ze toestemming geven vanwege de stank!”

Onbeheerst moest hij lachen, zodat hij zich verslikte en hoestte. Anna Swaerdemaeckers haastte zich naar z'n bed, maar hij weerde haar dreigend af met z'n benige vinger:

„De jodendokter... en aandelen in schepen! En nou stevig voedsel met wijn! Vlugs, Anna... 't is nog maar kort dat ik leef.”

„Goed dan, Ysbrandt de Graef,” zei ze dof.

Toen liep zij weer naar de deur, opende. Op dat moment riep hij weer op z'n oude spottende toon:

„Anna!”

„Ja...?”

„Wanneer slaap je bij me... lekker wijf!”

Met een harde klap sloot ze de deur. En zij hoorde hem weer gierend lachen. Die duivel!

Dirckje Swaen bracht hem als avondmaal de gebraden kip met een karaf rode wijn. Zij moest hem eerst alles tonen, voordat zij dekken mocht op het houten tafeltje, dat de schrijnwerker precies passend op het ziekbed had gemaakt. Nauwkeurig keek hij, met vorsende ogen of het gevogelte mals en goudbruin was, slierde met z'n vinger door de donkerbruine boterjusz, die de bodem van de Delftsblauwe schaal bedekte en likte hem behaaglijk en goedkeurend af. Hij dronk van de wijn, en ook daarop had hij niets aan te merken.

Dirckje Swaen wachtte geduldig. Haar donkerbruine ogen stonden vriendelijk, haar dikke kastanjebruine haren tekenden haar zacht en bekoorlijk, het lichte onderkinnetje gaf haar iets moederlijks. Terwijl Ysbrandt ruw de kip uiteenrukte met z'n nog stevig harde handen zei hij:

„Dirckje, zo moest ik die Cromwell te pakken kunnen nemen. Zo... bij z'n poten en hem dan uit elkaar trekken. Maar opvreten!... Nee, dan maar liever in zee flikkeren... voor Poseidon. Weet je Dirckje, daar beneden zijn de meerminnen, net zo lief en mollig als jij... en daar komt dan een stuk Cromwell naar beneden... ze grijpen het... zo, zie je en ze leggen het op een blauw bordje, alsjeblieft mijnheer Poseidon... bil van Cromwell voor uw avondmaal... eet u smakelijk mijnheer Poseidon.”

Na deze woorden zoog hij met zijn tandeloze mond aan een kippepoot en at smakkend en gulzig. Dirckje Swaen was een en al glimlach. Die ouwe baas Ysbrandt was een dwaze man en een lastige treiter, maar toch als ze hem zo beschouwde een vent, een kerel moest hij eens geweest zijn.

Opeens keek hij haar onderzoekend aan en zij schrok van zijn mensenkennis, toen hij zei:

„Ja, ja, Dirckje, dat gaat zo in 't leven. Een jonge vrouw kan niet begrijpen, dat een ouwe vent eens jong is geweest en dat z'n geest dikwijls jong en jolig en ondernemend blijft, ondanks z'n ouwe verziekte lichaam. Maar ik heb niks te treuren... waarde genoten!”

Nauwlettend keek Dirckje Swaen toe, want de waardin had haar bevolen bij hem te blijven en hem — zo nodig — te helpen. Maar hij pulkte vlug het hele karkas schoon en propde steeds opnieuw zijn mond vol met het kippevlees.

„Drink es”... zei Dirckje gul en reikte hem het glas.

Met één teug dronk hij het leeg en terwijl hij haar dankbaar aankeek, zuchtte hij en boerde fors.

„Genoeg?” vroeg Dirckje Swaen.

„Welnee meid, maar laten we verstandig zijn, morgen verder.”

Behaaglijk strekte hij zich uit, vouwde de handen onder het hoofd en terwijl Dirckje afruimde en het tafeltje wegnam zei hij:

„Dirckje Swaen, zeg tegen de waardin, dat ze de hemel heeft verdiend. Die wil ze toch zo graag? Nou en verder, breng me voor vanavond brood met kaas en nog een karaf wijn. Weet je... of ik ga d'r vannacht aan kapot, of 't is het begin van mijn genezing.”

Zijn gezicht werd ernstig, waardoor het van het faunachtige verloor. Geboeid bemerkte Dirckje de verandering, zag het nu harde gezicht, dat van een ruige Hollandse schipper. Hij vervolgde:

„En dit moet je haar ook zeggen: vanavond wordt het vechten beneden... ze zuipen zich in oorlogsstemming. Laat ze de Schout waarschuwen of beter nog, vraag Philippe de Haen om met z'n korporaal-schap in de buurt te blijven. Ik weet het zeker Dirckje, vanavond moet er worden geruimd... en hoe.”

Dirckje Swaen werd zenuwachtig door zijn woorden. Angst om dat ruwe gedoe besloep haar weer. Dikwijls had zij, 't rustige boeren-meisje, ander werk willen zoeken. Ze had graag willen dienen in een van die nieuwe grote huizen aan de grachten. Daar moest het prettig zijn te midden van mooie dingen. Daar zou nooit gevochten worden en er zou zeker weleens tijd zijn om in de tuin te zitten met de huisvrouw, zomers als er bonen worden gedopt of zacht fruit schoon-gemaakt voor de inmaak. Misschien zou ze verstelwerk mogen doen, terwijl de vogels floten en de bloemen geurden zoals thuis. Thuis... Here, Here, waarom was ze hier in deze rauwe stad, deze drukke huizen-zee, waarom was ze niet thuis gebleven in dat heerlijke Gooi. Met gebogen hoofd staaarde ze naar het tafeltje, achteloos tekende haar rechter wijsvinger een naam op het hout. Haar hart bonsde van schrik, toen de harde stem van Ysbrandt de Graef haar mijmering verbrak. „Vergeet hem... of trouw hem... daarin is nooit een tussenweg.”

Verward keek ze op. Hij had zich opgericht en leunde tegen de kussens, het stenen pijpje weer in z'n mond.

„Hoe weet u...?”

„Dat is van geen belang. Kies en leef er dan naar,” zei hij nu mild.

Stil nam ze het dienblad op, wilde de kamer verlaten, maar hij riep: „Laat dat staan, Dirckje.”

„Het moet toch omgewassen worden? De waardin zou denken, dat ik suf ben.”

„Laat staan en gehoorzaam. Ik wil nog wat plezier hebben... de napret van een afgelopen tafel. Etenresten, vuile en halfvolle glazen, verfrom-meld linnen, zieltogende kaarsen. Het is of ik me dan niet zo eenzaam voel, daar staat een lotgenoot, net zo afgetuigd als ik. Wat ben ik anders dan een zieltogende kaars, een afgekloven karkas, een verzuurd slokkie wijn, mijn huid verfrommeld als vuil linnen? Dirckje, neem straks de verkeerde niet mee naar de keuken, mij... in plaats van dat dienblad.”

Dirckje glipte angstig weg door de open deur. Want die vreemde opwelling en dat plotselinge flikkeren van zijn grijze ogen, dat hinnikend lachen... de waardin had gelijk, hij was een soort duivel.

Tegen de avond. De herberg is vol. Kapiteins en stuurliu van schepen, die in Amsterdam niet thuishoren. Ook enkele reders en kooplieden hebben in 'De Lentebloom' het avondmaal gebruikt, nu hun vrouwen buiten wonen in de rijke behuizingen langs de Amstel en de Vecht of in de kleine boerendorpen rondom. Vermoeid maar verheugd bedienen Anna Swaerdemaeckers en Dirckje Swaen en ook Jannegie Pietersdochter is meer in de herberg dan beneden in de keuken. Ook de opkamer is vol buitenlandse gasten. Meest mannen uit Hamburg en Bremen, ook enkele Fransen uit Rouaan en Duinkerken.

Het wordt al wat schemerig in de opkamer en Wiebe 't Hoen, de dagloner, die de plaats van Gerrit Hendriksz sinds de middag heeft ingenomen, ontsteekt de kaarsen in de koperen kronen. Wanneer Anna het overvloedige milde licht haar schatten ziet strelen, blijft ze geboeid kijken. Daar is weer de zachte glans op de donkere kussenkast, daar flonkeren weer de glazen en de karaffen, de zilveren schalen tonen hun robuuste rijkdom. Zelfs de koperen pinnen in het leder van de stoelen spelen hun bescheiden rol in deze weelde en rijke kleurenharmonie.

„Steek de kaarsen in de herberg ook maar aan, Wiebe.”

„Zo vroeg, waardin? Dat kost u geld.”

„Laten we eens uitbundig doen, Wiebe. De dag is goed.”

„Ook voor mij?” vraagt hij schuchter.

Anna kijkt naar z'n gebogen rug en z'n zorgelijk gezicht, antwoordt:

„Ook voor jou.”

Wiebe haast zich nu de herberg in, dankbaar voor het antwoord van de waardin. Kletspraat al die verhalen van de kasteleins in de Nes en van de Zeedijk over die gierige harde waardin van 'De Lentebloom'. Kwaadsprekerij, ze was streng maar rechtvaardig en betaalde het hoogste dagloon van de stad. En nooit gekibbel bij de afrekening zoals bij andere kasteleins, die altijd probeerden nog wat af te pingelen als hij z'n dagloon beurde.

Negen uur. De herberg staat vol tabakswalm. Het kaarslicht is niet helder meer. De tafels zijn beladen met aangebroken schotels, de glazen half gevuld of liggen omgevallen op de tafellakens, rood bevekt door gemorste wijn. Op de grond tinnen kroezen en plassen bier, stukken vlees, afgekloven karkassen en botten.

Mannen hebben hun wambuis losgeknoopt, leunen achterover of steunen met beide handen de dronken kop. Sommigen snurken met het hoofd op de borst, maar aan de meeste tafels en vooral aan de hoofdtafel is het nog zeer luidruchtig. Men zingt en roffelt met de vuist de maat op het zware eiken tafelblad. Hier is Steven Lamshouck de gastheer. Rondje na rondje schenkt hij in met onzekere handen, want hij heeft in de namiddag bericht ontvangen, dat twee van zijn Levant-schepen behouden in Texel zijn binnengevallen. Hij is bijna dronken en praat onophoudelijk. En dan roept hij opeens met overslaande stem: „Oorlog is onzin! Kunnen we ze lekker zuipen van verloren schepen?... Leve de vrede!... Laten we delen met de Engelsen... ieder de halve wereld... kunnen we iedere avond zuipen... twee Levant-schepen weer binnen... drink eens op mannen... het kan lijken... leve de vrede... zuip!”

Een zware kapitein rijst op van zijn stoel. Ook hij is bijna dronken. Met een klap op de schouder slaat hij Steven Lamshouck op zijn stoel terug, grijpt waggelend een glas en gooit hem de inhoud in het gezicht, roept:

„God-ver-domme... vuile lafaard... wat vrede! Wat vrede! Is je pens nog niet dik genoeg? Aan de grote ra... aan de grote ra hang ik je onder de bezem... de zee zullen we uitbezemen... en met jou dweilen we dat parlement aan!”

Weer grijpt hij Steven Lamshouck beet en trekt hem omhoog. Anna Swaerdemaeckers snelt toe, met angst en beven heeft zij dit verwacht na de waarschuwing van Ysbrandt de Graef. Maar wat kan ze doen, niet meer tappen betekent de ondergang van haar nering. Met de moed der wanhoop dringt zij zich tussen de twee mannen. De kapitein grijpt haar, drukt haar tegen zich aan en zoent haar op de mond, en nog eens, en nog eens. Anna Swaerdemaeckers gilt. De kapitein laat haar niet los, lalt: „Ik loer al de hele avond op je... en op dat vette zwijn... dat ik nou z'n hersens insla!”

En dan is er een andere zware kerel, een stuurman, die nog nuchter is. Hij grijpt de kapitein beet, dreigt:

„Los de waardin... de zoete bazinnetjes zitten in de Pijlsteeg.”

„Opgelazerd, stuurman... of ik trap je het Damrak in.”

Eén klap. Anna Swaerdemaeckers is vrij, de kapitein ligt tegen de grond, Steven Lamshouck stort zich op hem. In een oogwenk is het gevecht algemeen, iedereen vecht tegen iedereen. Stoelen en banken worden omgeworpen, schalen bonken op de grond, glazen breken, er

wordt gegoooid met tinnen kroezen. De mannen hijgen of brullen van de lach als ze een kan wijn uitgieten over een paar vechtenden, die over de plavuizen rollen. Anna, Dirckje en Jannegie, de keukenmeid en de hulpen staan voor het trapgat naar de keuken om die voor vernieling te behoeden, huilen en slaan vertwijfeld van zich af naar de graaiende handen van de dronken kerels...

En dan schalt er weer het hinnikend gelach door 'De Lentebloom'.

En de witte gedaante van Ysbrandt de Graef staat bovenaan de wenteltrap. Hij slaat van pret met z'n vuisten op de zware leuning en brult naar beneden: „Sla d'r op!... Sla d'r op!!... Toe dan... Ksst... Ksst... Dicht die ogen... D'r uit die tanden... Ksst!”

Ontzet kijkt Anna naar boven, ze wil de trap op, maar Jannegie en Ariaentje houden haar tegen. En ze ziet hoe Ysbrandt de Graef een glas naar beneden gooit, daarna een wijnkaraf. Hij danst van plezier en lacht en lacht. En hij gooit opeens het kippekarkas in het gezicht van Steven Lamshouck, die dronkemans verwonderd opkijkt. Dan volgt de Delftsblauwe schotel en als apotheose de volle gebloemde pot van het kamergemak, die op de plavuizen uiteenspat als een kanonskogel en een ondraaglijke stank verspreid.

„Daarom... daarom... wou hij de vuile vaat boven houden,” huilt Dirckje en verbergt haar gezicht in haar verkreukte schort.

„En daarom hibt ie fendaog niet gekirmd om geholpe te worde,” sist de opgewonden felle Jannegie.

Anna Swaerdemaeckers rukt zich los, vecht zich naar de straatdeur, want er moet iets gebeuren anders gaat haar hele kostbare inventaris aan scherven. Met al haar kracht rukt zij de deur open en rent de straat op. En dan zijn er Philippe de Haen en zijn korporaalschap. In een ommezien zijn de ervaren mannen binnen, slaan of slepen de dronkaards de herberg uit zonder onderscheid van rang of stand. En Philippe de Haen grijpt grimmig Steven Lamshouck, trekt hem aan zijn wambuis omhoog tot bij z'n gezicht en zegt gesmoord:

„Dat had ik niet gedacht, Lamshouck, dat ik je vandaag nog de herberg zou uitslepen.”

En hij sleurt hem weg bij de benen tot voor de deur van 'De Lentebloom'. „Spoelen... spoelen... die vreter en zatlap,” gebiedt hij.

En twee van zijn mannen sleepten Steven Lamshouck naar de wallekant, bonden een touw rond z'n borst en lieten hem vieren in het Damrak. Tweemaal ging hij onder, toen trokken ze hem op en lieten hem gaan. Druipend als een hond en nuchter.

DE VERSPIEDERS

De avond viel over het snikhete Amsterdam. De kerktorens tekenden zich donker en scherp af tegen het opkomende nachtblauw van de hemel en de geheimvolle snel verdoffende gouden streep aan de horizon. Op de stoepbanken van hun grachtenhuizen zaten de kooplieden, tuurden naar de hemel, naar de opkomende sterren, naar het loof van de bomen, waarvan soms een enkel blad raadselachtig en licht bewoog.

De koopmansvrouwen zaten naast hun mannen. Sommigen wuifden zich met lichte zijden Chinese waaiers wat koelte toe en schuifelden soms ongedurig op de bank, door de warmte van hun dikke lichamen onder de overdadige kleding. Ook bij de mannen liep het zweet langs het gezicht, want zij hielden hun zware vilthoeden op totdat zij naar bed gingen. Hier en daar ging reeds een echtpaar in huis, want het roerloze water van de grachten stonk en de nieuwe dag zou om 4 uur in de morgen weer beginnen.

In de straatjes en stegen en langs de kleine grachten zat ook het mindere volk voor zijn deur of hing uit het raam. Het schreeuwde en lachte en joelde of ruziede onder elkaar. De kleine bazen waren nog aan het werk en de geluiden van hun ambacht drongen, samen met wat schaars licht uit hun werkplaats, naar buiten. Boeren en handelaars uit Holland, West-Friesland, 't Gooi en Utrecht, vreemde zeelieden, scheepsvolk van de Compagnie, matrozen en bootslieden van de Admiraliteit, zij allen waren op straat en kleurden het avondleven van Amsterdam, de stad die nimmer sliep.

Overal herbergen, waarheen vooral de kleine handelaars en boeren zich spoedden om onderdak voor de nacht. De zeelieden scharrelden met hun halfdronken kop kroeg in kroeg uit, om waggelend maar

met feilloos instinct de weg terug te vinden naar de waterkant, waar ongere parlevinkers hen voor een forse prijs naar hun schip roeiden. Of soms wipten zij binnen bij een zoet bazinnetje, dat vlug en vakkundig de steeg afspiedde naar een rakker, want officieel werd ontucht zwaar gestraft.

De ruimklok had reeds lang geluid, de ratelwachts deden hun ronde en de korporaalschappen van de Schutterij ontruimden weer hardhandig menige kroeg, joegen het volk naar hun schepen of sleepten de lavelozen naar de Banjaart om daar hun roes uit te slapen. Ook het korporaalschap van Philippe de Haen was weer op de been, deed zijn ronde langs de Nieuwendijk, controleerde alle stegen naar het Damrak. Voor 'De Lentebloom' hield hij stil, terwijl het korporaalschap zijn weg vervolgde en bonsde op de bovendeur. Hij had licht zien schijnen door de glas in lood venstertjes boven de gesloten luiken. Hij hoorde haastige klikken op de plavuizen achter de deur, het kleine luikje werd geopend en de angstige stem van Dirckje Swaen vroeg:

„Wie daar... zo laat?”

„De Haen met de hanen,” lachte Philippe.

„Pas op, dat ze u niet horen, kapitein.”

„Is de waardin nog op, Dirckje?”

„Nee, kapitein.”

„Dus ik kan je ongestoord door dit luikje zoenen, Dirckje?”

„Foei, wat een gedachte, foei...!”

De kapitein hield zijn gezicht nu voor het geopende luikje en zei: „Dirckje, geloof me. Een zoen door dit luikje is vuriger en opwindender dan de meest exquise likeur uit 'De Lentebloom'. En als je me niet zoent, zal straks het pikante verlangen naar deze gemiste kans je nachtrust bederven, daarom Dirckje...”

Pats! Het luikje sloeg dicht. Philippe de Haen lachte daverend, bonsde nogmaals op de deur en riep:

„Wel te rusten, Dirckje” en volgde het korporaalschap, dat was afgemarcheerd naar de Dam.

En binnen leunde Dirckje Swaen met gesloten ogen tegen de deur. Zag het knappe gezicht van Philippe de Haen, zag zijn geestige mond onder het koene kneveltje en huiverde wellustig. Maar zij zag opeens ook die andere, die zinnelijke vlezig mond onder de zware knevel, de mond van Pieter Ravesteyn, de onderschout. Weer huiverde zij ondanks de warmte, die nu ook in de anders zo koele herberg hing. En zij wist, dat deze huivering angst voor Pieter Ravesteyn was.

Zij doofde de kaarsen in de herberg, nam de blaker met de dikke vetkaars van tafel en besteede de wenteltrap. Achter de deur van Ysbrandts kamer hoorde zij snurken, uit die van Anna Swaerdemaeckers kwam geen geluid. Even luisterde Dirckje, liep toen met kloppend hart zo zachtjes mogelijk naar boven. Op haar kamer, zo vlak onder het schuine dak, was het broeiend heet, zodat zij zich snel ontkleedde en vlug het nachthemd overwierp. Toen liep zij naar het venster om wat frisse avondlucht in te ademen. Ze keek eerst naar de hemel, toen naar het dak van Pieter Ravesteyns woning en vervolgens naar beneden. De zwarte vensters omvat door witgeschilderde kruissponningen deden luguber aan. Het was alsof zij haar aanstaarden. Toch kon Dirckje haar ogen er niet van afhouden. Vreemd, nog nooit was dat gebeurd, nimmer had zij op die vensters gelet. Ze leunde met het hoofd tegen de raampost, tuurde wat naar de sterren. Het eenzame venster in de topgevel werd plotseling zwak verlicht. Oude Hillegie begon zeker weer haar rondgang. Griezelig, dacht Dirckje, die oude meid kon dat gruwelijke uit haar jeugd maar niet kwijt... wat het precies was geweest, wist niemand en Hillegie wilde het ook niet vertellen. Het enige wat zij eens tegen Dirckje had losgelaten waren een paar geheimzinnige woorden: hij zoekt me... en als hij me vindt, zal hij me doodslaan... laat hij me dan neerslaan, goed... maar in bed wil ik niet vermoord worden; en oude Hillegie was geheel overstuurd de herberg uitgerend en had vergeten haar kan bier mee te nemen. Arme oude Hillegie, wat is er voor vreselijks gebeurd in je jeugd? mijmerde Dirckje, nog steeds starend naar het licht in het eenzame venster. Vreemd, anders duurde dat nooit zo lang, Hillegie ging altijd snel met haar kaars door het huis. Vreemd, en dat Pieter Ravesteyn juist haar als huismeid genomen had...

Pieter Ravesteyn! Dirckje onderdrukte een kreet van schrik. Het licht was verdwenen en de onderschout stond aan het venster. Zijn hemd blankte op in het donkere raamgat. Zijn gezicht was schemerig, de oogholten zwart. Hij floot opeens zacht en wenkte haar... En weer was daar die huivering, welke haar doortinteld had en haar wangen nu koortsig deed gloeien. Nog nimmer had zij zich aan een man gegeven, slechts een vluchtige zoen had zij zich laten afpersen. Ook de onderschout had niet meer gekregen. Nog tweemaal had hij kans gezien haar te ontmoeten als zij alleen in de herberg was... Het was alsof hij op de loer had gestaan om zijn ogenblik af te wachten. Dirckje glimlachte, zo'n rijpe vent en dan zich gedragen als een beginnend kereltje.

Pieter Ravesteyn boog zich uit het venster, floot weer zachtjes indringend en wenkte. Dirckje verroerde zich niet, zij zag hem verder uit het venster buigen, hij bracht zijn handen rond zijn mond en zij hoorde duidelijk: „Kom, Dirckje... kom! De schuttingdeur is los... ik zal je daar wachten! Kom!”

Hij week van het venster. Zij zag het licht weer opvlammen en verdwijnen. Hij ging nu naar beneden, dacht zij, om haar op te wachten bij de schutting, die de binnenplaatsen scheidde. Haar hart bonsde, haar slapen klopten, haar wangen gloeiden. Zij hijgde, haar keel werd droog. En zag opeens in haar gedachten het naakte lichaam van een man.

Langzaam, bezeten en weerloos, daalde zij de trap af. Gespannen luisterde zij aan de deur van Anna's slaapkamer, Ysbrandt de Graef snurkte nog steeds. De wenteltrap naar de herberg kraakte, met bonzend hart stond ze stil. Overzag vanuit de hoogte de nu onwezenlijke vertrouwde ruimte, die haar angstig maakte. Zij keek naar het schemerige licht van de juninacht, dat zij kon waarnemen door de bovenvensters. Zij onderscheidde de masten van de beurtschepen, de huizen aan de overkant, de achterzijde van de Warmoesstraat. In de herberg lichtten de witte plavuizen geruststellend op, de zwarte daarentegen hadden iets sinisters. Dirckje werd steeds banger, maar haar bloed dreef haar voort, haar gedachten werkten koortsig en geraffineerd, hoe zij onhoorbaar de deur van de binnenplaats zou openen en naar buiten sluipen zonder de keukenmeid en Jannegie Pietersdochter, die in de keuken sliepen, te wekken. Hu, wat zijn die plavuizen koud tegen m'n blote voeten. Dat is goed voor je, hete boerenmeid, dat brengt je tot jezelf. Denk om die drie treetjes... en straks weer terug, want het is zomer en om vier uur begint het leven weer bij de burens, bij iedereen in Amsterdam. Daar is de buitendeur, de grendels knarsen, de deur klemt als in een bange droom, daar is de binnenplaats onwezenlijk in de schemer. Haar lichaam, slechts bedekt door het lange nachthemd, speurt de opkomende koelte van de nacht.

En dan blijft zij als versteend op de drempel staan. Boven haar hoofd hoort zij de stem van Anna Swaerdemaekers, die dringend fluistert: „Ga terug, Dirckje! Er zijn genoeg hoeren in Amsterdam. Bewaar jezelf... heus, er komt wel een goede man voor je.”

Dirckjes keel is dichtgeschroefd van schaamte en angst. Haar koortsige lust is met toverslag verdwenen en ze zou wel door de grond willen zinken van ellende. Bewegen kan ze zich niet, ze durft niet meer in huis, want als de meiden haar nu zien!

En dan hoort ze de stem van de waardin verder fluisteren, nu tegen Pieter Ravesteyn, die roerloos in de schuttingdeur staat en opkijkt naar haar venster.

„Laat Dirckje Swaen met rust, mijnheer de onderschout, hebt u nog geen vriendinnetjes genoeg? Of was het uw bedoeling haar te trouwen? Maar dan is het een goed Hollands gebruik om de bruid pas in haar nachthemd te zien na de plechtigheid in de kerk. Dat de onderschout zo iets vergat... hij die over ons waakt tegen moord en diefstal... en ontucht. Of heeft de onderschout vanmiddag zijn officie neergelegd?”

Als zweepslagen striemden haar woorden de roerloze man. Toen deed hij een stap naar voren, op de binnenplaats van 'De Lentebloom'. Geschrokken, de ban gebroken, week Dirckje naar binnen, gluurde door een kier van de deur, angstig maar helder van hoofd en wat verkleumd en zij hoorde de onderschout gesmoord roepen:

„Dit vergeef ik je nooit, waardin!”

En Anna Swaerdemaeckers antwoordde ijjig:

„Dat begrijp ik. Een krolse kater vliegt soms een mens naar de keel.”

Toen niets meer.

Met loden voeten besteeg Dirckje de wenteltrap. Ysbrandt de Graef snurkte nog steeds. Wat zij verwacht had gebeurde niet. De waardin stond niet in het deurgat, achter haar kamerdeur bleef het dodelijk stil. Terug in haar kamer viel Dirckje snikkend op bed en verlangde zo hevig naar huis, dat haar hart er pijn van deed.

Dirckje sliep een gat in de dag en toen zij geschrokken en haastig gekleed de wenteltrap was afgerend, vond zij de waardin in de zon-overgoten herberg achter de toog. Al het werk was gedaan, er waren reeds klanten die gezapig een ochtendbrandewijntje dronken en behaaglijk een gouwenaar rookten. Uit de keuken stegen de braadvleesgeuren al op, ook daar was alles in volle gang.

Met gebogen hoofd stond Dirckje voor de waardin en tuurde op de toog, dan naar de zonnevonkjes op de kristallen fluiten.

„Ik zal dadelijk vertrekken, waardin. Mijn loon wil ik verspelen,” fluisterde Dirckje.

„...Je blijft. Een zwervende vrouw is een zekere prooi. Van hier uit trouw je, Dirckje... en goed! En zwijg er verder over, voor mij was alles reeds ver en ver verleden.”

Nog staarde Dirckje naar de grond. De waardin schonk in twee glazen een bodempje brandewijn, reikte er een:

„Op je welzijn, Dirckje!”

Zij dronken. Anna Swaerdemaeckers had haar eigen manieren om met haar meiden om te gaan.

„Dirckje, neem de dienst nu over met Jannegie Pietersdochter. Ik wil nu eens gaan om die jodendokter. Ysbrandt de Graef was vanmorgen echt niet goed. Nu was 't geen komedie en hij smeekte me haast om verlossing.”

„Wat moet ik zeggen als straks dokter Gillis Navander komt?”

„Geef hem z'n borrel en z'n nieuwe haringen. En laat hem maar naar boven gaan. Zijn medicijnen gebruikt Ysbrandt de Graef toch niet.”

„De Graef heeft gedreigd hem van de trap te gooien.”

„Wees maar niet bang, hij is nu veel te beroerd. En ik heb hem nog nooit anders zien vechten dan met z'n mond. Ga ontbijten, Dirckje.”

Dankbaar keek Dirckje naar de waardin. Zij had twee kleine tranen in haar ogen. Toen daalde zij de trap af naar de keuken.

Tegen het schemeruur kwam Chajim Todelche naar de herberg. Snel trad Anna Swaerdemaeckers hem tegemoet en leidde hem naar de wenteltrap. Ondanks haar vlugge manoeuvre keken een paar stamgasten verwonderd naar de baardige man, door zijn kleding herkenbaar als jood. Toen de waardin weer beneden kwam, vatte Simon de Bye haar bij de arm en zei:

„Weet je wel wat je doet, waardin?”

„Ja koopman, heel goed zelfs. Ik tracht het leven te redden van Ysbrandt de Graef, één van uw handelsrelaties.”

Schichtig blikte Simon de Bye rond en fluisterde:

„We hadden toch afgesproken, dat je nooit over de maatschap zou praten? En nu nog geen drie dagen later?”

„Als de koopman Simon de Bye zich nu voortaan met z'n eigen zaken wil bemoeien, dan kan ik ook mijn woord houden,” zei Anna koeltjes.

Simon de Bye werd woedend, ging wat stuntelig zitten, sloeg opeens fel op tafel en commandeerde:

„Rijnwijn... en vlug... en goed!!”

„Zal ik u een Liebfraumilch brengen, koopman?” vroeg de waardin en haar ogen vonkten spottend. Maar Simon de Bye begreep haar niet, keek steeds nog boos op z'n handen, die hij plat op tafel had gelegd. Anna boog zich wat over hem heen en fluisterde: „Nog twintigduizend gulden aandeel voor Ysbrandt de Graef en... tweeduizend voor Anna Swaerdemaeckers. In baar geld morgenochtend!”

Toen liep ze naar de tapkast om de kristallen kan met Rijnwijn te

vullen. Somber loerde Simon de Bye haar na. Drift woelde in hem op. Drift tegen die oude uitgeleefde vent daarboven, die hij een aandeel had verkocht in een Dantzigvaarder. En nu die grenzeloze brutaliteit van een waardin om ook een aandeel te willen kopen. Was hij dan zó ver weg? Hij, de zoon van de grootreder Arend de Bye? Hij, de zoon, in compagnieschap met een gewezen kaper en een waardin? Waren ze gek? Wat bezielde tegenwoordig dat gemene volk?

Hij vloog overeind, zijn stoel kletterde tegen de grond. Verbaasd keek de waardin hem aan, greep toen z'n glas en vulde het met de goudgele wijn. Wat afwezig wreef Simon de Bye met de linkerhand over z'n ogen, in de rechter trilde het gevulde glas, zodat hij wijn over z'n vingers morste. Hij boog het hoofd en siste haar toe:

„Sinds wanneer is de gewezen meid Anna Swaerdemaeckers opgenomen in een koopmansgilde?”

„Die gewezen meid heeft meer gevoel voor koopmanschap dan Simon de Bye, die nog slechts aan het hoofd staat van een desolate boedel.”

„Waarin je toch nog wel aandeel wilt nemen, waardin?”

Verachtelijk keek hij haar aan, tastte in z'n zak en wierp een handvol geld op tafel, naast het glas wijn waarvan hij niet had gedronken. Hij vatte z'n lange wandelstok, sloeg z'n schoudermantel terug en stapte trots als een pauw naar de deur.

Bij de toog stond een koopman. Hij dronk langzaam z'n brandewijn en keek daarbij koel vorsend de herberg rond. Toen Simon de Bye hem passeerde, legde hij een geldstuk op de toog en volgde de koopman naar buiten.

„Staat u mij toe met u op te lopen, koopman De Bye?” vroeg hij in zuiver Hollands, maar met een Engels accent.

Verrast bleef Simon de Bye staan, beschouwde onderzoekend het gezicht van de koopman, dat moeilijk te onderscheiden was in de vallende duisternis en door de schaduw van de grote zwarte vilthoed. Hij herkende John Cambell, de deken van de Engelse kooplieden.

„U bent nog hier?” vroeg Simon de Bye.

„Ik geloof niet dat er reden voor mij is dit gastvrije land te verlaten, mijnheer.”

„Is deze oorlog geen voldoende reden, koopman Cambell?”

„Ik meen onderscheid te mogen maken tussen een oorlog van mijn wettige vorst en die van een usurpator, de heer Cromwell, mijnheer.”

Zij waren verder gewandeld in de richting van de Dam, gereserveerd en trots, passend bij hun status van grootkoopman en deken.

„Deze nuance is voor mij onbegrijpelijk, mijnheer Cambell. Engeland is in oorlog met de Unie der Zeven Provinciën. Wie de Britten regeert is voor een Amsterdams koopman van ondergeschikt belang.”

„Ik verzoek u mij de veronderstelling te veroorloven, dat uw mening zal veranderen indien u wat van uw kostbare tijd zoudt willen offeren om de Engelse geschiedenis der laatste jaren te bestuderen, mijnheer De Bye.”

„Mogelijk... ik heb nauwelijks tijd de gebeurtenis in ons land te volgen, mijnheer.”

„Begrijpelijk. In tijden van oorlog heeft de koopman zorgen om zijn zeilend bezit. Ook ik heb schepen op zee en beide landen hebben kaperbrieven uitgereikt. Wiens schepen zullen het eerst worden genomen? 't Grote kansspel is begonnen en ik ben zo vrijmoedig te geloven dat het geluk wederom niet aan mijn zijde is.”

„Van welke havens varen uw schepen thuis, mijnheer?”

„Van de Peperkust naar Londen, mijnheer De Bye en de uwe?”

„Twee zijn onderweg naar de Levant en twee van Dantzig naar Amsterdam. En Cromwells vloot kruist tussen Jutland en Doggersbank.”

„Staat u mij toe, koopman De Bye, mijn bewondering uit te spreken voor uw exacte wetenschap omtrent de positie van de Britse schepen. Maar desondanks waag ik het u een weddenschap voor te stellen. Tien tegen één, dat uw schepen veilig zullen thuisvaren en de mijne worden gekaapt.”

„Uw inzet is zeer hoog,” zei Simon de Bye verbaasd.

„Engelsen wedden graag en gevaarlijk, mijnheer. Ik ben zo vrij uw Admiraliteiten hoger te waarderen dan die van Cromwell. Dat is alles. Accepteert u mijn weddenschap?”

Simon de Bye bleef midden op de Dam staan. Het was nu bijna donker. Hier en daar liepen reeds de fakkeldragers om hun broodheren af te halen uit de kantoren en pakhuizen of uit de vrolijke kroegen van Warmoesstraat en Nes. Met genepen ogen tuurde Simon de Bye naar de helder besterde hemel en vliegensvlug maakte hij z'n balans. Vier schepen op zee, waarin hij reeds veel deelnemingen had verkocht. Het geld, dat hij daarvoor had gekregen was grotendeels afgedragen aan oude schuldeisers, die nog vorderingen hadden wegens zijn vaders mislukte speculatie in tulpebollen in de dertiger jaren. En dan het huis op de Heerengracht, het heerlijke paleisje, dat nu voor hem gebouwd werd, het slokte de duizenden op als een snoek de stekelbaarsjes. Zo diep zat hij in de schuld, dat hij was ingegaan op het aanbod van die

vervloekte oude zeerover Ysbrandt de Graef. Goed, het geld lag nu in reserve om wissels te honoreren, die door Dantziger kooplieden op hem waren getrokken. Betaalde hij niet dan was z'n krediet in Dantzig verspeeld en behoefde hij niet meer te rekenen op Duitse deposito's die hem nu nog zonder aarzeling werden toevertrouwd, zij het dan tegen hoge rente. Maar als z'n schepen verloren gingen, wat dan? Stormrisico achtte hij klein, daarvoor waren zijn kapiteins te ervaren, maar tegen kapers?... Zijn fluitschepen met 24 kanons tegen de zware Engelse lineschepen met soms bijna honderd stukken?

Het angstzweet brak hem uit en volgens z'n gewoonte rukte hij onbeheerst z'n zware hoed en pruik van het hoofd en liet ze slierten over de grond. John Cambell keek hem strak aan, zag de strijd op dit jeugdige verwaande gezicht en de onmacht... de onkunde... de geringe ervaring van een jong koopman.

„U veroorlooft mij te denken dat u zich nodeloos zorgen maakt, koopman De Bye. Het pakt altijd beter uit dan men vermoedt. Hebt u zich verzekerd bij de Assurantiekamer?”

„Neen.”

„Ik mag nu wel zo vrij zijn te veronderstellen, dat u met mij niet wedden wilt, maar ik wil u thans voorstellen uw schepen te verzekeren.”

„U? Hebt u zoveel? En welke zekerheid kunt u stellen?” vroeg Simon de Bye gretig, terwijl hij John Cambell bij de arm pakte en hem nerveus kneep.

Onopvallend en zacht maakte John Cambell zich los uit z'n greep en antwoordde effen:

„Ik meen, dat uw twijfel omtrent m'n vermogen ongegrond is, mijnheer De Bye. Ik heb niet getwijfeld aan uw vermogen om mij de premie van tien procent te kunnen betalen.”

Simon de Bye was zo opgewonden, dat hij de zweeps slag van deze woorden niet opmerkte. Rusteloos werkte zijn brein. Tien procent... dat is vierentwintigduizend gulden voor vier schepen! Om te gieren van de lach... Nauwelijks nog tienduizend gulden baargeld in z'n kist en wissels op het buitenland kan hij ook niet meer trekken omdat zijn deposito's daar zijn uitgeput. En die oude deposito's van de Duitse joden bij zijn firma? Ongedekt, ongedekt! Als die plotseling ook op hem trekken, dan kan hij ze niet betalen, dan... desolate boedel... desolate boedel... die waardin had gelijk! Waren die schepen uit Dantzig en Levant maar binnen! Dan was alles gered. Een vermogen zou hij verdienen aan de lading, vooral nu er oorlog was. En al het

belegde geld weer vrij. Weg zorgen en dan bijna weer vrij man, weer de ongenaakbare trotse Simon de Bye, zoon van één der Heren Zeventien, rijk... een man, die z'n liefje juwelen kon schenken en alles wat ze maar wilde.

Hij deed een paar stappen, doelloos, alsof hij de aanwezigheid van John Cambell vergeten was. De Engelsman zei op gedempte toon:

„Indien het u momenteel niet past, gezien de ingetreden oorlogstoestand, om zoveel baar geld uit te trekken, dan neem ik genoeg met zes- en twaalfmaands promessen. De premie wordt dan elf procent.”

Weer werkte het als razend in het vermoeide hoofd van Simon de Bye. Elf procent! Je reinste woeker. Maar als de schepen behouden binnenvielen? Wat betekende dan elf procent?

„Geaccepteerd, koopman Cambell. Wij zullen morgen naar de notaris gaan. Ik zie u op de beurs.”

Zwijgend lichtte John Cambell z'n hoed, niet hoofs met brede zwier, maar net voldoende beleefd. En Simon de Bye groette verward terug met een machtige zwaai van z'n hoed, waarin de pruik nog vastzat. En hij zag in het duister niet het hoogmoedige gezicht van John Cambell, die glimlachte om de stomme ijdele Hollander, de onbehouwen polderjongen, die zich voelde als een grand seigneur. En snel verwijderde zich het geluid van z'n voetstappen.

En weer daalt de nacht over Amsterdam. Nog is het zwoel, nog is de hemel helder en flonkeren de sterren. De vensters van vele huizen staan open en de mensen liggen wakker door de afmattende hitte. De nachtwachts doen hun ronde, soms blaft de hond, die hen vergezelt. De torenklokken slaan hun halve en hele uren, hier en daar klinkt een vreemd geluid, dat geen oorzaak schijnt te hebben en ook geen gevolg. Dreunende stappen van een korporaalschap, dat nachtdienst doet ter meerdere zekerheid van de burgerij omdat de nachtwachts bij lange niet betrouwbaar zijn. Geheime rakkers van de Schout sluipen door de stegen, luisteren aan de deuren van verdachte adressen, proberen binnen te gluren waar nog een zwakke lichtstreep tussen luik en sponning schijnt. Onguur volk wijkt uit in de brandgangen, verschuilt zich in het donker totdat de stappen van de nachtwachts of de korporaalschappen zijn verklonken. Morrelen dan aan deuren en luiken. Nooit slaapt Amsterdam, nimmer is er volledige rust over deze bruisende wereldhaven.

Plotseling zwiept er een windstoot over de stad, weer één en weer

één. Een koude wind verjaagt de warmte, kleine wolken jagen langs de hemel.

Pieter Ravesteyn speurt de kilte langs zijn wangen, hij rilt even en trekt zijn schoudermantel vast om het lichaam. Spiedend kijkt hij naar de hemel, ziet de veranderde windrichting aan de jachtende donkere wolken en denkt: zuidwest, morgen zal het plenzen.

Hier en daar klapte een venster, men begon te sluiten, de koelte drong de huizen binnen. De onderschout versnelde zijn pas, hij wilde naar huis. Maar midden in een steeg stond hij plotseling stil bij een oud huisje en trommelde zachtjes op de deur. Hij hoorde haastige voetstappen, en dan de grendels terugschuiven. En toen de deur onhoorbaar geopend werd, stond hij voor Aert Heineken, een turfdragers, een spion voor Mijne Heren van de Gerechte. Zwijgend trad de onderschout binnen, drukte de deur dicht door er tegen te leunen en belette dat de grendels werden dicht geschoven. Aert Heineken belichtte met z'n lantaren 't gezicht van de onderschout.

„Doe dat licht weg of wou je me nog beter leren kennen?” snauwde Pieter Ravesteyn.

De rakker haalde de schouders op, gromde wat terug en hing de lantaren aan een haak. Het kleine voorhuis werd nauwelijks verlicht, amper waren de plavuizen te onderscheiden, noch de kussenkast en de stoel bij het venster waar de huisvrouw overdag placht te zitten. Aan de zolder hing een papegaaiekooi omsloten door de nachthoes, die de koperen onderrand vrijliet, zodat het licht van de lantaren mat weerkaatste.

„Wilt u zitten?” vroeg Aert Heineken onverschillig.

„Nee... is er nieuws?”

„Ik weet niet of het nieuws is. De koopman Eliazer Pluym was vanavond gast bij de secretaris van de Admiraliteit.”

„Weet ik,” gromde de onderschout.

„De meid van dominee De Geer heeft een nieuwe vriendin.”

„Jong?”

„Nee, van haar leeftijd.”

„De dominee heeft zeker een blinddoek voor z'n ogen.”

„Dan is ie zeker blind omdat ze zo lekker kookt,” meesmulde de rakker.

„Ik zal hem eens gaan opzoeken. Kan hij beginnen z'n eigen huis uit te mesten in plaats van donderpreken in de Oude Kerk af te vuren.”

„Hij is onnozel in die dingen, mijnheer de onderschout, past u op.”

„Erg genoeg. Maar als hij de zonde attaqueert, moet ie toch eerst weten wat zonde is en waar die zit,” grinnikte Pieter Ravesteyn, „en verder?”
„De jood Chajim Todelche was bij Ysbrandt de Graef.”
„Zo? Wil die ouwe zeerover nog niet uitstappen? Maar het is niet verboden, al ziet de overheid het niet graag.”
„Hij is knap die Todelche. Soms wordt hij naar Den Haag ontboden.”
„Nou, we zullen hem een stille wenk gaan geven. Verder?”
„De koopman Simon de Bye had ruzie met de waardin van 'De Lenteblom' en is daarna opgelopen met de Engelse koopman John Cambell.”
„Waarom die ruzie en waarover spraken die kooplieden?”
„Weet ik niet.”
„Zorg dan dat je 't te weten komt.”
„Ze zullen wel een of ander uitzuigerijtje op touw hebben gezet.”
„Denk aan je stand, Aert Heineken. Morren en opruien tegen de kooplieden kan je de verbanning uit de stad kosten.”

Aert Heineken haalde vermoeid de schouders op en zei:
„De paar duiten, die ik hier verdien, haal ik met bedelen langs de boerderijen makkelijk op.”
„Bedelen... afdreigen bedoel je,” antwoordde de onderschout scherp.
„Nou ja...”
„Zorg, dat ik wat naders hoor over die John Cambell. En wat nog?”
„Niets meer in deze wijk. Gaat u naar huis?”
„Ja.”

„Berendje is nog wakker.”

Nadenkend keek de onderschout naar de lantaren. Zwijgend wachtte Aert Heineken, wat uitgeweken in het donker. Langzaam graaide Pieter Ravesteyn in de zak van zijn wambuis en gaf de rakker wat geld. Aert Heineken lachte met een grimas en fluisterde:
„Het is maar goed, dat sommige rakkers 't oude recht nog in ere houden. Van 't spionnenloon kunnen wij nauwelijks pap koken.”
„De vroedschap is niet scheutig, maar verspreek je niet, want dat recht is al zestig jaar geen recht meer. Je mag nog een meid zoeken.”

De onderschout glimlachte eigenaardig, draaide z'n snorren op en wilde de smalle steile trap naar de kamer van Berendje beklimmen. Aert Heineken pakte hem eerbiedig maar vastberaden bij de mouw en zei gedempt: „Wanneer zal de heer Schout genade voor recht laten gelden en mij weer als schoutendienaar aanstellen?”

„Misschien als je iets heel bijzonders doet. Een rakker, die gestolen heeft willen de Heren niet.”

Moedeloos haalde Aert Heineken weer de schouders op. Hij zei:
„U moet niet verwonderd zijn als u dit nest op een keer verlaten vindt.
De Admiraliteit vraagt volk en de ronselaars kijken gelukkig niet naar
iemand's verleden.”

„Dit huis gaat niet dicht voordat ik je toestemming geef. De meiden
zijn nu te belangrijk. Beloof ze het dubbele, als ze iets goeds te weten
komen... en zorg dat ze de grote kooplieden strikken... 't geringe volk
bazelt alleen maar wat geruchten.”

„Vergist u zich niet, mijnheer de onderschout. 't Lage volk staat dichter
bij de dagelijkse dingen.”

Pieter Ravesteyn keek de justitiespion scherp aan. Die Aert Heineken
was geen prul en het zou de moeite waard zijn om nogmaals bij de
Schout voor hem te pleiten.

„Ik zal nu Berendje zelf eens gaan ondervragen,” zei de onderschout
opgewekt en lachte dubbelzinnig.

Hij nam de lantaren van de ijzeren muurhaak, maar toen hij enkele
treden had beklommen, bleef hij roerloos staan. Ook Aert Heineken,
die hem gevolgd was, stond stil en luisterde gespannen, want er werd
luid op de buitendeur gebonsd. De onderschout wenkte met het hoofd
en drukte zich tegen de muur van het donkere trapgat. Aert Heineken
sloop naar de deur, waarop nog steeds heftig werd gerammeld, luisterde
nog even voordat hij opendeed. Een man schreeuwde hem toe:

„Brand!! Het Raadhuis brandt!! Vlug!”

Toen snelde hij weg. Nog meer mannen renden door de steeg en
door de open deur drong het geluid van de brandhoorn naar binnen.
De onderschout stond alweer in het voorhuis, Aert Heineken zei:

„Ik moet gaan. Turfdragers zijn brandwacht.”

„Weet ik. Ik volg als de straat leeg is,” fluisterde de onderschout. Aert
Heineken knoopte z'n wambuis dicht, schoot in z'n lederen kolder,
greep z'n hoed en rende de straat op. Pieter Ravesteyn wachtte en toen
het hem veilig leek, stapte hij ook op straat en volgde. Op het Oude-
kerksplein bleef hij staan, keek naar boven of de torenwachter zijn
plicht deed. De lantaren hing uit naar de richting van de brandhaard
en onophoudelijk blies de man op de trans op z'n hoorn om de blussers
naar hun plaats te drijven. Tevreden rende de onderschout weer, nu in
de Warmoesstraat en te midden van een troep volk, dat hijgde en snoof
en stampte als een kudde wilde dieren. Maar in de Halsteeg liep hij al
voorop.

Op de Dam heerste een woelige drukte. De waagknechten en turf-

draggers, de koren timers en korenzetters vormden twee kettingen, twee reusachtige kronkelende wormen. Eén voor het doorgeven van de volle wateremmers, de ander voor het lege fust. Ladders stonden in het Damrak met kerels in hun onderbroek erop, die met een beklemmende regelmaat water putten in de lederen emmers. Op de ladders tegen de pui van het brandende Raadhuis zette zich de levende ketting voort en ook op het dak stonden blussers totdat het levensgevaar te groot werd. Zij goten de emmers uit in de vuurgloed, die steeds feller werd ondanks de hulp van de handbrandspuit van Jan van der Heyden, welke haar magere straaltjes dapper en optimistisch opschoot, maar het niet beter deed dan de levende blusketting.

Philippe de Haen en enige kapiteins hadden in overleg met de bevelvoerende kolonel de toegangen tot de Dam doen afzetten. Maar het aantal schutters was nog te gering. Het volk week pas terug door het tromgeroffel van de aanmarcherende korporaalschappen en even later voor de dreigende spiesen en hellebaarden. Het werd snel teruggedrongen in Kalverstraat en Nieuwendijk, in Halsteeg en naar het Rokink; ook een stuk van het Damrak liet de kolonel afzetten, zodat het water putten ongehinderd kon voortgaan.

Pieter Ravesteyn was woedend. Zijn dienaren liepen wel gewichtig rond, maar de hele ordedienst was in handen van de schutters, ondanks de aanwezigheid van Burgemeesteren en de Schout. Zo goed mogelijk stelde hij zijn mannen op, vóór de schutters, om zo de indruk te wekken, dat de justitie feitelijk het bevel voerde. Maar de kolonel en de kapiteins namen dat niet en het duurde niet lang of Pieter Ravesteyn had hooglopende ruzie met Philippe de Haen. De Schout en de kolonel scheidden hen ter wille van de vrede en Philippe de Haen werd teruggezonden naar z'n korporaalschap dat het Damrak bewaakte. Het was er wel druk en rumoerig, maar ver weg van de brand. Het volk genoot van de herrie, maakte grappen en toespelingen op de toevalligheid dat die oude bouwval net moest afbranden nu het zo goed gelegen kwam bij de nieuwbouw van 't grote Raadhuis, waarvoor al een hele wijk was gesloopt.

Bij de afzetting stonden Anna Swaerdemaeckers en haar meiden. Philippe de Haen kon zijn blikken niet van hen afhouden... Anna, die vreemde schoonheid in het midden, links de zachte moederlijke brunette Dirckje en rechts die felle struise blonde Amsterdamse Jannegie Pietersdochter. De kapitein lichtte zwierig zijn bepluimde hoed en riep:

„Vrouwen van 'De Lentebloom', aan u is dit vuurfestijn gewijid. Ter ere van u, specimen der gratie, wordt dit oude uitgeleefde stenen karkas verast, opdat het nieuwe Raadhuis in al zijn glorie moge trachten uw schoonheid te evenaren.”

Dirckje lachte haar bijzonder moederlijk lachje, Jannegie keek onderzoekend naar de kapitein, want als zij iets niet begreep werd zij wantrouwend, naar de aard der Amsterdamse vrouwen. En Anna's ogen vonkten iets te lokkend naar de smaak van de kapitein, maar het weerhield hem niet om eens heerlijk naar haar te verlangen.

„En vrouwen van 'De Lentebloom', als u aan deze brand niet genoeg hebt, misschien wil het lot die oude visbanken ook opruimen en het gezwel dat daar uit de grond oprijst... de Waag!”

„Pas op, kapitein. Als de Schout u hoort, verdenkt hij u misschien de boel te hebben aangestoken,” riep Anna terug.

„De Schout zal me warm de hand schudden als hij verlost wordt van het hok, dat men zijn kamer noemde. En dan, gratiën...”

Pieter Ravesteyn dook naast hem op en keek hem kwaadaardig aan. Zei ruw:

„Verklets uw tijd niet, kapitein. Doe uw plicht en houd uw schutters in de gaten. Ik zal een oud wijf uit de menigte vragen om uw galante taak over te nemen.”

Boosaardig blikte Pieter Ravesteyn naar de drie vrouwen, want die nacht op de binnenplaats stak nog als een engel. Philippe de Haen greep hem bij de mouw, driftig omdat de substituut weer ruzie begon te maken en nu ten overstaan van het op relletjes beluste volk. Maar de onderschout schudde zich met een machtige zwaai los en zei gesmoord: „Vergrijp u niet aan een hoge beambte van Mijne Heren van de Gerechte, koopman. Al staan de Boeyen in vlammen, in het Prinsenhof zullen we wel nieuwe maken. Voor u... en voor anderen.”

Philippe de Haen was te verbaasd om direct te kunnen antwoorden. Wat mankeerde die kerel! Gelukkig kwam een schutter aanlopen om hen te verzoeken onmiddellijk mee te gaan. Want de boeken en het geld van de Wisselbank werden nu in veiligheid gebracht. En er was al gesignaleerd, dat het volk wegglipte met goud- en zilvergeld uit open-gescheurde zakken. Ondanks zijn woede en afkeer tegen Philippe de Haen, zei de substituut nu zakelijk:

„Wat neemt u onder uw hoede, kapitein?”

„De papieren van de Weeskamer... ik ben te slordig in geld-zaken.”

Pieter Ravesteyn beet zich op de lip. Die verwaande kwast, maar toch een eerlijke vent, die zichzelf kende.

Beiden spoedden zich naar hun mannen. En het Raadhuis brandde totdat er niets meer te verteren viel en er ook niets meer overbleef dan de illusie van de blussers, dat zij uiteindelijk toch het vuur hadden overwonnen...

De Schout!

Lang en dor. De grijze ogen keken droevig ernstig de wereld in en maakten een vermoeide indruk door de wat opgezette wallen. Maar als hij sprak vonkten ze en spiedden en doorgrondten tot in het diepste van een mens. De neus smal en recht, daaronder de rustige mond, half verdekt door de witte snor en gemarkeerd door het sikje tussen onderlip en kin. Zijn haren waren dik en zilverwit, de wenkbrauwen ruig, de groeven bij de neuswortel trokken de aandacht naar het intelligent voorhoofd. Een man, deze Schout. Tegen de zestig jaar.

Zo zag hem Chajim Todelche, die met de hoed in de hand voor hem stond in z'n kamer boven de Waag, z'n tijdelijk verblijf na de brand van het Raadhuis. En de Schout bekeek Chajim Todelche, de joodse dokter. Zag het grijzende haar, dik krullend rond het kapje dat Todelche zelfs onder zijn hoed op het achterhoofd droeg. Zag ook de donkere ogen, een wereld van wijsheid, humor en waakzaamheid. Zag de brede neus, de zware snor en de verzorgde baard. Hij was niet groot, maar breed en stoer, de zware nek boven de witte kraag maakte hem bijna te zelfbewust.

De Schout, aan zijn zware balpoottafel gezeten, steunde met zijn armen op het blad, zijn lange vingers speelden nerveus met de kleine zandloper, die hij telkens om en om draaide. De dokter keek onderzoekend naar het gelaat van de Schout alsof hij een diagnose stelde en daarom vroeg de gezagdrager autoritair:

„Wat mankeer ik, dokter Todelche?”

„Men zegt dat de overheid niet duldt, dat een joodse dokter christenen onderzoekt, mijnheer de Schout.”

Beiden glimlachten veelbetekenend en begrijpend. De Schout vervolgde:

„Wat wenst u?”

„Vorige week is een jonge joodse vrouw in Amsterdam aangekomen en opgenomen in mijn huis. Haar aankomst is u gemeld op de ingediende lijst.”

„Haar naam?”

„Genendel Kossmann uit Hamburg.”

Bedachtzaam knikte de Schout, hij herinnerde zich de naam, zijn geheugen was zeer scherp.

„Haar oom, Meïr Ballin uit Hamburg, heeft haar wissels meegegeven. Haar erfdeel. Iedere dag heb ik mijn knecht naar de koopman gestuurd om de wissels aan te bieden en steeds heeft hij hem weggezonden om een of andere reden. Welke weg staat haar nu open, mijnheer de Schout?”

De Schout keek verrast op, toen kregen zijn ogen de zo gevreesde onderzoekende blik en lang en scherp bekeek hij de dokter. Hij zei:

„U hebt uw woorden goed overdacht voordat u dit gehoor aanvraag, dokter Chajim Todelche?”

„Ik weet dat dit een civiele zaak is, mijnheer de Schout, en ik ken het risico voor de joden van Amsterdam.”

„Welnu, wie is die koopman?”

„Simon de Bye van het Singel, die nu bouwt aan de Heerengracht.”

„Zijn de wissels van Genendel Kossmann getrokken op een deposito?”

„Genendels vader had sinds jaren een deposito van tienduizend thaler bij het koopmanshuis De Bye.”

„Waarom hield deze koopman geen rekening bij de Stadswisselbank?”

„Elia Kossmann was een ouderwets man, mijnheer de Schout.”

„Hoe groot is het bedrag van die wissels?”

„Tienduizend thaler, mijnheer de Schout.”

„Waarom heeft zij de gehele som opgevraagd?”

„Zij wil hier zaken doen en trachten het verloren familievermogen terug te verdienen.”

„Waar verloren?”

„Het is mijnheer de Schout ongetwijfeld bekend, dat er pas sinds 1648 weer vrede in de Duitse landen heerst. In die dertig jaren oorlog is het vermogen van de joden verwoest en velen verloren het leven.”

De Schout knikte. Hij stond op en ging voor het venster staan, liet zijn blik dwalen over de Dam, over het afgebrande Raadhuis en de bouwput. Plotseling keerde hij zich om, keek de dokter strak aan en zei:

„Welke vraag ligt er achter uw vraag verborgen?”

Chajim Todelche tuurde naar de koperen kaarsenkroon, toen wat langer naar de vloer en antwoordde:

„Als Genendel Kossmann deze koopman Simon de Bye voor het ge-

recht daagt, hoe zal de overheid van Amsterdam dat dan opvatten?"

Het gezicht van de Schout betrok. Op koele toon antwoordde hij:

„U woont jaren in Amsterdam. En u hebt nog steeds niet begrepen, dat deze stad gebouwd is op fatsoen? Zonder vertrouwen kan geen wereldhandel bloeien. Voor Christen of Jood of Moor is er slechts één recht in Amsterdam. Vergeet dat nooit, dokter Todelche. Maar ik verzoek u de koopman Simon de Bye nog een week tijd te geven. Dit land is in oorlog, veel schepen zijn nog op zee en reeds lang over tijd. Daarom is het mogelijk, dat een koopman nu wat krap zit. En de kredieten zijn schaars."

„Genendel Kossmann zal dit uitstel verlenen, mijnheer de Schout."

De Schout knikte welwillend en gaf een teken, dat de dokter kon gaan. Chajim Todelche zette zijn hoed op, keerde zich om en liep langzaam naar de deur. De Schout keek hem oplettend na, iets onverzettelijks was er in die stoere rug. En de Schout werd er lichtelijk door geïrriteerd. Waarom groette die jood niet met een buiging, wat verbeeldden zij zich? Zij leefden toch in Amsterdam bij de gratie van de Overheid? Door de welwillendheid van hem, de Schout? Door de verdraagzaamheid van dit boertige goedgevolk? En waarom was hij welwillend tegenover deze mensen, die eigenlijk een kleine staat in de staat vormden met eigen rechtspraak? Rabbinenrechtspraak! En alleen dan procedeerden voor het Schepengerecht als het tegen een Christen ging. Waarom, waarom, peinsde de Schout, die nog steeds staarde naar de zware deur, waarachter Chajim Todelche verdwenen was. Omdat de Heiland uit hun midden stamde? Was Christus een man geweest als Chajim Todelche? Of had hij het uiterlijk gehad als één van die magere donkere joden met felle ogen, die leefden in de Breestraat en de Houttuinen en de straatjes daar rondom? Zo moest Jezus Christus er toch wel hebben uitgezien en niet zoals op die schilderijen van een paar honderd jaar geleden. Nee, zo'n blonde Duitser of Vlaming, nee, nee, dat was niet waar. Christus zag er niet uit als een Vlaamse boer of een gebaarde Lubeckse schipper.

De Schout zuchtte. Wat een gedachten. Het is niet belangrijk om te weten hoe Christus er uit zag. De oude neger, die zij vorig jaar bij hem brachten en die daar zo gelaten voor hem had gestaan, had ook de Heiland kunnen zijn. Die zachte bruine vriendelijke ogen, die grijze baard, scherp afstekend tegen de bruine huid, die gelatenheid en dat volle vertrouwen in de goedheid van hem, de Schout. Hij had die verwachting niet beschaamd, de stad had voor de oude man gezorgd en

had hem met een schip naar de bocht van Guinée teruggezonden.

De Schout glimlachte. Een vreemde stad dat Amsterdam. Een stad, waarin allerlei mensen rondliepen, uit alle landen der wereld, een stad waar men leren kon, dat er méér bestond dan het eigen huis, de naaste bloedverwanten en die paar mensen, waarmee men als ambtenaar te doen had. Er werd op de deur geklopt, hard en gejaagd. Een gerechtsdienaar kwam binnen en meldde dat er een vrouw was vermoord in de Heintje Hoeksteeg. En men verwachtte de Schout...

Chajim Todelche stoorde zich niet aan de woorden van de rakker, die hem de wens van Pieter Ravesteyn had medegedeeld. Voor de tweede keer ging hij naar Ysbrandt de Graef en niet tegen de avond, maar in de ochtend toen 'De Lentebloom' vol gasten was. Welbewust drong hij zich door de menigte naar de wenteltrap, die hij langzaam en waardig besteeg. Bezorgd keek Anna Swaerdemaeckers hem na. Haar vertrouwen in deze man was niet groot. Dokter Gillis Navander had altijd pap of weke kost voorgeschreven. Deze jodendokter had een dag vasten aangeraden, daarna twee dagen gekookt water en scheepskaak. Met de moed der wanhoop had Ysbrandt de Graef gehoorzaamd, de scheepskaak had hij moeten weken wegens zijn tandeloze mond. Nauwelijks was de dokter boven of Pieter Ravesteyn betrad 'De Lentebloom'. De onderschout was er niet meer geweest sinds die bewuste nacht. Zijn woede tegen de waardin was zo groot, dat hij zich voorgenomen had nooit weer een voet over haar drempel te zetten en zijn ochtendborrel ergens anders te drinken. Maar het beeld van Dirckje Swaen liet hem niet los. En voordat hij de herberg was binnengestapt, had hij gemompeld: Een niet-veroverde vrouw trekt harder dan vier paarden.

En nu hij Chajim Todelche de herberg had zien binnengaan, verschool hij zich achter zijn officie en vond het heel prettig binnen te kunnen stappen. Hij zou Dirckje weer zien, Anna Swaerdemaeckers tarten met zijn aanwezigheid en eigengereide manieren en bovendien nu eens en voor al een einde maken aan de brutaliteit van die jodendokter.

Breed en machtig, volgens zijn gewoonte, bleef hij in de deuropening staan en monsterde de bezoekers, zocht met de ogen Dirckje Swaen. De herberg was stampvol. Bijna iedereen stond, behalve in de opkamer waar sommigen reeds een warme schotel gebruikten. Door zijn routine viel het Pieter Ravesteyn niet moeilijk om snel de gasten te onderscheiden. Vele bekende en voorname kooplieden stonden gedrongen rond Siebe Montanus. Voor de toog praatte een groepje met Eliazer

Pluym als middelpunt. In een hoek Philippe de Haen met enkele officieren, die uitbundig plezier hadden. Met een beetje wrokkige spijt constateerde de onderschout, dat Anna Swaerdemaeckers nog steeds de elite van de Amsterdamse burgers onder haar gasten telde en dat de vechtpartij van een paar weken geleden haar geen enkele schade had berokkend. Waarom ook wel? Al waren deze mannen machtig en rijk, zij wisten wat zuipen en vechten was. Velen van hen waren uit het lagere volk opgespoeld door de welvaartsgolf, die de Verenigde Provinciën overstroomde. En dan, dit was een mannenkroeg. Gezellig, rumoerig, met een uitstekende en uitgelezen kelder... en een paar vrouwen achter de toog om zo rauw in te bijten. Onwillekeurig moest Pieter Ravesteyn glimlachen, dit hele kleurige levendige gedoe ontwapende hem en bijna vergat hij waarom hij gekomen was. Niemand lette op hem, toen hij verder de herberg binnenstapte, hetgeen hem weer hinderde, want hij was nogal ijdel. Voor de toog staande keek hij naar Dirckje, die diep bloosde, de ogen neersloeg en jachtig glazen begon vol te schenken. Anna Swaerdemaeckers' gezicht verstrakte, zij wierp het hoofd in de nek en bekeek hem hoogmoedig. Zij vroeg hem niet wat hij wenste, wachtte zijn bestelling.

„Franse brandewijn,” gromde hij.

Langzaam schonk zij in, schoof het glas toe over de toog. Hij hief het op, hield het tegen het licht. Anna Swaerdemaeckers boog zich wat naar voren, keek naar hem op. Hij zag haar prachtige groene ogen eigenaardig vonken en hij hoorde haar treiterig fluisteren: „Zo zuiver als de nacht, mijnheer de onderschout!”

Zijn mond opende zich een beetje van verbazing, hij wist zo opeens geen antwoord en toen hij iets zeggen wilde, was zij reeds met een blad vol glazen op weg naar de groep van Siebe Montanus.

Verbeten dronk hij z'n brandewijn. Die heks, die felle kat, die gladde ongrijpbare slang, die op en top vrouw! Hij zou haar willen slaan en beuken, totdat zij naar hem toe zou kruipen en smeken om genade. Dan zou hij haar opheffen en zoenen... wat een vrouw! Hij liet z'n blik door de herberg gaan en zag Dirckje Swaen, die lieve zachte boerenmeid, dat ingoede kind, maar geen wijf! Geen vrouw voor een kerel als hij.

De onderschout zuchtte. Eliazer Pluym bemerkte het en vroeg:

„Zorgen, Pieter Ravesteyn? Verdrink ze dan met een glas van mij.”

„Is uw Rijnwijn toverwater?” vroeg de onderschout.

„Ja,” lachte de koopman, „gisteravond heb ik uitbundig Rijnwijn ge-

dronken en zie... vanmorgen kwam er bericht, dat twee Straatvaarders veilig zijn binnengelopen."

Zegevierend keek hij rond. Hij zag Simon de Bye leunen tegen het einde van de toog, waarachter het dikke journaal van de waardin lag en waarin zij zo nu en dan de schulden van de gasten opschreef.

Simon de Bye had de twist met de waardin willen vergeten. Het contact met de grote kooplieden, die regelmatig de herberg bezochten, was voor hem te belangrijk en daarom kwam hij weer in 'De Lenteblom'. Eliazer Pluym vroeg hem: „Nog geen berichten?"

Simon de Bye schudde mismoedig het hoofd, antwoordde: „De Sont is gesloten. Mijn schepen liggen doelloos in Dantzig. Mijn winst wordt weggevreten door de kosten." Met een zucht dronk hij z'n glas leeg en wuifde vermoeid met de hand.

„Kop op, koopman. Het komt allemaal wel in orde," zei Eliazer Pluym luchthartig. Maar Simon de Bye antwoordde niet meer. Hij staarde naar buiten en plotseling, alsof hij ontwaakte uit zijn neerslachtigheid, baande hij zich een weg door de volte en verliet de herberg. Verwonderd keek men hem na. Eliazer Pluym vroeg: „Wat mankeert hem opeens?"

Een koopman antwoordde lachend:

„John Cambell ging voorbij. Misschien wil hij de verzekeringssom op-eisen."

Pieter Ravesteyn luisterde opmerkzaam, vroeg:

„Heeft Simon de Bye zich verzekerd bij die Engelsman?"

„Waarom niet?" antwoordde de koopman, „waarom zou deze royalist Cambell geen Hollandse schepen verzekeren? Simon de Bye is een Oranjeman en Stuart en Oranje laten elkander niet los, als het tegen Cromwell en De Witt gaat."

Siebe Montanus verwijderde zich van zijn groep, voegde zich bij Eliazer Pluym toen hij deze woorden hoorde. Hij mengde zich in het gesprek: „Daarvan ben ik niet overtuigd. Stuart en Oranje, Cromwell en De Witt, het zijn slechts pionnen. De koningen in dit schaakspel zijn Engeland en de Zeven Provinciën. Laten we dat nooit vergeten, heren."

Op slag was het stil in de herberg. Het gezag van Siebe Montanus was zeer groot en zijn meningen steeds eenvoudig en krachtig. Wat hij zoëven opmerkte, was zeer begrijpelijk voor deze mannen, die de gevolgen der Akte van Navigatie in hun geldkisten voelden en of hun schepen gekaapt werden door Cromwell of een Engelse koning was lood om oud ijzer. En of de oorlogsvloot van de Unie werd uitgereed

door een Oranje of Johan de Witt was hun ook onverschillig. Als hij maar werd uitgebracht en goed!!

Langzaam dronk Siebe Montanus zijn kroes karnemelk leeg, veegde bedachtzaam zijn grijze snor af en terwijl hij wat hoogmoedig de kroes aan Anna Swaerdemaeckers reikte, zei hij:

„Het smaakte uitstekend, waardin. En u, mijnheer de onderschout, zult het wel met mij eens zijn, dat deze vriend en vijand John Cambell uw bijzondere aandacht verdient. Gegroet, mijne heren, gezegende maaltijd.”

Men maakte snel ruimte en de secretaris van de Admiraliteit schreed zelfbewust en in overeenstemming met zijn ambt de herberg uit. Onmiddellijk was er weer algemeen geroezemoes en hier en daar gelach. Pieter Ravesteyn leunde nu tegen het houten tooghekje. Hij dacht ernstig na over de woorden van Siebe Montanus, zodat hij niet bemerkte, dat Chajim Todelche onopvallend 'De Lentebloom' verliet.

En toen daalde opeens Ysbrandt de Graef de wenteltrap af. Geheel gekleed. Met een zekere waardigheid kwam hij naar beneden, hield stil op de derde tree en monsterte de aanwezigen. Pieter Ravesteyn zag een oude vervallen man in veel te wijde kleren. De hals rees dun en pezig op uit het witte hemd, het wambuis plooid om de vervallen tors, de zijden kousen omhulden als lege blazen de stokkerige benen, de voeten in de te grote schoenen en de te wijde vilthoed voltooiden dit beeld van een menselijk wrak. Het viel de onderschout op, dat zijn buik en billen wanstaltig gezwollen leken. En opeens had de onderschout medelijden met deze zieke man. Ysbrandt de Graef nam met zijn faunogen eerst alles snel in zich op en tuurde toen met een hatende blik naar Anna Swaerdemaeckers, die vanachter de toog terugkeek, sprakeloos, dodelijk geschrokken en de handen voor de mond geslagen.

De eerste die reageerde was Philippe de Haen. Hij greep de hand van Ysbrandt de Graef en riep lachend: „Welkom De Graef, mijn gelukwensen met je genezing!”

Ook andere jonge kooplieden drongen nu naar de trap, hieven hun glazen en riepen:

„Proficiat, Ysbrandt de Graef! Op je welzijn!” en dronken ad fundum.

Ysbrandt de Graef hief zijn hand op en het werd stil.

„Dank, heren, dank, begunstigers van 'De Lentebloom'! Ja, het leven begint weer opnieuw voor me. Want de jodendokter Chajim Todelche heeft gezegd: sta op, waard, loop maar en doe maar en je mag weer alles eten!”

„Bravo, bravo,” riepen de jonge kooplieden, „waardin, een kan van de beste Bourgogne! Vooruit, dat is nieuw bloed voor Ysbrandt de Graef. En een heel speenvarken op mijn kosten! Weg met die wandelstokbenen, een vette kalkoen van mij!”

„Dank, dank, mijne heren,” riep Ysbrandt de Graef, „jullie zijn beste mensen, prachtkerels! Waar ter wereld gebeurt het, dat men een ter dood veroordeelde gelukwens en hem toedrinkt? Hoog het glas! Hoog het glas!”

En venijnig lachend daalde hij de twee treden af. Maar de onderschout zag, dat zijn ogen treurig stonden. Het werd weer stil, verwonderd en beledigd keek men naar de waard, die iedereen opzij duwde. Want hij verlangde maar één ding. Op straat te komen en zich te koesteren in de zon. Men liet hem gaan.

„Wat mankeert hem opeens?” vroeg Philippe de Haen aan de waardin. Maar voordat zij antwoorden kon, beet de onderschout hem toe:

„Begrijpt u dat niet? Wanneer een ervaren dokter tegen iemand zegt: sta maar op en eet maar weer alles, dan betekent dat: je bent reddeloos. De jodendokter heeft hem z'n doodvonnis meegedeeld. En u hebt hem toegedronken, u, Philippe de Haen, een man van de wereld.”

Woedend smiet de onderschout zijn glas stuk voor de voeten van Philippe de Haen. Met één stap was deze bij hem, hun gezichten waren dreigend en vol haat bij elkaar. Pieter Ravesteyn vloekte gesmoord en wurgde uit zijn keel:

„Pas op, kapitein, pas op voor de justitie!”

En Philippe de Haen, opeens gekalmeerd, antwoordde met een spottend lachje:

„Tussen uw rakkers en mij staan de schutters. Tussen u en mij... niets! Buiten de banpalen ben ik uw man, op de vuist, op het rapier, op de hartsvanger. Aan u de keus.”

Philippe de Haen zwaaide breed met zijn hoed, zodat de struisveer bijna het gezicht van de onderschout raakte, lachte spottend en verliet zelfbewust de herberg. Zierend van drift dronk de onderschout in één teug z'n vierde glas en volgde hem naar buiten.

Jachtig en bleek van angst veegde Jannegie Pietersdochter de scherven bijeen...

Op de gestelde dag begaf Genendel Kossmann zich, vergezeld door de huisknecht van dokter Todelche, naar het huis van Simon de Bye aan het Singel. Nieuwsgierig bekeek de jonge huismeid haar en verzocht

hen te wachten in het voorhuis. Terwijl Genendel wachtte, keek zij over de onderdeur naar de overkant van de gracht waar de huizen zich baadden in het felle zonlicht. Zij zag het prachtige zomerloof, het stille water waar beladen dekschuiten doorheen werden geboomd. Zij raakte bekoord door de kleurige kleding van een Kennemer melkmeid, die druk pratend haar melk uit de roodkoperen kan overgoot in aarden kommen, welke een keukenmeid haar reikte aan de deur van een onderhuis.

De jonge huismeid kwam terug en verzocht Genendel haar te volgen, de knecht moest blijven wachten in het voorhuis. Zij bracht Genendel Kossmann bij de koopman in zijn comptoir.

En de rijzige jonge jodin trad binnen bij Simon de Bye, die zijn verwarring onderdrukte toen hij haar zag. Heur haren waren koperrood, het gezichtje ovaal, de neus smal en klein, de mond daarentegen wat groot met goedgevormde lippen. Haar wimpers waren lang en zwart; dat frappeerde Simon de Bye in het bijzonder toen zij ingetogen naar de grond tuurde. Maar toen zij haar ogen opsloeg en hem onvervaard aankeek, schrok hij even van die twee prachtige koolzwarte ogen, intelligent en ervaren. Haar kleding was eenvoudig. Een kleine witte nauwsluitende kap, waaraan twee dunne kinbandjes los bengelden, een platte kraag boven het zwarte jak, in plaats van de ouderwetse molensteen kraag, maar wel droeg ze nog de geplooidde rok, het witte schort en de korte eenvoudige schoudermantel van de Duitse jodinnen.

De koopman ging verzitten, hing nu achteloos op zijn stoel, de benen vooruitgestrekt. Hij trommelde eerst wat gemaakt ongeduldig met de vingers op de zware balpoottafel. Toen plukte hij met een hoogmoedig gezicht denkbeeldige pluusjes van zijn kanten ponjetten en eindelijk zei hij, één wenkbrauw opgetrokken:

„U wenst?”

Genendel Kossmann sloeg haar schoudermantel terug, knipte de beugeltas open, die aan een smalle riem rond haar middel hing en haalde de wissel te voorschijn. Zij bood deze de koopman aan, maar Simon de Bye deed of hij het niet zag, gaf een teken aan zijn klerk, die terzij wachtte. Toen de klerk hem de wissel aanreikte, pakte hij hem russen duim en wijsvinger en trok een vies gezicht. En hij beval:

„Betaal Elia Kossmanns wissel uit.”

„Is deze vrouw gerechtigd het geld te ontvangen?” vroeg de klerk gediensstig.

„Dat interesseert mij niet.”

De klerk ontsloot de geldkist, haalde enige zakken te voorschijn en telde de tegenwaarde van tienduizend thaler in gouden sovereigns op tafel uit. Verwonderd keek Genendel toe en vroeg in zuiver Hoogduits: „Tegen welk goudgewicht rekent u mijn thalers om?”

Simon de Bye gaf geen antwoord. Hij wenkte slechts en de klerk vertelde haar in gebroken Duits de koers van omrekening.

„Waarom betaalt u mij niet in Hollands courant? Nu moet ik weer wisselen,” zei Genendel ontevreden.

„Wisselen is de lust en het leven van de joden, joffer. Zo is het goed, de koers is eerlijk,” antwoordde de klerk grijnzend.

„Dat wel... de koers is eerlijk,” zei Genendel nadenkend.

Simon de Bye stond op, bekeek achteloos de gouden sovereigns, pakte zijn lange wandelstok en schoof daarmee met een misprijzend gebaar wat stapeltjes in de richting van Genendel Kossmann.

Zij werd bleek en keek hem aan met ogen, die brandden als vuur.

Simon de Bye schrok en hij zag, dat zij dit opmerkte. Trots voegde zij hem toe:

„Koopman De Bye, ik ben de dochter van Elia Kossmann zaliger, eens een der rijkste mannen van Duitsland. Ik ben ook erfgename van Hirschel Ries van Altona, van Meir Ballin uit Hamburg.”

Verrast keek Simon de Bye op. Hij werd onrustig en trachtte wat vriendelijker te doen. Vroeg nu rechtstreeks in het Duits:

„Wat bedoelt u daarmee, joffer?”

„Herinner u op een dag, dat u een jodin behandelde als een leproze. Geef nu uw klerk opdracht mijn knecht te roepen.”

Zwijgend gaf Simon de Bye een teken aan zijn klerk. Hij ging weer zitten, maar niet meer uitdagend nonchalant. Nu steunde hij met de ellebogen op tafel en tuurde naar het goud. De klerk en de knecht verpakten de sovereigns in nieuwe linnen zakken, droegen deze naar buiten, waar de kruiwagen stond. Genendel Kossmann keerde zich om zonder te groeten en volgde.

En Simon de Bye in zijn comptoir dacht met grote zorg aan de twee namen, die deze beeldschone en statige jodin hem had genoemd.

Toen Genendel en de knecht op de Kloveniersburgwal waren aangekomen, zag zij Pieter Ravesteyn op de hoek van de Zandstraat staan. Hij scheen verdiept in een hoog huis op de hoek van het Rusland. Genendel groette met een korte hoofdknik, maar de knecht sloeg geen acht op de onderschout en wilde met zijn kruiwagen de Zandstraat in-

draaien. Maar katachtig vlug, volgens zijn gewoonte, versperde de forse onderschout hem de weg.

„Wat vervoer je daar?” baste hij.

De knecht verwachtte hulp van Genendel. Zij keek de onderschout recht in de ogen, want de slanke rijzige Genendel was even groot als hij.

„Goud,” zei ze in het Duits.

„Wie bent u?” vroeg Pieter Ravesteyn in het Hollands, met een eigenaardige blik in zijn ogen.

„Genendel Kossmann uit Hamburg. Ik woon bij dokter Chajim Todelche, die mij bij de overheid heeft gemeld.”

Pieter Ravesteyn knikte welwillend, hij herinnerde zich haar naam. Haar heldere Duits verstond hij goed.

„Goud, zegt u... ik ben de onderschout, Pieter Ravesteyn.”

„Ik ken u, mijnheer. Dokter Todelche heeft mij u aangewezen en van uw ambt op de hoogte gesteld.”

„Waarom?”

„Hij zegt, dat het goed is om de gezagdragers te kennen. En ik ben het geheel met hem eens.”

Pieter Ravesteyn glimlachte en knikte goedkeurend, draaide zijn snor daarbij op en keek met welgevallen in haar nu lachende ogen.

„Is dit uw kapitaal, dat u daar zo open en bloot door Amsterdam laat kruien? Waarom hebt u niet om bescherming van een van mijn dienaars verzocht?”

„Ik ken uw dienaars niet, des te beter deze vertrouwde knecht van Chajim Todelche.”

Even fronste Pieter Ravesteyn de wenkbrauwen; de slechte reputatie van sommige rakkers was haar dus ook al bekend.

„Hebt u dit goud meegebracht? En hebt u het laten keuren door de waardijns van het goudsmidsgilde?” vroeg hij nieuwsgierig en keek haar nu onderzoekend aan.

„Nee, mijnheer de onderschout. Dit zijn gouden sovereigns, waarmee de koopman Simon de Bye een wissel heeft gehonoreerd.”

„Welke dienst hebt u Simon de Bye bewezen, dat hij u zoveel goud betaalt?”

Pieter Ravesteyn wees gebiedend naar de zakken. Hij was nu weer geheel de justitieman, die niet meer bekoord werd door vrouwelijk schoon.

„Het was geen dienst. Ik heb een oud deposito opgenomen. Dokter Todelche heeft de heer Schout hiervan op de hoogte gesteld.”

„De Schout?”

Pieter Ravesteyn voelde zich boos worden. Wat verbeeldde zich die joodse dokter. Was de onderschout niet goed genoeg om te worden ingelicht over hun zaken? Was hij er alleen maar om een oog in het zeil te houden, dat de bevolking tolerant bleef en het geboefte niet bij hen inbrak om te roven of ze te onthalzen? Van die schatrijke trotse Portugezen kon men zoiets nog aanvaarden. Die zaten achter de Oostindische Compagnie en in bijna alle kleinere rederclubs op de Levant en Brazilië. Maar die Duitsers en Polen? Dat uitgeplunderde volk uit de dertigjarige oorlog moest blij zijn hier in Amsterdam rust te hebben gevonden en de gelegenheid om een nieuw leven te beginnen. Wacht eens even, die Todelche zou hij dat eens aan het verstand gaan brengen. Bovendien zat het hem nog hoog om die visites bij Ysbrandt de Graef. „Ik ga met u mee. Ik wil Chajim Todelche spreken. Nu!”

Genendel knikte. En gedrieën liepen zij naar het huis in de Zandstraat. Terwijl hij op de stoep stond, wachtend tot er zou worden opengedaan, keek hij in de straat. Daar stonden ze op hun drempels, die baardige joodse mannen. Wantrouwend. En hun vrouwen gluurden door de glas in lood vensters. Alleen de kinderen dromden voor hem, met vragende onbevangen ogen. Hier en daar werden voorzichtig de luiken gesloten, soms een deur.

De blik van de ervaren politiemann werd grimmig. Gesloten luiken, hier in Amsterdam, als de overheid in de straat verschijnt? Waren ze gek? Bezeten? Die idioten! Wie loerde er nu in dit rijke Amsterdam op hun armzalige thalers, behalve het geboefte? Wie dorstte hier naar hun bloed? Met de grootste moeite kreeg men een paar boerenjongens in de Staatse Compagnieën; om te vechten huurden de weelderige kooplieden liever Teuten en Walen en Zwitsers en stilden hun bloed-dorst met een geroosterd lendestuk van een malse koe.

Dokter Chajim Todelche deed zelf open en begroette de onderschout met een hoofdknik. Geladen trad Pieter Ravesteyn binnen.

„Wat betekent dit? Luiken sluiten als ik in de straat kom?” bulderde de substituut. Chajim Todelche glimlachte geduldig, antwoordde:

„Als in de Duitse landen de Ambtmann met zijn trawanten in de jodenstegen verschijnt, is het meestal om een schatting of om de lijken te tellen en de geplunderde huizen te verzegelen. Dat zijn deze mensen nog niet vergeten. Zij ademen pas enkele jaren vrij.”

„Zorg dat dit niet meer gebeurt. Als Burgemeesteren en Schepenen het horen, hebt u ernstige moeilijkheden te vrezen.”

Chajim Todelche antwoordde niet. Met een handgebaar nodigde hij de onderschout verder in huis en ging hem voor naar de woonkamer, die uitzag op een ruime binnenplaats.

Op de drempel bleef Pieter Ravesteyn staan. Hij overzag op zijn gemak de woonkamer, die getuigde van Todelche's welstand. Een kleine vrouw kwam schuchter op hem toe, keek angstig naar hem op en wachtte onderdanig.

„Mijn vrouw Reize,” zei Chajim.

Nog even keek de onderschout grimmig, toen ontspannen zich zijn trekken en hij glimlachte. Reize! Die voornaam paste bij dit sierlijke kleine vrouwtje van middelbare leeftijd. Zij droeg geen pruik, haar grijzende zwarte haren waren gekapt volgens de Hollandse mode, strak naar achter gekamd met wat speelse krulletjes op het voorhoofd. Haar kleding was streng zwart en wit, de kleurige mode was hier nog niet doorgedrongen.

De onderschout reikte haar de hand, lichtte zelfs even met een brede zwaai zijn hoed. Weer een uitnodigend gebaar van Chajim Todelche en de onderschout nam plaats in de hoge leunstoel bij het kleine houtvuur onder de grote schouw.

„Het is altijd kil in deze kamer,” klaagde Reize in het Jiddisch. „Altijd koud in deze straat... nóóit zon. Ik had zo graag naar Italië gegaan.”

Pieter Ravesteyn keek vragend naar de dokter, die het Jiddisch voor hem vertaalde. Chajim zei iets tot zijn vrouw en ze jachtte zich de kamer uit om enkele minuten later terug te komen met de huismeid, die een karaf en een glas droeg. Chajim Todelche schonk in en bood de onderschout het glas aan. Hij dronk met aandacht en kennelijk genoeg de koele limonade.

„Waar is de joffer Genendel Kossmann?” vroeg Pieter Ravesteyn.

„Naar haar kamer om het geld weg te sluiten. Wenst u haar nog te spreken?”

„Neen... wie is die joffer Genendel?”

„De dochter van Elia Kossmann van Maagdenburg, die daar na het beleg is omgebracht. Na een jarenlange zwerftocht werd zij opgenomen in het huis van Meïr Ballin in Hamburg. De Duitse landen zijn ongest-vrij voor ons, joden, daarom is zij naar Amsterdam getrokken.”

Pieter Ravesteyn knikte goedkeurend, zijn boze bui was gezakt. Behaaglijk dronk hij een nieuw glas limonade en keek steeds weer naar de mooie schilderijen aan de muur. Zo nu en dan ook naar Reize, die angstig naar hem bleef staren alsof hij een ondier was.

„Wat kan ik voor u doen, mijnheer de onderschout?” vroeg Chajim Todelche.

Pieter Ravesteyn herinnerde zich weer waarom hij hier was binnengestapt.

„Waarom heeft u zich tot de Schout gewend inzake een deposito van die Elia Kossmann? Waarom niet tot mij?”

„Dat is fout geweest. Ik bied u mijn verontschuldigingen aan, mijnheer de onderschout.”

Verbaasd keek Pieter Ravesteyn naar de dokter. Hij had uitvluchten verwacht, maar niet dit open antwoord. Langzaam nam hij weer een teug en bedacht daarbij dat deze Chajim Todelche blijkbaar niet ten onrechte één van de vooraanstaande joden was.

De onderschout rees op, groette Reize met een handgebaar. De dokter deed hem uitgeleide. Op de stoep keek Pieter Ravesteyn weer in de straat. Nog meer luiken waren gesloten. Hij wees dreigend en zei: „Zorg dat die weer geopend worden, dokter, en dat zoiets niet meer gebeurt. Dat is in Amsterdam niet nodig.”

„Als zij hun vrees kwijt zijn, zullen ze misschien meer op straat leven dan u lief is.”

„Dan reken ik weer op u om ze dat af te leren, dokter Todelche.”

De beide mannen glimlachten. Breed en machtig stapte de onderschout van de stoep, liep naar het midden van de straat. Chajim Todelche maakte een korte buiging en Pieter Ravesteyn knikte genadig terug. Toen wendde hij zich naar de Breestraat en de dokter sloot zachtjes zijn huisdeur.

En Pieter Ravesteyn begon zijn ronde door die kleurige drukke buurt tussen Houtmarkt en Sint Anthoniespoort, die hem liever was dan de koele ijzige nieuwe grachten, en hij dacht aan de gezellige sfeer in de kamer van Chajim Todelche. Dit was anders dan de koele helderheid in zijn huis. Hier heerste een vrouw... en geen oude bange sombere huishoudster. Hier leefde een man en hoefde zijn huis en de kilheid niet te ontvluchten. Hij zuchtte en dacht aan Genendel Kossmann... en aan dat goud, die sovereigns van Simon de Bye...

Augustus 1652.

Tromps vloot werd door stormen uiteengeslagen. De stemming in Amsterdam was somber geworden. Steeds meer volk raakte werkloos, huizen werden ontruimd en de bewoners vertrokken. De commissarissen van de Desolate Boedelkamer, het college van de Kleine Zaken

hadden handen vol werk. De talrijke geschillen tussen de reders en hun scheepsvolk overstelpten de commissarissen voor de Zeezaken dusdanig, dat hun uitspraken maanden op zich zouden laten wachten. Het geld werd schaars, men bezuinigde, want niemand wist wanneer de goudstroom weer zou vloeien, misschien wel nooit weer zoals het was geweest. Engeland had niet geslapen. Terwijl de Unie zijn vloot verwaarloosde en rijk leefde, bouwden de Britten fel en verbeterden een zeemacht. Engeland of de Zeven Provinciën, één van beide zou de zeeën beheersen... De omzet in 'De Lentebloom' liep terug. Vele vaste klanten kwamen niet meer, zochten goedkopere eethuizen in de zijstegen of aten thuis de sobere burgerpot.

Anna Swaerdemaeckers werd er nerveus van. Opgejaagd liep ze door het soms lege eethuis, dan weer naar buiten op het stenen terrasje onder de luifel, waaraan kippen, ganzen en hazen, bossen ui en prei bungelden en dienden als uithangbord. Dan keek ze er mistroostig naar en berekende haar verlies. En daarbij dat ongelukkige gezicht van Ysbrandt de Graef, die het tot gewoonte had gemaakt om een hoektafel bij het venster dagenlang te bezetten en probeerde gasten bij zich te lokken om hun z'n nood te klagen. En hij keek steeds kwaadardiger naar Anna. Er broeide iets, dat voelde zij. En op een morgen beet zij hem toe: „Waarom ga je niet naar de Nieuwe Brug? En laat de frisse wind eens langs je kop waaien? Dan raak je misschien die boze gedachten kwijt... en vergeet je je ingebeelde kwaal.”

„Schreeuw niet tegen een zieke, helleveeg,” antwoordde hij ruw.

„Ziek?... Dat was je, maar nou ben je beter, jammer genoeg niet in je hoofd.”

Anna stampvoette, zij plantte de handen in de zij, iets dat zij bijna had afgeleerd en vervolgde:

„Ik wou dat je ging... dat je ergens anders je tenten opsloeg. Ik heb genoeg van je. Eerst geduldig je vuil geruimd en nu alle dag dat gezeur aan mijn hoofd en dat zure smoel... je mankeert niks meer... niks!”

Ysbrandt de Graef wees weer naar haar met zijn benige vinger en antwoordde tergend langzaam:

„Zo... mankeer ik niks... jij wou beweren, dat dit goed was! Eerst maandenlang leeglopen als een spuigat... en dan opeens niks meer? Ja, ja, ik begrijp het, de herberg is je verkocht, die heb je nu in je klauwen... en nou heb je angst, dat ik beter word, dat ik de koop ongedaan wil maken... ja, ja. Maar wees gerust, ik ben ter dood veroordeeld.”

Ziedend van drift pakte Anna hem beet en trok hem van achter de

tafel, schreeuwende: „Hou op met dat gedrens... ter dood veroordeeld, ter dood veroordeeld... je bent bezeten!! D'r uit... d'r uit... de straat op en er niet meer in vóór etenstijd.”

Ze duwde hem de herberg uit, waar zich reeds een groepje straatjongens had verzameld, die als kleine saters gierend van pret om haar en Ysbrandt de Graef begonnen rond te springen.

Diep beledigd, maar zich inbeeldende nog te zwak te zijn voor een krachtig verweer stuntelde hij op z'n spillebenen naar de Dam. Bij de Waag bleef hij staan. Naar het drukke gedoe bij de schalen kon hij uren kijken en het was voor hem als de voorstelling van rondtrekkende komedianten. Het verwonderde hem, dat niet alle deuren open waren en hij vroeg aan één der knechten de reden.

„Nog nooit fen de oorlog mit de Brit gehoord, waard! As 't so verder gaot, is d'r straks niks meer te wege.”

„Zo'n vaart zal het wel niet lopen,” bromde Ysbrandt de Graef.

„Niet??? D'r dwaolen al honderde speldewerksters rond sonder werk. Links en rechts worde geselle ontslage. D'r benne erges meesters, die nou sellef as gesel motte gaon. Strakkies hebbe me geen van alle werk of te vrete... Wet ik je brom.”

De waagknecht wond zich op. Hij wees in de richting van de Beurs en vervolgde:

„Daor staone se naaw... die sjaggeraors! Feel te weelderig en te fet om te kenne fecte. 't Is gedaon mit de Unie. As je strakkies soms een bottelier ken gebruike?”

„Ik ben niet meer in zaken, man,” antwoordde Ysbrandt de Graef somber.

„Bin je binne, waard?”

Ysbrandt de Graef keek hem zo droevig mogelijk aan, tikte hem met zijn benige vinger op de borst en zei:

„Weet je wie er voor je staat?”

„Ik hib de hele taad gedoch, dat het Aasbrendt de Graof wes, de waard fen 'De Lentebloom', maar nou je 't seg, sien ik da'je de Raodpensionaris bin,” riep de knecht en sloeg de waard krachtig op de schouder.

„Verrek jij... en neem een ter dood veroordeelde niet in de maling.” Ysbrandt de Graef huilde bijna. De waagknecht sperde zijn ogen open en riep:

„Sins wannear laote maane Heire van de Gerechte een halsafsnaier nog een wondeltochie maoken voor det ie gekopt wordt,” en de knecht lachte zo daverend, dat zijn maats kwamen toelopen.

„Hé, menne! Hier Aasbrendt de Graof is in 't gehaam ter dood veroordeild door maane Heire van de Gerechte! Pas op, menne, det kin 'n ieder nou overkomme in Amsterdam, stiekem gevonnist en den wondele in de son!”

„Schreeuw niet zo, ezel,” zei Ysbrandt, „en blijf ernstig in gezelschap van een treurig mens.”

En Ysbrandt de Graef vertelde van zijn ziekte en het advies van de jodendokter Chajim Todelche.

De waagknechten luisterden nu ernstig, want ziekte was als één der plagen van Egypte, met deze geheimzinnige listige ervvijand moest men niet spotten.

De oudste waagknecht draaide nadenkend zijn zware grijze knevels op en zei met ontzag:

„Ik kin 't nou an je sien, nou je 't seg. So'n buik en sukke billen, dat kèn niet goed weze. Da's allemaol waoter.”

Voorzichtig drukte één der knechts op de buik en kneep in Ysbrandts billen. Tenminste zo dacht hij te doen.

„Verrek hé, so sacht en slap as een ouwe haring,” riep hij.

Druk redenerend betastten nu alle mannen de buik en de billen van de waard en waren het er over eens, dat zoiets je niet overkomen moest. Wat een rot ziekte!

De waard maakte zich boos, sloeg links en rechts naar de graaiende handen, schopte om zich heen en toen de knechts dan eindelijk weer naar hem wilden luisteren, hoorden ze:

„Ik heb geen water! Ik heb geen water! Dat zijn luiers... als ik 't niet meer kan ophoue!”

De knechts leunden tegen de pui van 't lachen, maar de oudste, die de ellende der ouderdomsziekten voorvoelde, zei ernstig:

„Loop 't den nog, waard? Kin die jodendokter 't den niet opstoppe?”

„'t Loopt niet meer. Sinds ik weer alles eet is dat over... maar de Hemel en de jodendokter weten wat er allemaal in mij gebeurt! Affijn ik groet jullie... misschien nog een paar weken en dan zien jullie mijn stoet wel voorbij komen. 't Gaat niet van de armen... dat niet. Ik zal zorgen, dat ze jullie een borrel schenken na de begrafenis.”

De oudste waagknecht, belust om een pijpje te stoppen van Ysbrandts tabak, antwoordde luchthartig:

„Waord, haaw op. Je wordt opnieuw jong. Die jodendokter tovert nog es een knappe vrajer uit je. Wacht maor, den kruise de maades nog es naor je toe.”

Ysbrandt de Graef loerde naar de knecht.

„Wat zei je? Toveren?”

„Jao, tovere! Eirst kak je de boel onder... nou loop ie mit luiers, meschien vreet je as een houthakker en loert naar de wijven, wou jij bewere, det so iets gewoon is?”

De knecht bood nonchalant zijn pijpje aan en afwezig proppte Ysbrandt het vol tabak. Hij mompelde nadenkend:

„Toveren... dus dat is 't! Toveren... dus alleen maar even en straks komt het allemaal weer terug,” en zich tot de knecht wendende vroeg hij: „Waarom zou die me betoveren?”

„Naaw... totdet je de rekening hib betaold. Daorna kin je foor sein part de poeperij weer terug krage. As hij s'n poen maor eerst hib. Went daorfoor stao je in een kwaoje reuk.”

„Dus jij gelooft?”

„Ik geloof niks,” riep de knecht, stak z'n pijpje op, want daarom was 't begonnen, en liep bedrijvig naar een paar boeren, die kaas te wege hadden.

„Betoveren... betoverd,” mompelde de waard en sjokte over de Dam.

„Een ter dood veroordeelde betoveren om z'n geld. Wacht maar... wacht maar... jodenmoffentuig!”

En zo mompelend scharrelde hij naar de visbanken, want daar stond Cae Buitenwegh, die een paar maanden geleden nog geregeld hielp in 'De Lentebloom' en nu de kost verdiende met de verkoop van verse aal. Bij Cae vond hij ook een gewillig oor. Het luisteren naar wat een mens allemaal overkomen kon, verschafte haar uitzinnige angst en een huiverig genot. En nu deze nieuwe variatie! Toverij! Hekserij! En nog wel van een jodendokter. Hoe kon God 't gedogen? Ontzet staarde Cae over haar bunnen, alle activiteit was uit haar geweken. Here... dat een dokter je helemaal willoos kon betoveren... dat ie een ziekte kon genezen en weer terug roepen!

„Wat sei die... toen die je betoverde?” vroeg ze gretig.

„Weet ik niet,” kreunde de waard.

„Zee die niks?... Dee die dan wat?... Mit s'n handen?” hield ze aan.

„Hij streek over m'n buik... en drukte onder mijn ribben en aan stuurboord, hier...,” en Ysbrandt wreef over z'n onderbuik.

„Ja... ja wat daor sit geloof ik wel,” zei Cae waakzaam en ongerust; „weet je wat jij mot doen... je mot maane Heire van de Gerechte waarschouwe. Anders betovert ie d'r nog veel meer.”

„Zou je denken? Maar waarom zou die me willen betoveren?” hield Ysbrandt de Graef aan.

„Nou... je bin raik... enne... meschien... heb de waordin fen 'De Lentebloem'... nou je begraapt wel... een dooie Aasbrandt is toch altijd zekerder dan een levendige Aasbrandt.”

Met een harde klets wierp Cae Buitenwegh wat aal op de arduinen visbank. Dit was haar teken, dat een gesprek was geëindigd.

Diep ongelukkig doolde Ysbrandt de Graef weg van de vismarkt. Naar huis, naar 'De Lentebloem', naar die haai Anna...

't Kwaad was geboren. Het nam een gestalte aan en begon een eigen leven. Cae Buitenwegh vertelde alles in geuren en kleuren aan de visvrouwen en het nieuws verspreidde zich als een olievlek. En tegen de avond trok er steeds meer volk naar de Zandstraat om het huis te zien van de jodendokter, die Ysbrandt de Graef zo betoverd had, dat hij helemaal niet meer poepen kon. Z'n gat was dichtgegroeid, z'n billen een ronde bol en vreten kon hij als een ondie. En dan liep hij door de herberg en loeide al maar om voer.

Steeds meer volk kwam en vulde de Zandstraat. Heel voorzichtig sloten de joden hun luiken. 't Volk zag het niet, tuurde maar naar dat ene huis, de woning van Chajim Todelche waar niemand zich vertoonde. Een steen vloog door de lucht. Een onderraam spatte in scherven. Een regen van stenen, alle vensters werden verpulverd. De woede barstte los. Dienaren van de Schout sloegen met hun rottingen op de menigte in, maar zij werden tegen de muur van Todelche's huis gedrukt. Een kerel stond al op de schouders van een ander om een venster van de eerste verdieping binnen te klimmen, wijven gilden opzwevend... Tromgeroffel, dof, onheilspellend. Het volk werd stil, luisterde naar de dreunende pas van de schutters, die ijlings aanmarcheerden van de wacht in de St. Anthoniespoort. Schutters, daarvoor had het respect, daarvoor vluchtte het nu in stegen en sloppen.

En toen het korporaalschap de Zandstraat indraaide was die als uitgestorven. Slechts dichte luiken en scherven glas voor het huis van Chajim Todelche. En twee rakkers, die mismoedig hun gescheurde kleren in orde brachten.

Het begon te schemeren toen de Schout en de substituut Pieter Ravesteyn, vergezeld van een schrijver, in de Zandstraat kwamen om het onderzoek te beginnen. De Schout toonde de bevolking de ernst van deze rel, want hij droeg de roede van justitie en hij werd gevolgd

door twee van zijn persoonlijke dienaren. De omgeving werd nog bewaakt door een rot schutters, terwijl de ratelwachts de dienst van de rakkers hadden overgenomen. Het was stil in de straat, nieuwsgierigen riskeerden het niet opgepakt en naar de Boeyen gebracht te worden. Want 't was niet zo gemakkelijk om er weer uit te komen, de verhoren duurden lang en waren afmattend.

De Heren van de Justitie vernamen van de huismeid, dat de dokter op reis was. Men had hem weer naar Den Haag ontboden voor een consult en hij werd eerst over een paar dagen terug verwacht.

Het verwonderde Pieter Ravesteyn dat Reize, die bij zijn eerste bezoek zo nerveus en schichtig was geweest, zich nu zo rustig gedroeg. Hij vroeg aan de meid:

„Was de huisvrouw bang?”

„Ze schijnen dat gewend te zijn, meneer de onderschout. Ze zat maar in de kamer gelaten af te wachten. En bad in die vreemde taal.”

De Schout fronste de wenkbrauwen. Het trof hem onaangenaam, dat deze joden in Amsterdam gelaten een slachting afwachtten en aan het ingrijpen van de overheid in 't geheel niet schenen te denken.

„Vraag haar waarom zij niet om hulp heeft verzocht,” gebod hij.

„Ze verstaat me toch niet, meneer de Schout. En dan, niemand kon er uit en dat volk schreeuwde maar.”

„Wat?”

„Nou... smous en duivel... je hebt Ysbrandt de Graef betoverd, riepen ze.”

De Schout keek veelbetekend naar Pieter Ravesteyn. Hij liet door zijn schrijver de schade noteren en toen zij wilden vertrekken kwam Genendel Kossmann thuis.

Zij was zeer rustig en had klaarblijkelijk reeds van de rel gehoord. Verrast begroette Pieter Ravesteyn haar met een machtige zwaai van z'n hoed. Ook de Schout keek wat peinzend en bewonderend naar deze uitheemse schoonheid, terwijl de jonge schrijver een beetje verlegen op z'n ganzeveer staarde.

„De overheid van Amsterdam betreurt het gebeurde, joffer,” zei de Schout, „zulke dingen zijn in de Unie niet gebruikelijk. Burgemeesteren zullen ongetwijfeld ordonneren om de schade te vergoeden. De daders zullen worden opgespoord en streng gestraft.”

„Dank u, mijnheer de Schout,” antwoordde Genendel in het Duits, „met het vergoeden van de schade zijn we reeds meer dan tevreden.”

„Uw bescheidenheid is lofwaardig, joffer. Maar in een wereldstad als

de onze waar alle volken der aarde als gasten worden ontvangen, behoort ook hun leven en eigendom veilig te zijn. De justitie van Amsterdam waakt over een ieder binnen de poorten," antwoordde de Schout, terwijl hij opstond.

„Als de daders worden gestraft, mijnheer de Schout, zal misschien de woede van 't volk nog feller tegen ons opvlammen," zei Genendel.

De Schout fronste opnieuw zijn wenkbrauwen en antwoordde, terwijl hij zijn schoudermantel schikte:

„Ik wil u nu geen hard antwoord geven, joffer, maar wanneer u ingeburgerd bent, reken ik er op, dat u meer vertrouwen zult koesteren in de overheid van Amsterdam."

Langzaam en bewust van hun officie verlieten zij de woning. Zij wandelden midden in de straten, terug naar het Prinsenhof. Hoofdschout en substituut van Amsterdam, misschien machtiger dan Burgemeesteren en Schepenen.

„Een knappe vrouw die Genendel Kossmann," zei Pieter Ravesteyn.

„U bent deskundig, substituut. Ik refereer me aan uw oordeel," zei de Schout op ironische toon, „u kende blijkbaar ook deze vrouw."

„Een paar dagen geleden heb ik haar ontmoet toen zij een geldtransport naar het huis van Todelche begeleidde."

„Dat geld van Simon de Bye? Waarom heeft deze koopman niet betaald door overboeking bij de Wisselbank?"

„Hij heeft daar geen deposito. En hij betaalde in sovereigns."

Even, bijna onmerkbaar, hield de Schout zijn pas in en vroeg:

„Hoe komt Simon de Bye aan sovereigns?"

„Ik ben bezig dát te onderzoeken, mijnheer de Schout."

„Men fluistert ter beurze, dat zijn positie zwak is. Als zijn schepen uitblijven, verwacht men zijn bankroet."

„Vanmorgen zijn z'n Dantzigvaarders Texel binnengevallen."

„Buiten konvooi?"

„Ja... twee schepen veilig thuis uit de Oostzee, terwijl het voor de zee-gaten krioelt van Engelse oorlogsschepen en onze vissersvloot genomen is. Dat is verdacht."

„Waarvan verdenkt u hem?"

„Heulen met de Brit. Hij verkeert druk met John Cambell en doet zaken met hem. Vannacht wil ik Simon de Bye van zijn bed lichten."

„Wacht daarmee totdat zijn schippers binnen de muren zijn. Wij zullen eerst hun scheepsjournalen doorlezen. Misschien hebben de Engelsen hen doorgelaten. John Cambell moet worden geschaduwd."

„Ik houd hem reeds dagenlang in 't oog, mijnheer de Schout.”

Ze waren het Prinsenhof genaderd, 't tijdelijke stadhuis na de brand van het oude raadhuis op de Dam. De Schout keek koel vorsend in de ogen van Pieter Ravesteyn.

„Burgemeesteren en Schepenen kunnen tevreden met u zijn, substituut. Ik ben het ook. Goedenacht.”

Toen keerde hij zich om en stapte door de poort, gevolgd door zijn dienaren. Tegen 't vale licht van de binnenplaats tekende zich zijn dorre silhouet met de roede van justitie scherp af. Pieter Ravesteyn keek hem peinzend na en voelde zich opeens een knecht... een knecht van Mijne Heren van de Gerechte.

De volgende avond was het weer stil in 'De Lentebloom'. Anna zat bedrukt naast de toog en breide. De enkele gasten in de opkamer konden gemakkelijk bediend worden door Dirckje Swaen. Ysbrandt de Graef, weer op zijn vaste plaats bij het venster, waarvan de luiken nog niet gesloten waren, tuurde telkens naar buiten in de duisternis en trachtte de donkere gestalten van de voorbijgangers te onderscheiden. Er stond een kan wijn en een groot glas voor hem en zo nu en dan nam hij een teug. Soms keek hij met zijn koude onrustige grijze ogen naar de waardin en als zij de hare niet neersloeg, wendde hij weer snel zijn blik af en tuurde naar buiten. Opeens hield Anna het niet meer uit en zei opgewonden:

„Zeg het!!”

„Wat?”

„Dat je het contract gaat opzeggen. Dat je de herberg terug wilt.”

„Inbeelding... waarom zou ik?”

„Weet ik niet. Maar je bent de laatste weken veranderd. Vroeger was die duivelse spot van jou een houvast voor mij... daartegen kon ik op. Ook tegen je ziekte kon ik op... je vuil, dat ik moest ruimen, was een werkelijkheid... ik wist wat ik moest doen, je verplegen en je helpen...”

Een vuistslag die de wijnkan en het glas op de tafel even deed rinkelen, onderbrak haar. Hij bekeek haar nu, zoals zij het vroeger van hem gewend was. Spottend, wat gemeen. Hij zei:

„Ik begrijp je... nu! Mijn ziekte was je zekerheid. Je kon de dagen tellen, die je nog scheidden van het onbestreden bezit van 'De Lentebloom'. En nu door die jodentovenaar is dat allemaal ondersteboven gekeerd... want wanneer zal Ysbrandt de Graef de pijp uitgaan? Wanneer? Wanneer??”

Nerveus was hij opgesprongen om dadelijk weer te gaan zitten. Hij staarde naar het glas en draaide het om en om. Anna Swaerdemaeckers bekeek hem eerst onthutst, zag zijn onzekere flakkerende blik, de blik van een gejaagd mens. En opeens besefte zijn zijn angst en het maakte haar milder.

„Je bent beter en niet betoverd. Dwaas! Die dokter verstaat zijn stiel, eerst heb ik daarin niet geloofd. Het loopt niet meer, alles is normaal. En je eet fors en wordt weer dikker. Wat wil je meer?” zei ze nu zacht en welluidend.

„Ik geloof 't niet, maandenlang buikloop, zo erg, dat ik niet meer van bed kon komen. Zo erg... dat ik jou de herberg verkocht om tenminste een beetje verzorging te krijgen. En opeens...” Hij maakte zijn zin niet af, stond op en drentelde rond de grote middentafel. De kaarsen wierpen zijn lichte schaduw op de muren. Anna Swaerdemaeckers moest er steeds naar kijken. Haar breipennen bewogen gejaagd, tikten en het klonk alsof zij vochten.

„Wil je de herberg terug?” vroeg ze angstig. „Zeg 't dan... zeg 't dan... ik wil weten waar ik aan toe ben... of ik weer als meid moet gaan dienen.”

Hij antwoordde niet, drentelde steeds maar rond de tafel. Toen ging hij weer zitten, loerde naar haar vanuit zijn hoek, dronk. En zei:

„Je hoeft niet als meid te gaan... je weet wat ik wil.”

„Nooit...” zei ze gesmoord.

„Waarom niet?”

„Mijn God... dan liever hoer in de Pijlsteeg!”

Alsof ze hem geslagen had, zo onbeheerst sprong hij op. Slingerde zijn glas tegen de muur. Geschrokken kwam Dirckje Swaen naar de trap van de opkamer en keek angstig in de wat duistere herberg. Zag Ysbrandt de Graef opgewonden naar buiten gaan en de waardin diep gebogen over haar breiwerk. Haar schouders schokten...

Middernacht.

Zojuist zijn de ratelwachts langs de Nieuwezijds Voorburgwal gegaan. Alles is rustig, een zacht windje doet de bomen ruisen, 't water in de gracht rimpelt. Kleine wolken zeilen langs de hemel en verduisteren soms de halve maan. Alle luiken van de huizen zijn gesloten, slechts een enkel bovenvenster is zwak verlicht. Daar is de koopman nog op en leest de brieven, die vandaag met de Duitse post zijn binnengekomen.

Behoedzaam opent de Schout zijn huisdeur. Staande op de hoge stoep van zijn woning kijkt hij nauwlettend links en rechts, daalt dan vlug de acht stenen treden af. Snel gaat z'n dorre gestalte langs de huizen, zijn stap is voorzichtig, nauwelijks hoorbaar. Hij loopt door verschillende stegen, keert soms even terug als hij ratelwachts hoort. Op de bruggen is hij bijzonder behoedzaam en wandelt snel om de veilige donkere huizenrij van het Singel te bereiken. Dicht bij de sluizen staat een huis, hij bestijgt niet de stoep, maar klopt zacht en dringend op de deur van het onderhuis. Er wordt onmiddellijk geopend en schielijk verdwijnt zijn donkere gestalte naar binnen.

„Goede avond, mijnheer de Schout,” zegt een oude vrouw en pakt zijn hand, „hier langs.”

Zij gaat hem voor met een kaars, die onrustig flakkert. Hij volgt door de gang langs de wijn- en voorraadkelders naar de keuken in het achterhuis.

Hier brandt vuur in de schouw, het is er prettig warm. De luiken zijn gesloten, een paar kaarsen staan op tafel en werpen een warme gloed op het koperwerk langs de muren. De vrouw sluit snel de deur achter hem, een man staat op van zijn stoel aan tafel. Een oude man in sober zwart wambuis met platte witte kraag en ponjetten. Hij draagt geen hoed, een klein zwart kapje rust op zijn grijze haren.

„Welkom, mijnheer de Schout,” zegt hij met een zwakke glimlach.

„Welkom in Amsterdam, Reinier Vinck,” antwoordt de Schout en ontdoet zich van zijn mantel. De vrouw helpt gediensig en legt de mantel op een dekenkist. Met een vriendelijk gebaar nodigt Reinier Vinck de Schout aan tafel.

„Wat wilt u drinken, mijnheer de Schout, of misschien wat eten?” vraagt de vrouw vol verwachting.

De Schout glimlacht; zijn anders zo strenge ogen zijn nu opmerkelijk mild en vriendelijk.

„Ik durf het nauwelijks te vragen, joffer Vinck, ik voel me als een begerig kind, maar eenmaal zondigen maakt een recidivist.”

„Dus de Arabische zonde? Ik wist het wel, mijnheer de Schout... daarom... het staat op u te wachten.”

Opgewekt neemt joffer Vinck een bundeltje wollen stof bij de hoek uit de schouw. De mannen kijken nieuwsgierig toe, hoe zij omzichtig de doek afwikkelt en de stenen koffiepot te voorschijn komt. Dan schenkt zij drie mokken vol, doet er kandij en dikke room bij en lang-

zaam genieten de drie van de kokende koffie en glimlachen elkander toe.

„De samenzweerders,” lacht de Schout, „hoe lang zal het nog duren eer we in de Amsterdamse herbergen koffie kunnen bestellen in plaats van bier en brandewijn, koopman Vinck?”

„De thee is nu al gemeengoed in de huizen en als deze drank ook ingang vindt, is er geen houden meer aan.”

Joffer Vinck schenkt nogmaals in, neemt plaats bij het vuur en begint te breien. Het gesprek van de mannen kan beginnen.

„Hebt u een goede reis gehad, koopman?”

„Ja... vanmiddag ben ik thuis gekomen en mijn vrouw heeft u dat onmiddellijk bericht. De reis door Brabant heeft mij bezorgd gemaakt. Er zwerft veel afgedankt scheepsvolk rond, het plundert en moordt. Het zou goed zijn om ze snel op te drijven en dan monstereen op de oorlogsvloot.”

„’t Volk is niet vechtlustig, koopman. Siebe Montanus klaagt steen en been en heeft veel zorg om voldoende bemanningen.”

„Ja, zo gaat dat. Tromp in ongenade na zijn mislukte Shetland-tocht en Witte de With trekt niet. Te streng, te autoritair.”

„Er is een lichtpunt. De Ruyter heeft vier dagen geleden Ayscue verslagen bij Plymouth. De hemel zij dank, dat er nu een groot konvooi binnenloopt, want de armoede in de stad wordt met de dag erger.”

„Ja... ja... tien jaar verwaarlozing en geharrewar.”

„Koopman Vinck, we hebben nu een beste kerel gevonden in Johan de Witt. We zullen het wel klaren als iedereen van goede wil is.”

„Mijnheer de Schout, u weet het, ik ben een Prinsenman.”

„We zullen daarom niet twisten, koopman. Het landsbelang gaat voor alles. Geen Oranjeman zal mij tegenover zich vinden, als hij zijn plicht doet en een Staatsgezinde breng ik op het schavot als hij een verrader is. Zwijgen we daarover. En wat hebt u bereikt?”

Reinier Vinck knoopte zijn wambuis los en tastte onder zijn hemd. Nieuwsgierig keek de Schout toe hoe hij een zijden brieftasje, dat met een band onder zijn oksel gebonden was, te voorschijn haalde. De Schout schoof een kaars wat dichterbij en opeens luisterde hij oplettend. Joffer Vinck stond vlug op en nam de andere kaars. Zij was bleek en zei:

„Ik zal gaan kijken. De meiden kunnen het niet zijn. Ze slapen boven en de trapdeur naar het onderhuis is afgesloten.”

De Schout nam de kaars van haar over en volgde haar. Koopman

Vinck bleef gespannen wachten totdat zij terugkwamen. Met de kat, die gezellig lag te spinnen in de armen van de vrouw. Alle drie glimlachten opgelucht en hernamen hun plaatsen.

„Neem deze brieven mee, mijnheer de Schout. Het zijn berichten van Schwabenthan uit Hamburg, van Peder Huldekjær uit Kopenhagen, van De Gelder uit Antwerpen.

De Schout knikte terwijl hij de brieven sorteerte volgens de namen die Reinier Vinck noemde. Hij hield een brief zonder opschrift in de hand en keek vragend naar de koopman.

„Van Jens Larssen uit Londen. In Engeland moet ik werken met een Deen. Er is geen Brit te koop,” zei Reinier Vinck.

„Ik zou graag willen, dat het hier ook zo was. Hebt u alle posten kunnen bezetten?” vroeg de Schout.

„Ja, ik ben tevree. In alle grote zeehavens hebben wij nu nieuwe mannen. De ouden heb ik niet afgedankt, wij moeten nu geen vijanden maken.”

„Burgemeesteren zijn niet scheutig met geld,” zei de Schout bezorgd.

„Probeert u een akkoord te maken met de Heren van het Prijsgerecht, een paar buitenschappen voor de geheime kas en we zijn gered,” opperde de koopman.

„Ik zal het proberen. Zijn uw kosten...eh... hoog?”

De koopman nam een blad papier uit z'n brievenstasje en reikte het aan de Schout. Deze vouwde het ongezien op en borg het in een klein zakje onder het schootje van zijn wambuis.

„In baar, mijnheer de Schout, niet op mijn rekening bij de Wisselbank, want dat zou te veel opvallen,” zei Reinier Vinck, terwijl hij opstond. Ook de Schout rees op, reikte hem de hand.

„Het was hoog tijd, dat u weer terugkeerde, koopman. De geheime dienst van de stad heeft veel geleden,” zei de Schout.

Joffer Vinck hielp de Schout in zijn mantel, nam een kaars om hem weer naar buiten te geleiden. Bij de keukendeur bleven zij nog even staan. Reinier Vinck vroeg:

„Wat wilt u allereerst weten, mijnheer de Schout?”

„De verhouding tussen Simon de Bye en John Cambell. De Bye heeft schuld afgelost met sovereigns. Pieter Ravesteyn onderzoekt deze zaak, maar ik heb toch liever informatie van de handel.”

Reinier Vinck knikte begrijpend. Toen opende hij de keukendeur. De Schout volgde joffer Vinck, spiedde weer over het Singel alvorens

hij naar buiten trad, dankte de joffer met een hoofdknik en snel sloot zij de deur achter hem.

Terug naar huis wandelde de Schout niet meer omzichtig. Hij liep midden op straat en ademde diep de frisse nachtlucht in. In een steeg ontmoette hij een paar ratelwachts op hun ronde. Hij vroeg hun de tijd en zij antwoordden eerbiedig: „Twee heit de klok, mijnheer de Schout.”

Thuis wachtte hem een goed onderhouden vuur in de schouw en een uitgebreid nachtmaal. En de Schout glimlachte om de goede zorgen van zijn ervaren huishoudster.

Tien uur 's avonds. De ratelwachts hebben de politiedienst overgenomen van de rakkers, twee vendels schutters betrekken de wacht in het stadhuis en de St. Anthoniespoort en hebben posten uitgezet. De burger grendelde zijn deur, de burgeres luisterde naar de stap van de nachtwacht en de ronde van de korporaalschappen. En sliep dan gerust en onbezorgd in, want de Heren van de Gerechte lieten overvloedig en welverzorgd waken over nachtelijk Amsterdam.

Elf uur. De Schout verlaat zijn huis en draagt de roede van justitie. Pieter Ravesteyn en vier dienaren wachten hem op. De onderschout toont zwiigend zijn kleine roede en een rolletje perkament, het arrestatiebevel van Burgemeesteren en Schepenen tegen John Cambell, de deken der Engelse kooplieden, wonende aan de Heerengracht.

Dan zet de kleine stoet zich in beweging. Voorop de Schout met z'n twee meter lange roede, gevolgd door de substituut en daarna de dienaren met de lantarens.

De nachtwachts die zij ontmoeten, groeten eerbiedig, een enkel korporaalschap houdt stil om hen te laten passeren. Niemand kijkt op of om, iedereen voelt zich ernstig en wat onbehaaglijk als de Schout op deze manier uittrekt in de nacht.

Driemaal valt de klopper op de deur van John Cambell's huis en zij horen de echo in de marmeren hall. De dienaren wachten beneden aan de stoep. Dan herhaalt de onderschout de klopp op de deur.

Het deurluikje wordt geopend, de huisknecht vraagt:

„Wie daar... zo laat?”

„Open voor de Schout van Amsterdam.”

Grendels worden teruggeschoven, een ketting rammelt. De deur zwaait open.

De marmeren hall en gang zijn door kaarsen verlicht. In het midden, gekleed in een Japanse kamerjas, staat John Cambell. Op de trap ang-

stige vrouwen, met lange zijden vliegers over haar nachtgoed. De huis-knecht sluit de deur achter de Schout en de substituut.

„U wenst, mijnheer de Schout?” vraagt John Cambell beheerst.

De Schout raakt zijn schouder met de roede van justitie aan en antwoordt:

„Ik beveel u mij te volgen naar het raadhuis.”

„Is dit een arrestatie?”

„Ja.”

„Ik meen te weten, dat het gebruik is in de Unie om een arrestant de reden van zijn gevangenneming mede te delen,” zegt de Engelsman effen.

„U wordt verdacht van spionage, het onderhouden van handlangers in deze stad, een man te zijn van de Engelse geheime dienst.”

„Toon mij uw bevelschrift.”

Pieter Ravesteyn overhandigt hem de rol. De koopman leest haar langzaam; het is alsof hij tijd wil winnen om zijn gedachten te ordenen. Nog langzamer rolt hij het papier weer op en reikt het aan de Schout. En zegt: „Ik volg u niet.”

„Pleit u onschuld?” bijt de Schout hem toe.

„Ik veroorloof mij u er op te wijzen, dat dit nu niet aan de orde is, mijnheer de Schout. Ik volg u niet.”

„Dan zal ik moeten bevelen u naar de Boeyen te sleuren, koopman.”

„Ik acht het mijn plicht u het volgende ter overdenking te geven, mijnheer de Schout. Morgenochtend om acht uur verwacht iemand mijn bezoek. Als ik niet kom, noch een geloofwaardig bericht van verhindering zend, dan zal om kwartier na acht een boodschap langs een ketting van mannen dit land verlaten. Binnen 36 uur zullen in Londen twee van uw spionnen in de Tower worden opgesloten.”

De Schout kijkt hem recht in de ogen, het is muisstil in de gang, de kaarsvlammen wuiven onrustig heen en weer, de halfschaduwen spelen een vreemd spel.

„John Cambell, ik beschouw dit als uw bekentenis. Het is oorlog, 't leven van iedere man en vrouw is dag en nacht in gevaar. Ik verspeel die twee mannen in Londen. Volg mij.”

Een snikkende vrouw brengt een lange zwarte mantel en hangt hem bezorgd om de schouders van haar man. Hij kust haar en ook zijn dochters. En wuift met kort gebaar naar de meiden en de knecht. Beveelt de deur te openen. Daalt zijn stoep af en gaat te midden der dienaren.

Voorop weer de Schout met de onheilspellende roede van justitie...

De volgende dag, tegen beurstijd, kwam Reinier Vinck in 'De Lenteblom'. Verrast kwam Anna Swaerdemaeckers hem begroeten, haar ogen vonkten van pret, want zij mocht de oude koopman bijzonder graag. Zij trok hem bij de hand mee naar de hoofdplaats aan de lange middentafel. Daar moest hij neerzitten, terwijl zij riep:

„Wel, wel, koopman Vinck, wat fijn om u weer te zien. Hoeveel maanden bent u wel uit Amsterdam geweest? Wat zal het zijn, wilt u eten?”

„Kom, kom, joffer Vinck is nog steeds beroemd om haar keuken en berucht om haar overdaad. Nee... een glas brandewijn, daaraan ben ik gewend geraakt in dat Polen.”

„Was u in Polen?” vroeg Anna vol ontzag. Namen van verre landen maakten haar klein en dan knaagde het aan haar ziel. Reizen!

Als het even kon maakte zij een wandelingetje naar de Schreiers-toren en tuurde dan over het IJ. Dan woei de wind om haar gezichtje en speelde met haar rokken, dan tintelde haar bloed, dan was zij een Hollandse vrouw tot in de toppen van haar vingers.

Reinier Vinck keek haar glimlachend aan, hij zag de schittering in haar ogen en peilde haar verlangen.

„De volgende keer neem ik jou mee, waardin, tenminste... als joffer Vinck niet jaloers is.”

„Waarom zou joffer Vinck jaloers zijn, koopman?” plaagde zij terug.

„Een oud man als ik mag geen complimenten meer maken, Anna Swaerdemaeckers... Weg die gekheid... Poolse brandewijn met wat blokjes oude kaas.”

Anna haastte zich naar de toog, riep naar de keuken om de kaas. Een paar kooplieden praatten wat met Reinier Vinck. Ook Eliazer Pluym, die juist binnentrad, begroette de koopman allervriendelijkst en ging bij hem zitten.

„Zo, zo... Reinier Vinck, dus Polen! En wat hebt u gekocht?” vroeg hij, onverschillig doende.

„Och... wat eikehout. Wij hebben nu veel hout nodig voor onze nieuwe vloot. En graan, dat was altijd de kurk van de Amsterdamse handel.”

Een gemompel ging langs de kooplieden. Naar Polen was die Reinier Vinck gereisd. Dwaze oude man. Er waren toch voldoende makelaars en faktoers in Amsterdam? De Duitse post werkte normaal en snel. Dwaas, zo iets was veertig jaar geleden goed geweest toen de koopman er dikwijls nog zelf op uittrok om ter plaatse te keuren, te kopen en te bevrachten. En dan hout en graan... Nee, zij voelden meer voor bont

en zijde en andere luxeprodukten. Aan een kleine zending van die goederen werd evenveel verdiend als aan een vol schip hout of koren. Weinig belangwekkend, die oûbaas... en zij keerden zich van hem af, dronken hun Jerezwijn en hadden allerhande verhalen over alleman.

Reinier Vinck zat alleen en dronk zijn brandewijn. Zo nu en dan lachte Anna hem verlegen toe, zij had het te druk om bij hem te komen babbelen. Maar toen het even kon, kwam zij toch nog en fluisterde in zijn oor:

„Koopman, ik wilde u eens spreken... over deze herberg.”

„Dat kan, beste meid. Kom maar bij ons thuis.”

„Ik kan zo moeilijk weg.”

„Goed, dan zal ik na het avondbrood nog een glas komen drinken. Het is dan wel even stil hier.”

Ze gaf hem een vertrouwelijk kneepje in de arm, liep snel naar de keuken en bracht hem als dankoffer een stuk warme pastei. Hij schudde nee en nee, maar at het toch smakelijk op.

En toen kwam er opeens wat beweging. Tot hun grote verbazing zagen de kooplieden de Schout binnenstappen. Anna verbleekte.

Hij kwam uitsluitend in een herberg of een eethuis uit hoofde van zijn ambt, als er met dodelijke afloop gevochten was of een ontuchtneest moest worden uitgebezemd.

„Kijk, kijk,” riep hij en liep op Reinier Vinck toe. „Dus het is toch waar, dat u terug bent. Even een oude vriend de hand drukken.”

„Mijnheer de Schout, dit is te veel eer voor een oud man, te veel.”

Reinier Vinck rees op en schudde de Schout krachtig de hand.

„En van wie hebt u mijn terugkomst vernomen?”

„Tja,” lachte de Schout. „Een man van 't gerecht waait dat zomaar eens aan.”

„Wanneer u het mij toestaat, loop ik een eindje met u mee, mijnheer de Schout.”

„Maar natuurlijk, mijn waarde. Ik hoor wel eens graag hoe het in de Duitse landen gesteld is.”

Reinier Vinck greep zijn schoudermantel, liep naar de toog en betaalde zijn vertering. Anna knikte vriendelijk en hij gaf haar een knip-oogje van verstandhouding. Toen verliet hij met de Schout 'De Lente-bloem'.

„Een gezien koopman,” zei Eliazer Pluym tevreden. „Ik zou mij niets beters wensen op mijn oude dag.” En hij dronk ad fundum om dit verlangen te onderstrepen.

De Schout en Reinier Vinck wandelden langs het Damrak. De Schout zei gedempt:

„Gisteravond heb ik John Cambell gevangengenomen en ingesloten. Hij heeft gedreigd, dat door zijn arrestatie twee van onze mannen in de Tower zullen worden geworpen. Ik wil weten of hij bluft, Reinier Vinck.”

„Mijnheer de Schout, het leven van een justitieman is een ketting van goede en slechte grepen. Uw samenspel met mijn komedie over die Poolse reis was uitstekend.”

De Schout stond stil en keek de koopman zo verbaasd aan, dat deze zijn lachen niet kon bedwingen. De Schout stamelde:

„Dus... dus... die arrestatie van John Cambell was een slechte greep?”

„En of. U hebt de eerste schakel van de ketting afgeknepen... de rest ligt nu in het IJ. We zullen geduldig moeten dreggen.”

De Schout wandelde stuurs kijkend verder. Bij de vismarkt stond hij stil, tikte de koopman op de schouder en zei:

„U hebt gelijk. 't Dreggen is voor u... daar loopt Pieter Ravesteyn.” Hij wees naar de onderschout, die langzaam de Kalverstraat in draaide.

„Ik zal hem opdragen zijn onderzoek te staken.”

„Hoeft niet, mijnheer de Schout. Pieter Ravesteyn doet soms scherpzinnige dingen. Laat hem maar, er woelt misschien wel wat op.”

Toen namen zij afscheid met een forse handdruk. Er was tussen hen geen naijver, alleen jarenlange vriendschap.

Beurstijd. In de open hof en onder de arcaden honderden kooplieden. Ieder land kenbaar aan zijn klederdrachten. Er werd ernstig gepraat, er werd gelachen, grappen gemaakt. De laatste nieuwtjes circuleerden met ongelofelijke snelheid. Privé-zaken gingen over de tong, want de Amsterdamse huisvrouwen waren heerszuchtig en de vriendinnetjes vrijpostig en veeleisend.

De Engelse kooplieden dromden stil en schuw bijeen, hun Deken was gisteravond gehaald en zij voelden zich bedreigd en zonder schut. Daarbij, in een hoek geleund tegen een pilaar, stond de onderschout Pieter Ravesteyn en nam op zijn gemak allen op. Ook de beursknecht was bijzonder actief door de aanwezigheid van de substituut en luisterde argwanend en nerveus of de heren vloekten. Dat was verboden en hij inde graag de boeten onder de hoede van de justitie.

Maar onopvallend had Pieter Ravesteyn het meest oog voor Simon de Bye. Hij verkocht. De ladinglijsten van zijn Dantzigvaarders waren

na dagenlange arbeid gecalculeerd. Hij had allerhande in graan, hout, bont en honderden kleine bijzondere partijen, want de jonge onderkooplieden, die hij had meegezonden, hadden goed gewerkt, begerig als zij waren om snel koopman te worden en dan voor zichzelf te beginnen.

Simon de Bye zag er trots en feestelijk uit. Een lichtgroen wambuis, een dito pijpenbroek met goudgalons, de opengesneden mouwen toonden een goudgeel onderhemd, zijn platte brede kraag was van de fijnste Vlaamse kant. Zijn hoed van grijskleurig vilt met zilveren band was versierd met twee grote struisveren, uit de wijde schachten van zijn roodlederen ruiterslaarzen stulpte uitbundig kant en één zijden kous was roodgestreept. Rond zijn borst was een machtige blauwe sjerp gewikkeld en zijn rood gevoerde schoudermantel hing aan een koord zwierig op zijn rug.

De oude kooplieden in hun stemmig zwart glimlachten elkander verstolen toe, zelfs de jonge Italianen en Spanjaarden haalden niet bij deze uitbundigheid.

Simon de Bye was rood van opwindning en hij lachte en praatte en was als door het dolle heen. Alles werd vlot en onderhands verkocht, zelfs geen veiling was er nodig nu de goederen met de dag schaarser en duurder werden door de ongelukkige oorlog met Engeland. Het veilgeld zou hij afdragen aan de hand van de verkoopfacturen en het was voor hem een opwekkende gedachte, dat vele schulden en deelnemingen in enkele weken zouden zijn afgelost en dat er weer een kleine reserve bij de Wisselbank kon worden gestort.

Nog voor beurssluiting was de hele aanvoer geliquideerd en hij verliet de Beurs om snel in een der luxewinkeltjes op de bovengalerij wat te kopen voor zijn bruid... en zijn vriendinnetje dat zo lang en geduldig had gewacht op het thuisvaren van zijn schepen.

En toen hij dan eindelijk op het Rokin stond en overlegde waar hij een glas zou drinken, doemde Pieter Ravesteyn ineens naast hem op, zodat hij ervan schrok. Hij keek de onderschout laatdunkend van top tot teen aan, maar schrok weer toen de substituut hardnekkig zijn korte roede van justitie door het handsplit van zijn schoudermantel toonde. „Een woord, Simon de Bye.”

„Bent u in officie, Pieter Ravesteyn?” vroeg de koopman, ongerust door de barse toon.

„Ja, ik heb wat te vragen. Ik verzoek u onopvallend met mij naar uw huis te wandelen. Verkiest u dat niet, dan ontbied ik u op het Raadhuis.”

„Ik zal u antwoorden, mijnheer de onderschout.”

Langzaam slenterden zij in de richting van de Regulierspoort. Met de grootste moeite beheerste Simon de Bye zijn tranen. Zo'n prachtige dag in zijn leven en dan... dit... dit, terwijl hij zich van geen kwaad bewust was.

„Een paar weken geleden hebt u aan de Duitse jodin Genendel Kossmann een schuld betaald met sovereigns. Hoe kwam u daar aan?”

„Ook kooplieden hebben hun ambtsgeheim, mijnheer de onderschout.”

„Niet voor Mijne Heren van de Gerechte, koopman. Wie heeft u met sovereigns betaald?”

Simon de Bye stond stil, zij waren bij de Lange Brug aangekomen. Hij boog het hoofd wat achterover, de ogen gesloten. Zijn kaken klemde hij op elkaar, de mond verhardde, het was alsof het koene kneveltje trilde.

„Wie?” beet Pieter Ravesteyn hem toe, „wie?... Of de Binnenmeester legt u de duimschroeven aan.”

„Waarom?” fluisterde de koopman, terwijl een rilling langs zijn rug liep.

„U hebt uw schepen verzekerd bij een Engelsman, in plaats van bij de Assurantiekamer. U at en dronk en wandelde met deze man. Twee van uw schepen liepen binnen, onbeschadigd, ongehinderd. Terwijl de Noordzee door de Engelsen wordt afgeschuimd en bijkans geen schip meer in of uit durft. Waarom betaalde John Cambell u met sovereigns?”

„Mijn God... verdenkt men mij van landverraad?... Mij... de zoon van Arend de Bye? Landverraad?”

Tranen stroomden over zijn wangen en hij verborg zijn gezicht met zijn arm.

„De waarheid, Simon de Bye, en u gaat vrijuit. Al is die waarheid nog zo vernederend, altijd beter dan de ijzers... en het koord...,” zei Pieter Ravesteyn, nu wat vriendelijker.

„Bij al wat mij lief is wil ik zweren, dat ik niets verraden heb. Wat zou ik moeten verraden?”

„In oorlog is alles belangrijk. Schepen in aanbouw, bewapening, de voorraden in de pakhuizen, de stemming van het scheepsvolk... u, die alle dag tientallen mensen spreekt?”

„Ik misdeed niets. Bezit van sovereigns is geen bewijs van landverraad. Een paar maanden geleden leefden wij nog met hen in vrede.”

„U hebt nog drie minuten om te antwoorden. En anders sluit ik u in de Boeyen, onmiddellijk.”

Langzaam trok de koopman zijn ruiterschoenen aan, het gaf hem tijd om na te denken. Toen keek hij op in het harde gezicht van deze onderschout, die achtervolgde als een jachthond.

„De bewijslast ligt bij de Schout,” zei Simon de Bye zo beheerst mogelijk.

„Weet ik! En de pijnkamer staat óók onder zijn beheer,” antwoordde Pieter Ravesteyn droogjes. „Uw tijd is om.”

„Ysbrandt de Graef,” snikte de koopman opeens en hij deed geen moeite meer om iets te verbergen voor de voorbijgangers.

Van verbazing ging de mond van de onderschout wat open en daardoor gleed alle hardheid van zijn gezicht. Zijn stem was vriendelijk toen hij vroeg: „Ysbrandt de Graef? De waard?”

„Ja... een waard! Een ouwe rijk geworden zeerover. Hem heb ik een aandeel verkocht in één van mijn schepen, maanden geleden en hij betaalde mij met vier muntsoorten... vier buitgelden, waaronder die sovereigns. De hemel zij dank, dat ik hem nu kan aflossen en dan nóóit weer.”

„U blijft onder verdenking totdat uw verweer is onderzocht. Ik verlaat u hier en u oogt mij na... opgewekt... ik weet wat het gezicht van een Amsterdams koopman waard is.”

Toen keerde de substituut zich om en Simon de Bye deed zoals hem bevolen was.

Die middag ondervroeg Pieter Ravesteyn de oude waard van 'De Lenteblom'. Hij zocht hem op in de Stadsherberg aan het IJ, de geliefkoosde plaats van Ysbrandt de Graef. Hier dronk hij zijn borrel, terwijl hij uren en uren over het water uitkeek naar de zacht deinende schepen. Al was door de oorlog de in- en uitvaart ontzaglijk verminderd, toch kwamen er nog wel schepen aan. De beurtvaart en de Zuiderzeevervisserij waren nog tamelijk levendig en kleurrijk. Vriendschappelijk nam de onderschout naast hem plaats. Hij wilde geen opzien verwekken en bovendien geen gekibbel met de Waterschout, in wiens controlegebied hij dit onderzoek verrichtte. De onderschout maakte geen omslag en terwijl ook hij belangstellend over het water van het IJ tuurde, zei hij op gedempte toon:

„Ysbrandt de Graef, de sovereigns, waarmee je een aandeel kocht in dat schip van Simon de Bye, waar kwamen die vandaan?”

„Is u in officie, Pieter Ravesteyn?” vroeg de waard, terwijl hij langzaam dronk en zijn blik niet van de bedrijvigheid op het water afwendde.

„Ja.”

„Waarom wilt u dat weten? Word ik verdacht van diefstal of zoiets?”

„Dan verhoorde ik u voor Schout en Schepenen.”

De waard zette behoedzaam zijn glas neer. Keek toen koeltjes pal in de ogen van de onderschout en zei:

„Ik heb gevaren onder Piet Hein. In '25 hebben we een Portugees genomen. Ik was bij de prijsbemanning en door storm zijn we losgeraakt van het konvooi. De schipper is naar Griekenland gezeild en heeft daar de boel verkocht. Daarna heeft hij ons deel uitbetaald in sovereigns.”

„Zeeroof... zeeroof... van een prijschip van de Admiraliteit,” gromde de onderschout.

„Mogelijk... ik heb alleen maar mijn deel gebeurd. In opdracht van de Admiraliteit van Rotterdam, zei de schipper. Ik ga vrijuit.”

„Dat weet ik nog niet.”

„Ik wel. De zaak is al meermalen onderzocht. Ik was maar een bootzman en ik heb opgestreken wat de schipper mij gaf.”

Pieter Ravesteyn stond op en zei:

„Het is lang geleden, geloof ik. En je bent nu ziekelijk.”

„Ja, het is lang geleden. Zevenentwintig jaar. Maar de sovereigns zijn niet verjaard,” grinnikte Ysbrandt de Graef.

„Ook die zeeroof niet, bootzman. De Heren van het Zeegerecht zullen beslissen.”

„U doet maar.”

Weer nam de waard een lange teug en tuurde over het water. Voor hem was de zaak afgedaan. Verstoord verliet de onderschout de Stads-herberg. Ysbrandt de Graef bleef onverschillig zitten, maar zijn hart bonsde hem in de keel.

Die avond verliet hij 'De Lentebloom'. Hij wilde er eens uit, al de ellende van het laatste jaar moest eens uit zijn kop waaien. Wanneer hij zou terugkomen vertelde hij niet, ze zouden hem wel weer eens terugzien.

Opgelucht tuurde Anna Swaerdemaeckers hem na, zoals hij daar wat schichtig met zijn plunjezak op de schouder naar het IJ liep. Deze duivel, deze nachtmerrie was zij voorlopig kwijt. En als hij terugkwam!!... Zij glimlachte verbeten.

John Cambell werd verhoord. Binnen de wettelijke termijn en in het bijzijn van de President-Schepenen en dit diende te worden gezien als een eerbewijs tegenover de Deken van de Engelse kooplieden. John

Cambell bekende niets. Gevraagd naar de betekenis van zijn bedreiging met gevangenneming van twee mannen in Londen, antwoordde hij dat een revanche-maatregel geen bekentenis van een misdrijf zijnerzijds inhield. De President-Schepen keek hem koeltjes aan en vroeg:

„John Cambell, beseft u dat uw leven aan een zijden draad hangt?”

„Mijnheer de President-Schepen vergist zich. Mijn leven hangt aan een zeer stevige tros. Ook de levens van uw correspondenten in Londen hangen aan zo'n stevig kabeltouw, zolang mijn tros niet rafelt en breekt.”

„John Cambell, in uw woorden mis ik het respect voor de Justitie van Amsterdam,” antwoordde de President-Schepen boos.

„Nochtans is dat respect volledig aanwezig, Mijnheer de President-Schepen. U wilt mij wel veroorloven u eraan te herinneren, dat ieder burger zijn natie in tijden van oorlog op bijzondere wijze tracht te dienen. Dat doen Hollanders nu in Engeland, dat doen Engelsen in de Unie. Daarbij neem ik de vrijheid u erop te wijzen, dat het soms voordeliger is elkanders correspondenten niet op te hangen, integendeel... hen goed te behandelen. Zeeoorlogen duren nooit lang en na het tekenen van de vrede moeten wij weer zaken doen, Mijnheer de President-Schepen.”

Mijne Heren van de Gerechte keken elkander aan en voelden zich onaangenaam gekwetst door de ware woorden van de Deken. Engeland en de Unie hadden elkander niets te verwijten, ieders inlichtingendienst trachtte zoveel mogelijk te weten te komen.

„U gebruikt een mooi woord voor spion,” beet de President-Schepen hem toe.

„Als het u aangenamer is, wil ik gaarne spreken van goede vaderlanders. Dat is voor ons beider landen eervoller. Ik geef toe, dat het makkelijker is om de volkswoede op kookpunt te houden door het gebruiken van het woord spion, Mijnheer de President-Schepen.”

Zij keken elkander fel aan. Toen ontspanden zich langzaam hun trekken en zij glimlachten gereserveerd. Er zijn nu eenmaal situaties, waarin men even sterk is.

„Wij zullen ons beraden, John Cambell,” zei de President. „Hebt u wensen?”

„Ik wilde gaarne, dat m'n hok wat wordt opgefleurd. En ik wens deze gevangenskost niet. Een gezonde John Cambell kan u na de oorlog van veel nut zijn, Mijnheer de President-Schepen.”

„De heer Schout zal uw vragen welwillend beoordelen, John Cambell.”

Nadat hij was weggevoerd door de cipier van de Boeyen, zei de President-Schepen tegen de Schout:

„Indien u geen bewijs kunt leveren, zullen wij hem moeten loslaten. Het uiterste dat ik u kan toestaan is bannissement uit het gebied van onze jurisdictie. Zelfs een verscherpt verhoor moet ik u weigeren, mijnheer de Schout.”

„Daarom heb ik niet verzocht,” antwoordde de Schout bitter. Hij was een tegenstander van de pijnbank. Dat was tegen zijn christendom en zijn waardigheid als mens. Slechts met de grootste tegenzin was hij tegenwoordig bij zo'n verscherpt verhoor.

Terwijl hij met een klap het confessieboek dichtsloeg voor de ogen van de verbaasde secretaris, riep hij:

„Ik zal trachten het bewijs te leveren, mijne heren. Ik verzoek u de hechtenis te verlengen.”

„Toegestaan tot uiterlijk vier weken,” zei de President-Schepen en verliet met de anderen de kamer van de Schout. Het was tijd voor het middagmaal.

De Schout beval John Cambell uit de Boeyen over te brengen naar een ruime getraliede kamer, die uitzag op een binnenplaats van het Prinsenhof. Ook liet hij aan John Cambell vragen welke kastelein zijn maaltijden moest verzorgen. Van zijn huis mocht niets worden gebracht met het oog op geheime communicaties. Het was John Cambell's echtgenote toegestaan hem te bezoeken, echter in aanwezigheid van de Schout of een substituut. Zij weigerde trots en de Engelsman was zeer voldaan over deze houding van zijn vrouw. Als leveranciers van zijn maaltijden had hij geen voorkeur, elk vermoeden wilde hij vermijden en liet daarom de keus aan de Schout. En deze koos het eethuis van Anna Swaerdemaeckers omdat John Cambell dit dikwijls bezocht had. Anna was een beetje in de war toen een dienaar van de Schout haar de boodschap bracht. Zij zond Dirckje Swaen naar de cipier van de Boeyen om te vragen wat er moest worden gebracht. Dirckje kwam huilend terug, de cipier had haar toegesnuwd, dat zij iets Engels moest koken en niet vergeten zijn gebruikelijke commissie te betalen. Kennelijk was hij niet te spreken over de keus van de Schout, hij had zijn eigen vertrouwde relaties. Anna haalde onverschillig haar schouders op over deze brutaliteit van de cipier, liet een krachtige bouillon, schapevlees met rijst en rozijnen bereiden. Toen de maaltijd gereed was, plaatste zij de met veel doeken omwikkelde pan en het kannetje

bouillon in een mand en in een andere schikte zij een wittebrood en kruidkaas, een kan rode wijn met een glas, tafellinnen, tinnen bord, een mes en een pollepel. Jannegie Pietersdochter nam haar juk op de schouders, boog even door de knieën, haakte de manden vast en stevente met forse soepele stappen de herberg uit, belust op een avontuurtje in haar eenvoudig eentonig leventje. De cipier gelastte een Boeyen-knecht haar bij John Cambell te brengen en daar te blijven totdat zij de Boeyen weer verlaten zou. John Cambell verloor wat van zijn somberheid, toen het frisse knappe meisje vaardig zijn tafel dekte en hem de spijzen toonde. Hij at met smaak, droeg haar op de waardin zijn compliment over te brengen, betaalde de maaltijd en gaf daarbij een ruime fooi.

Toen Jannegie Pietersdochter weer terugkwam in de herberg, vroeg Anna haar waarom ze toch zo lang was weggebleven. Jannegie antwoordde niet, maar wees op de vuile vaat, die zij weer had meegebracht. De waardin droeg haar op om voortaan alleen de tafel te dekken en de volgende dag het vuile vaatwerk mee terug te nemen. Zij had genoeg spullen, zei ze trots. Toen Jannegie zich om dit onverdiende verwijt op de lippen beet om haar tranen te bedwingen, zakte Anna's kribbighe bui en ze zei verklarend:

„'t Is ook zo druk opeens. De opkamer zit stampvol. Fransen. Komedian-ten. Die spelen straks in de Schouwburg. En de hele week misschien... Vlug, Jannegie, help Dirckje. De soep komt zo dadelijk door.”

Jannegie lachte alweer. Daar was het! Afleiding... toneelvolk. Haar ogen begonnen te schitteren en snel daalde zij de trap naar de keuken af.

Met een hoogrode kleur haastte Anna zich door de herberg. Er waren ook weer eens veel kooplieden en reders vandaag en er werd vrolijk en veel gedronken. Met een dienblad vol glazen botste zij bijna tegen Reinier Vinck op, die zojuist binnenstapte. Verrast keek Anna hem vlug aan, hij knikte haar toe en zei:

„'t Is allemaal in orde, waardin. Zeg maar wanneer het gebeuren moet.”

Een stralende glimlach trok over haar gezicht en Reinier Vinck werd er door bekoord. Zij haastte zich weer naar haar gasten en Reinier Vinck dacht: zo gaat het in 't leven... een man en zijn huisvrouw worden oud. Die man blijft oppassend en jonge vrouwen doemen op in eindeloze rij... tja... hoeveel jeugden zou een man willen beleven?

Aan de toog dronk hij een Hongaarse pruimenjenever en vroeg: „Anna Swaerdemaeckers, is er nog plaats in de opkamer voor een eenzaam man, die een maaltijd wil gebruiken?”

„Is de joffer op reis?” was Anna's nieuwsgierige wedervraag.
„Ja... zij is vanmorgen met de huismeid naar Friesland vertrokken. Haar zuster is ernstig ziek geworden en tijdens haar afwezigheid zou ik hier het middagmaal willen gebruiken.”

Snel gaf Anna instructies aan Dirckje. Voor koopman Vinck werd een tafeltje gedekt bij het grote glas in lood venster van de opkamer, zodat hij ook tijdens zijn maaltijd het gezellige gedoe in de herberg kon gadeslaan.

In de opkamer zat het Franse toneelgezelschap rond de grote tafel, die voor belangrijke maaltijden was bestemd en in een ommezien door de waardin en Dirckje was gedekt. Er werd uitbundig gelachen, het radde Frans van klare vrouwenstemmen mengde zich met het sonore geluid van de mannen en het klonk feestelijk en vrolijk. De zwierige fleurige kleding van het gezelschap harmonieerde met de zware donkere eiken meubels, het blinkend witte tafellinnen, de zilveren kannen en het glaswerk. Forse schalen met vruchten daartussen, de twee grote koperen kronen en de wandluchters met alle kaarsen erin brandend, de eiken balken van de zoldering, het goudleren behang boven de hoge lambrizing, het enkele voortreffelijk geschilderde zeegezicht aan de wand... het was alles van zulk een pracht en rijkdom, dat Reinier Vinck er steeds naar moest kijken en onwillekeurig zijn handen vouwde. Here, Here, wat was de Unie rijk geworden... en wat was het gevaarlijk. Engeland had reeds zijn grijpklauwen uitgestoken, Frankrijk, onbetrouwbaar en wispelturig als altijd in zijn lange geschiedenis, gereed om een verzwakte Unie de genadestoot te geven, de Duitse landen nog bloedend uit de wonden van de Dertigjarige oorlog... en onverschillig voor alles wat niet Duits dacht. De Denen als roofridders aan de Sont, slechts in toom gehouden door de naam van de Hollandse admiraals. Zweden... ach, vriendelijk zo lang zij ons nodig hebben... er tellen slechts twee dingen... vertrouwen op God de Heer en op de vloot. Vertrouwen op al die rauwe kerels van de Eilanden en de Haarlemmerkant, op die van de Zeedijk en de Lastage, op die van Rotterdam en de haringsteden en de zeedorpen. Vertrouwen op al die blonde messetrekken met hun lichtblauwe of staalgrijze ogen. Die banjerende zatlappen, die nergens thuis zijn omdat zij op zee naar land en de vrouwen verlangen en thuis, bij het ochtendgloren uitgewoed in bed naast dat slapende warme bloeiende wijf, zien ze voor hun ogen de zee, de lange deining, de razende wolken, het schuimende buiswater... en horen de kries van een zeevogel en zien de palmen wuiven aan vreemde

verre warme stranden. Varen! God... laat ze varen, zodat we niet verrekken. Laat ze bouwen aan een vloot...deze winter... laat ze uitzeilen in de lente en de zee schoonvegen, want we moeten leven... Heer, we moeten leven!

Reinier Vinck hield de handen nog steeds gevouwen, zijn kaken klemde hij open, zijn ogen waren vochtig. Wat was dat? Hij, een ervaren keiharde koopman, die de hele wereld had bereisd?... Was hem dan dit kleine stukje land, die paar honderd vierkante mijlen zo lief? Was dat Vaderland? En konden deze gedachten zo fel opkomen, nu, te midden van gelach en geroezemoes, geschreeuw en drank? Juist nu?

Dirckje Swaen en Jannegie Pietersdochter kwamen het trapje op. Ieder droeg een grote Delftsblauwe soepterrine en een hengselmandje met brood aan haar rechterarm. Een gejuich steeg op, de Franse mannen hieven hun glas en dronken de meisjes toe, die lachend diep bloosden. De soepterrines werden midden op tafel gezet en twee Françaises begonnen gracieus de borden van het gezelschap vol te scheppen. En tijdens het oplepelen van de soep rolden de volzinnen tegen elkander in, soms waren het declamaties uit een toneelstuk.

Anna Swaerdemaeckers kwam nu ook zelf even boven met de schotel voor Reinier Vinck. Ze lichtte voor hem het deksel op van de ovale zilveren pan en liet hem de geur van een kapoen opsnuiven, die daarin gesmoord lag te midden van een weelde kleine doperwtjes, worteltjes en champignons.

Gerrit Hendricksz kwam naar boven met een kan wijn voor de koopman. Hij boog wat eerbiedig wegens zijn groot ontzag voor Reinier Vinck. Daarna ging hij weer rond langs de grote tafel om de lege wijnkannen te verwisselen voor volle.

Eén van de komedianten was reeds licht beschonken. Toen Jannegie Pietersdochter zich langs hem boog om een grote schotel schaapskoteletten op tafel te zetten, legde hij zijn arm rond haar middel en wilde haar naar zich toetrekken. Jannegie verzette zich zo onopvallend mogelijk, maar haar weerstand prikkelde hem. Hij drukte zijn volle lippen op haar rozige onderarm en zoende behaaglijk. Jannegie Pietersdochter werd driftig, ze was niet preuts, maar ze liet zich niet zoenen door een vreemde zatlap. Met een korte harde klap sloeg zij hem in het gezicht. Het gezelschap was sprakeloos, maar daarna klaterde een applaus op voor Jannegie en een daverend hoongelach voor de Fransman. Hij waggelde overeind, dat liet hij niet op zich zitten, die meid

zou hij zo omhelzen, dat haar de adem zou vergaan. Hij had Jannegie ferm te pakken, wilde haar nu in de hals zoenen, maar een harde mannenhand duwde zijn hoofd met zo'n kracht achterover, dat hij Jannegie losliet.

„Zo is 't genoeg geweest, mijnheer,” zei Reinier Vinck in het Frans, en probeerde de man weer op zijn plaats neer te drukken. Iemand van het gezelschap kwam te hulp, want de toneelspeler begon zich te verzetten. De oude maar sterke Reinier Vinck had hem stevig beet met zijn rechterhand onder de oksel, terwijl hij met zijn linkerhand de onderarm naar beneden drukte. De man zakte weer op zijn stoel, vloekte en keek boos voor zich uit, wilde plotseling weer opspringen. Maar Reinier Vinck kneep fel... en nog eens en nog eens... met vlugge harde vingers. Toen was de weerstand gebroken en de Fransman hing wat onderuit en nam een forse teug. Reinier Vinck ging terug naar zijn tafeltje, at langzaam en bleef waakzaam, maar er gebeurde niets meer, want de andere leden van het vrolijke gezelschap hielden hun makker in toom. Tegen drie uur verlieten zij rumoerig en opgewonden 'De Lentebloem', nadat hun leider met rollende Franse volzinnen zijn compliment over de maaltijd had gemaakt. Anna Swaerdemaeckers verstond er geen woord van en keek maar lachend en tevree in de wat waterige ogen van de spreker. Ook Reinier Vinck verliet de herberg en zei bij het afscheid:

„Hoe moet dat gaan? Om vier uur begint de voorstelling, de zaal is uitverkocht aan de elite van de stad. De Schout mag wel een oog in 't zeil houden.”

„'t Zal best meevallen, koopman,” antwoordde de waardin. „Ook de Hollandse komedianten zijn dikwijls niet nuchter en dan spelen ze 't best, heb ik gehoord.”

Reinier Vinck knikte nadenkend, wat afwezig naar de waardin toescheen, en stapte naar buiten.

Acht uur. De schemer valt. De voorstelling in de Stadsschouwburg is geëindigd. Bezoekers op het pleintje voor de schouwburg en op de Keizersgracht. Dikwijls wijken zij uit voor de karossen van de rijke kooplieden, die zich naar huis laten rijden al wonen zij soms slechts enkele honderden meters van de schouwburg. In de stroom mee loopt een man, kennelijk een buitenlander met zijn uitheemse zwierige kleding. Bij één van de stegen wijkt hij uit, wandelt snel naar de Heerengracht, weer door een steeg naar het Singel, dan weer een steeg

in. Hij kijkt vlug om zich heen, drukt zich tegen een deur, die na een paar seconden snel geopend wordt om hem binnen te laten.

Half negen. Hij verlaat het huis in gezelschap van een kleine, magere, armoedig geklede man. Snel lopen zij door een smalle steeg naar de Nieuwezijds Voorburgwal. Een oude forse man is uit een keldergat opgedoken als een wezen uit de onderwereld. Hij volgt hen langs de huizen en draait ook de Voorburgwal op. Telkens verbergt hij zich achter de hoge stoepen of in de diepe keldergaten, en heeft moeite om hen bij te houden.

De vreemdeling en de kleine man haasten zich voort, kriskras door straatjes en stegen, kennelijk om eventuele achtervolgers af te schudden, totdat zij bij één der grootste en nieuwste huizen op de Heerengracht aankomen. Voorzichtig laat de kleinste de klopper op de deur vallen. Even is er een kort gesprek met de huisknecht, maar dan glippen zij vlug naar binnen.

Hun achtervolger staat nu aan de overkant van de gracht. En mompelt: „Zo, zo... bij Steven Lamshouck.”

En Reinier Vinck spoedt zich naar het huis van de Schout.

Voordat Philippe de Haen die avond de wacht ging betrekken bij zijn compagnie in de St. Anthoniespoort liep hij 'De Lentebloom' binnen. Een opgewekte Anna stond achter het schrijfhoekje van de toog en schreef haar kasboek bij. Dirckje Swaen keek wat stuurs op, zij werkte aan het venstertafeltje van Ysbrandt de Graef en poetste zorgvuldig een grote zilveren vleeschotel. Jannegie Pietersdochter zat bij de keukentrap kant te kloppen. Philippe de Haen bleef even verrast kijken naar dit nu ernstige kind, dat het hoofd gebogen had over haar werk. De grote kaars in het smeedijzeren staketsel naast haar bescheen haar blonde krullende haar en toverde een zachte zijige glans op haar jonge huid. Zij scheen te voelen, dat men naar haar keek, sloeg de grijze ogen op en lachte wat verlegen tegen de knappe kapitein, boog het hoofd toen nog dieper en werkte verder.

De opkamer was niet verlicht. Er was niemand meer komen eten nadat de komedianten vertrokken waren, want de tijden werden zo slecht, dat 'De Lentebloom' 's avonds nauwelijks meer bezoekers kreeg.

Philippe de Haen stond wijdbeens, puntte langzaam zijn kneveltje, terwijl zijn linkerhand zijn rapier parmantig opwipte.

„Ben ik de enige klant, vrouwen van 'De Lentebloom'?” vroeg hij gemaakt vervaarlijk. „En waar is de ter dood veroordeelde? Is hij zo vet

gemest, dat de Dood hem nu lust en hem ter keuring heeft opgeroepen?"

Anna kwam op hem toe, maakte een speelse diepe nijging voor hem, pakte hem bij de hand en leidde hem statig naar de hoofdplaats aan de lange tafel, waar overdag de voornaamste kooplieden plachten te zitten. En Anna declameerde:

„Vlij u neder, o Vorst van de Nacht, en maak ons, uw nederige dienaressen, uw wensen kenbaar. We zullen ze vervullen, op kleine uitzonderingen na, waaronder het opdienen van een warme maaltijd, want de keuken is dicht.”

„Ai mij, gij bekoorlijkste vrouw van Amstelland. Uw woorden verhitte mijn verlangen en mijn bloed jaagt en jaagt. Daarbij veroordeelt gij een vorst tot de hongerdood en er rest hem niets anders dan vergetelheid te zoeken in dronkenschap. Schenk mij rode koppige wijn, maagden van Amstelredamme, en laat ons vrolijk zijn tot het ochtendgloren.”

„Foei, edele heer! Kuis uw taal en laat ons niet langer sidderen door het vuur van uw schone ogen en de uitdaging van uw pikante kneveltje. Eén glas zullen wij u schenken en zo gij slechts naar ons wijst... bij St. Olof het zal u slecht vergaan en zelfs uw kolonel met een heel vendel zal u niet kunnen redden!”

Anna wierp met een koninklijk gebaar het hoofd in de nek, liep geagiteerd met driftige pasjes op en neer. Jannegie Pietersdochter schaterde van plezier en Dirckje Swaen lachte nu ook en schudde wijs het hoofd.

„Anna, Anna, aan jou is een toneelspeelster verloren gegaan,” riep Philippe de Haen.

„Verloren gegáán?” vroeg Anna. „Wie weet wat de toekomst nog brengt?”

„Anna, morgen ga ik naar de koopman-dichter Vondel in de Warmoesstraat en ik zal hem vertellen...”

„Waag het eens,” onderbrak de waardin geschrokken, en ineens uit haar rol gevallen. „Wat denk je van me... een nette waardin in de Stadsschouwburg... om je dood te schamen!”

„Waarom schamen? Zijn het geen fatsoenlijke mensen, die ons een hoop plezier brengen? Ik geniet nergens meer dan in de schouwburg. Anna, ben je er wel eens geweest?”

„Ik?... Wel nee,” zei ze kleintjes.

„En waar heb je dan dat komediespelen vandaan?” vroeg hij plagend.

Zij werd ernstig en antwoordde: „Toen ik een klein meisje was... ach, wat doet het ertoe.”

Ze liep naar de toog en bracht hem de wijn. Toen ze inschonk, stond ze vlak naast hem.

„Anna,” zei Philippe de Haen en keek wat ondeugend naar haar op, „morgenmiddag kom ik je halen en we gaan samen naar de schouwburg. De Fransen spelen de Cid.”

„Mij halen? Mij? Ben je dwaas? Ik kan hier niet gemist worden en ik versta er geen woord van. En wat zou ik moeten aantrekken? Ik kan toch zeker niet gaan in dit ouderwetse zwart,” zei ze fel en spijtig.

„Anna Swaerdemaeckers, ik wed dat je een prachtige zijden rok hebt, zo kleurig als Jerezwiijn, en een nachtblauw fluwelen overkleed. Ook een drielagen Mechelse kanten kraag en een zwart kapje... weet je een met zo'n punt naar het voorhoofd. En dan niet te vergeten een kostbare zwartzijden huik, die je eens hebt gekocht bij de koopman Philippe de Haen. Je zult nog mooier zijn dan nu, waardin.”

„Oh!!” Anna sloeg haar handen voor de mond. „Oh!! Wat moeten de meiden wel van mij denken?”

„Niks joffer,” riep Jannegie Pietersdochter. „U moet gaon.”

Anna keek haar aan. En zag haar ogen schitteren en de welgemeende pret van dit volkskind, dat haar bazin een uitje gunde. Dirckje Swaen zei niets, tuurde naar de schaal die zij steeds heftiger wreef. Toen wendde Anna haar blikken naar de knappe Philippe, keek in zijn lachende lokkende ogen, naar z'n blanke tanden onder het zwarte kneveltje, naar z'n aristocratisch onhollands gezicht. En zij bezweek met de woorden:

„Ik doe geen oog dicht vannacht, treiter!”

Zij schonk nogmaals zijn glas vol. Hij dronk ad fundum. Toen stond hij op, stampte de stramheid uit zijn benen, deed z'n mantel om, lachte en wuifde naar de drie vrouwen en ging, het rapier weer parmantig opgewipt, met dreunende stap en rinkelende sporen. Achter hem werden de grendels voorgeschoven, Anna wilde die avond geen gast meer zien.

Stil, met rode wangen en brandende ogen verliet Anna Swaerdemaeckers die volgende avond de schouwburg. Philippe de Haen glimlachte en bekeek haar steeds van terzij. Naar dat mooie profiel, het licht bollende voorhoofd, het fijne neusje, de mond, het kinnetje. Naar dat kapje met een punt op het voorhoofd, als een mutsje van Mephisto.

Zij liepen langzaam mee in de stroom langs de Keizersgracht in de richting van het IJ. Ze hadden het niet afgesproken, maar iets dreef hen naar het water... het bloed van Amsterdam.

Hij greep zacht haar rechterhand, ze keek niet op, maar haakte haar pink rond de zijne en zij liepen als twee jonge verliefden.

„Ben je... tevree, Anna?”

„Ja,” fluisterde zij.

Zwijgend stapten zij weer voort. Na een poosje zei zij beheerst: „Wat is een mens toch weinig baas over zijn leven, nu weet ik wat ik had willen worden. En God maakte een werkmeid van mij... daarna een waardin... geen toneelspeelster.”

„Dat is bijna ons aller lot, Anna. Naast je loopt een zijdekoopman en in zijn hart woont een soldaat. De Heer is mild voor me... Hij laat me toch nog een beetje soldaatje spelen als kapitein van de schutters.”

Philippe de Haen lachte gesmoord, er was iets vreemds in, daarom keek Anna hem aan. Maar zijn trekken waren onduidelijk in de schemering van het maanlicht achter de wolken.

„Waarom ben je niet in een leger gegaan, Philippe. Jouw familie is rijk en kan haar broodwinning kiezen.”

„Wij waren rijk, Anna... toen in La Rochelle. Met de ondergang van de stad ging ons vermogen verloren. Van de resten kan Moeder goed leven, maar het is onvoldoende om een zoon een duur officiersbestaan te veroorloven. En een arm officier terend op onregelmatige soldij wil ik niet zijn. Daarom zijdekoopman... 't suggereert iets van weelde en het is Frans.”

„Hoe oud was je toen... in La Rochelle, Philippe?”

„Twintig, Anna.”

„Dus nu ben je... tweeënveertig?”

„Ja.”

„Ik ben veertig... Hemel, veertig. Andere vrouwen zijn nu grootmoeder.”

Er was enige minuten stilte. Toen vroeg hij zacht:

„Anna?”

„Nee, Philippe... nee. Ik ben een werkmeid... wat mijn ouders waren, vertel ik je misschien nog eens. Zo is 't goed.”

„Anna, waarom niet?”

„Hoeveel vrouwen hebben er al naast je gewandeld, zoals ik nu, Philippe? Je kunt ze bijna niet meer tellen. Ik weet, dat je goed voor me zult zijn... dat je me hevig en vurig zult bezitten. Maar niet lang,

Philippe. Een man van jouw hartstocht en een ouder wordende vrouw, zoals ik?"

„Anna... je vergist je. Ook voor een man komt de tijd, dat hij voor anker wil gaan. Vergeef me de ruwe beeldspraak, maar jij begrijpt me als vrouw van een zeevarend volk. Anna... ik hou van je."

„Ik weet het, Philippe. Maar ik zal 't niet kunnen verdragen als je me bedriegt. We zouden een helleleven leiden. Laten we vrienden blijven, zelfs meer dan vrienden als je dat wilt..., maar géén huwelijk, géén huwelijk."

„Je hoeft me niet dadelijk te antwoorden, Anna. Denk er over."

„Philippe..." fluisterde zij en liet zijn hand los, „er zullen geen kinderen meer kunnen komen... ik ben onvruchtbaar."

Hij antwoordde niet, liep nog een paar passen naast haar voort. Toen pakte hij haar en trok haar in een donkere brandgang. Kuste haar op voorhoofd en ogen en mond. En zij kuste hem terug met al de losgebroken hartstocht van een veertigjarige vrouw, die zichzelf wilde bedriegen en wist, dat deze man weer van haar zou wegdwalen naar een ander. Want zo was z'n aard. Lang, heel lang stonden zij daar. Hij eerbiedigde haar lichaam, maakte geen enkel onvertogen gebaar. En zij hing in z'n armen, woele met haar slanke vingers in z'n haren, beet hem en hijgde van begeerte.

Het IJ. Zij wandelden er langs, zij wilden nog niet naar huis omdat zij voelden, dat daar hun genegenheid zou worden uiteengerukt. Dat daar de bezinning fel zou doorbreken en hen terugvoeren naar alledag... zij een waardin, hij een koopman uit eerste kringen. En dan horen zij opeens gespartel in 't water. Gesmoorde vloeken. De ban is gebroken, hun handen laten elkander los. Met enkele stappen is Philippe de Haen bij 't water. Hij ziet een mannenhoofd schemeren bij de palen van de walbeschoeiing. Hij werpt zich op de buik, strekt zijn handen uit. De man spuwt water uit, vloekt.

„Pak aan," roept hij hijgend en stoot een lichaam uit het water op. Philippe de Haen grijpt twee armen, roept op zijn beurt: „Anna... help... help!"

Ook Anna ligt op de buik, langzaam trekken zij het lichaam omhoog, staan moeizaam op en sjoeren het op de wal. Een dikke man, gekleed in hemd en broek, de kousen nog aan. Hij kreunt en braakt en mist de kracht om zich op te richten, want hij is gewond. En Philippe de Haen herkent hem... zijn vijand Steven Lamshouck. Weer knielt

Philippe de Haen en helpt nu de andere man, die zich met eigen kracht langs de beschoeiing omhoogwerkt.

En als hij op de wal staat, fors en naakt, herkent de kapitein ook hem... Pieter Ravesteyn, de onderschout. Met een vlug gebaar ontdoet Philippe zich van zijn schoudermantel en werpt die om het druipende lichaam van de onderschout.

Het wolkendek scheurt, de maan verlicht het toneel. En Anna ziet de op zijn buik liggende Steven Lamshouck, die brult omdat hij misse-lijk is en niet meer braken kan; de onderschout met de roodfluwelen schoudermantel van Philippe de Haen om z'n forse tors en daaronder uit zijn harige dijen en benen. En Philippe de Haen op zijn hurken bij de drenkeling, al zijn mooie kleren vuil en nat. En het is allemaal zo komisch en vreemd voor Anna, die deze avond zo geheel uit de eentonigheid van haar leventje was gerukt, dat zij opeens hysterisch begint te lachen, zo onbedaarlijk, dat de tranen over haar wangen rollen en zij hevig hoesten moet.

„Anna... Anna!!” roept Philippe de Haen en zijn stem heeft een metalen klank, „Anna, bedaar, het is ernstig.”

En de onderschout buldert: „Hou je smoel wijf, zoek hulp, ik kan zo niet langs de straat!!” Dat brengt haar tot bezinning en zij rent en lacht en huilt om beurten, tot aan het posthuis van de ratelwachts bij de sluizen van het Singel.

Nog dezelfde nacht gaven Burgemeesteren en de President-Schepen toestemming tot huiszoeking bij Steven Lamshouck, die was ingesloten in de Boeyen. De Schout en de substituut Pieter Ravesteyn waren tot de ochtend bezig met het doorzoeken van zijn correspondentie. Een kist vol werd door een der dienaren naar het Prinsenhof gebracht om door het Schepengerecht te worden onderzocht.

Na het middagmaal bezocht Reinier Vinck de Schout. Deze zat in een leunstoel bij het vuur. Hij was moe en voelde zijn zestig jaren na deze doorwaakte nacht en was vastbesloten niet meer uit te gaan en onmiddellijk na het avondbrood zich ter ruste te begeven. De huishoudster bracht wijn en kaas en de Schout bood zijn gast een Gouds pijpje aan. Hij wist, dat de koopman graag rookte. Zij dronken elkan-der toe en tuurden daarna wat in de vlammen van het vuur in de schouw. Toen de koopman zijn pijpje had leeggerookt, klopte hij het uit in de palm van zijn hand, wierp de as in het vuur en vroeg: „Is de brief gevonden, mijnheer de Schout?”

„Ja... Reinier Vinck. Wij mogen aannemen, dat het de brief was uit de ponjet van die Franse komediant. Pieter Ravesteyn heeft het onderzocht, de brief past precies in het geheime zakje.”

„En wanneer hebt u die toneelspeler gevangengenomen?”

„Gisteravond, direct na de laatste voorstelling. De President-Schepen verlangt zijn verhoor binnen vier dagen. Hij is uiterst nauwkeurig, die President-Schepen, ik zal nog de grootste moeite hebben de gevonden brief als bewijs tegen die komediant aanvaard te zien. Een onkreukbare rechter is soms lastig.”

„Toch is een vrijgelaten schuldige beter dan een onschuldig gehangene,” zei Reinier Vinck een beetje effen.

„Ja, ja. Ik weet, dat Amsterdam als wereldstad dubbel voorzichtig moet zijn met zijn rechtspraak. Daarop behoeft u mij niet te wijzen, koopman,” antwoordde de Schout kregel.

„Jammer, dat ik niet getuigen kan. U kunt de President-Schepen toch in het geheim vertellen, dat ik de brief in de mouwopslag voelde, toen ik die dronken toneelspeler weer op zijn plaats drukte?” opperde koopman Vinck.

„Nee... nee, u moet geheim justitieman blijven. Het is van het grootste belang, dat niemand u als zodanig kent. Niemand, geen onderschout, geen dienaar. Burgemeesteren en Schepenen weten, dat we een geheime dienst hebben, daarvoor stellen zij geld ter beschikking. Maar wie van de geheime dienst zijn... dat is het officie van de Schout.” De laatste woorden zei hij grimmig en trots.

Reinier Vinck tuurde weer in de vlammen, at langzaam een stukje kaas. „Is Pieter Ravesteyn gezond na die vechtpartij in het water?” vroeg hij.

„Ja... die is van ijzer.”

„’t Is goed gedaan, geloof ik.”

„Inderdaad, ’t was goed. Pieter Ravesteyn is een uitstekende substituut. Als hij de vrouwen maar eens kon afzweren! Maar goed... direct na uw bericht, dat die Fransman bij Steven Lamshouck was binnengestapt, heb ik opdracht gegeven, die man te schaduwen. Gistermorgen is Steven Lamshouck een herberg van de parlevinkers in de Haarlemmerhouttuinen binnengestapt en huurde een boot om hem ’s avonds van de Haringpакkerstoren naar een Hamburgs schip te roeien. Pieter Ravesteyn is met de Waterschout op de loer gaan liggen en zij onderschepten hem midden op het IJ. Hij gaf zich niet zo maar over en de substituten kregen geen kans over te springen, want telkens stietten

die parlevinkers af. Toen heeft Pieter Ravesteyn zich uitgetkleed en is naar de boot gezwommen. Terwijl de Waterschout met z'n dienaren de boot weer trachtte te enteren, is Ravesteyn aan boord geklommen. Steven Lamshouck vocht voor zijn leven, beiden vielen in 't water. Maar Ravesteyn gaf hem geen kans en wist hem aan land te brengen. De Waterschout heeft de parlevinkers overmeesterd."

„Wisten die van de zaak af?" vroeg Reinier Vinck.

„Nee, ik ben overtuigd van hun onschuld. Ze hebben alleen hun boot verhuurd. Bovendien beroepen zij zich erop, dat zij de aanhouding niet vertrouwden en dachten met rivierschuimers te doen te hebben."

Reinier Vinck glimlachte en zei:

„Weer een mooie zaak voor de President-Schepen. Redelijk... een zeer redelijk verweer, zal hij zeggen... en hen vrijlaten."

„Die kwestie is nu onbelangrijk, koopman. Wij hebben de eerste schakel van een ketting in handen... Steven Lamshouck. Mijn dank en mijn compliment."

„Onverdiend, mijnheer de Schout, onverdiend. 't Was puur geluk en een domheid van die koerier. Een dronken hitsige koerier... dat kon nooit goed gaan."

De Schout glimlachte nu ook, stak zijn handen uit naar het koestrende vuur, want hij voelde zich steeds minder prettig worden. Peinzend zei hij:

„We beginnen nu een Franse spionagedienst op te ruimen, met John Cambell zijn we even ver. En Siebe Montanus bezweert mij iedere morgen, dat er geen berichten mogen doorsijpelen. En iedere middag zeurt hij om berichten uit Engeland... wat ze daar bekokstoven."

„De secretaris denkt zeker, dat de wind chronologische verslagen van Englands doen en laten overwaait," zei Reinier schamper. „Laat hij z'n eigen dienst verbeteren... we doen toch wat we kunnen?"

„Hij heeft me uitgelegd, dat een geheime dienst, die werken moet voor vijf Admiraliteiten én de Raadpensionaris én de Heren Hoogmogenden voor de vijand een open boek is. Waardeloos en levensgevaarlijk voor de Unie! Daarom vertrouwt hij nu op ons, op Amsterdam. En Amsterdam vertrouwt op u, Reinier Vinck," zei de Schout ernstig.

„U legt een zware verantwoording op de schouders van een oud man, mijnheer de Schout."

Zij tuurden lange tijd in het vuur. Zwijgend. Toen stond de koopman op en zei:

„Laat John Cambell los, mijnheer de Schout, er is geen bewijs te leve-

ren. Hij heeft geen waarde meer en ook de Engelse dienst zal hem nu zeker hebben afgeschreven. Vanavond zal ik een van mijn mensen naar Duinkerken laten vertrekken. Ik vermoed, dat Frankrijk dáár aan de Engelsen inlichtingen geeft."

De Schout bracht hem naar de straatdeur.

„Met één zaak moet ik u nog lastig vallen, Reinier Vinck. De secretaris van de Admiraliteit is zeer bezorgd om voldoende bemanningen voor de nieuwe vloot. Er moet deze winter worden geronseld. Wie is betrouwbaar... wie verstaat dit werk?"

„Ysbrandt de Graef."

„Ysbrandt de Graef... die ouwe jammerende zieke bootsman?"

„Hij... en hij is genezen. En wordt nog gezonder als hij wat te doen heeft. Ruw werk, met zuipen en duivelse listen. Hij en geen ander."

„Ik zal het Siebe Montanus voorstellen."

Opeens moest de Schout lachen. Verwonderd keek de koopman hem aan en de Schout zei:

„Later... later, Reinier Vinck, als Siebe Montanus en die ouwe zeerover elkander gevonden hebben, dan zal ik het u vertellen."

Toen drukten zij elkander de hand. Twee bejaarde ervaren mannen, twee betrouwbare menselijke burgers, twee stoere Hollanders...

GENENDEL

De herfst van 1652 verstreek. Een nieuw jaar doemde op. Een jaar vol zorgen. De tijden werden slechter en slechter, armoe was na jaren voorspoed het Gemeenebest binnengerukt.

Er werd hard gewerkt aan de nieuwe vloot, die niet eerder dan in het voorjaar zou kunnen uitlopen. Niemand had dit meegedeeld, maar het volk, welks leven eeuwenlang door wind en water was gericht, wist door intuïtie dat het niet anders kon. Dat Holland verslagen was en één winter lang verbeterd moest bouwen en optuigen om straks in de lente zee te kiezen. En te vechten op leven en dood met een volk, dat hetzelfde dacht en deed.

Daarom ook was men zuinig. Iedere oorlog moet worden betaald tot de laatste duit, geen burger die zich andere illusies maakte. Toch was de Sint-Nicolaasmarkt op de Dam zeer druk, want traditie vergezelde hen van de wieg tot het graf. Tot laat in de avond slenterden duizenden langs de kramen, die verlicht werden door toortsen, olie-pitten en lantarens. Er was van allerlei te koop: kleding, hoeden, zijden doeken, kousen en laarzen, sieraden, speelgoed, koper- en tinwerk, wapens, gevogelte, hazen en konijnen en fruit. Er waren koek-en-zoopies, poffertjesbakkers, wafelkramen, pepernotenleurers en taai-taai-kramers; kwakzalvers en brillenverkopers prezen hun waren aan en men kon een slechte kies laten trekken om van een prettige Sinterklaas verzekerd te zijn.

Bij zo'n taai-taai-kraam keek dokter Chajim Todelche toe hoe de koopvrouw handen te kort kwam om de ellenlange vrijers en vrijsters aan de kopers uit te delen en de stuivers te beuren. Hij was in gezelschap van Reize en Genendel. Met grote belangstelling beschouwde Genen-

del het drukke gedoe en de hoofse manieren, waarmee sommige jongelui de vrijers hun meisjes aanboden. Reize was kennelijk verveeld en ongeduldig. De dokter was geheel opgenomen in het drukke woelige marktgedoe, keek hoe de huisvrouwen pepernoten kochten, grondig de koopwaar betastten en pingelden met de kramers. Uit hun manier van doen trachtte hij haar welstand of het beroep van hun mannen te peilen. Dat deed de dokter bijna altijd en overal, mensen beoordelen en hun innerlijk ontleden, maar dikwijls kwam hij glimlachend tot de slotsom, dat hij het helemaal mis had.

De koopvrouw bekeek onderzoekend de vreemdelingen in hun strenge zwart-en-wit-dracht, riep naar Genendel of zij een vrijer wilde kopen voor haar bruidegom. Genendel verstond het plat Amsterdams niet en een beetje geschrokken omdat ze dacht te worden uitgescholden, vroeg zij aan de dokter wat de vrouw bedoelde. Maar zij schudde neen tegen de koopvrouw, die misprijzend haar schouders ophaalde. Wat deden die vreemden voor haar kraam als zij toch niets kochten?

Chajim Todelche drong naar voren en kocht een vrijer. Men woonde te midden van dit volk, men diende dus zoveel mogelijk mee te leven, zonder Haqodaush boroechoe en Zijn inzettingen te veronachtzamen. De koopvrouw lachte nu opgewekt naar Genendel en gul-Amsterdams hakte zij een stuk taai-taai af, want dat moest die jonge vrouw proeven. Hulpeloos stond Genendel met het stuk koek in haar handen, want als er iets niet kosjer was, dan was het zeker wel deze taai-taai. En Chajim Todelche zei tegen de koopvrouw, dat zij het straks zouden eten, bij het avondbrood, waarop de vrouw wat stug knikte. Een Amsterdamse legde men niet zo gauw in de luren.

De vrouwen en de dokter schuifelden verder. Reize kibbelde met haar man.

„Waarom moest je zo nodig een pop kopen? Een gebakken pop?! Voor dat geld heeft men een heerlijke verse snoek. Een mesjogge ellenlange pop! Kan men straks in de gracht gooien, dat treife ding! En staat er niet geschreven, dat men geen beeltenissen zal maken?”

„Stil, Reize. Men leeft hier, men doet mee, men laat dit volk wat verdienen.”

„Laat wat verdienen! Ze kan er een huis van bouwen, van jouw pop! Höre a mal an, Genendel!”

„Reize, maak geen ruzie en bederf Genendels avondje niet.”

„Weet je niks amusanter, Chajim? In drukte en stof en stank urenlang rondschuifelen... wat een gein voor een jong meisje.

Ik heb kouwe voeten... hadden we maar naar Italië getrokken!" „Italianen zijn jodenhaters. In Rome wonen ze achter ijzeren hekken. Is hier een hek om de jodenwijk?"

„Je kan in Italië ook buiten het getto wonen. Zie jij verschil tussen een Italiaan en een jehoe, Genendel? Allebei donker... en een beetje druk," mopperde Reize.

„Er is verschil, tante Reize, en iedere Italiaan en iedere jood voelt dat door instinct. Ik geloof, dat oom Chajim gelijk heeft," antwoordde Genendel met haar melodieuze stem.

„Oom Chajim zal géén gelijk hebben! Als hij zegt, dat die taai-taai kosjer is, zegt Genendel: Oom Chajim heeft gelijk, tante Reize, oom Chajim heeft gelijk! Chajim... ik wil naar huis, ik ben verstijfd."

„Reize... laat Genendel nu eens rustig de hele markt zien. Daarna gaan we naar huis," zei de dokter vastbesloten.

„Ik ga naar huis!! Alleen desnoods! Dan kan jij voor mijn part naar Onze Lieve Vrouwe op Zolder gaan om je te laten sjmadden! Genendel... volgend jaar is oom Chajim Sinterklaas... bisschop Chajim Sinterklaas, een kosjere Sint!"

Opeens moest Reize zo aanstekelijk lachen, dat ook Genendels ogen schitterden van pret. Chajim Todelche bleef sip kijken... die starre onredelijke vrouwen. Kon men met zo'n afwijzing een joodse gemeenschap soepel aanvlijen tegen deze geweldige en machtige koopstad? De Rabboniem konden gerust zijn, zolang er vrouwen als Reize in de gehiloh waren. En toch... en toch, dacht Chajim verbeteren, er kan geen jood bestaan op zijn eentje... aanpassen is een levensnoodzaak. De Dam met de Sinterklaasmarkt hadden zij verlaten en zij liepen door de Halsteeg terug naar huis. Genendel droeg plichtmatig de taai-taai-vrijer, terwijl Reize voortdurend daartegen liep te sputteren.

„Wòh... wat een ding... wòh! Je hele huik gaat er naar stinken. Voor wie bewaar je hem eigenlijk?"

Genendel haalde haar schouders op en antwoordde:

„Weet ik niet... misschien... kom, ik zal hem aan de huismeid geven. Zwijgen we over die pop, tante Reize," zei ze opeens gebiedend. Wantrouwend keek Reize naar haar op. Dat was een nieuw geluid, zo had het meisje nog nooit tegen haar durven spreken. Weer keek Reize naar het nu wat harde hooghartige gezichtje, naar de statige sierlijke gang. En Reize's hartje werd opeens vertederd. Een koningin! Een koningin van Israël liep naast haar! God weet wie ze is!

Reize Todelche sloot de ogen en bad. Smeeke om zegen op het hoofd

van Genendel... Genendel, de koningin van Israël!... Wat een geheim, met niemand zou ze er over praten, ze zouden haar voor mesjogge verklaren.

En bij huis gekomen zagen zij de vensters boven de gesloten luiken verlicht. Aan de deur stond de huismeid opgewonden te wenken om voort te maken. Ongerust spoedde de dokter zich vooruit, Reize, in haar altijd aanwezige angst pakte de arm van Genendel en jammerde:

„Wat zal er nou weer zijn?... Is er dan nooit sholaum in mijn leven?”

En in het voorhuis wachtte een rijzige jongeman. Hij droeg reiskleding, twee lederen tassen en een hoes met een viool stonden bij zijn voeten. Onderzoekend keek Chajim Todelche hem aan, terwijl hij het gelaat van de bezoeker extra belichtte met een kaars, die hij uit de koperen wandluchter had genomen. De jongeman glimlachte, vroeg: „Dokter Chajim Todelche?”

„Ja... die staat voor u.”

„Ik ben Isaï Krumbach, de reisfactor van Jokel Hirsch uit Metz. Ik breng brieven voor joffer Genendel Kossmann.”

Nog voordat Chajim Todelche kon antwoorden, was Reize bij de jongeman. Zij hilde van vreugde, omdat er goddank niets gebeurd was, omdat deze knappe jongeman een jehode was en omdat hij uit Metz kwam, waar haar zuster woonde. Reize trok hem in de grote woonkamer, waar een vuur in de schouw vlamde en alle kaarsen brandden. En in een ommezien maakte Reize van haar huis een drukke en woelige herberg. Er moest een warme maaltijd worden opgediend, de logeerkamer van linnengoed voorzien, een vuur moest daar worden aangelegd en kommen water gewarmd, want deze gast moest zich kunnen verfrissen en eten en zou onthaald worden alsof een eigen zoon na jaren was thuisgekomen.

Chajim Todelche nodigde hem uit plaats te nemen bij het vuur totdat hij naar zijn kamer kon gaan. Isaï Krumbach vroeg of joffer Genendel Kossmann thuis was. Natuurlijk, natuurlijk was zij thuis en wat verbaasd keek de dokter achter zich omdat hij verwacht had dat zij nu daar zou staan. Maar Genendel was in de schaduw van het voorportaal gebleven en had in enkele seconden deze jonge Isaï Krumbach opgenomen. Eén blik, en het was voldoende om haar hart te doen bonzen, om diep te blozen en om te wachten tot oom en tante met de gast de woonkamer waren binnengestapt; en dan stil naar haar kamer te gaan en daar één onderzoekende blik in het Venetiaanse spiegeltje te werpen.

En toen Reize en de dokter reeds aan tafel hadden plaats genomen, stapte Genendel de woonkamer binnen. Reize zag, dat zij zich had omgekleed en zich nog zorgvuldiger dan anders had verzorgd. Reize's hart popelde van vreugde om dit mooie mensenkind Genendel, háár koningin van Israël.

Isaï Krumbach rees op. Langzaam liep hij op Genendel toe, maakte een korte buiging en stelde zich voor:

„Isaï Krumbach uit Metz.”

„Genendel Kossmann... uit Hamburg.”

Isaï glimlachte. Zijn ogen tastten haar gezichtje af, zagen vooral haar koperkleurig haar, dat weelderig pulde uit de wat ouderwetse vleugelmuts. En haar mond. Hij keek er enkele seconden mijmerend naar en toen hij zijn blik weer opsloeg, zag hij een vreemde glans in haar donkere ogen. Want in die enkele seconden wist Genendel, dat zij hem overwonnen had.

En zij zag Isaï. Zijn haar was ravezwart, kort geknipt volgens Zweedse mode, zijn baard zeer kort en langs de wangen scherp geschooren, de bovenlip glad, zodat het bleke wat magere gezicht omlijst leek door een oorlogshelm, waarvan het vizier was opgeslagen. Zijn neus was smal en licht gebogen, de wenkbrauwen zwaar en zwart, de lippen dun maar welgevormd. En wat steeds weer de blik van Genendel bond waren zijn ogen. Grijs, vriendelijke ogen.

Toen reikte hij haar de hand en leidde haar naar haar plaats. Hoofs, volmaakt.

Chajim Todelche zei de zegenspreuken voor de maaltijd en daarna kon niets Reize verhinderen om de grote mok van haar gast tot de rand vol te scheppen met de krachtige vleessoep. Verwonderd keek de dokter even naar zijn vrouw, maar zij kneep veelbetekenend de ogen toe en hij begreep, dat Reize de reeds grotendeels bereide maaltijd voor morgen nú liet opdienen.

En Chajim Todelche glimlachte en dacht aan de grapjes van Onze Lieve Heer... tweemaal op één dag een uitgebreide warme maaltijd voor een dokter, die van vroeg tot laat de matigheid predikte.

Isaï Krumbach vertelde. Dat hij brieven had van Moïshe d'Ancona uit Livorno, van Avrohom Mocatta uit Genua, van Emanuël Veit uit Milaan, van Meïr Loeb uit Bazel en van zijn patroon Jokel Hirsch uit Metz. En Genendel zag in gedachten deze ketting van joodse kooplieden, reikend van Livorno tot Amsterdam, zag de ijlkoerier van Moïshe d'Ancona rijden van Livorno naar Genua, de reisfactor van

Mocatta tussen Genua en Milaan, dan een commies van Milaan naar Bazel met gidsen trekkend over de levensgevaarlijke Zwitserse passen, dan de eerste bediende van Meïr Loeb te paard van Bazel naar Metz en als laatste Isaï Krumbach, de reisfactor van Jokel Hirsch van Metz naar Amsterdam, tien uur rijdend per dag, ontelbare paarden wisselend, bijna iedere avond logerend bij een joodse familie, die vereerd was, dat een man van het huis Jokel Hirsch van Metz een aanbevelingsbrief voor hen bij zich droeg.

Isaï's stem was sonoor. Genendels gedachten dwaalden steeds meer af. Het was ook of deze welluidende bariton haar omspon en haar wegvoerde. Ze voelde zich dromerig en warm, at weinig en het was alsof alles verkilde toen de maaltijd was afgelopen en Reize bedrijvig schaal-tjes met vijgen en dadels en noten op tafel plaatste. Genendel glimlachte, want deze schaal-tjes waren het teken, dat Reize heel geheimzinnig thee ging zetten, de nieuwe drank, die snel in Holland inburgerde en zo goed paste bij de joodse smaak, die afkerig was van sterke drank. Isaï Krumbach pakte uit zijn reistas de brieven voor Genendel. Hij gaf er haar een twintigtal en zei:

„Ik heb opdracht voor honderdduizenden guldens te kopen, joffer Kossmann. Men oordeelt, dat de prijzen hier laag moeten zijn, omdat de handel stil ligt. Straks, als de Unie overwonnen heeft, zal alles oplopen. Moïshe d'Ancona wil koren kopen... sinds de Hollandse graanschepen wegblijven, is er gebrek in Italië en als het lang duurt kans op hongersnood.”

„Waarom rekent men in Europa op een overwinning van dit Gemenebest?” vroeg Genendel.

„Men zegt dat een volk met zulke rijke bezittingen en overzeese verbindingen niet verslagen kan worden. Geld in overvloed om schepen te bouwen, ervaren admiraals, een rustig landsbestuur met een kundige raadpensionaris. Daartegenover Cromwell, een koningsmoordenaar, die zich alleen kan handhaven met geweld, een volk dat de zeeroof in zijn bloed meedraagt, verdragen zo lang eerbiedigt als hun voordelig lijkt. Dit hier is een fatsoenlijk land, het zal overwinnen.”

Diepe ernst lag over het gezicht van Isaï Krumbach en het tekende scherp zijn intelligentie. Een fijn gezicht, een door en door beschaafd mens, peinsde Chajim Todelche.

Reize reikte de Chinese porseleinen kopjes rond en lachend en pret makend snoven zij de geur van de thee alvorens te drinken. Chajim Todelche haalde twee stenen pijpjes, zette de Delftsblauwe tabakspot

op tafel. Maar Isaï Krumbach rookte niet, de dokter daarentegen met genoegte ondanks de verwijtende blik van Reize, die maar niet kon begrijpen hoe haar Chajim aan het „geschmack van een goishe schipper kwam” en bovendien niet gevraagd had aan de Raw of het wel mocht. „Hoe lang wilt u hier blijven, Isaï?” vroeg de dokter.

„Laat hem met rust, Chajim,” riep Reize boos; „hij heeft z’n eten nog niet door zijn keel of jij moet zo nodig vragen wanneer hij vertrekt. Heeft Abraham de Engel gevraagd wanneer hij weg zou gaan?”

De dokter schokte een beetje boos met de schouders en blies achter elkaar zware rookwolken uit, zodat Reize demonstratief met beide handen de tabakswalm ging verjagen.

„Enkele weken,” antwoordde Isaï, „ik heb veel goederen voor Jokel Hirsch aan te bieden. Morgen zal ik logement zoeken.”

Reize wipte geagiteerd op van haar stoel en riep:

„Logement zoeken! Als ik niet beter wist, zou ik zeggen dat u ons beledigen wilde. Logement zoeken! Vraag ik! Kan men beter hebben dan hier?... God bewaar, een jehoe in een logement als er een grote gehiloh is?... Laat ik dat niet nog eens horen, Isaï!”

Ook Chajim Todelche protesteerde heftig. Al duurde het een jaar, hier in zijn huis moest Isaï blijven wonen en vandaar uit zijn zaken doen. Isaï accepteerde en allen glimlachten tevreden. Aan de etiquette was voldaan, terwijl ieder wist dat het nooit Isaï’s bedoeling was geweest om ergens anders te logeren dan bij Chajim Todelche, voor wie hij een aanbevelingsbrief van Reize’s zuster bij zich droeg. En als vanzelfsprekend werd er die avond niet meer gepraat over reis en zaken, maar alleen nog over Reize’s zuster, haar man en kinderen en over de gemeenten Metz en Amsterdam.

En toen voor het slapen gaan Reize nog even in de kamer van Genendel kwam om haar toe te stoppen als een klein meisje, zag zij de taai-taai-vrijer op het kleine balpoottafeltje liggen.

„Ik zal hem morgen aan de werkmeid geven, tante Reize,” zei Genendel kleintjes.

Reize antwoordde niet, stond met haar rug naar Genendel, die in bed lag. Zij staarde naar de pop en na lange tijd zei ze:

„Men kan die pop bewaren. Men behoeft niet alles direct op te eten, men kan bewaren.”

„Bewaren? Dan bederft hij,” antwoordde Genendel.

„Waarom zal een vrijer bederven, als hij een paar maanden goedewaard wordt? Je bewaart die pop... maandenlang blijft taai-taai goed

en waarom zal men een taai-taavrijer aan de werkmeid schenken? Narrente!"

En tante Reize kuste haar koningin en verliet vlug de kamer. En in haar bed dacht zij aan Isaï en Genendel... onder de goepah.

De volgende morgen las de Schout de registers van de poortwachters door, welke hem iedere morgen werden voorgelegd. Twintig personen waren na sluiting nog binnengelaten en hadden het poortgeld betaald. Aandachtig las de Schout de namen, waarvan twee hem bijzonder opvielen. Die van Isaï Krumbach als enige vreemdeling aan de Utrechtse poort en van Ysbrandt de Graef, die aan de IJzijde bij de Bomen was doorgelaten. De Graef, die ouwe zeeschuimer, was dus eindelijk terug van zijn uitstapje. Straks zou hij dat Siebe Montanus vertellen. En Isaï Krumbach... tja... die naam zei niets. Honderden buitenlandse kooplieden gingen de stad in en uit. Het was onmogelijk om allen te controleren en bovendien niet gewenst voor een koopstad als Amsterdam. De negotie moest zich vrij en onbespied weten, dat bevorderde het zakendoen, het brood van Amsterdam.

De Schout rees op, ging voor het venster staan. Hij keek naar een troep mussen. Een stevige oude mus achtervolgde hardnekkig een ander, viel hem telkens aan en pikte hem kwaadaardig. Steeds wist de oude vogel die ander te vinden en zijn woede op hem te koelen.

De Schout moest glimlachen... het zou Ysbrandt de Graef vergaan als die mus, want hij was van plan om Pieter Ravesteyn opdracht te geven de oude waard over te halen om als ronselaar voor de Admiraliteit te werken.

Het was misschien niet helemaal in orde, de vrijheid van een mens moest geëerbiedigd worden zolang hij niets had misdaan, maar een mens is gemakzuchtig, vooral als 't hem goed gaat... en het was Ysbrandt blijkbaar voor de wind gegaan, gezien zijn transactie met Simon de Bye en de hoge afbetaling, die de waardin van 'De Lenteblom' iedere maand trouw deed... tja... oorlog is oorlog, voor iedereen, óók voor die ouwe waard.

De mussen waren opgevlogen, de Schout boog zich wat voorover om te zien op welke dakrand ze waren neergestreken. Kijk, daar waren ze weer. De ongelukkige mus werd nu door twee andere aangevallen en vocht dapper terug. Twee, peinsde de Schout, twee!... Weer glimlachte hij. Hij moest weer denken aan Ysbrandt de Graef, nog een klein onheil hing boven z'n hoofd. Maar dat moest wat uitgesteld worden... hij

zou Reinier Vinck verzoeken om Anna Swaerdemaeckers die lening niet te verstrekken... Ysbrandt de Graef moest nu nog niet worden uitgekocht. Een misnoedige ouwe man, zonder vertrouwd dak boven zijn hoofd, dat was niet goed, dat zou hem onbruikbaar maken voor Siebe Montanus... Nee, dat nog maar niet, de waardin van 'De Lenteblom' moest nog maar een tijdje haar contract nakomen en niet de gelegenheid krijgen om de waard op stel en sprong het huis uit te zetten. Een vreemd contract overigens, een herberg verkopen op afbetaling met het beding van levenslange verpleging, tenzij de nieuwe waardin in staat zou zijn het restbedrag ineens af te lossen. En dan nog het recht om bij het missen van één termijn de verkoop als ongedaan te beschouwen met verbeurte van het reeds betaalde. Vreemd en onfatsoenlijk, die notaris had dat zo niet mogen beschrijven. Hij zou de President-Schepen dat eens vertellen, maar de Schepenbank kon eigener beweging niet ingrijpen als er geen klacht werd ingediend. Tja... die waardin was wel erg begerig om op te klimmen. Maar flink was ze! Geen termijn gemist, ondanks de slechte tijden en tegenslagen. Tegenslagen!... ja... die avond toen men de boel kort en klein had geslagen, toen was ze in de put geweest, maar Ysbrandt de Graef had op tijd zijn termijn ontvangen. Die Ysbrandt... hij had de rel aangevuurd, had men verteld. Waarom? Ha... juist, dat was z'n kans geweest... toen had Anna Swaerdemaeckers kapot moeten gaan... die duivel... dat flinke wijf. Jammer, dat ze steeds bleef weigeren om geheime rakker te worden... maar alle respect, een vrouw met ruggegraat. Had Reinier Vinck hem nu maar vooruit geraadpleegd over die lening, dan had een beding gemaakt kunnen worden, dat zij uit dankbaarheid de post van geheime rakker op zich moest nemen. Gemiste kans... Tja... zo gaat het in het leven. Maar een beetje wachten met die lening kon geen kwaad... En een beetje pressie van die ouwe zeerover ook niet... als het vast zou lopen, kon Reinier Vinck onmiddellijk bijspringen en dan nog maar eens proberen of haar dankbaarheid niet sterker was dan haar principe. Tja... en een klein beetje moeilijkheden maken met haar vergunningen kon nu ook geen kwaad. De provoost van het Spinhuis zou hij een aanwijzing geven, voordat Anna Swaerdemaeckers straks haar driemaandelijke permissie kwam verlengen en betalen... vervelend dat de Regenten van het Spinhuis zo op de duiten waren... ze zouden wel tegenspartelen. De vergunning weigeren kon eigenlijk niet, nu ze zo trouw betaalde en haar poorterscedel altijd toonde. Maar misschien kon de provoost een beetje moeilijk doen, en dan maar

hopen dat zij er geen advocaat bij haalde om de provoost te dagvaarden. Ah... dan zou men die President-Schepen tekeer horen gaan. Lastige, lastige man, maar aan de andere kant was het toch uitstekend, dat recht recht blééf. Tja... wat een fatsoenlijk man voor onfatsoenlijks moet uitdenken om een kundige Schout én een goed vaderlander te zijn. Er werd op de deur geklopt, de klok sloeg tien uur. Pieter Ravesteyn meldde zich om verslag uit te brengen, als altijd precies op de minuut.

De volgende middag ging Pieter Ravesteyn naar 'De Lentebloom' om te praten met Ysbrandt de Graef. Het was druk in de herberg, na de Sint-Nicolaasavond hadden de mannen, die altijd speelse jongetjes, elkander veel te vertellen. De onderschout glimlachte, het was zoals ieder jaar. Daar stonden ze dan te pronken, met een nieuwe kleurige sjerp, of handschoenen, een hel gele bandelier. Er waren ook fonkelnieuwe kanten kragen, struisveren op een hoed, de in stemmig zwart geklede ouderen zetten soms een been vooruit om de nieuwe zilveren schoengespen te doen opvallen. Ja... de Hollandse huisvrouw was gul en praktisch, boeken of snoep gaf zij haar man niet cadeau.

Zo zelfbewust mogelijk begaf de onderschout zich langzaam naar de toog. Als de Schout het hem niet had opgedragen, zou hij zeker niet meer in 'De Lentebloom' gekomen zijn. Een grote onverklaarbare tegenzin had hem de laatste tijd bevangen.

Dirckje Swaen bloosde diep toen zij hem zag, ze werd onrustig en schichtig en jachtte zich tussen de gasten om de bestellingen rond te brengen. Het was alsof zij zich voor hem wilde verbergen. Anna Swaerdemaekers, gekleed om naar de markt te gaan, stond wat hoogmoedig achter de toog. Zij keek naar de onderschout met een spottende vonk in haar groengrijze ogen. Een ondefinieerbaar lachje speelde rond haar uitdagende mond, met een koket gebaar schikten haar slanke vingers iets aan haar blanke kleine muts. Met moeite beheerste de onderschout iedere uitdrukking op zijn gezicht, hij wilde nu onder geen beding onder de indruk komen van deze vreemde intens knappe vrouw. Dáár stond een waardin... een gewezen werkmeid... én hier... hier! hier!! kwam Pieter Ravesteyn, de eerste substituut van Amsterdam. Zijn laatste stappen dreunden op de plavuizen, zo hevig golfde zijn opwindning én trok zijn verlangen.

„U wenst, mijnheer de onderschout?” Het timbre van haar stem was irriterend, er was iets kirrends in, iets lokkends.

„Is Ysbrandt de Graef in huis?”

„Zoals altijd... aan het IJ... in de Stadsherberg. Daar levert hij nu zijn zeeslagen en kaapt Portugese kraken... een mannenleven, mijnheer de onderschout. Wat mag ik voor u inschenken?”

„Niets, waardin.”

„Bent u ziek? Kou gevat in de nacht? Op het water?... Niets beter dan een warme Westindische rum, mijnheer de onderschout.”

Het kirrende, spottende overheerste nu in haar stem, het lokkende was er uit. Hij omvatte met zijn oersterke knuisten het hekje, waarachter dat eeuwige kasboek lag. Het kraakte in zijn ijzeren greep. Zijn ogen hield hij een moment gesloten, zijn kaken klemde open, zijn knevel trilde. Met uiterste inspanning onderdrukte hij zijn drift. Toen hij de ogen opsloeg, keek hij pal in de hare. Zij glansden nu... wat een ogen... wat een wereld van spot en hartstocht en verlokking en... terugstoting. Zo intens had hij haar nog nooit aangestaard, deze vrouw had hij nooit gezien, had hij vergeten om zijn talrijke liefjes, had hij nonchalant uit zijn handen laten glippen. Toen zij kostkinderen waren, had zij zich volkomen onder zijn bescherming geplaatst en was hij de sterke Pieter voor haar geweest. Toen! Wat kan een man zijn leven verwoesten! Dáár stond zijn huisvrouw... dáár, achter die toog! En dat wijf hoonde hem. Die ogen! Zij werden steeds spottender, haar blikken gleden langs zijn lichaam, zij boog zich over de toog om hem ten voeten uit te kunnen zien. Hij wist het, zij ontkleedde hem met die blik, zag zijn harige forse benen, zag hem weer onder het rode apenmanteltje van Philippe de Haen, dat zijn schaamte nauwelijks bedekt had.

Haar blik gleed weer terug, langs zijn borst, zijn mond. Weer keken zij elkander aan. Haar gelaat was nu hoogrood, hij keek wat benauwd... en zij, haar ogen werden nu zo licht en dan opeens verborg zij haar gezicht met haar schort. En proestte het uit en schaterde zo, dat alle gasten geamuseerd opkeken. Anna Swaerdemaeckers rende de herberg uit en kwam eerst bij de Vismarkt tot bedaren.

En Dirckje Swaen dook naast hem op. Eerst zag hij haar niet, hoewel hij haar recht in de ogen keek. Maar langzaam drong het tot hem door, dat twee tranen in haar lieve ogen stonden. Lieve ogen, lief moederlijk gezicht... lief... lief... en zacht! En dat nu! Terwijl hij een kerel zou kunnen neerslaan. Lief en zacht! Weg dat!! Weg dat!!!... Als een vent een duivelin zou willen kraken.

Met een machtige zwaai duwde hij haar weg, zij kwakte terzij tegen de toog. Met reuzenstappen verliet hij de herberg, blind van drift, zijn hart hamerend als een moker.

Even was het stil in 'De Lentebloom', toen haalde men de schouders op en dronk verder. Hij zou wel weer bedaren in de straffe oostenwind.

Hij doolde maar wat rond, zijn gedachten geheel van streek, maar uiterlijk beheerst en waardig, genadiglijk iedereen teruggroetend, die eerbiedig voor hem uit de weg ging of zijn hoed voor hem afnam. Zijn gedachten woelden. Vergeet het loeder, dat hoont, dat vlijmscherpe antwoorden geeft, dat treitert wanneer zij maar kan. En dat nu om hem gierde, omdat hij die avond zo potsierlijk op de wallekant stond..., die avond toen hij op leven en dood gevochten had met Steven Lamshouck om zijn plicht te doen.

Had hij haar dan zo teleurgesteld, op die dag toen hij haar aangreep en betastte? Maar zij had zich toch gauw getroost met die Swaerde-maeckers? Die schavuit! Was het zijn schuld, dat die vent haar vergat en in Brazilië bleef? Kon hij het helpen, dat de Heren van de West-Indische geen duit betaalden aan de vrouw van een gedroste onderkoopman? Dat zij moest gaan werken als meid in een drooggasterij? Maar hijzelf, wat had hij gedaan om haar genegenheid terug te winnen? Niets... niets. Vrouwen had hij gejaagd, een eindeloze rij meisjes en vrouwen had hij bezeten en weer weggetrapt, zo makkelijk ging dat, toen hij eenmaal onderschout werd. En onderschout was hij geworden omdat hij een handige rakker was, die keer op keer geluk had en het geboefte vond en voor de Vierschaar sleepte... een bekwame helper van Mijne Heren van de Gerechte, een stevige bezem tegen de misdaad... daarom knepen Burgemeesteren en de Schout de ogen toe. Alleen daarom, want achten deden zij hem niet, en als hij oud werd of faalde, dan zouden zij hem verbannen buiten de jurisdictie van deze stad, van zijn stad waarvan hij zoveel hield.

Pas op, onderschout! Pas op... de gunst van Heren is broos.

Met zijn neusdoek wiste hij zich het gelaat af, hij zweette ondanks de koude wind op deze 6e december 1652. Langzaam begonnen zijn gedachten zich weer te richten op het dagelijkse leven, kreeg zijn omgeving weer gestalte, zag hij de huizen en de straten weer.

Hij moest zijn plicht doen! Er was een opdracht van de Schout. Er moest volk komen op de vloot. Iedereen deed zijn plicht! De Bijltjes waren voor dag en dauw op de werven, de touwslagers liepen mijlen per dag, als gekooide dieren in hun lijnbaan, de zeilmakers kromden hun ruggen en bedierven hun ogen om het doek te zomen, de lippen van de kanongieters barstten en hun wenkbrauwen verschroelden

door de vurige hitte van de smeltkroezen. Dag en nacht werd er gezwogd door al dat volk van Amsterdam, van Rotterdam, van Hoorn en Middelburg en Zierikzee. Tot laat in de nacht werkten de schrijvers van de Admiraliteiten. Zoek die ouwe zeeschuimer... Hij moet een net van ronselaars leggen over deze stad, over deze Republiek.

En toen zijn drift en de broeierige gedachten geweken waren en hij zich weer de oude voelde, stond hij in het deurgat van de Stadsherberg aan het IJ. Zag Ysbrandt de Graef op zijn vaste plaats bij het venster zitten.

De onderschout schoof tegenover hem aan. Langzaam wendde Ysbrandt de Graef zijn gezicht naar hem toe, nam een stuk brood uit een rieten korf, verkrumelde het tussen zijn vingers en stak wat stukjes in de mond. Daarna nam hij een slok warm bier, besmeerde een paar schijven grove worst met veel mosterd, naar zeemansmanier, en schrokte ze op. Toen schoof hij de broodkorf en de worst naar de onderschout toe. Ook Pieter Ravesteyn nam een homp brood en schijven worst met veel mosterd, want hij kon alles zijn. Varens gast met de varens gasten, Heer met de Heren.

Hij wenkte de kastelein, die gedienschtig zijn bestelling kwam opnemen.

„Warm bier.” Het waren de eerste woorden, die vielen.

Toen de onderschout gedronken had, vroeg hij:

„Goeie reis gehad, bootsman?”

„Ja...”

„Waarheen?”

„Bergen... in Noorwegen.”

„Geen last gehad?”

„Waarmee?”

„We zijn in oorlog, misschien weet je dat nog.”

„Geen Brit gezien, langs de kust gekropen.”

„Wat verdiend?”

„Daar ging het niet om. Bootsman's gage, meer niet.”

„Welk schip en welke lading?”

„De 'Moorriaen' van Steven Lamshouck. Hebben stokvis meegebracht voor de Admiraliteit.”

Een ondeelbaar ogenblik aarzelde de hand van de onderschout toen hij een schijf worst wilde nemen, want de naam van Steven Lamshouck was gevallen. Toen zocht hij een dikke plak en tastte toe. Daarna dronk hij weer en vervolgde:

„Steven Lamshouck zit gevangen.”

„Heb ik gehoord.”

„Heeft de schipper brieven afgegeven in Bergen?”

„Ja.”

„Van wie... aan wie?”

„Weet ik niet. Er was een tas vol, misschien van alle kooplieden van Amsterdam.”

De onderschout bemerkte, dat de toon van Ysbrandt grimmig werd. Een goed teken.

„Je weet wat ik graag wil weten, De Graef?”

„Ja... maar ik kan u niet helpen. Ik ben maar een bootzman.”

Zij zwegen en tuurden over het IJ. Aten langzaam brood en worst en dronken. Toen korf en schaal leeggegeten waren, stak de onderschout zijn hand op, de kastelein bracht onmiddellijk nieuw. Weer aten zij en de onderschout keek telkens verstolen naar de oude bootzman. Ysbrandt de Graef zag er gezond en verweerd uit, was dikker geworden. Hij was wel oud, maar stoer en er was geen spoor meer van de zieke klagende oude waard van 'De Lentebloom'.

„Genezen?” vroeg de onderschout vriendelijk.

„Ja.”

„Allemaal weer in orde met de poeperij?”

„Als een vogel, mijnheer de onderschout, als een vogel,” antwoordde Ysbrandt de Graef met kennelijk genoegen, „die jodendokter had het bij het goeie eind. Nou zal ik hem betalen... en de schade aan zijn kapotte ruiten ook.”

„Die heeft de overheid al vergoed. Herinner je je ons laatste gesprek?”

„Ja.”

Ysbrandt de Graef greep fel zijn kroes en nam een forse slok om zijn onrust te verbergen.

„De Heren van het Zeegerecht overwegen om die oude zaak te seponeren.”

„En de prijs daarvan?”

Toen keken zij elkander vierkant aan. Voor het eerst sinds Pieter Ravesteyn aan de tafel had plaats genomen. Zij glimlachten... zij hadden elkander begrepen. Nogmaals dronken zij en tuurden weer over het IJ, want zij vonden het beter elkander niet meer aan te kijken. „Siebe Montanus heeft volk nodig. Straks... duizenden,” zei de onderschout. „Krijgen we de schepen niet bemand, dan leven wij voortaan bij de genade van de Brit.”

„Siebe Montanus kan voor mijn part barsten. Geen poot verzet ik voor hem. Eens heeft hij geroepen, dat een ouwe waard zijn smoel moest houden.”

„Je ronselt niet voor Siebe Montanus, maar voor de Republiek.”

„Ook de Republiek kan de pest krijgen. Mijn buitgeld wordt betwist. Ik ga hier weg. Als ik geen schip kan krijgen, dan lopen!”

„Waarheen?”

„Kan me niet verdomme. Waar ik aanspoel is goed. Ik heb poen, overal kan ik leven... overal is brood...overal zijn wijven. De hele rotzooi hier kan mij gestolen worden.”

De oude waard wond zich op. Even trommelde hij met zijn vingers op het tafelblad. Toen sprong hij op, zijn stoel viel kletterend achterover. Met een vervaarlijke klap sloeg hij de broodkorf van tafel. Beheerst rees de onderschout op, wierp een handvol geld op tafel en riep:

„Kom mee, bootsman. De frisse lucht in. Niks beter tegen de woede dan kouwe lucht. Ik ken dat...”

Ysbrandt de Graef greep hoed en mantel, liep met vervaarlijke stappen de herberg uit. De onderschout volgde. De kastelein en een paar gasten keken elkander veelbetekenend aan. Eén zei:

„Vroeg of laat..., maar voor de bijl was ie bestemd.”

Buiten liepen de waard en de onderschout zwijgend voort in de koude wind en de naderende schemer.

De volgende morgen bracht Pieter Ravesteyn verslag uit bij de Schout. Het was gelukt, 's avonds nog had hij Ysbrandt de Graef naar de Admiraaliteit gebracht om met Siebe Montanus te onderhandelen. Maar de oude waard was toen al knap dronken en hij, de onderschout, was ook niet meer helemaal brandschoon. Maar dat gaat zo als iemand zijn leed wil verdrinken en een stevig glas verdragen kan. Gelukkig dat hij, Pieter Ravesteyn, zijn mannetje stond. Geamuseerd keek de Schout naar zijn substituut, hij zag er nogal katterig uit en hij herkauwde ongegeneerd een vuile smaak in zijn mond, zodat zijn beslagen tong telkens zichtbaar werd.

„Welk leed hebt u hem op stadskosten helpen verdrinken?” vroeg de Schout.

Pieter Ravesteyn keek verheugd, dat borreltje was dus voor de Heren. Een prettige mededeling, want de zuinige onderschout had er sinds het ontstaan over lopen piekeren.

„De waardin van 'De Lentebloom' heeft hem ineens afbetaald en hem tegen de volgende week de huur opgezegd. Dat was nou zijn Sinterklaas. U zult het bijna niet willen geloven, mijnheer de Schout, maar hij jammerde steeds weer: „Da's nou mijn Sinterklaas." Maar misschien is het beter zo. De provoost van het Spinhuis moet hem maar een vergunning geven, dan kan hij zelf een herberg openen. 'De Lentebloom' met zijn voorname gasten was toch ongeschikt als ronselcentrum."

De Schout knikte goedkeurend en antwoordde:

„Genoeg hierover, Pieter Ravesteyn, wij hebben ons werk gedaan, de rest is voor de heer secretaris van de Admiraliteit. Wat is er verder nog?"

Na het verslag van de substituut wandelde de Schout naar huis en overdacht de situatie.

Het was dus te laat. De waardin was hem voor geweest en had een lening bij Reinier Vinck opgenomen om Ysbrandt de Graef ineens af te betalen. Zij was daardoor veel onafhankelijker geworden, dus veel moeilijker te hanteren. De pressie van de provoost was nu overbodig... des te beter. Ysbrandt de Graef werd nu belangrijk voor de justitie. In zijn kroeg zou allerhande volk komen. Hij moest nog meer ingesponnen worden, moest in dienst komen van Reinier Vinck... aha. En de kosten... tja... die waren voor de Admiraliteit. Siebe Montanus moest hem maar rijkelijk belonen voor zijn diensten als opperronselaar, dan hoefde Reinier Vinck niet veel meer bij te passen. Uitstekende gedachte... De Admiraliteit zou straks zwemmen in het buitgeld, maar de geheime kas van de Schout zou als altijd armetierig blijven. Dat had men te verwachten van zuinige Burgemeesteren en van de snuffelende pingelende Thesaurieren, die alles voor niets zouden willen. Wacht maar, Thesaurieren, ook die rekening van de substituut van gisteravond... nee... nee... Thesaurieren, eerlijk is eerlijk, die moet de Admiraliteit betalen. Zijn ze dol, voor hen iets opknappen en dan nog de kosten betalen ook... geen kwestie van... we smijten niet met de cijns van de poorters!

Een honderd meter van zijn woning ontmoette de Schout de secretaris van de Admiraliteit, die in zijn buurt woonde. Siebe Montanus lichtte zijn hoed en reikte de Schout de hand.

„Namens de Admiraliteit betuig ik u onze dank voor uw bemoeienis met Ysbrandt de Graef, mijnheer de Schout."

„Geen dank. Ik heb van de substituut Ravesteyn vernomen, dat die man zich gisteravond nog gemeld heeft, mijnheer de secretaris."

„Gemeld kunnen we het niet noemen, althans niet in de zin zoals wij dat opvatten. Stomdronken kwam hij in mijn comptoir. Ik heb een half uur lang getracht met hem te praten en dat in een walm van bier en jenever. Het resultaat? Hij wilde me bijna met geweld ronselen voor de vloot. Als tweede.”

„Zeer voortvarend, dat is de man die u zoekt, mijnheer de secretaris,” zei de Schout, terwijl zijn ogen twinkelden van pret en de lachplooitjes aan zijn slapen scherp tekenden, „en wie had de eer nummer één te zijn?”

„Die eer is voor Mijne Heren van de Gerechte. Volgens zijn gelal had Pieter Ravesteyn, uw substituut, zich als nummer één gemeld. We hebben hem ingeschreven om straks te komen monstere bij de Waterschout.”

Het was nu de beurt voor Siebe Montanus om te glimlachen. De Schout keek een beetje verbluft.

„En wat hebt u met Ysbrandt de Graef gedaan, mijnheer de secretaris?”

„Ik heb hem naar 'De Lentebloem' laten brengen, maar de waardin liet hem er niet in. Vier vrouwen in huis en dan een dronken kerel, dat risico nam ze niet. In arren moede hebben mijn mensen hem naar de Banjaart gebracht. We wachten nu af, mijnheer de Schout, of de hulp van een poorter van Amsterdam beslissend wordt voor de afloop van de oorlog.”

„De poorters van Amsterdam hebben altijd de spits afgebeten, mijnheer de secretaris. Zij achten 't daarom slechts een gering offer voor de Admiraliteit om de onkosten van de onderschout te voldoen.”

Ze waren langzaam tot het huis van de Schout gewandeld en stonden nu stil.

„Naast de geringe moeite om Engeland te verslaan, neemt de Admiraliteit ook nog deze zware last van de ruggen uwer poorters,” zei de secretaris beheerst.

„Ik waardeer het gevoel voor juiste verhoudingen van de Admiraliteit,” antwoordde de Schout hoofdknikkend.

„En de Admiraliteit bewondert de nauwkeurigheid voor details van Mijne Heren van de Gerechte. Gezegende maaltijd, mijnheer de Schout.”

De secretaris maakte een kleine buiging en zij lichtten hun hoeden. De Schout besteeg waardig zijn stoep en de secretaris wandelde verder, maar zijn maaltijd was bedorven... die negocianten, die tollenaars... Christus had ze niet ten onrechte uit de tempel geranseld. En in zijn

voorhuis proestte de Schout het uit, om Siebe Montanus, om Ysbrandt de Graef, om Pieter Ravesteyn, die zich met een dronken kop had laten ronselen voor de vloot.

Beheerst opgewonden snelden de kooplieden naar de Beurs. Berichten waren ontvangen, dat de Engelsen door Tromp bij de Singels waren verslagen. Voorbarig optimistisch, naar hun aard, begonnen zij te handelen. De schaarse voorraden gingen op papier in grillige volgorde van hand tot hand, zodat aan het einde van de beurs sommige kooplieden goederen, die nog in hun pakhuizen lagen tegen veel hogere prijs hadden teruggekocht. Ook bleek dat enkele produkten niet zo schaars waren, want telkens kwam er een nu werkelijk allerlaatste partij op de markt.

Ook Isai Krumbach was ter beurze gekomen. Nieuwsgierig werd de Lotharinger benaderd. Men vroeg naar zijn offerten. Hij bood in commissie aan angorawol, opium, rozijnen, fijne wollen stoffen van de Griekse eilanden, chagrinleder, sponzen en kameelhaar, buffelhuiden, hars en Perzische tapijten. Men kocht vlot, de zee werd weer vrij! Tromp had toch gewonnen?! Tegenofferten kwamen los in specerijen, Leids laken, verf, Dantziger staal, Zweeds glas, walrustanden en suiker.

Reinier Vinck stond bij zijn pilaar. Van die plaats had hij een goed overzicht. Hij was graag op de Beurs, die beheerste drukte, die kleurige kleding van al de nationaliteiten was een plezier voor de ogen. Die inval van winters zonlicht op het binnenhof, dat schemerdonker met de vage figuren onder de bogen, het was buitengewoon schilderachtig. Hoe vreemd was het leven... Daar stond hij, Reinier Vinck, groot koopman en reder van Amsterdam, geheime commissaris voor de inlichtingendienst van Mijne Heren van de Gerechte, getrouwd met Geertruid van Nes, kinderloos... kinderloos... misschien daarom iets zoekend in het leven, wellicht daarom geheime rakker in plaats van schilder. Ze hadden het arm die schilders, verkochten hun werk voor een paar gulden, maakten steeds weer nieuw voor al die poorters en boeren, stonden er mee op de markt, zoals de kramers met aarde- en tenewerk. En dan die chicanes van de opdrachtgevers... een jaar of wat geleden was die Rembrandt van Rhijn uitgekreten voor een prul en zijn werk door de schutters afgekeurd. En Frans Hals, Jan Steen, Fabritius en Terborch... knap werk... heerlijk werk, maar dit kramersvolk kocht schilderijen per vierkante el. Nee, ook dat had zijn keerzij. Goed... goed, maar die kleuren, dat licht, die groepen lachende of

ernstige mannen, of die kop, ja die Russische koopman met zijn gegroefde gezicht... en daar die sprankelende Levantijn met zijn spierwitte tanden... of dáár, die zware Teut met zijn bierbuik en uitbundige bonttabberd... of dáár, die schrale man... een vreemd gezicht, een Pools jodengezicht. Ja, hij herinnerde zich een synagoge in Polen... waar was dat ook weer, o ja, bij Riga... met dat vreemde mystieke licht en die baardige prevelende mannen, die door hem heen keken. De wil van zijn vader was onverzettelijk geweest. Geen schilder mocht hij worden, koopman en reder, dat was in de ogen van de oude heer het begin en het einde van de wereld. Al die anderen waren nietsnutten en uitvreters. En hij, Reinier, had gebogen. Wat kan een jongeman toch laf zijn.

Hij sloot de ogen, leunde tegen de pilaar, zijn schoudermantel zorgvuldig dicht. Hij had het koud. Hij stond zo een tijdje en vele herinneringen trokken in bonte optocht aan hem voorbij. Eerbiedig tikte iemand op zijn schouder en toen hij de ogen opende, keek hij in het gezicht van Eliazer Pluym.

„Voelt u zich niet wel, Reinier Vinck?” vroeg deze bezorgd.

„Ik?... Integendeel, ik voel me uitstekend, maar weet u, koopman Pluym, het heeft soms bekoring om midden in het bruisende leven te staan met gesloten ogen en zich dan te bezinnen. Ik kan u dat aanbevelen.”

„Dan bied ik u mijn verontschuldiging aan voor deze stoornis.”

Eliazer Pluym wenkte met zijn hand naar Isaï Krumbach. Toen deze naderbij gekomen was, vervolgde hij:

„Deze reisfactor, Isaï Krumbach, van het joodse huis Jokel Hirsch uit Metz heeft mij verzocht hem bij u te introduceren. Zijn firma is bona fide en zeer kapitaalkrachtig. Wilt u hem te woord staan?”

„Wel natuurlijk, koopman Pluym. Mijn dank voor uw informatie.”

Eliazer Pluym nam zijn hoed af en wandelde weg.

„Wat kan ik voor u doen, mijnheer Krumbach?” vroeg Reinier Vinck in het Duits.

„Men heeft mij verteld dat u een der grootste graankopers van Amsterdam is. Ik weet dat hier geen granen worden verhandeld, daarom verzoek ik u mij morgen op de Korenbeurs te woord te willen staan.”

„Zo formeel hoeft dat niet. U kunt me hier wel zeggen wat u wenst.”

„Ik heb opdracht graan te kopen. Ik ben op de hoogte van uw huidige moeilijkheden, maar wil toch een poging wagen. Hebt u Pools graan af te geven voor Italië?”

„Wie zijn uw opdrachtgevers?”

„Mijn principaal Jokel Hirsch koopt in commissie voor Moïshe d'Ancona in Livorno en Avrohom Mocatta in Genua.”

„Waarmee wilt u betalen?”

„Ik heb wissels op Hamburg, Kopenhagen en Londen. Maar ik kan ook goud uit Metz laten komen, indien u dat verkiest,” antwoordde Isaï Krumbach.

Reinier Vinck dacht na en antwoordde na enkele minuten, onder-
vragend:

„Wie trekt op Hamburg of Kopenhagen... en wie op Londen?”

„Avrohom Mocatta trekt op Hamburg en Kopenhagen. Moïshe d'Ancona op Londen.”

„Hebt u wissels op Amsterdam?”

„Nee, maar misschien kan ik die kopen, als dat uw betalings-
conditie is.”

„Ik zal u graan verkopen, als u met Amsterdams papier betaalt. Maar hoe en wanneer wilt u verschepen?”

„Ik zal proberen schepen te vinden, koopman Vinck.”

„Ik geloof niet, dat u dat lukt. Geen schip vaart nu uit, geen schip vaart thuis. De Engelsen kruisen voor onze zeegaten en onze vloot is er nog niet in geslaagd deze blokkade te breken. Bovendien geloof ik niet, dat u uitvoerlicentie zult krijgen. Holland heeft zijn voedsel nu zelf hard nodig.”

„U hebt genoeg, koopman Vinck. Amsterdam is de stapelplaats van het Oostzeegraan. Als Holland niet meer levert, is er kans op hongers-
nood in Italië.”

„Dat is jammer, maar wat het zwaarste is, weegt ook het zwaarst. De moederhandel op de Oostzee ligt stil, al maanden is er geen nieuwe aanvoer.”

Isaï Krumbach fronste de wenkbrauwen, beet nerveus op zijn lippen en keek af en toe naar de hemel. Hij dacht aan de ongemakkelijke Jokel Hirsch, die het hem hoogst kwalijk zou nemen als hij de orders van d'Ancona en Mocatta niet kon onderbrengen en daardoor zijn forse commissie zou verspelen. De reisfactor keek wat benauwd naar Reinier Vinck toen hij vroeg:

„En haring? Ik heb ook orders voor haring... dat is daar in de roomse landen het goedkope volksvoedsel voor de vastendagen.”

„Ook haring zal men niet afgeven. Kijk eens, jongeman, onze haring-
buizen werden in de afgelopen zomer door de Britten gekaapt mét de

konvooiers," antwoordde Reinier Vinck grimmig, „wat wilt u?... De voorraad reikt nauwelijks voor eigen behoefte. Voor haring zult u zeker geen licentie krijgen, want de overheid mag geen onrust onder de bevolking riskeren."

„Zijn er goederen die u zoekt, koopman Vinck? Ik bedoel, als mijn principalen die zouden kunnen leveren is de overheid hier misschien meer geneigd om uitvoerlicenties te geven," opperde Isai Krumbach wat onzeker.

Reinier Vincks antwoord klonk spottend:

„Dan blijft toch altijd nog de moeilijkheid van het vervoer, mijnheer. U wilt toch niet met wagens over land verzenden?"

„Nee," antwoordde Isai Krumbach stug, „aan zoiets kinderlijks heb ik niet gedacht. Ik zal aan Avrohom Mocatta schrijven. Misschien kan hij een Genuees schip zenden. Ik zal een vrijgeleide voor hem vragen bij uw Admiraliteit... het is úw vloot die Livorno blokkeert, niet de Engelse."

Reinier Vinck luisterde opeens met verscherpte aandacht. Onderzoekend gleed zijn blik over het gelaat van Isai Krumbach. Hij zei effen: „U bent goed geïnformeerd, mijnheer."

„Niet beter dan iedere andere reisfactor, koopman Vinck. Het is voor u als vrachtaarders niet prettig, maar als Holland niet meer kan brengen, moeten we het komen halen."

Isai Krumbach schikte zijn schoudermantel, hij wilde afscheid nemen, de dag was vermoeiend geweest. Goede zaken waren gedaan, maar zijn voornaamste opdrachten nog niet geslaagd. Hij verlangde naar zijn kamer bij Chajim Todelche, naar wat gezelligheid bij Reize, naar de gratie en de ernst van Genendel. En naar zijn viool. Sinds zijn vertrek uit Metz had hij maar enkele malen gespeeld. Geërgerd keek hij naar zijn handen, zijn vingers zouden wel stijf geworden zijn... en hij haatte opeens Jokel Hirsch en al zijn opdrachten.

Reinier Vinck bekeek hem aandachtig, zag de ergernis op Isai's gezicht. Hij dacht hem te begrijpen. Het was niet prettig voor een reisfactor om half Europa door te trekken en niet te slagen. Wat vriendelijker zei hij: „Kom morgen op de Korenbeurs, mijnheer Krumbach, wellicht vinden wij een oplossing."

Isai Krumbach lichtte zijn hoed, maakte een korte afscheidsbuiging en antwoordde niet. Hij keerde zich om en verliet met grote stappen de Beurs. Zijn viool... en rust! Van de rest was hij beu. En Reinier Vinck oogde hem na. Dacht maar aan één ding... géén Italiaans schip om hier

graan te halen! Want als er één schaap over de dam is, volgen er meer... De Straatvaart moest Hollands blijven... Géén Genuezen op Amsterdam!

Nog voor de sluiting verliet Reinier Vinck de Beurs. Allerlei speelde hem nog door het hoofd, maar één gedachtenreeks keerde telkens terug... Deze Isaï Krumbach, deze Moïshe d'Ancona, deze Avrohom Mocatta waren goed geïnformeerd. Genua, Livorno... Jan van Galen met zijn eskader in de Middellandse Zee, die de Engelsen nu ook afschuimden. Berichten over de Engelse bewegingen moest hij hebben... en als het verlangd werd door de Amsterdamse Admiraliteit of Hunne Hoogmogenden voor de Zeezaken, dan óók berichten via deze uitstekende handelsketting náár Italië. Engeland had overal zijn mensen, meestal hoogstaande handelshuizen, die het als een eer beschouwden een deeltje te zijn van een voortreffelijke geheime dienst. De Unie mocht niet achterblijven. Naast de bronnen van de Hoogmogenden in Den Haag, naast die van de Admiraliteiten, moest de dienst van de stad Amsterdam beter en doelmatiger zijn.

Langzaam wandelde hij over de Dam... John Cambell was vrijgelaten wegens gebrek aan bewijs. Hij kwam alweer ter beurse en deed zaken. Men had hem aanvaard als een Stuart-man, vijandig tegenover het gouvernement van Cromwell. En toch... en toch... die manier van onopvallend kijken... die uitgestreken woordkeus... oppassen, Reinier Vinck... deze man weet dat je van de geheime dienst bent, zo goed als jij weet, dat John Cambell een aartsspion is. Die Steven Lams-houck... ach... die zal straks wel praten... de Binnenmeester heeft al opdracht voor een verscherpt verhoor. Ellendig is dat die pijnbank, maar het moet... die Franse ketting moet worden opgerold... geen berichten meer via Duinkerken, geen enkele informatie over de nieuwe vloot mag meer uitlekken. Vergeef ons die pijnbank, Heer, maar het is noodzaak!

Hij passeerde 'De Lentebloom'. Anna Swaerdemaekers rende naar buiten, liep hem achterna. Ze hield hem staande en gaf hem een arm, riep opgewonden: „Koopman Vinck, niet voorbij lopen! Kom even binnen en drink een glas... ik moet u alles vertellen. Kom!”

Haar hele gezicht was één lach, haar ogen schitterden. Hij kon geen weerstand bieden, het was wel goed zo... weg die zorgen, even wat anders, even wat vrolijkheid en een goed glas.

Zij loodste hem naar de grote middentafel, bracht hem een fluit

goudgele Jerezwijn, klapte ongeduldig in haar handen bovenaan de keukentrap, omdat Dirckje Swaen niet rap genoeg was met de warme wildpastei. Reinier Vinck glunderde... die felle mooie Anna, zij wist wel hoe ze hem vangen kon... Jerez en wildpastei, zijn lievelings-combinatie. Toen zat ze bij hem, keek glimlachend hoe hij at en dronk. En vertelde:

„Had u moeten zien, koopman Vinck... hij kwam binnen een dag na die Bergense reis, helemaal veranderd. Je kon niet geloven, dat hij de ouwe afgeleefde kerel was geweest, die daar boven in zijn bed in zijn vuil lag te wentelen... bah, ik word nog misselijk als ik er aan terugdenk. Nou daar staat ie, dik en fors en gebruind... komt ie machtig naar binnen als een grootkoopman, breeduit aan zijn tafel... daar in die hoek, weet u wel. Nou, en gebiedend op tafel kloppen! Middagmaal, waardin!! Met dit en met dat!! We hebben hem zo goed mogelijk bediend... hij moest ervan boeren, koopman Vinck... we keken ervan op en we zijn hier toch wel iets gewend. Nou. Kom, drinkt u nou eerst, u bent mijn gast... nou, koopman, na het eten ging hij er onbeschoft bij zitten, zo, weet u wel, één been op de bank en op de tafel trommelen... Waardin! Kom hier, een woordje! Ik naar hem toe, toch wel een beetje klein, beken ik eerlijk... nou... zegt ie... Ik heb besloten, zegt ie, om tegen je te procederen en de koop ongedaan te maken. Ik protesteer, ik heb toch altijd de termijnen betaald... kan me niet schelen, zegt ie, ik was niet goed bij mijn hoofd en daar heb jij misbruik van gemaakt. Maar, zegt ie, ik wil je een kans geven omdat je me toch ook goed verzorgd hebt... als je me ineens afbetaalt, laten we zeggen morgen, dan is de kous af. O koopman, dat gezicht van hem, die vuile ogen... hij vrat me haast op, die duivel, omdat ie wist, dat ik het niet klaren kon... Ineens afbetalen waarvoor ik nog bijna vijf jaar de tijd had. Ik onderdanig kijken... zó, met mijn handen in m'n schoot. Ja, ja, Ysbrandt de Graef, dat is de nekslag voor me!! Hij lachen en maar drinken en op tafel bonzen van plezier en maar roepen naar de meiden... er komt weer een waard in 'De Lentebloom'. Wil je nog wat na eten, Ysbrandt de Graef, vraag ik. Ja, zegt ie, heb je iets bijzonders? Ja, waard, iets heel bijzonders!”

Anna Swaerdemaeckers boog zich voorover, strekte haar armen op de tafel, vleide haar hoofd erop en wentelde het van onuitsprekelijk plezier. Reinier Vinck verslikte zich, omdat hij zo lachen moest om deze opgewonden vrouw, die het benauwd had van de pret. Tranen stonden in haar ogen toen zij verder vertelde:

„Nou... ik naar boven, toen naar de keuken en kom plechtig terug met een smoorpan... zet die voor hem neer en wacht. Hij licht het deksel op, argwanend, nou... daar lagen de goudstukken!! Van uw lening, koopman Vinck! Nou... Ysbrandtje, tellen beste man, daar is de hele rest van de schuld en hier, jongen, teken maar... de kwijtbrief, waarmee Anna Swaerdemaeckers onbezwaard eigenaresse wordt van 'De Lentebloom'. Oh... dat smoel, koopman Vinck, dat smoel van hem. En hij maar jammeren... da's nou voor mijn Sinterklaas, da's nou voor mijn Sinterklaas!! Nou... en telkens kwam ie in de war met tellen en dan vloekte hij met zijn tandeloze mond... ggffrr... ggffrrddmmme... en dan weer opnieuw tellen en dat is nou voor mijn Sinterklaas... oh, oh, koopman, wat is dat lachen!”

Anna Swaerdemaeckers wiste zich met haar schort de tranen uit de ogen, haar wangen waren nat en rood. Geamuseerd keek Reinier Vinck haar aan, het verhaal had werkelijk zijn zorgen weggevaagd. Hij nam een slok wijn en vroeg:

„Heeft hij de kwijtbrief getekend?”

„Ja koopman en toen hij getekend had, heb ik hem meteen de huur van zijn kamer opgezegd.”

„Zo, zo, dat is fors toegegaan, waardin.”

„Ja... 't moest nou maar eens uit zijn en bovendien wil ik nou eens genieten van de prachtige voorkamer. Weet u, koopman Vinck, als je in die kamer slaapt, word je in de zomer gewekt door de zon. Als je uit het venster buigt, zie je het IJ, met zijn schepen, met zijn verre horizon. Koopman Vinck, de zon en het water en de wolken en de hemel!! En dat allemaal vanuit die kamer, daar heb ik naar verlangd vanaf de eerste dag, dat ik hier als werkmeid begon.”

Reinier Vinck beschouwde wat tersluiks haar nu ernstig gezicht. Wat een wilskracht, wat een levensdrang, wat een verbetering om haar stand te ontvluchten. Een zelfstandige bazin wilde ze zijn en het was haar gelukt. Zou Holland zo groot geworden zijn door zijn vrouwen? Door haar vrolijkheid en ernst, haar nuchterheid en werklust? Haar huiselijkheid en kordaatheid? Ja, veel, heel veel van de welvaart en de vrijheid kwam op haar rekening.

„En wanneer gaat hij weg, Anna?”

„Hij is al weg. Daarin was ie toch een kerel. Moet u horen!”

Opnieuw overviel haar een lachbui.

„Moet u horen! We lagen al te bed, toen er gebonsd werd... ik stond te trillen op mijn benen. Nou en daar beneden voor de deur hing Ys-

brandt de Graef laveloos tussen twee ratelwachts. En of de waardin hem maar in ontvangst wou nemen. Als ie nuchter is, riep ik, er zijn hier jongemeiden in huis. En ik ken hem... pats... 't deurluikje dicht. Hij is de volgende dag niet terug geweest. Geen voet zet ie meer over de drempel, heeft ie gezworen. Morgen worden zijn bullen gehaald, nou... en dan gaan een week lang de ramen van zijn kamer dag en nacht open! Dan een lekker soppie en opnieuw geverfd en gewit... en dan Anna Swaerdemaeckers erin."

Nogmaals wreef zij over haar ogen, zuchtte diep en keek opgelucht en intens tevreden naar Reinier Vinck, die bedachtzaam zijn glas leegdronk. Opeens stond zij op, er kwamen klanten binnen. Ook Reinier Vinck rees op, wuifde met de hand en verliet 'De Lentebloem'. En de hele weg naar huis had hij haar wat harde mooie bevredigde gezicht voor ogen.

Toen Isaï Krumbach de volgende dag op de Korenbeurs verscheen, verkocht Reinier Vinck hem duizend last graan. Ook beloofde hij zijn best te zullen doen om blokkadebrekers te vinden en uitvoerlicenties te verkrijgen. Het moeilijkste achtte hij de toestemming van de Admiraliteit, zij alleen had in oorlogstijd zeggenschap of een schip mocht uitvaren zonder konvooi. En de Unie was nu bitter zuinig op haar schepen. De betalingsconditie: papier op Amsterdam, wilde hij eerst niet loslaten. Isaï Krumbach bood papier aan op iedere stad in Europa, maar wissels op Amsterdam had hij niet.

„Stel, ik accepteer wissels op Londen,” opperde Reinier Vinck nadenkend, „wie zijn de huizen, waarop Moishe d'Ancona vordering heeft?”

„Weet ik niet, koopman Vinck. Als u Londens papier accepteren wil, zal ik er om schrijven,” antwoordde Isaï Krumbach stroef.

Deze koopman Vinck vond hij te bedachtzaam, te langzaam voor zijn temperament en zijn manier van zaken doen.

„Het was maar een gedachte, mijnheer Krumbach. Ik wil papier op Amsterdam. Zodra u dat heeft, zullen wij de facturen uitschrijven en zal ik voor het beloofde zorgen.”

Zij groetten elkander wat koeltjes en gingen huns weegs.

Die middag, na het middagmaal, ging Isaï naar zijn kamer. Hij wilde zijn verslag aan Jokel Hirsch schrijven en rechtstreeks berichten aan de Italiaanse opdrachtgevers. Een fors blokkenvuur vlamde in de schouw,

want Reize was niet zuinig met brandstof. Turf, die stinkende smeulende aardkluit, beschouwde zij als een persoonlijke vijand. Turven waren jodenhaters, die lieten een jiddisje vrouw verkleumen, die kwamen niet meer in huis. En het was eens gebeurd, toen een zwoegende turfdraager zijn bestelling ergens binnendroeg, dat zij in het voorbijgaan een verloren turf venijnig in de goot had geschopt.

Isaï nam plaats aan de tafel bij het glas in lood venster, keek peinzend naar buiten over de kleine kale en verstorven binnenplaatsen, waarvan stukjes zich koesterden in de late winterzon. Ook keek hij naar de achtergeveltjes van de overzij. Keurig schoon, goed in de verf, maar klein en wat benepen. Alles was hier klein in Holland, helder, knus, bedrijvig... maar klein. Heel anders thuis in Lotharingen. In de steden forse huizen, grote tuinen met complete boomgaarden, wel slecht onderhouden en alles was goor in vergelijking met hier. Kijk, daar begon er weer een te kloppen... een Perzisch kleed werd over het kozijn gehangen... kijk, kijk, die blonde, met wat een felheid ging zij met haar klopper tekeer op dat arme kleed... och, och... die tere Bochhara... dat moet je niet doen, vrouw... een Perzisch kleedje moet je borstelen! Hij stond op, wat geërgerd opende hij het venster. De blonde vrouw keek op, glimlachte naar hem. Onwillekeurig lachte hij terug. Die Hollandse vrouwen waren mooi, vooral haar ogen en haar huid. Toen riep hij haar toe, dat zij niet kloppen maar borstelen moest. Ze lachte weer, stopte haar wijsvingers in de oren, schudde neen en beduidde toen met gespreide armen dat zij hem niet verstond. Ook Isaï voerde nu zijn pantomime op om haar te tonen, dat zij borstelen moest in plaats van kloppen. In een ommezien hadden zij de grootste pret om hun gebarenspeel. De vrouw pakte het kleed, vouwde het op en bracht het in de kamer. Daarna kwam zij terug bij het venster, hing een ander wat kleiner kleed uit, boog zich wat voorover, wees op Isaï en maakte het gebaar van vioolspelen. Verbaasd keek hij haar aan, was zijn spel zo ver te horen?... Ja... toch, soms liet hij het raam op een kiertje om Reize's broeikas te luchten.

Isaï pakte snel zijn viool, toonde die aan de blonde vrouw en maakte een vragend gebaar. Zij knikte gretig, leunde toen met gevouwen armen op het kozijn in afwachting van zijn spel. Terwijl hij zijn instrument stemde, beschouwde hij haar... hoe de namiddagzon haar blonde haren in vlam zette. Een knappe vrouw, met een ovaal gezicht en een warme rode mond. Haar ogen waren licht genepen tegen het zonlicht. Waren zij blauw of grijs? Wie was zij? De joffer of de huismeid?

Hij speelde en zij luisterde, roerloos leunend uit haar venster. Hij mijmerde... wat maakt het uit of een jonge vrouw joffer of huismeid is... daarginds is blonde jeugd, daarginds is een vrouw van een ander volk, daarginds is een rode mond. Een vrouw, die bedwemd wil worden door muziek van een mannenhand, een vrouw die wellicht nooit anders hoort dan de kerkzang en het orgel op zondag. Is er muziek in dit land? Nee, nee, dat uitbundige zingen in Livorno, in Napels... in Genua... nee, hier heeft hij nog nooit horen zingen... hier is niet dat lichte en zonnige van Italië. Zie die donkere zware eiken balpootmeubels, dat ernstige koper, dat dikke Delftse aardewerk, proef dat zware vette voedsel... ah, zou die vrouw ook zo zijn als haar land? Ernstig en wat traag, met uitschieters van boertige vrolijkheid in plaats van zonddoorschenen ijle levensvreugde? Hoe zou zij kussen?... Langzaam begerig? Of... luchtig en speels? Zou zij passief zijn? Of... wat vurig en wild, zoals die van Frankrijk en Italië? Ach, vrouwen, zoveel zijn er geweest in zijn leven, zij kwamen allen om zijn vioolspel... of was dat een voorwendsel, was het toch om hem te doen? Zij begonnen over muziek, waarvan zij niets afwisten, wilden soms zijn viool proberen, wat hij angstig toestond en dan lonkten zij en lokten om een liefkozing. Dan speelde hij met hen het spel totdat de muziek hem weer pakte. Muziek en zaken, een monsterlijke combinatie... dit tere Italiaanse instrument en de harde orders van Jokel Hirsch...

Hij glimlachte, ontlokte met zijn strijkstok een lage toon aan zijn viool. Dat paste bij Jokel Hirsch... nog zo'n lage toon, dat was de stem van Jokel Hirsch... even snel op en neer... dat zijn z'n flakkerende ogen, begerig om winst... nu wat hoger... Jokel maakt zich kwaad... nog hoger... hij krijst, hij wordt boos... nog hoger... hij stikt bijna van woede. Ja, ja, Jokeltje, dat lukt niet best in Holland... nu weer eens laag en ernstig... dat is die koopman Vinck... langzaam... langzaam... want hij overlegt en peinst, die koopman Vinck... nu Jokel Hirsch weer eens laten krijsen... ah, wat een prettige melodie, tiedietiedietiedetiedie... wissels, wissels, waar blijven die wissels... tjomtie... tjomta, Hollandse wissels. Weg Hollandse wissels! Kom, heuvels van Ardennen, kom bergen der Vogezen... kom, zonbeschenen Alpen... kom, kom, zon van Italië... zon over de zee... kom, landschappen van Europa... bergen en dalen, weiden en bossen, beken en rivieren... hier is Isaï de speelman... luister dieren des velds... luister toch vogels des hemels, draag het lied van Isaï naar de Schepper... het lied van Isaï de speelman!

De blonde vrouw lacht, wiegt het hoofd in cadans. Nog even... nog heel even... genoeg... dat rapport moet weg... dat vervloekte rapport moet weg, anders verhongeren ze in Toscane... Ach kom, Jokel Hirsch, een mens verhongert niet zo gauw, een mens is vindingrijk... kom, ophouden, het is genoeg... nu de coda... tjomtjom!!

Hij boog wat uit het venster, nog eens en nog eens, als een muzikant, die dankt voor applaus, maar de vrouw klapte niet in haar handen, wierp hem met beide handen een denkbeeldige kus toe, griste haar kleed te zamen en sloot het venster. Nog even zag hij haar kijken, het hoofd wat terzij gebogen, lokkend... en toen niets meer. Slechts een venster, grimmig gesloten.

Hij legde zijn viool behoedzaam in de kist en voordat hij het deksel sloot, streelde hij het instrument. Toen nam hij plaats aan de balpoot-tafel en schreef zijn rapport aan Jokel Hirsch.

Kort voor het avondbrood kwam hij in de woonkamer. Reize zat dicht bij het vuur, ze keek niet op, wat hem verwonderde. Altijd als hij binnenkwam, stond zij op om hem stralend te verwelkomen, ook wanneer hij slechts voor een half uurtje afwezig was geweest. Isaï nam tegenover haar plaats, hield zijn handen naar het vuur. Dat deed hij altijd om haar te plezieren, want zij nodigde iedereen uit om zich te warmen. Dat was een uiting van haar eeuwig protest tegen het klimaat van dit land, waar Chajim haar had heengelokt in plaats van naar Italië.

„Waar is de dokter, tante Reize?” vroeg Isaï om haar stilzwijgen te breken.

„Weet ik niet,” antwoordde zij stug en keek hem niet aan.

„Komt hij niet voor het avondbrood?” vroeg hij weer.

„Ja... hij zal niet voor het avondbrood komen, Chajim Todelche en geen avondbrood!!”

„Is hij al thuis?”

„Nee.”

„Wat bent u kort, tante Reize. Is er iets?”

„Iets? Iets?... Noem je dat iets?... Ja, er is iets, maar dat iets noem ik geen iets!”

„Hoe kan iets anders heten dan iets, tante Reize?” lachte Isaï en keek haar vrolijk aan.

„Ja, kijk maar en spot maar met een bedroefde vrouw! Toe maar, maak het nog maar erger!”

„Wat heb ik misdaan, tante Reize? Of heeft oom Chajim iets volgens zijn eigen inzicht afgehandeld?” vroeg hij plagend.

„Laat je oom Chajim met rust... de geschiewes, maar jij, Isaï, jij... bent een afvallige!”

„Ik?”

„Jij. Ik heb je wel gehoord... had ik je alleen maar gehoord... gehuild heb ik om je muziek, zowaar ik leef, gehuild heb ik om die melodie. Maar ik heb je ook gezien! Ja... óók gezien in dat ponem van die goie... als in een spiegel heb ik gekeken. Dat dacht je niet, hè... maar tante Reize zat een verdieping lager. Alsof ik in de schouwburg zat, zo heb ik je gezien op het gezicht van die vrouw! Hoe schaamt men zich niet!! Speelt daar aan het open raam voor een getrouwde goie, en dat zou men nog kunnen vergoelijken, maar die temeijs, die zoent je door de lucht...oi... oi... en haar man op zee... en dat zoent zomaar door de lucht naar een knappe jehoede! En jij?”

„Tante, tante,” Isaï kreeg tranen in de ogen van het lachen, „u maakt er een liefdesdrama van... nebbisj ik!”

„Nebbisj jij? Wat is er nebbisj aan je? Ben je niet groot en slank? En jong... en donker met prachtig haar... en zijn je ogen niet... ach weet ik veel... en dat noemt zich nebbisj! Gott oh Gott, erbarm U over mijn Isaï.”

Hij stond op, liep op haar toe, legde zijn arm om haar schouder en drukte haar tegen zich aan:

„Ga weg!... Ga weg boeleerder... komt zo van een sjiqze!”

„Toe nou, tantetje. Ik smee u om vergiffenis. Moet ik op mijn knieën?”

„Adaushem, zwijg stil. Een jehoede op zijn knieën! Ken je de wet niet meer, Isaï!” riep zij opgewonden.

„Nou ja, tante Reize, bij wijze van spreken,” zei hij wat benauwd.

„Daar begint het altijd mee. Met spreken... en nog eens spreken, nog eens sjmoezen en dan worden Thora en Talmoed weggesjmoesd! Pas op, Isaï, je bent op het hellende vlak. Ik zal Sjabbes voor je bidden... Gott oh Gott... die arme Genendel!”

„Wat heeft Genendel hier mee te maken, tante Reize?” riep hij wat geërgd.

„Haar hart breekt als zij het hoort!”

„Tante Reize, u maakt iets! U roept iets te voorschijn uit het niets. En is Genendel mijn bruid?” riep hij, nu boos.

„Ik maak niets! Wou je soms ontkennen, dat je met die goie hebt geboeleerd? En dat Genendel nog niet je bruid is... schande!!”

Hij drementelde door de kamer, ernstig en bewogen. Zo nu en dan wierp hij een blik op Reize Todelche, die kaarsrecht zat en gespannen in de vlammen tuurde.

„Ik heb daaraan niet gedacht, tante Reize. Ik ben een reisfactor, trek-kend door Europa, zonder geld om zelf een zaak te kunnen beginnen. Hoe kan ik een bruid iets aanbieden?... Jaren zal ze moeten wachten totdat ik een huishouding vestigen kan en haar een leven bieden, zoals ik het heb bedacht voor de vrouw van mijn keuze.”

„Men hoeft niet met rijkdom te beginnen. Honderden joden zijn be-gonnen als knecht en met niets. Kijk om je heen... ze gedijen. En Genendel... nebbisj dat kind,” zei Reize zacht.

„Waarom zij nebbisj en ik niet? Ze is knap, ze is jong, ze is op weg rijk te worden. Tientallen mannen zullen haar willen,” riep hij. Met een ruk keerde zij zich om, keek hem aan. Ze blikte fel, haar wangen waren rood van opwindning. Hij drementelde niet meer, vol belangstelling keek hij haar aan. Heel haar wezen vocht voor Genendel.

„Tientallen mannen?” vroeg ze, „ja... maar ze vragen niet... ze kijken maar met hongerige ogen. Als honden kijken ze naar haar op... kleine mannen rekken zich naar de rijzige Genendel... en dan zakken ze terug. Ze is te mooi, te ongenaakbaar in hun ogen. Bang zijn ze voor bespotting... voor een neen uit háár mond. En Genendel? Jaar na jaar gaat voorbij... zesentwintig jaar is Genendel, een schoonheid, een koningin. En een flinke bruidsschat heeft ze ook... en niemand komt. De lafaards!”

„Tante Reize, er is meer in het leven dan geld en jeugd en schoonheid,” zei hij zacht.

„Moet er nóg meer zijn, Isaï? Nóg meer?!”

„Ja tante, liefde.”

„Gott oh Gott... liefde! Als men wil kan men de liefde oproepen, als er maar eerst jeugd en schoonheid en geld is! Isaï... neem Genendel, je zult gebensht zijn!”

Zij zwegen. Slechts het knetteren van het vuur werd gehoord en het tikken van de staande slingerklok. Neem Genendel!

Hij keek op naar de koperen kroon, staarde in het kaarslicht. En Reize zag zijn omfloerste grijze ogen, zag de droefenis op zijn gezicht. Zij sprong op, ging voor hem staan, legde haar handen op zijn schou-ders en keek naar hem op. Riep:

„Isaï... Isaï!! Ze is een geschenk van Haqodaush boroeh hoe!! Isaï!!! Men zal God niet verzoeken!!”

Tranen stroomden over haar wangen, zij rukte aan hem, bonsde met haar vuistje op zijn borst.

„Isaï!... Isaï!... Neem Genendel, maak haar gelukkig... vervul haar leven... ze is zo eenzaam als jij!”

Hij staarde maar steeds met omfloerste ogen in het kaarslicht, beet zich op de lippen. En toen hij haar eindelijk aankeek en sprak, huiverde zij. Want zijn antwoord: „Ik zal God niet verzoeken,” was koud en zakelijk.

Ze liet hem los... met enkele snelle stappen verliet zij de kamer.

De winter heerste. Hij zwaaide zijn oostenwind als een knoet over de Nederlanden. De wateren verstolden, het was alsof de weiden en het geboomte bevreesd en verkleumd de tuchtiging ondergingen. En de mens? Hij lachte. In huis was het warm, het voedsel was zwaar en overvloedig. Onbevreesd, wetend, dat de dagen van de winterheerschappij reeds geteld waren bij het begin, ging de mens naar buiten. Warm gekleed bond hij schaatsen onder en zwierde over meren en ringvaarten, over de grachten van Amsterdam. Die speelse mens.

Isaï Krumbach kocht schaatsen op de Oostermarkt. Eerst wat onwennig, maar allengs met oude vaardigheid reed hij op de dichtgevroren Kloveniersburgwal. Het was er druk, jong en oud uit de straten en stegen rondom genoten van het prachtige weer en de goede conditie van het ijs. Enkele malen reed hij heen en weer, maar het was hem toch te vol. Met lange forse halen bereikte hij de Amstel. Daar was het breed en hoe verder hij uitzwierde des te stiller het werd. Steeds wijder werd het landschap, bijna niemand was hier op het ijs. Hij haalde diep adem, de koele lucht drong machtig in zijn longen. Verder, steeds verder lokte de verte. Een heerlijk land... kijk daar die buitenplaatsen en hoeven... en daar die molen, ginder een dorp met een kerktoren tegen de strakke lucht getekend, als een wachter over de huisjes. Een eenzame vogel zeilt door de lucht... jammer dat er nu geen schepen zijn op die grote plas... geen vee in de weiden... geen mens. Dat is niet zo erg, geen mensen... die zijn maar luidruchtig, begerig en knoeierig, wroeten en wroeten in de natuur en ontfutselen het dier zijn deel. Nee, nu geen mens... alleen zijn met de Schepping. Alleen zijn, geen Jokel Hirsch, geen tante Reize, geen Chajim Todelche met zijn boeken en zijn kruiden, met zijn Thorateksten en talmoedische spitsvondigheden... niemand... niemand! En Genendel?... Genendel, ja Genendel, nog even tante Reize, nog even. Er is wel een besluit, maar het is nog geen

deel van het Ik, nog geen basis voor het verdere leven. Dit land is goed, het biedt kansen aan een koopman, aan de man... van Genendel. Zij is rijk, zegt tante Reize, des te erger voor een arme reisfactor, want altijd zal er de stille hoogmoed zijn van Genendel om haar rijkdom bóven zijn armoë. Wachten dan Genendel, wachten totdat er een kapitaalje is verdiend, totdat we gelijke partijen zijn volgens de joodse gewoonte. Genendel! Tante Reize fluistert iedere dag van haar schoonheid, van haar deugd, van haar geld... van het geschenk des hemels. Waarom dat aandringen, hij heeft toch beloofd... hij zal haar vragen, hij zal... weg de vrijheid... weg die eenheid met de Schepping. Er zal geen dag meer zijn als deze, dat een man uitzwiert naar de verte, los van zaken. De zorgen zullen komen, het gevecht om brood voor het gezin, de stille eis van Genendel om een verzekerd leven voor de kinderen en voor haar. En hij zal verslag moeten geven aan Genendel over zijn doen en laten, want zij is ernstig en kent geen wanorde in zaken. Jokel Hirsch kan men verlaten en reisfactor zijn van een andere qocin. In Frankfort, in Hamburg, in Altona... in Bern... in... overal. Maar Genendel kan men niet meer verlaten. Waarom 'haar verlaten? Zij is mooi en rijzig en fris en stil... en sterk. Ze zal een goede moeder zijn, ze zal niet lonken als die blonde vrouw voor wie hij speelde. Zij zal hem niet liefkozen of in zijn armen liggen om willoos verzaligd zich over te geven aan zijn liefde en passie. Genendel zal haar plicht doen en dulden. En opstaan en zich wassen...

De avond valt, de sterren verschijnen, koud maanlicht zal straks over de velden zijn en de wereld tekenen als in de oerdagen. Ga terug, Isaï, ga terug naar de mensen, bij de mensen is je brood, je leven... je dood. Daar is de stad. Een profiel van sterke muren en torens, een machtige stenen zekerheid in een onwezenlijk landschap. Amsterdam, de grootste koopstad van het westen met vele duizenden binnen haar muren, met handelsgoederen en rijkdom, met armoë, met moord en diefstal en ontucht, met charitas en wijsheid, met angsten en moed, met alles wat menselijk is. Terug, Isaï, naar die stad, naar het warme nest van Chajim Todelche. Pas op dat wak, Isaï, je bent te jong om te sterven in de eenzaamheid van dit polderland, je moet leven, Isaï. Dat is de Wet van de joden. Je kunt geen zwerver en speelman zijn, want je bent een jood. Vreemd, vreemd, samen zijn de joden zwervers, hele gemeenten moeten trekken, moeten zwerven van land tot land... maar alleen kan een jood niet zwerven, hij zal gedood worden, vroeg of laat. Dit volk is goed, Isaï. Het kent geen bloeddorst, het is verdraagzaam

omdat het zelf gezeseld werd, omdat het zelf de brandstapels kende en bungelende lijken aan de posten van zijn deuren. Leef hier Isaï, onder een mild bestuur. En trek van hier uit over Europa, van qehiloh tot qehiloh en weer terug naar het goede vaste huis, waar Genendel zal wachten. Gebonden! Gebonden!! Voort, voort, voort naar die stad, naar... Genendel.

Dan is hij thuis bij Chajim Todelche. Hij staat in de kamer en verspreidt de winterkoude om zich heen. Zijn gezicht is vermoeid, nog rood van de snelle tocht en de felle wind. Zijn grijze ogen hebben nog de verteblik. Hij groet en glimlacht naar tante Reize, naar Chajim Todelche, naar Genendel, die te zamen bij het vuur zitten als stille bezorgde mensen. Een overdadig avondbrood stond onaangeroerd op de tafel te wachten.

Reize staat op, kijkt hem aan alsof hij uit de dood is opgestaan, slaat de handen voor de ogen en bidt. Dan zegt ze:

„God zij geloofd en gedankt... waar was je? De hele stad hebben we afgevraagd, ons hele avondbrood verstoord! Oi... kan men niet zeggen wanneer men terugkomt?... Hoe kan men zijn huisgenoten zo in zorgen laten zitten!”

„Ik ben op de schaats naar buiten gereden, tante Reize, een flinke tocht. Dat heeft mij goed gedaan, na al die dagen binnen de muren.”

„Op de schaats? Als een goi op de schaats!! Moet je verstijven, moet je God bewaar in een wak rijden! Een ander blijft besholaum binnen bij het vuur en eet wat en speelt wat triktrak... of, of... désnoods viool. Maar op de schaats?!”

Nerveus loopt zij op en neer, opeens barst zij in tranen uit en slaat haar schort voor de ogen, roept:

„Zit ik in zorgen, zie 'm al thuisbrengen, verdronken... en niemand in huis kan eten van angst en verdriet en hij... hij scháátst... in de nacht! Gott oh Gott.”

Genendel rijst op, zegt met effen beheerste stem:

„Er is geen reden om te weeklagen, tante Reize. Isaï is gezond terug en hij is een man, die weet wat hij wil en doet.”

Opeens is Reize stil, staart naar Genendel en zegt verbaasd:

„Hoe kán men!” en snelt de kamer uit, ten prooi aan een nieuwe hevige huilbui.

Ook Chajim Todelche stond op, glimlachte op zijn eigenaardige manier en spreidde de armen, hield het hoofd wat opzij, de wenkbrau-

wen wat opgetrokken, zijn houding waarmee hij altijd uitdrukte: „Nah, wat moet men met zo'n narrente beginnen?”

En hij volgde zijn vrouw om in de huisapotheek iets kalmerends voor haar te bereiden.

Isaï liep naar de schouw. Pakte de koperen handvatten en tuurde in de vlammen. Genendel was weer gaan zitten. Ze spraken niet.

Toen keek hij terzij naar haar. In haar oogholten waren zware schaduwen, de vlammen kleurden haar gezicht, dan licht, dan donker. Ook zij tuurde. En hij zag een traan in haar ooghoek schitteren. En hij keek peinzend naar die traan. En zij rees op en stond naast hem voor het vuur. En hij voelde haar koele hand op de zijne, licht en zacht en vrouwelijk. En hij voelde warmte door zijn lichaam stromen en haar beheerste innige genegenheid voor hem, Isaï, de eenzame, de speelman, de zwerver. En hij zegde: „Genendel... mijn bruid.”

De dag na het uitbundige verloofsfeest, dat Reize had aangericht voor deze jonge mensen, die haar leven geworden waren, kwam Genendel in de kamer van Isaï. Ze liep er eerst rond, hier en daar wat schikkend. Ook keek zij uit het raam naar beneden op de kale binnenplaats en toen één moment aandachtig naar het venster aan de overzij, dat grimmig gesloten leek. Nogmaals ging zij rond in de kamer, opende de vioolkist, streek speels met haar slanke vingers over de snaren en sloot behoedzaam. Wat verbaasd volgde Isaï haar met de ogen. Zij ging tegenover hem zitten, glimlachte en zei:

„Isaï, ik heb wissels op Amsterdam voor je.”

Hij antwoordde eerst niet, hij had verlangd dat zij zou vragen om voor haar te spelen... zij sprak van wissels. Toen vroeg hij:

„Hoe wist je dat, Genendel?”

„Tante Reize en oom Chajim. Voortaan kun je me alles vertellen, Isaï, ik zal je helpen zoveel ik kan.”

„Hoe kom je aan dat papier, Genendel, en zo vlug?” vervolgde hij wat stroef.

„Ik heb geschreven aan Samuël Mirels, aan Hirschel Ries in Altona, maar vooral aan Meïr Ballin. Ik zal van hen erven, over honderd jaar.”

Hij glimlachte, omdat zij niet vergat haar erflaters honderd levensjaren toe te wensen en, als zij zo oud werden, pas over een halve eeuw erfgename zou worden. Maar zij bleef ernstig en vervolgde:

„Zij hebben per ijkoerier wissels gezonden. Tweehonderdduizend gulden. Is dat genoeg, Isaï?”

„Hoe... heb je dat betaald, Genendel?”

„Mijn krediet is groot, Isaï. Ik ben de dochter van Elia Kossmann zaliger, die veel joodse huizen heeft geholpen.”

„Waarmee moet Jokel Hirsch de tegenwaarde voldoen, Genendel?” vroeg hij opeens belangstellend. Dat was het vreemde in zijn karakter. Als de zwerver en speelman in hem verdween, bleef er een kundig koopman.

„Ik verlang geen betaling van Jokel Hirsch. Ik wil rechtstreekse afdoening door Moïshe d'Ancona Avrohom Mocatta. Schrijf hun, dat zij parels en diamanten moeten zenden.”

„Vind je dat niet gevaarlijk? Er zwerft nog steeds veel afgedankt soldatenvolk door Europa.”

„Laat d'Ancona een baal Florentijnse handschoenen zenden met de vrachtdiligence van de Guideti in Milaan. In die baal kan hij de parels en de diamanten verstoppen. Bij de invoer in Amsterdam geven wij het aan en betalen het ve Geld. Deze weg is zeker en goedkoop.”

Hij knikte nadenkend en toestemmend. De vrachtdiliges van de Guideti waren uiterst betrouwbaar en hij kende hun correspondenten, de huizen Fesch en Richiner te Bazel en Jacques Benelle te Metz als voortreffelijke schakels in deze vrachtrijdersketen van Italië naar Holland.

„Waarom wil je geen papier, Genendel? Het is toch veel makkelijker.”

„Isaï, deze oorlog met de Engelsen duurt niet eeuwig. Straks is er vrede en dit Holland bloeit weer op, misschien als nimmer tevoren. Dan komt de vrijgevigheid bij de mannen terug, juwelen voor vrouw en liefde. Wij zullen zeer veel geld daaraan verdienen,” antwoordde zij zakelijk.

„En hoe betaal je de mannen in Altona en Hamburg terug, Genendel?”

„In Hollands courant, zoals hun papier luidt. Haast is er niet bij en ik vergoed hun een kwart procent rente per maand.”

Zij zwegen. Zij tuurden in de vlammen en hij beschouwde haar tersluiks. Dat klare, effen, intelligente gelaat, haar eenvoudige, maar uiterst verzorgde dure kleding, haar rust en beheersing.

Zij stond op, ging naast hem staan, streek hem over de haren, zodat het hem door merg en been ging.

„We zullen het goed hebben, Isaï, gedegen goed.”

Hij sloot zijn ogen en zag zichzelf. Als speelman. En die speelman werd steeds kleiner en kleiner, verdween achter een donkere horizon. Ook hij stond op, pakte haar handen. Toen sloot zij haar ogen en hij

kuste haar op het voorhoofd en op de mond, die zacht en koel was. Zo stonden zij enige minuten.

„Isaï,” fluisterde zij, „ik heb iets te liquideren met de koopman Simon de Bye. Wil je met mij meegaan?”

Verbaasd keek hij haar aan. Haar ogen waren nu hard, haar kinnetje trilde, zo beheerste zij zich om iets. De greep van haar slanke vingers om zijn polsen werd vast. Zij trachtte te glimlachen. En zij vertelde hem haar wedervaren in het kantoor van Simon de Bye. Hoe zij behandeld was als een melaatse, hoe hij haar had willen vernederen, omdat zij een jodin was, die haar geld vroeg.

„Wat wil je, Genendel? Wij zijn paria's, gevloekt sinds de dagen van Titus,” zei hij gesmoord.

„Wij zijn niet gevloekt. God geeft ons een harde les, een lange harde les, die eeuwen duren zal, maar eens komt de dag, dat we in Eretz zullen zijn... vrij, gelijk, geacht. En deze koopman, deze Simon de Bye, die zal ik breken om zijn hoon. Ik heb het gereedschap.”

„Welk?”

„Meïr Ballin heeft Duits papier voor mij gekocht. Schuldvorderingen op Simon de Bye. Ook Meïr Ballin wil wraak voor de dochter van zijn boezemvriend Elia Kossmann. Daarom is aan dat papier niet te tornen. Hij zal moeten betalen zonder uitstel, of waarden afstaan. En ik geloof, dat daarna deze koopman geen vermogen meer zal hebben. Zonder een penning zal hij achter blijven, zonder krediet. En hij zal zich die dag herinneren tot zijn levenseinde.”

Zij liet zijn polsen los, liep langzaam naar de deur. Isaï leunde met het hoofd tegen de schouwrand en had weer met beide handen de grepen omvat, zijn geliefkoosde houding als hij bezorgd was en in het vuur wilde staren. Bij de deur keerde zij zich om, keek met genegenheid naar zijn lange figuur, breed in de schouders, smal in de heupen, zijn slanke benen in de juchtlederen ruitlerlaarzen.

„Zal mijn man naast zijn vrouw staan?” vroeg zij nu weer met zachte stem.

„Hij zal,” antwoordde hij schor.

En ze zag hem de handvatten vaster pakken alsof een drift hem overviel. Toen glimlachte zij en ging.

Op de Beurs overhandigde Isaï Krumbach de wissels aan Reinier Vinck. Aandachtig bekeek de koopman de papieren. Klinkende namen van solide Amsterdamse huizen. Maar toch was het vreemd, dat zij

alle schuld hadden wegens goederentransacties of leningen en geld op lange termijnen in deposito hadden genomen. Gevaarlijk voor de Unie als een deel van de welvaart rustte op schuld aan buitenlanders, flitste het door zijn hoofd. Als de oorlog zou worden verloren en de kredieten werden opgezegd... wat dan? De klap zou dan hard aankomen, want voor een appel en een ei zouden enorme voorraden moeten worden afgestoten om deze schulden te voldoen. En als die Engelse kapers nog brutaler werden, als nog meer koopvaarders werden overmand, inderdaad... het ging om leven of dood.

Isaï wachtte geduldig, glimlachte om Reinier Vinck, die telkens en telkens de papieren rangschikte zonder ze nauwkeurig te lezen.

„Niet goed, koopman Vinck?”

Reinier Vinck schrok ervan, zo was hij in gedachten verdiept. „Voortreffelijk, voortreffelijk, mijnheer Krumbach. Ik zal u morgen de facturen overhandigen. En ik heb goede verwachtingen inzake de verschepingen,” zei hij vriendelijk. „En ik wilde u een dronk aanbieden op deze transactie.”

Isaï knikte toestemmend. Dat was een goed ding, daarom zou Jokel Hirsch zich in de handen wrijven als hij straks uit het rapport vernam, dat zijn reisfactor en dus ook zijn firma volledig waren geaccepteerd door de Amsterdamse handel. Hij hoorde Jokel Hirsch al zeggen tegen zijn vrouw: „Gezecht hot er mit der goi, Süsse, wot a kowed, wot a kowed, gold steckt da drin.”

Langzaam wandelden zij de Beurs uit, volgens de gewoonte van het land. Nooit snel het gevechtsterrein van de handel verlaten, daarvan zou men opkijken en denken aan catastrofes, wat niet goed is voor het krediet. Altijd langzaam en waardig, links en rechts groetend, onopvallend spiedend naar wie met wie praat, dan combineren en een hypothese opbouwen, die dikwijls juist blijkt en waardoor men tijdig zijn prijzen vasthoudt of loslaat.

Voor zijn pilaar bij de uitgang stond John Cambell. Hij groette hen, wat hoogmoedig beheerst, en keek doordringend naar Isaï Krumbach. Reinier Vinck bemerkte het en vroeg, nadat zij teruggegroet hadden en het portaal waren door gewandeld:

„Kent u deze Engelse koopman?”

„Sinds gisteren, koopman Vinck. Hij sprak mij aan voor de Beurs. Hij zei vernomen te hebben, dat joffer Genendel Kossmann, mijn bruid, leningen in de Duitse landen kon plaatsen. En of zij offerte wilde afgeven voor twee miljoen thaler.”

Even voelde Reinier Vinck een kramp in de hartstreek, dat was niet goed al die opwinding, al die waakzaamheid verstouwen onder een effen beheerst gezicht. God geve dat die oorlog spoedig voorbij is, dat hij zijn ontslag kan nemen en werkelijk rustig leven in overeenstemming met zijn jaren. Maar luchtig antwoordde hij:

„Wel, wel... een fors bedrag. En kan Genendel Kossmann dat opbrengen?”

„Haar verbindingen zijn zeer belangrijk. In Hamburg, in Altona, in Frankfort, in Cleef, zelfs in Wenen... overal in Europa kan de dochter van Elia Kossmann terecht en is haar krediet onbeperkt.”

„Twee miljoen thaler,” peinsde Reinier Vinck hardop, „wat moet hij daarmee doen... en is hij goed voor twee miljoen?”

„Genendel Kossmann informeert.”

„Bij wie?”

„Hij gaf referenties in Parijs, Venetië en Kopenhagen. Hij wil de lening opnemen in Marseille. Het is nogal gecompliceerd.”

„Ja, ja... en welke dekking heeft hij aangeboden... tenminste als u mijn vragen niet te onbescheiden vindt.”

„Nee, integendeel. Misschien kunt u ons op uw beurt informatie geven over deze man, die hier in Amsterdam zijn zaken doet.”

„Ik kan u slechts dit zeggen. Indien u twee miljoen thaler kunt opbrengen, leen ze dan aan de Admiraliteiten en de Directeuren van Bewapening van deze Unie... en niet aan een Engelse agent, mijnheer Krumbach.”

Verbaasd stond Isaï stil. Reinier Vinck knikte een paar maal heftig en zei:

„Ja... zó is de zaak. Laat Genendel Kossmann nu beslissen of zij geld leent aan Engeland, dat zijn joden het land heeft uitgejaagd of aan de Unie, waar uw leven en uw brood zijn gewaarborgd. Kom, we zijn bij 'De Lentebloem'. Geen woord meer daarover, de muren hebben dikwijls oren.”

Zij traden binnen en dronken op de gedane transactie, staande voor de toog. Spraken genoeglijk met alleman, want Reinier Vinck introduceerde hem links en rechts bij de kooplieden en reders van Amsterdam. Toen Isaï afscheid had genomen, wendde Reinier Vinck zich tot de waardin, die snel een paar schuldjes optekende in haar journaal, dat nog steeds als een waakhond achter de houten tralies van het schrijfhoekje lag.

„En Anna, hoe reilt en zeilt het hier?”

„Best, koopman Vinck, ik kan u straks twee termijnen tegelijk aflossen. De klanten komen weer geregeld en zijn niet meer zo zuinig. Ze laten de oorlog de oorlog.”

„Zo, zo, en hoe gaat het met Ysbrandt de Graef?” vroeg hij lachend.

„Oh koopman!” Ze sloeg een hand voor de mond. „Oh, dat had ik bijna vergeten te vertellen, moet u horen! Laat ie me nou een herberg openen in de Nes. Geen drooggasterij, maar een echte wijn- en bierkroeg voor de varens-gasten.”

„Nou, nou, die ouwe Ysbrandt heeft nog moed.”

„Moed? Een brutale vlerk is het.” Anna wond zich op. „Moet u horen... had ie een paar meiden gehuurd om te bedienen, maar die lieten zich te veel door de gasten aanhalen en gapten van de ontvangsten. Nou moet u horen, moet u horen... hij had hier nog een paar Ceylonse spulletjes staan, prachtige dingetjes. Ik zeg tegen Jannegie... breng dat naar hem terug. Nou... laat ie haar nou onderhuren voor tweemaal zoveel als bij mij... en een eigen kamer op de eerste verdieping aan de achterkant.”

„Anna, Anna, dat is een strop voor je.”

„Ja, zal je nou goed doen? Maak je van een werkmeid een dienstster, dat is toch de eerste sport, niet, koopman... en dan dat! Zo'n ondankbare sloerie.”

„Ja, Anna, misschien neemt Jannegie Pietersdochter nu wel tien sporten tegelijk. Misschien ineens de hele ladder,” zei hij glimlachend.

„Wà... wat?” stamelde Anna. „Zou die knappe blonde meid zich verkopen aan die ouwe... aan die afstandse zeerover?”

„Ik zou mij daarover niet opwinden, Anna. Je hebt je plicht gedaan.”

„Ja, dat wel, maar het is toch zonde, eeuwige zonde, zo'n prachtmeid bij die viezerik, bàh.”

Ruw schonk ze een teug brandewijn in een glas, spoelde haar mond en spuwde uit in de koperen kwispedoor.

Reinier Vinck legde geld op de toog, groette en verliet de herberg, die zich vulde met gasten, want de Beurs was uit. Nadenkend wandelde hij naar huis, dacht aan het blonde Jannegie en aan Ysbrandt de Graef. Ysbrandt, die ouwe hoogbootsman, die zeerover, die ronselaar voor de Admiraliteit. En hij deed het heel goed, volgens Siebe Montanus. Morgen zou hij hem eens opzoeken, misschien kwamen daar al schippers die avontuur en lading zochten... Misschien kon hij daar scheepsruimte vinden voor dat graan van Isaï Krumbach.

De volgende morgen ging Reinier Vinck naar de herberg van Ysbrandt de Graef in de Nes. Hij had hem 'De Pijper' gedoopt. Deur en vensters stonden open, maar toch was de kroeg zo vol tabakswalm, dat koopman Vinck even moeite had om de talrijke gasten te onderscheiden. Ze stonden opeengedrongen, met bierkroezen of jeneverglazen in de ene en een Goudse pijp in de andere hand of sneden met forse japen schijven van een boerenworst, die ze onder de arm geklemd hielden. Sommigen haptten van een witbrood, dat overlangs middendoor was gesneden en belegd met een homp kaas. Weer anderen scheurden het vel van een gerookte schar of een paling en kloven met gulzige vette lippen het vlees van de graat. En allen hadden hun mutsen of hoeden op.

Zij luisterden naar Ysbrandt de Graef. Hij stond op een bierton, midden in zijn herberg, en was gekleed als een bootsman van de Compagnie. Maar op zijn hoofd droeg hij een oude muts met een vossenstaart, een geuzenmuts, zoals de opstandelingen tegen Philips driekwart eeuw geleden hadden gedragen. Hij had hem op de rommelmarkt voor een paar stuiver gekocht en telkens als hij in zijn herberg het volk ging toespreken, zette hij hem op om daarmee te kennen te geven, dat hij in functie was. Reinier Vinck bleef achteraan staan bij de deur en keek langzaam de herberg rond. Langs de muren stonden zware eiken banken, waarop nog wat gasten zaten, de benen vooruitgestrekt en de hoed over de ogen, kennelijk van plan om wat te slapen. Vrouwen scharrelden rond, bedelden hier en daar om een borrel of zetten zich neer naast de mannen en fluisterden hen in het oor. Twee onverzorgde meiden liepen wat rond, veegden hier en daar met een doek nonchalant over een vuil tafelblad of brachten traag een kroes, die Jannegie Pietersdochter achter de toog tapte.

Jannegie knikte de koopman toe en het leek hem, dat zij angstig keek en hem bijna onmerkbaar met de hand beduidde om weer te vertrekken. Ysbrandt de Graef had de koopman ook opgemerkt en hij staarde hem onaangenaam aan met zijn lichte boosaardige ogen. Reinier Vinck keek terug, onvervaard en autoritair, niet van plan om voor wie dan ook deze herberg te verlaten. De waard knipperde met de ogen voor de koele blik van Reinier Vinck, kuchte en begon te spreken. Want een paar gasten hadden ongeduldig geroepen of er nog wat van kwam.

„Mannen...”

„... en malse wijven,” riep een jonge kerel.

„Hou je smoel, zeun,” beet Ysbrandt hem toe, „neem je moer in de

maling, maar mij niet. Mannen... er moet volk komen op de vloot!" „Weten we," antwoordde een kleine stevige matroos, „haal maar een zootje uitvreter van de Heregracht!"

„Lazer dan op, als je niet luisteren wil. Mannen... de Brit heeft ons in zijn tengels. Dat reilt en zeilt maar op de Noordzee alsof het zijn badkuip is."

„Mot hai weite," brulde er een.

„De haringvloot heeft ie vorig jaar gepikt, Tromp en Dubbelwit d'r uit gebezemd. Geen schip komt er meer door... straks is ons vrete op, straks verrekke we van de armoe. Kunnen jullie je liederlijke pens verhuren aan een moffenkeurvorst. Kan je gaan bakkeleien voor een grijpstuiver in een vreemd land, kan je kreperen voor een vreemde uitvreter in plaats van voor onze eigen."

„Ik hib niks teige de Brit," riep er een. „Ik hib best mit se gevaore!"

„Maar hij heeft wat tegen jou, jonkie. Wacht effe, meester, als ie straks aan land springt. Wacht effe, als ie straks jou in je bed overhoop steekt en naast je wijf kruipt."

„Hoor 'm, hé," joelden een paar jonge kerels. „Hoor 'm... laat de wijven er buiten."

„Zou je wel willen. Waarom wordt er geknokt? Om de wijven en de meiden, om de poen, om vrete. Dat is zo oud als de wereld."

„Hé, meester, weet je niks anders! Motte we daarom naar zee? Voor die paar guldens en beschimmeld zoutevlees? Hé?"

„Nee, niet alleen daarom, ook om je nek niet te buigen. Maar goed, blijf dan hier rondhangen en zuipen, haal strakkies je vlag maar uit de bezaan, als je een Brit tegenkomt, laat je marszeilen dan maar zakken en wacht maat netjes tot ie je verlof geeft om verder te gaan. Ga je orders maar halen bij mijnheer Cromwell. Morgen, mijnheer Cromwell, heb u goed geslapen? En wij wilden vragen, mijnheer Cromwell, of we een vrachie mogen halen in de Levant of in de West, of in Indië... en hebben we netjes 't vlaggesaluut gebracht, mijnheer Cromwell, was dat nou heus naar uw zin? En magge we nou weer die marszeiltjes hijsen, mijnheer Cromwell, we zoue toch zo graag verder dobberen. En dat u niet hebben wil, dat we andere spullen dan alleen de onze vervoeren, daar hebt u groot gelijk in, mijnheer Cromwell. U zegt 't maar, mijnheer Cromwell, want we zijn een prachtig stelletje lapswanzen."

„Godverdomme... die secreteit!" riep een zware matroos. „Is 't dèt!!"

„Jao, 't is dèt," riep Ysbrandt de Graef op z'n Amsterdams terug. „jao, 't is dèt. Saane Majestaat Kaorel de eirste is d'r mei begonne! Wai binne

een heirevolk... en det tuig aon de oferkant, die Dutsies, da's tuig fen de richel! Alle andere volleke benne tuig en wai benne uitverkore en de Heire. Menne let op je saok!!"

„Ik begraap d'r geen pest fen," zei er een.

„Zo, begrijp jij dat niet! Als jij een leugen dag in dag uit in de mensen d'r kop hamert, gaan ze het uiteindelijk geloven. Nou is 't zover. Nou slaan ze zich op de borst, nou roepe ze, wij zijn de Here, de zeeën van ons. Wilt u ons nou maar permissie vragen of u varen mag, waar u varen mag, wat u vervoeren mag. En Dutsie, vergeet u vooral niet je vlaggetje te strijken, als u me ziet en uw marszeiltje netjes laten zakken. Net zo als de klep van je broek als je piesen moet. En dan zal ik je wel vertelle, wanneer je dat zeiltje weer mag hijsen en verder sukkelen. Dag Dutsie... ik dweil mijn Parlementje met je an!"

„Godverdomme... die secreite!!" gilte die man weer uitzinnig van drift en slingerde zijn kroes tegen de muur. „Laozer op, woord!! Laot maan spreike."

Ysbrandt de Graef stapte van zijn ton. Reinier Vinck bemerkte een grimas op zijn gezicht. De man stapte op de ton, was een beetje onvast ter been omdat hij al te veel gedronken had. Hij rukte zijn wambuis open, zodat er een paar knopen wegsprongen en trok zijn hartsvanger. Gilde:

„Ik snaai se ope... die stinkers. Waor blave jullie, zuiplappe en hoere-lopers... waor blave jullie? Hibbe we daarom de Spanjool s'n foete gespoeld om nou bescheite te worde door de Brit? Wet motte we strak-kies as me niet meir vaore kenne, hé! Kenaane fokke en mit een schoppie in de grond staon wurreme! Waar blave jullie! Hé! Binne jullie Duins vergeite!!"

Het was stil geworden in de herberg. Ze schoven hun mutsen naar achteren, de ogen in hun grimmige gegroefde en verweerde gezichten lichtten op. Hun pijpjes staken in hun harde streepmonden, de stoppels op hun ongeschoren kaken waren stekelig, zo strak stond hun vel.

Ysbrandt de Graef trok de man van de ton en stapte er zelf weer op. „Manne, als ze winnen, dan is de Oost en de West verloren, dan is de Straatvaart voor de Brit, dan is de moederhandel op de Oostzee geschiedenis. Dan liggen de nederzettingen in Amerika voor hen op een presenteerblaadje. Al het gedane werk voor niets! Jullie grootvaders en jullie vaders zullen voor niks verzopen zijn. En hoe moeten we leven? Met z'n allen hier op een stukkie drassig land tussen de meren? Verrekken zullen we! Mannen, varen moeten we! Varen of verrekken!! Mon-

ster voor de vloot van de Admiraliteit van Amsterdam. Er zijn beste kapiteins, die goeie schafting geven en geen dieven zijn. Wie eerst? Meiden, een rondje voor de Admiraliteit!"

Ysbrandt de Graef ging aan een tafel zitten. Jannegie Pietersdochter bracht hem een vel papier, een ganzeveer en inkt. De gasten verdrongen zich voor de tafel om te tekenen. Velen van hen waren voor dit doel naar de herberg gekomen, maar om Ysbrandt de Graef z'n toespraak en zijn Admiraliteitsrondje cadeau te geven, daaraan dachten ze niet. Dat hoorde bij het monstereen en zij speelden het spel volgens de regels.

Glimlachend verliet Reinier Vinck de herberg. Holland kon gerust zijn, de vloot zou worden bemand.

Op de terugweg naar huis ontmoette hij de Schout. Reinier Vinck vertelde hem van zijn bezoek aan de kroeg van Ysbrandt de Graef en de reden waarom hij hem had willen spreken.

„Ik heb drie schepen nodig om graan te brengen naar Livorno. Varen wij niet, dan komen Genuezen naar Amsterdam en u begrijpt, dat dit voorkomen moet worden, mijnheer de Schout. Ik moet u nu lastig vallen met het verzoek om te interveniëren bij de Admiraliteit. Soms is mijn status van geheime dienaar der Justitie wel lastig."

„Ik zal bij Siebe Montanus voor u pleiten, koopman Vinck. Hoe groot moeten de schepen zijn?"

Reinier Vinck haalde de schouders op en antwoordde:

„Laat hij drie kleine koopvaarders vorderen. Schepen, die te licht zijn als oorlogsbodems. Met veertien dagen moeten zij uitvaren."

De Schout vroeg nadere bijzonderheden en Reinier Vinck vertelde hem van de transactie met Isaï Krumbach.

„Koopman Vinck, u zult geen toestemming krijgen om deze schepen zonder konvooi te laten uitzeilen. Maar Hunne Hoogmogenden zijn van plan om Tromp begin februari te laten uitlopen. Hij moet honderdvijftig koopvaarders door het Kanaal brengen. Bij deze vloot kunt u zich aansluiten."

„Dat is groot nieuws, mijnheer de Schout."

„U hoort 't, de Schout heeft ook wel eens iets bijzonders."

Reinier Vinck keek even terzij, zag een hoogmoedige trek op het magere gezicht van de Schout, die recht voor zich uitkeek. De koopman glimlachte en antwoordde:

„Ik zal dat ogenblikkelijk revancheren. Ik heb gehoord, dat John Cambell twee miljoen thaler tracht te lenen."

„Bij wie... en waarvoor?”

„Bij de joden. En waarvoor?... Tja, hij vraagt betaling in Marseille. Ik vermoed, dat hij daar roofschepen wil uitrusten, de kaperbrieven zal Mazarin hem maar al te graag doen uitreiken.”

„U moet dat verhinderen, koopman. Jan van Galen heeft het al zwaar genoeg in de Middellandse Zee,” zei de Schout en streek zich nadenkend langs wangen en kin.

„Ja, maar hoe? Ik kan niet meer doen dan die joden dringend verzoeken, maar als ze willen? Dan kunnen we het niet verhinderen. Het zijn Duitsers en geen burgers van de Unie, laten we dat niet vergeten.”

„Goed, zij hebben geen burgerrecht, maar zij zijn ingezetenen van de stad. Laten zij zich dát herinneren. Wie heeft 't u verteld?”

„Isaï Krumbach. Zijn bruid, de rijke erfdochter Genendel Kossmann, is het middelpunt van een financieel net.”

„Genendel,” zei de Schout nadenkend, „Genendel Kossmann uit het huis van dokter Chajim Todelche? Aha... er is mij hedenmorgen nog iets over haar ter ore gekomen.”

„Dan hebt u dus nog een geheim, mijnheer de Schout? Wij zijn goed op dreef.”

„Ik zal u ook dat vertellen, als u voor mij dan een gelijkmaker hebt,” lachte de Schout.

„Aangenomen,” zei Reinier Vinck.

„Nu dan... Simon de Bye is mijn hulp komen invoeren. Die Genendel Kossmann heeft hem wissels aangeboden, zonder mogelijkheid van prolongatie. En dat betekent de totale ondergang van zijn huis. Hoe komt de man zo diep in de schuld?”

„Te jong, te onervaren. Grootgebracht in weelde en gespeend van ieder gevoel voor financiële mogelijkheden. En wat gebeurt er nu, mijnheer de Schout? Ik heb nog vorderingen op Simon de Bye,” zei Reinier Vinck bedrukt.

„Het recht moet zijn loop hebben. Wanneer hij niet betalen kan, zal de Desolate Boedelkamer zijn faillissement moeten uitspreken en een curator aanstellen. En wat is nu uw tweede geheim, koopman Vinck?”

„Steven Lamshouck kreeg zijn inlichtingen van een Hoogmogende, een afgevaardigde bij de Admiraliteit van de Maze. In Duinkerken woont de verbindingsman, een kerel van de Franse inlichtingendienst. De berichten gaan via Parijs naar de Engelse gezant. Wie de Hoogmogende is, zal het verscherpte verhoor aan het licht moeten brengen. Dat zal u misschien nog meer spijten dan mij, mijnheer de Schout.”

De Schout knikte wat bedrukt en zei: „Misschien is de aanblik van de pijnbank voldoende. Laten we dat hopen. Nog deze week zal het gebeuren, er staat te veel op het spel als Tromp uitvaart.”

Ze wandelden zwijgend voort, dachten over de gerezen moeilijkheden. De Schout hernam het eerst het woord:

„Ik zal u helpen om die lening te verhinderen, koopman Vinck. Dat is Staatszaak. Maar voor Simon de Bye zal ik wel niets kunnen doen. Jammer... ook voor u persoonlijk.”

„Ik dacht zo,” antwoordde Reinier Vinck, „als de Admiraliteit die lening neemt? Zij klagen toch steeds dat er te weinig geld is?”

„Burgemeesteren hebben besloten om hun geld voor te schieten. Ik vrees, dat een aanbod van een joodse lening zeer slecht zal worden ontvangen,” zei de Schout.

„Arm en trots,” peinsde Reinier Vinck hardop.

De Schout haalde de schouders op en wuifde iets denkbeeldigs weg. „Wat wilt u, koopman? Is er trotser volk dan de kooplieden en reders van Amsterdam, dan de Heren Zeventien, dan Burgemeesteren? Zolang de Wisselbank nog uitpuilt van het geld... geen lening, van wie dan ook.”

Ze stonden stil voor het huis van de Schout, drukten elkander de hand. Reinier Vinck werd opeens zeer ernstig toen hij zei:

„Dit keer vang ik John Cambell... maar het kost een man, mijnheer de Schout.”

„Het is oorlog, Reinier Vinck. En de Heer der Heirscharen is een grimmig Heer.”

Toen draaide de Schout zich om en besteeg zijn stoep. Reinier Vinck trok zijn mantel vaster om zich heen...

Een schrijver kwam en ontbood Chajim Todelche naar het raadhuis. Hij moest zich melden bij de Schout. Sprakeloos hoorde Reize hem aan, liet de huismeid, die intussen wat jiddisj had geleerd, het nog eens en nog eens vertalen. Toen knikte zij gelaten en liet antwoorden, dat de dokter zijn patiënten bezocht. Hij zou zo spoedig mogelijk komen. Nadat de schrijver vertrokken was, kwamen angstige buurtgenoten toelopen om te vernemen wat er nu weer boven hun hoofd hing en omdat Reize niets wist, werd hun bezorgdheid nog groter.

Toen Chajim Todelche thuiskwam, barstte Reize los.

„Wat heb je gedaan?!”

„Ik gedaan?”

„Ja jij gedaan! Waarom moet je anders bij de Schout komen?”

„Ik bij de Schout komen!”

„Ja jij bij de Schout komen. Onmiddellijk, direct... zonder uitstel, voor je middageten.”

„Wat is er gebeurd, Reize?”

„Vraag mij niet, vraag de Schout, Gott oh Gott, wat zal er nou weer zijn? Heeft een mens dan nooit geen rust? Jij moest zo nodig naar Holland, naar Amsterdam. Niet naar Italië... nee, niet naar de warmte... nee, naar Amsterdam in de kou en in de sores! Adaushem, Adaushem, waarom ben ik geboren, waarom heb ik zo'n man getrouwd?”

„Zwijg Reize. Schaam je, we leven hier in het geneidem. Denk aan Maagdenburg.”

„Ik denk aan niks, ik denk aan wat er gaat gebeuren. De stad moeten we uit, ja, weer dolen, weer trekken!!”

„Dus die stad is toch nog niet zó slecht, Reize? Je wilt er dus nog wel graag blijven?”

„Van twee kwaden het beste... en ga nou, misschien is er nog wat aan te doen.”

„Van twee kwaden het beste,” Chajim haalde de schouders op en zei gegergd: „Van twee kwaden, wat is dat ene kwaad? Want Amsterdam is niet kwaad! Bezondig je niet, Reize.”

„Hoe kan men zoveel praten, als men geroepen wordt bij de Schout? Ga je sjabbespak aantrekken, Chajim, men zal in zijn allerbeste voor de overheid verschijnen.”

„Waar staat dat geschreven, Reize?” riep de dokter boos.

„In mijn hart,” zei ze.

Er klonk een licht rumoer in het voorhuis, een geschuifel van voeten. Behoedzaam werd de deur geopend en een oude man met een lange witte baard monsterde met zijn donkere ogen de dokter en zijn vrouw, alvorens de kamer binnen te stappen. Hij werd gevolgd door twee mannen, niet zo oud als hij, maar ook fors en met zilverwitte baarden. De oude man droeg een lange Poolse kaftan en een ronde hoed met bont-rand, zijn voeten staken in hoge zwarte laarzen. Zonder te groeten en alsof het vanzelfsprekend was zetten de mannen zich aan tafel, de oudste aan het hoofdeinde, de plaats van de heer des huizes. Aandachtig en eerbiedig keken de dokter en Reize toe. De oude man sloot zijn ogen, streek met toewijding zijn baard en na enkele minuten zei hij: „Chajim! Was iesj?”

„Dat zult u wel weten, Manasse Gompertz,” antwoordde de dokter, „anders kwam u niet hier.”

„Recht heb je, Chajim, ik wilde je de eer laten om geheel uit jezelf aan een Oudste van Israël te vertellen, waarom je bij de Schout ontboden bent.”

„Wist ik dat maar,” mopperde de dokter.

„Luister, Chajim. Men zegt, dat de Schout een schrijver heeft gezonden om je een boodschap te brengen. En dat maakt de zaak ernstig,” zei Manasse Gompertz, sloot weer zijn ogen en streek zijn baard.

„Oi, waarom?” viel Reize haar man bij, want tegenover derden waren zij één. „Wat is er voor verschil of er een dienaar komt of een schrijver?”

„Reize Todelche, je verstand is niet groter dan van de kip, die je vrijdagavond te weinig in de soep hebt gedaan. Luister Chajim, als de Schout een rakker stuurt, is het mies, maar als hij een schrijver stuurt kan het simche of sores zijn. Wat denk je dat het is, Chajim?”

„Weet ik veel,” zei de dokter kriegel. „Ik ga... en dan zal ik het wel horen.”

„Ik ga?... Wat is ik ga?” riep Manasse Gompertz, terwijl hij fel rondkeek. „Moet men ondoordachte dingen doen? Moet men niet eerst diep nadenken? Chajim, hoe oud ben je?”

„Vijftig... en wat heeft dat er mee te maken?” riep de dokter.

„Vijftig! Een kind! Des te meer moeten we je bijstaan. Let op, Chajim. Als de Schout een schrijver stuurt, kan het zijn, dat de Schout mild is, maar het kan óók zijn, dat de Schout listig is. Hij stuurt een schrijver, hij doet alsof! En als Chajim eenmaal binnen het raadhuis is, dan is het mogelijk, dat de Schout zijn masker afrukt en je gevangen neemt.”

„Waarom zou de Schout zo'n omslag maken, Manasse? Als hij me gevangen wil nemen, stuurt hij zijn rakkers.”

„Goed,” antwoordde Manasse Gompertz, „goed, stel dat de Schout niet listig is, maar mild. Waarom is de Schout mild?”

„Weet ik niet!” riep de dokter ongeduldig.

„Ah... als jij niet weet waarom de Schout mild zou zijn, moeten we aannemen, ja, heel zeker aannemen, dat hij niet mild zal zijn.”

Manasse Gompertz keek onderzoekend naar zijn begeleiders, die langzaam en goedkeurend knikten. Reize liep ongeduldig door de kamer en riep:

„Laat Chajim met rust, hij moet zijn sjabbespak gaan aantrekken. De Schout wacht niet!”

„Reize, mijn kind,” zei Manasse langzaam, „je praat alsof je een waar-

zegster bent. Pas op Reize, want er staat geschreven: waarzegsters zal men verbranden! Chajim, ben je bij de Raw geweest?"

„Ik... waarom?"

„Dat is een groot verzuim, Chajim, een héél groot verzuim. Voor zo'n belangrijke zaak dient men altijd naar de Raw te gaan. Ik vrees, dat het nu te laat is, daarom... we zullen je vergezellen naar de Schout," zei Manasse op gezaghebbende toon.

„Niet doen, Manasse," antwoordde de dokter spottend. „Men zal denken, dat ik een lijfwacht heb."

Manasse sloot weer de ogen en dacht na, steeds strijkend over zijn baard.

„En juist woord Chajim, een héél juist woord. Men zal de overheid niet uitdagen! Daarom... we zullen je volgen, op een afstand."

„Hem volgen?" riep Reize. „Zijn jullie mesjogge? Maken er een begrafenis van! God bewaar, mijn Chajim."

„Reize," zei Manasse weer, „we begrijpen je emotie, maar we zullen Chajim tóch volgen... op een afstand... op een eerbiedige afstand. Als verspieters van de qehiloh. En als Chajim na een uur nog niet terugkomt, dan..."

„Zwijg stil," riep Reize en barstte in tranen uit. „Chajim in de gevangenis... Chajim met zijn goeie pak in de Boeyen! Waar halen jullie het vandaan? Gott oh Gott!"

„Maak een reisbundel gereed, Reize," zei één van de begeleiders.

„Neen," zei Manasse en klopte gebiedend op de tafel. „Stel dat Chajim met zijn reisbundel voor de Schout verschijnt. En stel, dat de Schout niet listig maar mild is, hij zal kunnen vragen: waarom die reisbundel, Chajim Todelche?"

De dokter ging nu ook aan de tafel zitten en keek glimlachend naar de drie ernstige oude mannen. Hij zei:

„Ik zal dit antwoorden: mijnheer de Schout, ik verwachtte te worden gevangen genomen."

„Ah... ah," riep Manasse Gompertz en maakte met beide armen heftige afwerende gebaren, „hoe kan men zo iets antwoorden? Want de Schout zal vragen: oi, Chajim Todelche, waarom heb je verwacht te worden gevangen genomen? Wat heb je misdaan? Wat zal je dan antwoorden?" „Luister... ik zal antwoorden," zei de dokter nadenkend, „ja... wat zal ik antwoorden?"

„Ah... ah," riep Manasse tevreden, „laten we overdenken wat Chajim zal antwoorden."

„Niks, helemaal niks,” krijste Reize, „zijn jullie mesjogge? Gaan hier zitten leren, terwijl de Schout wacht?”

„Reize heeft gelijk,” zei de dokter en rees op.

„Heeft Reize gelijk?” vroeg Manasse, blijkbaar niet van plan op te staan. „Al zeg jij, Chajim, dat Reize gelijk heeft, dan heeft ze nog geen gelijk. Want waarom zou Reize gelijk hebben? Kan een Schout niet wachten, wanneer het om het leven van een jiddisje huisvader gaat? Hij kan wachten, hij moet wachten.”

De dokter liep de kamer uit, Reize volgde hem. De drie oude mannen bleven geduldig zitten, de ogen gesloten en langzaam hun baarden strijkend. Ze spraken geen woord.

Na een groot kwartier kwamen Chajim en Reize terug. De dokter droeg zijn sabbatpak, slechts een kleine witte nieuwmodische bef vrolijkte het strenge zwart wat op. Reize hielp hem in zijn mantel en begon te huilen.

„Chajim, Chajim,” snikte zij. „Ik zal... nooit, nooit zal ik hertrouwen,” en zij klemde zich even aan hem vast.

„Reize,” zei Manasse Gompertz boos, „dat is een neweire. Een weduwe moet altijd hertrouwen. En er zijn weduwnaars genoeg in de qehiloh... heel rijke weduwnaars met kinderen, die een moeder hard nodig hebben.”

Nu werd de dokter toch ook boos, legde zijn hand op Manasse's arm en zei:

„Wat is dat voor een manier van doen? Ben ik soms al dood?”

„Men zal vooruitzien,” antwoordde Manasse Gompertz beheerst. „En men zal heel dankbaar zijn voor de goede zorgen, die Haqodaush boroech hoe aan je weduwe zal wijden. Hoeveel mannen is dat bescho- ren, Chajim, te weten, dat zijn weduwe niet verlaten zal zijn.”

„Manasse Gompertz, ik heb er genoeg van! Ik ga, want de Schout heeft nu lang genoeg gewacht.”

„Een waar woord... een wijs woord... een eerbiedig woord, Chajim. Je hebt al veel te lang getreuzeld. God verhoede, dat de Schout dit de qehiloh aanrekent.”

Zij verlieten de kamer en de drie mannen schreden waardig naar de voordeur. Chajim Todelche opende, stapte energiek op straat en deed een paar snelle passen.

„Ho...,” riep Manasse Gompertz, „ho... mag men een oud man zo op- jagen? Ben jij een werkmeester van Farao? Pas op, Chajim, je zoudt een oud man buiten adem brengen.”

Wanhopig haalde Chajim Todelche de schouders op, hield zijn pas in en wandelde de straat uit. De mannen volgden, gedrieën op een rij. Oud en waardig. Even keek de dokter om en Manasse knikte hem be-moedigend toe, terwijl hij riep:

„Wees gerust, Chajim, mijn zoon. Je zult niet alleen en verlaten voor Nebukadnezar verschijnen. De Oudsten van Israël zijn met je... tot voor de Asmodee... tot in het Gehenna.”

Toen lachte dokter Chajim Todelche en wiste de tranen uit zijn ogen. Hield zijn pas in, zodat de drie ouden hem konden bijhouden. Dacht aan het woord van zijn vader: „Eerbied voor de ouderdom is een hoeksteen van het huis Israël.”

In het Raadhuis wachtte de dokter een verrassing. Een schrijver van de Schout deelde hem mede, dat joffer Todelche hem beslist niet begrepen had, want de Schout had de dokter eerst tegen morgen ontboden. Een beetje ongerust informeerde Chajim of er iets ernstigs was gebeurd, maar de schrijver stelde hem daaromtrent gerust. Wat de heer Schout te bespreken had, was hem echter onbekend. Opgelucht nam de dokter afscheid.

Toen hij bij de uitgang gekomen was, bleef hij staan, getroffen door een opmerkelijk tafereel bij de poort van het Prinsenhof.

Daar zat op een oude kanonloop, die, in de grond gestoken, diende als stootpaal voor de karossen, Manasse Gompertz. En ter weerszij van hem stonden de oude begeleiders. Een beeld kwam Chajim Todelche voor ogen... zo moest Mozes hebben gezeten toen de Israëlieten Kanaän binnenvielen. Chajim glimlachte, 't ontbrak er slechts aan, dat de ouden Manasse's opgeheven armen steunden tijdens de slag die de dokter in het Raadhuis zou moeten leveren.

Langzaam, een brede glimlach op zijn gezicht, naderde de dokter de drie oude mannen. Verbaasd keken zij hem aan.

„Niet gevangen genomen?” vroeg Manasse.

„Goddank... nee...,” antwoordde de dokter.

Manasse Gompertz hief waarschuwend de vinger op en riep:

„Dan is het een losgeld dat zij eisen!”

„Waarom een losgeld?”

„Je wilt ons toch niet vertellen, Chajim, dat de Schout, dat de Burge-meesters alleen maar je ponem wilden zien? Als de Heren iets doen, willen zij er voor betaald worden,” zei Manasse en tikte met een spitse vinger de dokter nadrukkelijk op de borst.

„Manasse Gompertz,” zei de dokter opgeruimd, „de Schout wilde mijn gezicht zien in mijn kwaliteit van dokter. Daarvoor zal de Schout betalen.”

„Ah,” riep Manasse. „Ah, zie de grootheid van het Opperwezen. Met één vingerwijzing neemt hij de bedreiging weg van zijn geliefde qehiloh Amsterdam. In één seconde maakt hij de Schout ziek, in één ogenblik verlamt hij de kennis van de goishe kwakzalvers, opdat een Bar Jisroël hem genezen zal. Ah... God is groot!”

Hij rees op, keek triomfantelijk naar de gevel van het Prinsenhof, keerde zich naar de poort en wandelde er statig door.

„Chajim Todelche, dit is een hoogtijdag, een nieuwe jomtaub. En op zo'n dag zal ik je de kowed aandoen en wij zullen aanzitten aan je tafel. Loop vlug naar huis en bevrijdt Reize uit haar weduwenstaat... en zeg haar, dat ik van gestoofde snoek houd, dat ik heel veel van gestoofde snoek houd.”

Fel liet hij zijn krukstok op de keien tikken, keek niet op of om, terwijl hij heel langzaam naar Chajims huis wandelde om de dokter voldoende tijd te geven zijn komst te melden. En Chajim Todelche spoedde zich naar huis, glimlachte om zijn kleine leugen, die alle zorgen van Manasse had weggenomen... Manasse Gompertz, een Oudste van Israël, een baasspeler en bemoeial, meer gezien en meer gevreesd dan de hooggeleerde Raw, wegens zijn ongecompliceerde menselijkheid in de dagelijkse dingen des levens.

De volgende namiddag begaf Chajim Todelche zich opnieuw naar het Prinsenhof. Hij deed het omzichtig en langs een omweg, zodat het niet weer zou uitlekken.

De Schout liet hem niet wachten. Onmiddellijk werd hij toegelaten. De Schout had plaats genomen achter zijn zware balpoottafel en knikte hem vriendelijk toe, onderbrak 't nerveuze wrijven van zijn altijd koude handen en wees met een kort gebaar een stoel aan. Chajim Todelche nam eerbiedig zijn hoed af en legde deze op zijn knieën, de Schout hield de zijne op, naar de gewoonte des lands. Met een tersluiks gebaar voelde de dokter of het kapje op zijn achterhoofd goed zat en wreef zich over het voorhoofd en langs wangen en baard. De Schout bemerkte zijn nervositeit en zei daarom:

„Er is niets gebeurd waarover u of de uwen zich zorgen behoeven te maken, dokter Todelche.”

De dokter knikte opgelucht. Ondanks zijn luchthartigheid tegenover

Manasse Gompertz en zoëven tegen Reize, was hij niet helemaal gerust geweest. Want een jood is nooit helemaal gerust, zelfs niet in een land waar reeds driekwart eeuw geleden godsdienstvrijheid was afgekondigd. Men kan afkondigen, dacht de dokter, maar als het volk, het lagere volk er niet rijp voor is? Een vraag voor Manasse, daarom glimlachte de dokter en de Schout dacht, dat zijn milde woorden deze joodse man hadden gerustgesteld.

„Dokter Todelche, ik heb u ontboden om uw medewerking te verzoeken in een zaak, die de Amsterdamse handel zeer ter harte gaat.”

De Schout strekte zijn handen plat voor zich op tafel, wreef ze om beurten, terwijl hij er naar keek. Chajim Todelche lette scherp op, de Schout begon zich te concentreren, hij zou lang en grondig willen praten, maar toch niet te veel van zijn innerlijke roerselen blootleggen. De Schout vervolgde, terwijl hij opeens een onderzoekende blik op de dokter wierp:

„De jongedochter Genendel Kossmann, die bij u inwoont, schijnt een belangrijk persoon te zijn in de Europese financiële wereld. Niet alleen belangrijk, maar ook krachtig... en onverbiddelijk.”

Chajim Todelche voelde de moeilijkheid oprijzen, de zaak tegen Simon de Bye, waarvoor hij Genendel gewaarschuwd had. Maar Genendel had hem slechts ondoordringend aangekeken en niets geantwoord. De Schout vervolgde op autoritaire toon:

„Ik neem aan, dat u op de hoogte bent. Het is de gewoonte van de joden alles van elkander te weten. De kooplieden beklagen zich bij mij, dat een buitenlandse jodin door het bezit van vele schuldvorderingen het oude koopmanshuis van Simon de Bye kan breken. Haar rechten worden niet betwist, maar men acht het onmenselijk de man geen kans te geven.”

De Schout gebaarde even met de hand om Chajim Todelche verlof tot antwoord te geven. De dokter slikte nerveus, zijn hele wezen was stoer en goedmoedig, maar zodra het zijn volk betrof, werd hij onverzettelijk.

„Mijnheer de Schout heeft mij maanden geleden verzocht te bewerkstelligen, dat de koopman uitstel werd gegeven, toen Genendel Kossmann een bescheiden oude vordering wilde incasseren. Aan uw verzoek werd voldaan, maar de manier waarop Simon de Bye haar behandelde toen hij eindelijk betaalde, was zo beledigend dat zij het nimmer wil vergeten.”

„Dus zij neemt wraak? Zij heeft dan wel zeer nauwkeurig haar tijd

bepaald. Dit land is in oorlog, sinds ons eerste gesprek is er niets veranderd. De handel ligt stil, betalingen gaan langzaam en de verliezen veroorzaakt door de kaapvaart, zijn fors. Deze factoren vorderen de allergrootste eensgezindheid. De overheid waakt daarover."

"Was het juist, mijnheer de Schout, dat deze Simon de Bye zich zo gedroeg? Was hij het niet, die deze eensgezindheid aantastte door een goedwillende jodin met zijn minachting uit de Amsterdamse gemeenschap van handel en financiën te willen stoten?"

"Mogelijk, dokter Todelche. Maar het is nu in het belang van de uwen om de sfeer in Amsterdam niet te vertroebelen. De gevoelens van Simon de Bye zouden zich kunnen overplanten op andere kooplieden. En het is toch niet alleen het doel van de joodse natie om hun gelden te incasseren, nietwaar? Zij willen toch zaken doen? En daarvoor is een welwillende sfeer nodig. Vergeet niet, dat deze oorlog eens zal eindigen."

"Mijnheer de Schout gelieve te overdenken, dat er geen handel kan bestaan als oude vorderingen dubieus worden of de honorering steeds wordt uitgesteld. Bovendien, hoe zullen de buitenlandse relaties denken over de rechtsbedeling in Amsterdam en over de handhaving van het wisselrecht?"

De Schout beet zich even op de onderlip om zijn beheersing niet te verliezen. Een moment trommelde hij ongeduldig op tafel.

"Tot mijn spijt moet ik constateren, dat u slechts de formele kant van de zaak wilt blijven zien. Uw recht is uw recht, maar ik herinner mij een toneelstuk van Engelse komedianten, dat ik uit hoofde van mijn officie heb gezien. Het is geschreven door ene Shakespeare en het heet 'De koopman van Venetie'..."

"Ik ken het, mijnheer de Schout," onderbrak de dokter heftig, "ik ken het, want ik heb een ziekelijke neiging om alle vormen van jodenhaat op te sporen en er mij over op te winden."

"Welnu, we zullen elkander beter kunnen begrijpen. Deze Shylock wilde ook het onmogelijke en vergat de menselijkheid."

"En de oorzaak daarvan, mijnheer de Schout?"

"Zijn geldddorst, dokter, niets anders beheerste zijn leven."

"Nee, duizendmaal neen!!" riep Chajim Todelche en sprong op. Zijn hoed viel op de grond, hij zag het niet, schopte hem zelfs in zijn opwindend terzij. Hij stelde zich op achter zijn stoel, alsof het een kathedraal was, omvatte de leeuwenkopjes van de leuning met zijn sterke handen. Verbaasd keek de Schout naar deze veranderde Chajim Todelche. Zijn

stoerheid was uitdagend, zijn gezicht strak en onvermurwbaar, zijn ogen werden fel en ontoegeeflijk. De Schout glimlachte. Vreemd, dat nu weer die gedachte over de vleselijke gedaante van Jezus Christus door zijn hoofd speelde. Deze jood had ook Christus kunnen zijn, Christus in felle verontwaardiging toen hij een onrecht ontmoette. Chajim Todelche sprak verbeten:

„Niet zijn gelddorst, nee. Men leent Shylocks geld door onschuldige praatjes, biedt hem zuiver klinkende condities aan, maar in het hart van die kooplieden is reeds het gif. Men zal het met deze jood niet zo nauw nemen, als het eens mis mocht gaan. Men ontwricht zijn huis, verlost zijn dochter en rukt haar los uit een eeuwenoude orde. Een eenzame vader blijft achter, bespot, gehaat! Gehaat!! Beroofd van een stoffelijke herinnering aan zijn vrouw. Waarom? Omdat hij rijk was en deze losbollen geld kon lenen, omdat zij dat moesten terugbetalen in plaats van hem misschien heimelijk te kunnen vermoorden. Is het dan zo onbegrijpelijk, mijnheer de Schout, dat deze man verbitterd werd? Was hij geen mens van vlees en bloed, geschapen met gevoel voor lief en leed, zoals u en ik? Is het dan zo vreemd, dat hij zich vastklampte aan één begrip? Aan het recht! Omdat het recht een koord is, waarmee wij met God verbonden zijn?”

„Maar waarom stelde Shylock deze conditie, dokter Todelche, deze vreemde conditie van het pond vlees als poene voor contractbreuk. Is dat niet wreed gedacht?”

Dokter Chajim Todelche was wat kalmer geworden, hij glimlachte nu zelfs.

„Mijnheer de Schout, die schrijver Shakespeare toont een heel klein stukje uit het lange leven van de koopman Shylock. Hoeveel keren werd Shylock bedrogen, bedreigd, vervolgd, bespot en vernederd? Hoeveel keren ontroofden deze losbollen hem zijn zuurverdiende geld? Mocht hij dan niet één keer een conditie stellen, die zo afschrikwekkend zou zijn, dat men het niet zou wagen hem weer te bedriegen? Shylock was een oud man en daar in Venetië kende men niet de Hollandse charitas. Hij had voor zijn oude dag gezorgd en wellicht ook voor die van honderden arme oude joden. Zo moet u Shylock begrijpen, als hij een jood was geweest. Maar Shylock is verzonnen door Shakespeare en Shakespeare is een Engelsman en Engelsen houden van bloedige zaken. Geen jood zou zo'n conditie hebben bedacht.”

Vermoeid streek Chajim Todelche over zijn ogen. Hij had nu het hoofd gebogen, zocht wat stuntelig zijn hoed en pakte hem van de

grond. Toen stond hij voor de Schout, zijn houding was een vraag om te mogen vertrekken.

„Dokter Todelche,” zei de Schout mild, „ik heb dat nimmer uit die hoek gezien.”

„Ik kan dat begrijpen, mijnheer de Schout. Vergeef mij mijn opwindig, maar het wordt mode om Shylock te laten optreden als een joodse lening moet worden terugbetaald. Als die lening wordt verstrekt, is er geen Shylock, in geen velden of wegen.”

„Een bitter woord, dokter Todelche, maar inzake Simon de Bye moet ik nogmaals uw welwillende hulp inroepen. Bovendien heeft men mij verteld, dat Genendel Kossmann zestigduizend thaler zal verliezen als het tot een faillissement komt. En is een wraak zoveel waard?”

„Een wraak is soms niet geprijsd, mijnheer de Schout.”

„En een mildheid, dokter Chajim Todelche?”

„Dat hangt af van de overheid, mijnheer de Schout.”

„Ook de mildheid is dikwijls niet geprijsd, dokter. De mildheid van Amsterdam kost de joden slechts een gebed voor het welzijn van overheid en stad... een gebed, dat u iedere sabbat uitspreekt in uw synagogen.”

De dokter tuurde naar het wapen van Amsterdam boven de stoel-leuning van de Schout, dat voor hem zichtbaar was geworden toen hij was opgestaan. En zei:

„Dit gebed zal niet ijdel klinken, mijnheer de Schout, wij willen God niet bedriegen, ik zal nogmaals met Genendel Kossmann spreken.”

De Schout kwam op de dokter toe, reikte hem de hand. Vreemd, voor het eerst in zijn leven drukte hij de hand van een jood. En die hand was hard en warm en menselijk. En Chajim Todelche's ogen brandden, want de mildheid van deze overheid was waarachtig en zeker.

Toen de dokter vertrokken was, glimlachte de Schout om zichzelf. Het gesprek had zich anders ontwikkeld dan hij zich had voorgenomen. Hij was er niet toe gekomen om over die lening te spreken. Maar goed, die zaak moest soepel en vriendschappelijk worden aangepakt, want de joden konden ook buiten de Unie die lening wel afsluiten. En dan, twee miljoen thaler telt men niet op stel en sprong uit, dat duurt nog wel even. Maar, Reinier Vinck, er is u hulp beloofd, daarom zullen we die dokter volgende week weer ontbieden. Stap voor stap, dat is het beste met deze vreemdelingen.

Vermoeid door avonden overwerk zat Siebe Montanus in zijn kamer

van het Admiraliteitsgebouw. Voor hem op tafel lagen de staten met de namen van de schepen van de nieuwe vloot, waarmee Tromp straks zee zou kiezen. De Admiraliteit van Amsterdam zou uitbrengen 29 landsschepen en 30 bodems gehuurd van de Oost-Indische Compagnie en van zelfstandige reders. Slechts 13 bodems van meer dan 40 kanons en bemanningen van honderdtwintig tot honderdvijftig matrozen en twintig soldaten. De andere schepen alle nog lichter, van achttien tot zesendertig kanons met zeventig tot honderddertig koppen. Wat zouden de Admiraliteit van de Maze, de Admiraliteit van Zeeland, de Admiraliteit Noorderkwartier en die van Friesland opbrengen? Nog steeds waren hun lijsten niet ontvangen, nog steeds was niet te controleren of de gestelde honderdvijftig bodems zouden worden bijeengebracht. Maar al zou alles, ondanks de trage en versplinterde werkwijze van het Zeewezen, op tijd in Tessel en de Wielingen zijn, dan nog bleef het verschil met de Engelse zeemacht. Hij bekeek nauwkeurig de Engelse lijsten, die de Schout hem in handen had gespeeld. Een voortreffelijke inlichtingendienst had deze stad, daarbij vergeleken was die van de Admiraliteit een verroeste zeef, dacht de secretaris boos. Hun schepen waren zwaarder, beter bemand. Allereerst dat geweldige slagschip van de eerste rang *The Commonwealth*, met 100 kanons en 600 man, dan nog één in die klasse met 85 kanons en 500 man, nog één met 80 kanons en 300 man. Twaalf bodems van de tweede rang met 54 kanons en 280 man, dan nog de derde, de vierde en de vijfde rang, alle zwaarder en met meer volk dan de schepen van de Unie. En daartegen moesten zij optornen, Tromp, Dubbelwitt, De Ruyter, Jan Evertsen, die taaie betrouwbare admiraals. Daartegen moesten zij op met te licht geschut, met half gevulde konstabelskamers, met karig voedsel en water, met ongeoefende koopvaardischippers, met geronseld volk om een kleine geoefende kern gegroepeerd. En Engeland hield drijfjachten in dorpen en steden, preste volk voor zijn vloot, overvloedig volk.

Een wurgende pijn snoerde Siebe Montanus de keel dicht. Wat hielp al zijn zwoegen en dat van de charter- en equipagemeesters? Al dat vergaderen en kletsen en over en weer schrijven van Hunne Hoogmogenden en de Admiraliteiten onderling verlamde bijna alles. En dan het geld. De provinciën moesten betalen, maar zij rekten en rekten en beloofden en stuurden niets. Zeeland moest geld lenen, want die vette boeren daar zwegen stug en betaalden niets. En de kooplui hier wierpen bezwaren en bezwaren op, bouwden liever huizen, kochten zijde en

bont voor hun vrouwen en liefjes, dosten zich uit als hansworsten en dachten dat een vloot vanzelf zee koos. En dat een varengast leven kon van wind en water. Wat betekenden hiertegen de enkele goede vaderlanders, die de kosten van een heel vendel soldaten voor hun rekening namen? Of geen geld wilden beuren voor gevorderde schepen?

Siebe Montanus verborg het gezicht in de handen. Waarom nog hier zitten, waarom liet hij ze niet verrekken? Laat ze dan uit zee gebezemd worden, laat ze dan verarmen en ondergaan, want ze verdienen niet beter. Alleen geld en eten en drinken is hun levensvulling...

Een schrijver klopte en trad binnen, meldde de komst van koopman Reinier Vinck. Ja, ja... die Reinier Vinck, ook zo een! Zeurt om drie schepen, om graan te brengen naar Livorno. Riep daarvoor zijn relaties te wapen, zelfs de Schout had hij voor zijn karretje gespannen. Drie schepen om zijn buidel te spekken.

„Laat hem binnen,” zei Siebe Montanus op afgebeten toon.

Stug wees de secretaris Reinier Vinck een stoel aan. Nauwelijks had de koopman plaats genomen of Siebe Montanus barstte los.

„Drie schepen hebt u gevraagd? Drie... ik heb ze niet!! En mij dunkt, u had ze niet moeten vragen, noch uw invloedrijke relaties hiervoor in het geweer brengen. Het is nu geen tijd om geld te verdienen, koopman, maar een van véchten op leven en dood.”

„Dat is mij niet onbekend, secretaris,” antwoordde Reinier Vinck droogjes, „maar ik veronderstel, dat u toch ook graag de Straatvaart voor ons behouden ziet.”

„Als de Straatvaart nu voor ons verloren gaat, dan winnen wij die straks wel weer terug, koopman.”

„Dus u verkiest na deze harde oorlog een strijd met Frankrijk, met Genua, met Toscane, met de hemel weet wie nog meer. Het lijkt me logischer om een bescheiden zending graan te sturen en straks misschien nog eens. Zolang we sturen, blijven de kopers hopen op meer. Ze zullen wel steeds ongeduldig om levering reclameren, maar geen andere wegen zoeken. Alleen als zij bemerken, dat hun leverancier definitief in gebreke blijft, dan zoeken zij energiek een nieuwe bron en de oude relatie wordt voor jaren vergeten.”

Siebe Montanus neep zijn ogen en beschouwde aandachtig Reinier Vinck. Een bijna onmerkbaar glimlach speelde om zijn mond toen hij schamper antwoordde:

„U bent een geroutineerd koopman. U wilt uw klanten daar aan het

lijntje houden... en u gebruikt een overtuigende betoogtrant, Reinier Vinck. En daarmee wilt u mij drie schepen ontfutselen."

"Ik voel, dat het voor u moeilijk is om het geraffineerde handelsspel te begrijpen en dat u vreest te worden bedrogen. Daarom zal ik u nog dit vertellen, als bewijs van mijn goede trouw. De Engelse koopman John Cambell onderhandelt over een grote lening. Daarmee zullen hij en zijn vrienden kaapvaarders uitrusten in de Middellandse Zee. U begrijpt beter dan ik wat dit betekent voor onze handel op de Levant en het eskader van Jan van Galen."

"Ik heb ervan gehoord, koopman," zei de secretaris somber.

"U kunt die lening voor Cambells neus wegrissen."

"Ook dat is me verteld. Maar de Admiraliteit van Amsterdam zal worden geholpen door de stad, totdat deze provinciën... deze vervloekte trage dorpers en boeren hun aanslag believen te betalen. En hoe lang zou het wel duren voordat de Hoogmogenden in Den Haag en al de colleges, die er aan te pas willen komen, het eens zijn? Als u dat eens wist, koopman," verzuchtte Siebe Montanus.

"Ik geloof het graag, secretaris. De lening zal dus door die Engelsen ongehinderd worden opgenomen," zei Reinier Vinck gelaten en keek wat treurig naar zijn vingernagels.

Er was een tijdje stilte. Siebe Montanus drentelde onrustig door zijn comptoir, stond meermalen voor het venster en tuurde dan naar buiten. "Weet u een middel, koopman? De handelsstand kan soms sluw denken," zei de secretaris sarcastisch.

"Jawel, secretaris. U geeft me die schepen en over een maand weer drie, en daarna nog eens en nog eens," antwoordde Reinier Vinck.

"Bent u dwaas?" De secretaris stampte op de vloer van boosheid.

Reinier Vinck rees op van zijn stoel. Ging naast Siebe Montanus staan en klopte hem op de schouder. Ze keken elkander scherp aan toen de koopman zei:

"U bezit niet het monopolie van vaderlandsliefde. Er zijn mannen die op hun manier meevechten om deze oorlog te winnen. En deze mannen slikken heel veel van hen die de leiding hebben."

"Bewijs me uw vaderlandsliefde, koopman."

"De winst op het graan, dat ik naar Livorno zal verscheppen, kunt u van mij vorderen boven het last- en konvooigeld. Voor alle keren, dat u mij graanschepen toewijst."

De ogen van Siebe Montanus werden milder, er kwam meer kleur op zijn ingevallen wangen. En hij glimlachte.

„Een fors bewijs, koopman Vinck,” zei hij.

Zwijgend liep Reinier Vinck naar de deur, maar voordat hij opende riep de secretaris:

„Wat hebben die graanschepen uit te staan met die lening, koopman?”

„De ene dienst is de andere waard. Als ik een willige stemming kan kweken bij die Duitse joden... misschien kan ik hen overreden die lening niet te verstrekken.”

„Als u die lening verhinderen kunt, koopman, zal ik u zes schepen geven in het konvooi van...”

Hij hield geschrokken zijn woorden in, maar Reinier Vinck keerde zich om en zei:

„U kunt me vertrouwen, Siebe Montanus.”

„Februari... dan zal Tromp uitvaren,” antwoordde de secretaris gedempt.

„De lening zal ik verhinderen... u wilt mij wel tijdig naam en ligplaats van de schepen meedelen. Goedendag, secretaris.”

Buiten haalde Reinier Vinck diep adem en voelde zich treurig.

Binnen drentelde Siebe Montanus onrustig door zijn kamer. Wie was die Reinier Vinck? Was deze vos toch te loos geweest? Vandaag nog zou hij de Schout waarschuwen, want deze man moest streng worden gecontroleerd.

Een paar dagen later ontmoetten Reinier Vinck en Isaï Krumbach elkander ter Beurze. De koopman deelde de reisfactor mee, dat hij er in geslaagd was zes schepen voor de verscheping van het graan te charteren, met speciale toestemming van de Admiraliteit. Isaï vroeg naar de verschepingsdatum. Van deze vraag schrok Reinier Vinck, want deze datum moest geheim blijven tot minstens acht dagen na het uitvaren van de vloot. Als hij deze reisfactor nadere inlichtingen gaf, zou dat zeker algemeen bekend worden en door de Engelse dienst worden opgevangen en doorgegeven. Onder geen beding dus een datum. Op zijn ontwijkend antwoord zei Isaï Krumbach, dat hij geen definitieve transactie mocht afsluiten als de verschepingsdatum onbekend bleef en bovendien vreesde hij, dat de belangstelling van zijn principalen met de dag geringer werd en dat hij opdracht zou krijgen om andere wegen te zoeken. Zij namen koeltjes afscheid en spraken af, dat zij een der volgende dagen nog eens verder zouden praten.

Toen Isaï Krumbach de Beurs verliet, werd hij weer aangesproken door John Cambell, die vroeg of hij reeds antwoord kon geven op de

aangevraagde lening. Isaï Krumbach kon hem slechts mededelen, dat er nog niet voldoende toezeggingen waren ontvangen, maar dat hij de Engelsman zo spoedig mogelijk zou berichten. Hun gesprek was zeer hoffelijk en opgewekt en John Cambell gaf de wens te kennen joffer Genendel Kossmann te mogen ontmoeten. Ook wandelden zij samen nog een tijdje op, tot grote ontsteltenis van Reinier Vinck, die hen over de Dam zag lopen. Er moest nu snel, zeer snel worden gehandeld, dacht hij. Hij begaf zich naar huis, maar zijn avondbrood smaakte hem niet. Zijn bezorgde vrouw hoopte, dat hij onmiddellijk na de oorlog zijn geheime officie zou neerleggen, zodat zij dan eindelijk weer eens rustig zouden kunnen leven. Hij beloofde het haar hartgrondig en, nadat hij een klein dutje had gedaan, voelde hij zich weer wat opgeknappt, ging uit en begaf zich naar het huis van de Schout.

Hij trof hem wat kleumend bij zijn haardvuur, want de Schout voelde zich niet prettig. Maar aandachtig luisterde hij naar de koopman, naar het bezorgde verhaal over het voortdurende gewroet van John Cambell om de lening los te krijgen en de gerezen moeilijkheid met de verschepingsdatum van het graan voor Italië. De Schout voelde zich wat beschaamd vanwege zijn traagheid, hij rees moeizaam op en klopte de koopman bemoedigend op de schouder. Zei:

„Morgen zal ik het mijne doen. Ik dacht, dat het niet zo dringend was en daarbij... ik hoop me dan wat beter te voelen.”

Hij schonk een glas wijn in voor zijn gast, zelf wilde hij niet drinken. Ook stond hij erop, dat de koopman een pijpje smoorde, dat zou hem rustiger maken.

Een uurtje later verliet Reinier Vinck hem. De koopman was wat opgewekter en zag alles niet meer zo somber in. De Schout was machtig en zou nu eindelijk zijn volle invloed aanwenden om Cambells intrige te neutraliseren. Maar als het niet lukte... als het niet lukte... wat had de joodse natie eigenlijk te maken met deze zeeoorlog? En wat een kans hadden de joden nu om met deze financiële faciliteit Engeland te vermurwen om hen weer toe te laten. Niet aan denken... stil... stil. Als zij zich daar weer mochten nederzetten, met hun handelskennis en wereldomvattend geldverkeer? Laat de overheid tolerant en verstandig blijven, laat ze maar synagogen bouwen, respecteer hun feestdagen en riten, het zal tot een zegen zijn voor de Unie. Als de Schout... heb vertrouwen in de Schout, Reinier Vinck, hij is een rustig man, een kundig man, hoewel soms een beetje traag, maar dat heeft ook wel eens zijn goede zijde...

Hij besteeg de stoep van zijn huis, zuchtte diep voordat hij de klopper liet vallen.

De volgende morgen ging de Schout niet naar het Prinsenhof. 's Nachts had hij niet geslapen en zich koortsig gevoeld. Het stille verwijt van Reinier Vinck had hem niet losgelaten en gedurende de nacht door zijn verhitte brein gewoeld. Hij gelastte zijn huishoudster om de jodendokter Chajim Todelche te ontbieden. Zij was verwonderd en opperde dat de christendokters zeer verontwaardigd zouden zijn, als zij dit vernamen. Ongeduldig wuifde de Schout haar uitvoerige bezwaren weg en daarop spoedde de huismeid zich naar de dokter.

Chajim Todelche vertrok onmiddellijk van huis, nadat hij Reize streng verboden had te vertellen bij wie hij geroepen was. De hemel verhoede dat Manasse Gompertz er de lucht van kreeg en de hele buurt in feeststemming zou opzwepen wegens de kowed dat hij de Schout moest komen genezen. Of dat Manasse op de stoep van het huis van de Schout zou gaan zitten om hem in gedachten bij te staan.

Innerlijk gejaagd, maar uiterlijk beheerst betrad Chajim Todelche de kamer van de Schout, die in een Japanse kamerjas bij het venster zat, een warme stoof onder zijn voeten. De Schout wees hem een stoel aan en toen de dokter had plaatsgenomen zei hij:

„Ik heb u niet ontboden als dokter. Ik wilde nog eens met u spreken over een dringende zaak, die geen uitstel gedooft.”

Chajim Todelche glimlachte mat, maar zijn innerlijke onrust groeide. De Schout van Amsterdam boezemde hem een groot ontzag in en dat hij in diens woonhuis ontboden was, voorspelde niet veel goeds. De Schout vervolgde:

„Aan uw gast de reisfactor Isaï Krumbach zal graan worden geleverd. De Admiraliteit van Amsterdam zal hem schepen ter beschikking stellen. Maar het is noodzakelijk, dat deze Krumbach voorlopig geen vragen meer stelt omtrent de verschepingsdatum. Ik verzoek u hem dit mede te delen.”

De dokter knikte en antwoordde:

„Mijnheer de Schout houde 't mij ten goede, maar het bevreemdt mij, dat ik als dokter voor de tweede maal door u betrokken word in zaken van koopmanschap. Bovendien vraag ik mij af waarom eerst die Simon de Bye en nu deze koopman Vinck zich tot de heer Schout hebben gewend met hun particuliere handelszaken.”

„Uw vraag is zeer vrijmoedig, dokter. Ik zal u niet antwoorden, maar

wel wil ik u waarschuwen niet te veel vragen te stellen," zei de Schout grimmig.

Chajim Todelche stond op, nerveus draaide hij met zijn hoed in de handen, boog en antwoordde:

„Ik zal uw wens aan Isaï Krumbach overbrengen."

„Nog een ogenblik, dokter." De Schout wees gebiedend naar de stoel, waarvan de dokter was opgestaan en aarzelend ging hij weer zitten.

„En nog dit, dokter Todelche. Aan die jongedochter Genendel Kossmann zult u moeten verbieden een lening te verstrekken aan de Engelsman John Cambell. Op poene van uitwijzing uit deze stad."

„U veroorlooft mij wel om nogmaals zeer verwonderd te zijn, mijnheer de Schout," zei de dokter en keek de Schout onvervaard in diens grijze vermoeide ogen, „deze koopman Reinier Vinck heeft wel een zeer bijzonder gehoor bij u gevonden."

De Schout haalde diep adem, het leek een zucht. Hij wuifde ongeduldig en wilde blijkbaar geen antwoord geven. Weer stond Chajim Todelche op van zijn stoel.

„Ik zal mijn best doen, mijnheer de Schout. Maar mijn invloed op de Duitse joden wordt door u hoogstwaarschijnlijk overschat. Zij zijn niet in oorlog met Engeland. En zij zullen voortaan oppassen, dat hun zaken niet bekend worden aan koopman Reinier Vinck."

Weer keek de Schout vorsend naar de dokter, die mat glimlachte.

„U bedoelt, dokter?"

„Ik meen opeens te hebben begrepen waarom koopman Reinier Vinck zich tot u wendde."

„Scherpzinnigheid is een eigenschap van de joodse natie, Chajim Todelche. Daarvan zult u nu de gevolgen dragen. Jammer. Wat deze koopman Vinck is, blijft onuitgesproken. Vanaf dit moment zijn mijn verzoeken bevelen."

„Mijnheer de Schout legt een zware last op mijn schouders."

„Het verheugt mij, dat u die voelt. Zeer ongaarne zou ik u en allen onder uw dak in de Boeyen opsluiten tot na deze oorlog. Deze waarschuwing zal hopelijk voldoende voor u zijn om koopman Vinck slechts als koopman te blijven zien."

„Ik zal hem zo blijven zien. Maar mocht door een of andere oorzaak Genendel Kossmann worden uitgewezen of gevangengezet, dan dient mijnheer de Schout er rekening mee te houden, dat een zeer grote lening aan John Cambell zal worden aangeboden," zei de dokter zacht maar zeer beslist.

„U dreigt?... U bedreigt de Schout van Amsterdam?”

De Schout rees op, kwam op de dokter af en greep hem bij de schouder.

„Ja,” antwoordde de dokter. „Met ons enige wapen. Het is jammer, mijnheer de Schout, dat onze gesprekken zich altijd op het financiële vlak bewegen. Simon de Bye... Shylock... een lening aan Engelse kooplieden. Maar, ik zal mijn best doen.”

De Schout nam weer plaats en kuchte. De dokter vervolgde:

„Het zal voor mij gemakkelijker zijn om Genendel Kossmann en haar consortium te overtuigen als u zich niet mengt in de zaak De Bye.”

„Waarom?” riep de Schout driftig.

„Zij is een vrouw. Zij wil wel begrijpen, dat het land waar zij woont overwinnen moet om er in vrede te kunnen leven met haar man en kinderen. Maar zij wil niet begrijpen, dat Simon de Bye aan die zekerheid iets toe- of afdoet. Haar haat is voor ons mannen misschien wat onbegrijpelijk.”

De Schout sloot zijn ogen. Het duurde lang voordat hij ze weer opende en al die tijd wachtte Chajim Todelche, staande voor zijn stoel, de hoed in de hand. De Schout zei nu op milde toon:

„Vreemd volk zijn jullie. Zacht en vriendelijk en meedogenloos, gejaagd en vreesachtig en onverzettelijk dapper, intelligent en dom... oneindig geduldig en ruw onbeheerst. Vreemd, heel vreemd, dokter Todelche. Zorg, dat die lening niet verleend wordt en ik zal niet tussenbeide komen voor het Schepengerecht.”

Chajim Todelche boog even het hoofd als afscheidsgroet en liep naar de deur, maar de Schout zei:

„Schrijf me iets voor. De huishoudster wil straks alles haarfijn weten en gelooft niet in een dokter als er geen medicijn aan te pas komt.”

De dokter keerde op zijn schreden terug en antwoordde:

„Geen recept zonder onderzoek.”

De Schout lachte.

„Geen dwaasheid, dokter, maak er iets van.”

„Onder geen beding. Ik zal u onderzoeken.”

De Schout keek een beetje boos, maar schikte zich toch geduldig toen de dokter vakkundig met zijn onderzoek begon. Chajim Todelche voelde zijn pols, bekeek tong en keel, lichtte zijn oogleden op en beschouwde aandachtig de iris van de ogen. Toen moest het hemd uit en de dokter beklopte en beluisterde de tors. Daarna bevoelde hij de buik, onderzocht het onderlichaam en de benen.

„U kunt zich weer kleden,” zei Chajim Todelche, terwijl hij aan tafel ging zitten om een recept te schrijven. De Schout gehoorzaamde en vroeg spottend:

„Is u tevreden? Durft u me nu helder pompwater voor te schrijven?”

„Ik ben helemaal niet tevreden. En wat ik u voorschrijf is niet onnozel.”

„Niet tevreden?”

„Nee, uw hart klopt te snel en uw ogen staan me niet aan. Uw kleur ook niet.”

De Schout staarde hem opeens somber aan, een beetje geschrokken. „Had ik u maar niet geroepen. En hoe moet dat nu met dokter Gillis Navander. Straks komt de barbier om mij ader te laten.”

„De Voorzienigheid was verstandiger, mijnheer de Schout. Voorlopig acht dagen bedrust. Niet in die stoel... bedrust. Dan deze drank drie-maal daags, geen rood vlees, geen kruiden of zout, geen vet en geen sterke drank. Daarna zullen we zien. En geen bloed aftappen en geen klisma's zetten.”

Chajim Todelche overhandigde hem het recept, boog weer en wilde nu werkelijk vertrekken. De Schout vroeg wat gejaagd:

„Is het ernstig, dokter? Ik kan niet gemist worden.”

„Over acht dagen veroorloof ik mij bij u terug te komen, mijnheer de Schout. En iedereen kan gemist worden.”

De Schout knikte gelaten, trok de kamerjas wat vaster om het lichaam. Hij had het kouder en wist niet of het kwam omdat hij ontkleed was onderzocht of dat hij toch zieker was dan hij vermoedde.”

„Als het erger wordt, kan ik u dan eerder laten roepen, dokter?”

„Wat erger wordt, mijnheer de Schout?”

Weer keerde Chajim Todelche op zijn schreden terug. De Schout keek nu werkelijk een beetje hopeloos en zei op gedempte toon:

„Ik heb soms wat last van duizelingen en kramp in de linkerarm. Slapen doe ik ook slecht en moet 's nachts nogal eens opstaan.”

„Hoe lang werkt u, mijnheer de Schout?”

„Ik sta om 5 uur op. Als de stad ontwaakt, moet de Schout niet op zijn bed liggen. En 's avonds om 9 uur ga ik slapen, tenminste als er niets aan de hand is.”

„Ja, ja. En dat gebeurt nogal eens in een stad met meer dan honderd-duizend zielen. Hebt u de laatste tijd iets bijzonders meegemaakt? Iets dat u zorgen baart?”

„U verhoort me alsof u een van de Gerechte bent, dokter,” zei de Schout vermoed.

„U wilt toch weer gezond worden?”

„Ben ik dan zo ziek?”

„Met zestig jaren is men geen jongeman meer. Maar vertel me nu eens wat u hindert... een goede dokter is gelijk een biechtvader.”

„Dokter Todelche, ik ben Calvinist,” riep de Schout en zijn ogen vonkten even toen hij met z'n vuist een paar maal krachtig op de stoel-leuning sloeg.

„U moet uw innerlijk soelaas geven, mijnheer de Schout.”

„De Schrift is mijn soelaas.”

„De Schrift luistert niet,” antwoordde de dokter een beetje korzelig.

„Hij antwoordt. Duizenden antwoorden liggen gereed op duizenden vragen, die het innerlijk van de mens stelt. U, als jood, weet dat niet?”

„Als men de doktersbul heeft behaald, is meestal het innerlijk van een medicus veranderd. Vlees en geest heb ik leren kennen als een onontwarbaar kluwen. Misschien dat eeuwen na ons dat kluwen door de wetenschap zal worden ontknoopt en dat wij ons lichaam zullen kunnen verklaren. Dan zal God duidelijk voor ons oprijzen en de Schrift zal dan misschien niet meer zijn dan een wetboek en literatuur.”

Chajim Todelche had ernstig gesproken. Zijn ogen starden naar buiten in de verte en het leek de Schout, dat hun kleur van donkerbruin in heel licht was veranderd.

„Als de rabbijnen u zo hoorden, dokter, en de predikanten,” zei de Schout.

„En de geheime pastoors niet te vergeten, mijnheer de Schout. Ze zouden u gezamenlijk verzoeken de Vierschaar te spannen voor Chajim Todelche en voordat ik verbrand werd, zoudt u, mijnheer de Schout, misschien wel gedwongen zijn me scherp te verhoren.”

De Schout stond op, bijna viel de stoof om. Hij legde zijn hand weer op de schouder van de dokter en Chajim Todelche zag onrust in zijn grijze ogen, hij zag zijn stoppelige kin wat beven en de grijze snor trillen.

De dokter knikte begrijpend en zei: „Vertel het me nu. Ik zal u antwoorden in plaats van de Schrift. Misschien stam ik uit de sekte der Esseeërs.”

De Schout drentelde onrustig door zijn kamer en vertelde:

„Vorige week heb ik Steven Lamshouck scherp verhoord. De hemel vergeve het me. Hij was bang als een dier, dat de slachtbank voorvoelt. Die angst... dat gillen toen de duimschroeven werden aangedraaid... dat zwellen van zijn lichaam toen de Binnenmeester hem volgoot...

oh God, wat zijn we ontaard!... Zijn vervloeking van ons allen in de pijnkamer. En dat huilen daarna, dat roepen om zijn moeder... een volwassen kerel, die kronkelt en gilt om hulp van zijn moeder. Nu hebben wij zijn bekentenis en wat is die waard? Wat is mijn officie waard als die betaald moet worden met een marteling van een levend wezen? Antwoord me, Chajim Todelche, antwoord me, als u uit de sekte der Esseeërs stamt."

„U en uw recht zijn niet verder dan in de dagen van Herodes. U hebt de tien Geboden slechts gelezen, maar niet aanvaard. U hebt uw Christus beloofd hem te volgen, maar iedere dag hebt u hem verloochend. Nu... sinds tien minuten zijt ge christen, mijnheer de Schout. En uw ziekte, laten we zeggen het is een beroepsziekte. Een Schout kan met niemand uitpraten wat hem bedrukt, zelfs niet met zijn vrouw. Deze ziekte is de tol aan uw officie."

Chajim Todelche liep naar de tafel, nam het recept, verscheurde het in kleine snippers en wierp ze in het vuur. De Schout volgde hem met de ogen en toen Chajim Todelche hem weer aankeek, zag hij een ontroerd aristocratengezicht. De dokter glimlachte nu en zei:

„U zult spoedig genezen zijn, mijnheer de Schout. Ga nu naar bed en u zult goed slapen. En morgen bent u weer Schout van Amsterdam, mild en wijs en rechtvaardig. Een mens zonder leugen op het voorhoofd, een man onder de hand Gods."

Reeds lang was de kamerdeur gesloten en nog steeds staarde de Schout hem na.

Het antwoord van Jokel Hirsch op het rapport van Isaï Krumbach was gekomen met de Franse post. De reisfactor had Jokel Hirsch op de hoogte gesteld van zijn werkzaamheden in Amsterdam en hem gelijktijdig zijn verloving met Genendel bekendgemaakt.

Het antwoord was een weerspiegeling van Jokels wezen. Het schrift was onrustig met soms originele krullen rond de hoofdletters, zijn stijl meestal breedspakig, afgewisseld door korte zinnnetjes, die aandeden als een snauw. Het papier was tot de uiterste hoeken volgeschreven, de vijf lakzegels overvloedig en precies, alsof het een gewichtig staatsstuk betrof.

Hij gaf opdracht uit Amsterdam te vertrekken en zelf naar Dantzig te reizen om bij de bron te kopen, als die Hollanders nog langer treuzelden om graan te leveren voor zijn goeie geld. Als er geen Duits schip te krijgen was, dan maar proberen in Kopenhagen een Engelsman te

charteren. Ook verwonderde hij zich erover, dat Isaï nog geen haring had gekocht, maar dat kon hij wel begrijpen als zijn reisfactor intussen een zalmbuik had gefokt. En zijn vrouw Süssie had weer zo voortreffelijk forellen gekookt, hm, hmm, het water liep Jokel de mond uit nu hij dit neerschreef. Vervolgens gaf hij een lijst van goederen, die d'Ancona en Mocatta hadden aan te bieden en of Isaï een compleet Chinees porseleinen theeservies wilde meebrengen voor die gebenshte Süssie, God zal haar gezond laten. Maar niet te duur, als het voor de helft kon, wanneer er soms een schilfertje aan mankeerde, ook een zorg, één dag in huis en de shiqze zou het toch ook al beschadigd hebben. Over de verlovings weinig en vinnig. Of zijn reisfactor daarom naar Holland moest gaan? En wat kostte die minnekozerij aan Jokel Hirsch? Want als men vrijt, werkt men niet. En die rijkdom van Genendel, nah! Meïr Ballin en Salomon Mirels waren nog lang niet dood en al dat geharrewar voor het Rabbijnengerecht in Altona als straks de erfenissen door de andere familieleden zouden worden betwist, nah? De hele erfenis wilde hij voor tienduizend thaler in contanten overnemen. En dan die schoonheid van Genendel? Wat koopt men voor schoonheid? Eerstens is een knappe vrouw lastig, men komt ogen tekort om haar in de gaten te houden en zij leidt de aandacht af van de Geschäfte. Tweedens zijn ze duur, al maar nieuwe kleding en opschik en in het donker zijn alle vrouwen toch eender. En over dertig jaar heeft die Genendel ook rimpels. Verswarzter nar, zijn er in de Elzas, in Lotharingen, in Metz geen jiddisje bruiden? Met naam en met gróte bruidsschat? Nah?

Isaï Krumbach legde de brief voor zich op tafel en sloot de ogen. Daar was het! Daar was de kift van Jokel Hirsch. Langs een omweg over de Elzas en Lotharingen naar Metz. Naar Jachetje Hirsch. Jachetje, de twintigjarige dochter van Jokel, klein, een beetje scheef, een beetje hoog ruggetje, trouwe bruine hondeogen, maar een fijn gebogen neusje en een zachte huid. Maar kan men een perzikhuid trouwen? Of een neus, of hondeogen, als het meisje giechelt en dom is? En lastig en verwend en zich aldoor de dochter voelt van de qocin Jokel Hirsch? Als hij haar aankeek, dan leek zij zo verschrikkelijk op Jokel, als hij haar zou kussen... hu, dan zoende hij Jokel Hirsch. Isaï werd er koud van. Dan liever zwerven, dan liever een rijzige blonde Hollandse goie.

Hij rekte de hals, keek door het venster naar de overkant, naar dat raam, waar die blonde vrouw naar hem geluisterd had. Het bleef daar grimmig gesloten, na die ene middag had hij deze vrouw nooit meer

aan haar venster gezien, maar hij had ook niet meer gespeeld. Waarom niet? Ja, waarom niet?

Hij zakte langzaam terug in zijn stoel, zijn lange benen voor zich uitgestrekt, zijn geliefkoosde houding. Hij hield de ogen weer gesloten en neuriede. Langzaam werd hij plezierig warm, nu kwam de droom, dat losraken van zijn aardse leven... ja... nu... nu... kwam de melodie... het ruisen van bomen, het kabbelen van bergbekken... daar is de wind, daar is de donder, de kletterende regen... kom melodie, kom... daar breken de wolken, felle rechte zonnestralen geven gouden glans aan een landschap... welk landschap?... Dit vlakke klare Holland, de heuvels van de Ardennen, de Alpen, het sombere Bohemen. De melodie klinkt verder weg, steeds meer landschappen doemen op en verdwijnen weer... heel Europa, heel zijn jonge zwerversleven glijdt voorbij...

Koele slanke vingers streken over zijn voorhoofd, een zachte handrug streelde zijn wang. Hij sloeg de ogen op, Genendel stond naast hem. Zij keken elkander aan en glimlachten. Alsof zij zich schaamde voor dat tedere gebaar liep zij naar het venster, wierp een onderzoekende blik naar de overkant, naar dat doodse gesloten raam. Nog even keek zij in de diepte, naar de kille binnenplaatsen. Toen kwam zij weer naar hem toe en zei:

„Ik moet eens met je praten, Isaï.”

Hij rees op, plaatste een stoel bij het blokkenvuur in de schouw en leidde haar erheen. Zelf ging hij op een dekenkist zitten, terzij. Daarop lag ook zijn viool in de lederen hoes. Onwillekeurig legde hij zijn hand erop, het was alsof hij steun zocht. Hij wachtte en zij hernam het woord:

„Oom Chajim heeft mij verteld, dat de overheid ontstemd is nu wij die Simon de Bye geen uitstel meer willen verlenen. Maar zij zal zich formeel niet verzetten tegen een proces. Wat zullen wij doen?”

„Wij kunnen niets meer doen, Genendel. De schuldeisers hebben je opdracht gegeven tot vervolging over te gaan. Zij zijn bang geworden door je onheilspellende berichten.”

„Simon de Bye heeft aangeboden de achterstallige rente ineens te voldoen als hem uitstel wordt verleend. Dat is een groot bedrag.”

„Dan wordt het uitstel aanvaardbaar, Genendel. En als je het verleent, voldoen wij aan het verlangen van de overheid en dit komt de qehiloh ten goede. Wanneer de oorlog voorbij is, zal hij wel kunnen betalen, want hij heeft nog schepen in de Levant.”

Genendel knikte goedkeurend, maar vroeg:
„En wat hij mij heeft aangedaan, Isai?”

Hij haalde de schouders op, antwoordde gelaten:
„Wat betekent dat tegenover al het leed uit onze geschiedenis. Tegenover je vroegere ellende, tegenover de mijne, tegenover die van onze ouders?”

Zij keek op haar handen, rustig gevouwen in haar schoot, zei:
„Isai, jouw beschouwing is de grondslag van ons leed. Aanvaarden, altijd aanvaarden, vergelijken en dan berusten. Daarom zijn we een volk met een gebogen nek, daarom voelt de grootste bandiet zich meer en hoger dan de grootste jood. Néén moet men kunnen zeggen, néén, néén!! Dan zal men opkijken en voorzichtiger worden met de gesel over ons. Misschien zal men ons achten.”

„Hadden wij de Zweed uit de Duitse landen kunnen weren, Genendel? Of het Kozakkentuig in Polen kunnen weerstaan? Zijn wij zwaarder getroffen dan de andere volken van Europa, was Maagdenburg alleen door joden bewoond?”

„Neen... maar je ziet ons in een te groot verband. Wij hebben te maken met de dagelijkse chicanes van kleine mensen. En kleine mensen maken de geest, de lust om een kruipend dier, dat zich niet verweren kan, te vernietigen. Zij maken de jodenhaat. En daarom... Isai.”
„Je wilt een voorbeeld zijn, Genendel?”

„Ja, want onze mannen zijn het niet. De jood zonder land en zonder vorst is noodgedwongen een wereldburger. Geldzaken en handel zijn wereldomvattend, wij joden moeten daarin gerespecteerd worden.”

„En hoe wil jij dat afdwingen, Genendel?”

„Met een harde taal, die de mens altijd verstaat. Met harde, op het recht rustende middelen, Isai. Simon de Bye is misschien te beklagen, maar hij zal voor hen een teken zijn.”

„Dus?” zei hij zacht.

„Ja, Isai... ondanks de wens van de overheid daag ik Simon de Bye voor de Schepenbank.”

Hij beschouwde haar, maar zij tuurde in de vlammen, die haar ogen deden vonken en zware soms flakkerende schaduwen in de holten tekenen. Ook het koperkleurige haar leek soms op te vlammen. Haar rijzige tors hield zij soepel kaarsrecht, de nek ongebogen, de mond vast gesloten. Een knappe vrouw, onverzettelijk, nuchter, trots... en koel.
„En dan dit, Isai,” ging zij voort, „oom Chajim waarschuwt tegen een lening aan John Cambell. Hij zegt dat deze lening de ondergang van

het jodendom in Holland zal zijn. Ik kan haar onderbrengen met een looptijd van drie jaar tegen $2\frac{1}{2}$ procent, mits onder garantie van het Parlement. De provisie bedraagt $\frac{1}{4}$ procent, daarvan kunnen wij een rijke inboedel kopen, Isai."

Hij stond op en drementelde door de kamer. Zodra hij haar de rug had toegekeerd, keek zij verlangend naar hem en steeds als hij terugliep, koel en ongenaakbaar in het haardvuur. Hij vroeg wat ongeduldig:

„Waar wil je wonen, Genendel?"

„Hier... in Amsterdam. Hier is het rustig en ordelijk. En een trefpunt van handel en financiën."

„Dan heb je jezelf beantwoord. Men kan geen geld lenen aan de doodsvijand van het volk, waartussen men leven wil. De overheid heeft geen recht om Duitse joden te verhinderen aan een Engelsman geld te lenen. Maar zij kan alle joden uit de stad verbannen. Wij willen toch niet een hele qehiloh offeren voor een huisboedel? Dat willen wij toch zeker niet, Genendel?"

Hij meende, dat zij nu toch even het hoofd boog. Bijna fluisterend zei ze:

„Jij zult de man zijn in ons huis, Isai. Wanneer je het verbiedt..."

„Ik wil je niets verbieden, Genendel, zoiets ligt niet in mijn aard. Ik zou willen, dat je mijn woorden overdacht en dan besliste. Ik zal je nooit iets verbieden, Genendel, je zult niet mijn slavin zijn, maar mijn vrouw."

Star keek ze voor zich, de wenkbrauwen iets opgetrokken, de handen nog steeds gevouwen in de schoot. En zij antwoordde effen:

„Ik zal de waarschuwing van oom Chajim ter harte nemen en morgen naar Altona en Wenen schrijven. Wil jij John Cambell onze weigering meedelen?"

„Ja... Genendel."

Hij kwam naar haar toe, nam haar hoofd tussen zijn handen en kustte haar op het voorhoofd. Zij wrong zich los met een korte ruk. Zij zuchtte en na lange tijd vroeg ze:

„Wanneer zal de goepah zijn, Isai?"

„Zodra jij wilt."

Weer zuchtte zij diep en zei: „Wat schreef Jokel Hirsch?"

„Zoals altijd, tevreden en ontevreden. Hij gaf opdracht om naar Antwerpen te gaan om laken te kopen. En naar Dantzig als de graantransactie mislukt."

„Dat hoeft niet meer. Koopman Reinier Vinck heeft je duizend last verkocht,” zei ze zakelijk. „Isaï, ik zou het prettig vinden als je Jokel Hirsch verliet. Doe zijn zaken af en reis dan naar Italië. Vraag aan d’Ancona en Mocatta de agentuur voor de Unie. Ik heb wat geld en de steun van grote kooplieden. Ik zou graag willen, dat je zelfstandig werd.”

Zij stond op. Zij ging naast hem zitten op de dekenkist. Nam schuchter zijn hand in de hare en vroeg:

„Wil je wat voor me spelen, Isaï?”

„Nee... nu niet.”

„Ben je bang, dat die goie je weer hoort?”

Geschrokken keek hij haar aan en stamelde:

„Genendel... heeft tante Reize je verteld?”

„Ja... malle kerel.”

Ze vlijde zich tegen hem aan, kriewelde speels met haar sierlijke vingers in zijn korte baard. Hij glimlachte opgelucht en nam haar hand in de zijne. Hij keek terzij naar haar, zag het flauw geronde klare voorhoofd, de scherp getekende wenkbrauwen, de gesloten oogleden met de lange wimpers, de fijne neus en de wilskrachtige mond. Keek steeds weer naar deze schoonheid en kuste haar hand. Zij bloosde en sloeg haar ogen op. Hij zag ze licht van tederheid.

„Wanneer, wanneer... Isaï?” fluisterde zij.

„Als ik terug ben uit Italië, Genendellief.”

Lang zaten zij hand in hand. Muisstil. Totdat zij opschrokken van een hoge nerveuze stem. Het was die van tante Reize, die onderaan de trap riep:

„Genendel... Genendel, daar is de koopman Simon de Bye... kom beneden... Genendel! Genendel!!”

De volgende middag verscheen een kinderlijk opgeruimde en weer prachtig geklede Simon de Bye ter Beurze. Iedereen die luisteren wilde vertelde hij van zijn geslaagde onderhandelingen met zijn buitenlandse crediteuren. Hij had ’s morgens een groot bedrag rente aangezuiverd en er was overeengekomen, dat de hoofdsom zou worden terugbetaald, zodra de vrede gesloten was en zijn schepen weer thuisgevaren. Men wenste hem geluk en bedaalde kooplieden knoopten er de waarschuwing aan vast nu kalm aan te doen en geen enkele verplichting meer aan te gaan. Goedkeurend bespraken zij de inschikkelijke houding van de Duitse joden. Zij geloofden wel, dat deze groep een aanwinst voor

Amsterdam zou worden, als zij zich maar niet in het ambacht en de winkelnering wilden dringen en zich hielden bij de groothandel. Dat hadden de Portugezen ook gedaan en hun overzeese verbindingen waren nu zeer belangrijk voor de Unie.

Toen Isaï Krumbach op de Beurs kwam, groette men hem hoffelijk en welwillend, maar keek toch wat argwanend toen hij zich naar John Cambell begaf. Hun gesprek was kort. Isaï Krumbach zei:

„Uw verzoek om een lening is niet gunstig ontvangen. Men acht uw huis en uw garantie zeer hoog, maar vindt het tijdstip ongeschikt. Na het sluiten van de vrede tussen Engeland en de Unie zullen onze vrienden u gaarne van dienst zijn.”

„Heeft de Overheid kennis gekregen van mijn aanvraag?”

„Ja mijnheer.”

„Dan veroorloof ik mij te denken, dat het besluit van uw vrienden onder druk is genomen,” zei John Cambell verbeten.

„Het is het goede recht van een welwillende Overheid om haar wensen kenbaar te maken. En het getuigt van gezonde zakelijkheid om zijn belangen af te wegen,” antwoordde Isaï Krumbach gereserveerd.

John Cambell was bleek geworden, zijn lichtblauwe Keltengogen waren ondoorgrondelijk koel. Zij lichtten hun hoeden en keerden elkander de rug toe.

Reinier Vinck verliet zijn pilaar en kwam verheugd en met uitgestoken hand op Isaï Krumbach af. Hij vroeg niets, het korte gesprek met John Cambell had hij nauwkeurig bespied en het vijandige afscheid was voor hem voldoende. Isaï Krumbach vertelde hem, dat hij naar Antwerpen wilde reizen om laken te kopen en vroeg enige introducties, die hem gaarne werden toegezegd. En Reinier Vinck vroeg of Isaï's Italiaanse principalen offerten konden afgeven voor Egyptische katoen, taft en zijde en of er voor levering na de oorlog contracten in marmer konden worden afgesloten.

„Want,” zei Reinier Vinck, „na de oorlog gaan we verder met de uitbreiding van onze stad.”

„Na mijn bezoek aan Antwerpen reis ik naar Italië, koopman Vinck. Ik ga de dienst van Jokel Hirsch verlaten en probeer zelfstandig te worden. Als eerste opdracht zal ik gaarne verbindingen voor u aanknopen.”

Reinier Vinck gaf geen antwoord, blijkbaar dacht hij ernstig na. Zij wandelden samen de open Beurshof op en neer en Reinier Vinck zag in de schaduw van de arcaden John Cambell roerloos staan en naar hen

kijken. Reinier Vinck vroeg toen met een wat bewogen, hese stem: „Wilt u mij een dienst bewijzen, mijnheer Krumbach?”

„Als dit in mijn vermogen ligt... zeker.”

„Ik heb een oude relatie in Livorno... wilt u... wilt u een brief voor hem medenemen?”

„Met genoegen, koopman, maar ik denk dat de post vlugger is. Ik vertrek pas over enkele weken naar Italië.”

„Er is geen haast bij, mijnheer Krumbach. Te zamen met de brief wil ik u wat juwelen meegeven, die zijn eigendom zijn.”

Reinier Vinck keek bij deze woorden strak voor zich uit en kuchte nerveus.

„U kunt mij de brief en de kostbaarheden geven, koopman Vinck. Ik zal ze bestellen.”

„Morgen zal ik ze u hier op de Beurs overhandigen. En ik heb goede tijding voor uw principalen. De Admiraliteit heeft de papieren voor de graanschepen afgegeven en deze week begint de lading.”

Opgewekt keek Isaï Krumbach hem aan. Dat was inderdaad goed nieuws en hij hoorde in gedachten Jokel Hirsch zeggen: „Süsse! der Isaï hot es doch gemacht, sechse, hörste, sechs Schiffe hot er für der Moische und der Avrohom, verstehste das, Süsse, von so a schlemiel? Koch mer eppes feines heut, mer hobben eppes verdient.”

Nog even bleven zij praten over de handel en de kansen van de oorlog, toen namen zij afscheid.

Guur is het weer, modderig de weg, somber zijn de wolken boven Vlaanderen. Traag vordert Isaï Krumbach, zijn paarden zijn vermoeid. De etappe van Bergen op Zoom naar Antwerpen is lang. Maar hij wil voor de nacht nog binnen de muren komen. Dan zal hij gastvrij ontvangen worden door een vrome joodse familie, want hij heeft aanbevelingsbrieven meegekregen van tientallen joden uit Amsterdam voor tientallen geloofsgenoten op de lange weg van Holland naar Italië. Bijna geen nacht zal hij in een herberg behoeven te slapen, hij zal met vreugde en eerbetoon aan een familietafel worden genodigd. Er zal een fris bed voor hem zijn, men zal hem kosjere mondkost meegeven en zijn rij- en pakpaarden zullen een stal vinden. En ook zal er onderdak en verzorging zijn voor de Duitse rijknecht, die hem van Amsterdam tot Livorno vergezelt.

Die rijknecht was op uitdrukkelijk verlangen van Genendel gehuurd en op haar kosten. Voor Jokel Hirsch bestond zoiets niet, peinsde Isaï.

Hij hoorde hem weer driftig, boos en een beetje vochtig praten. Een reisfactor reisde alléén en zorgde zelf voor alles. Daar! Een reisfactor is geen keurvorst en wat een knecht kost, dat vindt men niet op straat. Had hij, Jokel, ooit één thaler op straat gevonden? Oser!! Drek vindt men op straat, maar geld?! En een knecht kan goochem zijn en goed opletten en later naar een ander gaan om daar alles te vertellen tegen een goede beloning. Zijn er geen concurrenten genoeg? En zal men de kat op het spek binden?! Spek! Heb ik spek gezegd? Wòh... Süsse, gib mer a stick Apfelstrudel um das treife zu vertreiben!

Isaï lachte opeens hardop. De rijknecht keek hem van terzij aan, die jood deed soms vreemde dingen. Gisteren, toen het nog mooi weer was, had hij telkens gegaloppeerd en het hoogste lied gezongen en toch had hij amper één roemer wijn gedronken.

„Waarom lacht u, koopman?” vroeg hij wat argwanend.

„Om mijn eigen gedachten. Het grootste plezier beleeft men meestal alleen.”

„Laten we voortmaken, koopman. Er zwerft hier veel slecht volk rond. Broedsel van Spaanse huurlingen en weggelopen meiden. En of ze een konijn slachten of een mens is voor hen hetzelfde.”

„Niet zo somber, in al die jaren, dat ik reis heb ik geen moeilijkheden gehad.”

De rijknecht trok zijn ruiterspistol uit de zware zadelholster en controleerde zwijgend en grimmig of vuursteen en slot in orde waren. Ook probeerde hij of zijn hartsvanger makkelijk uit de schede ging. Toen greep hij de teugel van Isaï's paard en zette de dieren in draf. Isaï glimlachte, dat was een goede rijknecht. En zijn bijzondere zorg zal Genendel wel extra beloond hebben.

De schemer viel, de wind begon op te steken. Isaï trok zijn reis-mantel vaster om het lichaam. Krachtiger werden de windstoten, hier en daar scheurde het wolkendek en een enkele ster werd zichtbaar. Daar was een bos, de weg liep er doorheen. De rijknecht hield zijn paard in, keek omzichtig rond.

„Zullen we het wagen, koopman?”

„Waarom niet? We draven met vier paarden en het geboefte zal denken, dat we een ruiterspatrouille van de Baljuw zijn,” zei Isaï opgewekt.

„Jawel, jawel ...maar zo benauwd zijn die van 't Heike niet. Hebt u veel kostbaars bij u, koopman?”

„Brieven, beste kerel, alleen brieven. De hele wereld heeft mij brieven

meegegeven. Iedereen wil iedereen groeten en iets berichten, vooral nu het geen bodeloon kost."

"En geld?" vroeg de rijknecht weer.

"Geen geld. Dat heb ik niet nodig. De naam van mijn patroon is zo groot, dat iedere koopman mij leent wat ik vraag."

"Zo, zo, dat is een heel wat makkelijker leven dan van een rijknecht," zei de man en verzuchtte: „nou, vooruit dan maar. Al zijn ze moe, in draf."

Het bos omsloot hen. De smalle weg lichtte flauw op, boven hen werd de hemel helder. Geluiden klonken in de verte, nabij kraakten soms takken. Dof dreunden de hoeven van de paarden, ongelijk. In de verte zou het klinken of een patrouille van de Baljuw voorbij reed.

Nieuwsgierig keek Isai dan links dan rechts. De bomen en struiken, onscheidbaar van hun zwarte achtergrond, hadden iets onheilspellends en hij overdacht dat de mens 's nachts niets méér betekent dan andere wezens in de Schepping. Hij is bang, kan nauwelijks zijn plaats bepalen, noch zich verweren tegen iets dat hem bespringen wil.

Isai keek naar de rijknecht, zag hem steeds opwippen in het zadel, hoorde zijn paard een forse wind laten en daarna het vallen van de mest. Hij moest daarom hard lachen, zodat de knecht schrok en hartgrondig vloekte... die jood, dat was een gek. Wie lacht er nu zo midden in een nachtelijk bos. Hij spoorde zijn paard aan, kortte de teugel van het pakpaard in, hij wilde er uit, in de verte zag hij de vlakke. En terwijl hij draafde, bad hij om bijstand. Aan de rand van het bos wachtte hij op Isai, die zich niet gehaast had.

"Goddank dat wij er uit zijn," zei de knecht.

Ze reden nu stapvoets verder.

"Waarvoor was je nu bang, Jürgen?"

"Weet ik niet."

"Waarom bad je?"

"Hebt u dat gehoord?"

"Ik hoorde je niet en ik hoorde je toch. Waarvoor heb je gedankt, Jürgen?"

"Dat Hij ons heelhuids uit het bos liet komen, koopman."

"Dus jij belooft God met een gebed omdat Hij beter gebleken is dan jij dacht?"

"Ik begrijp u niet, koopman, veel dingen van u begrijp ik niet. Wie lacht er nu in een bos, 's nachts?" zei de rijknecht danig ongerust.

"Ik... een man die zich altijd in Gods hand voelt, waar hij ook is. Weet

je, Jürgen, we vragen en bedanken het Opperwezen veel te veel. En tegen elkander in. Wie moet God dan kiezen, Jürgen?"

„Als ik God was," antwoordde de rijknecht kinderlijk, „zou ik zeggen: allebei je bek houden en laat het aan Mij over."

„Juist, Jürgen, dat deed Hij ook met ons daar in dat bos. Toen zei Hij ook: die Jürgen moet zijn mond houden en het aan Mij overlaten. Ik laat Me door Jürgen, die gelegenheidsbidder, niet omkopen, want Ik ben geen tollenaar."

Isaï zette zijn paarden in draf, de rijknecht volgde beduusd.

Wat voor een vent dat was! Dat mocht de duivel weten... de duivel... verrek, daar léék ie op!!

In de verte doemde het profiel van Antwerpen op, tegen een schoon-gewaaide horizon.

Behaaglijk strekte Isaï zijn lange benen uit in het frisse bed. Hij vouwde de handen onder het hoofd en tuurde wat naar de bedhemel of naar de brandende kaars op het tafeltje tegen de muur, die hij kon zien omdat hij de gastvrouw verzocht had de bedgordijnen te laten wegnemen. Hij sliep nooit in een bed met gordijnen, dat was hem te benauwd en in sommige herbergen te gevaarlijk.

Alles wat de laatste uren gebeurd was, kwam hem weer voor de geest. Buiten de poort had de joodse gastheer met zijn twee zoons hem opgewacht, bang dat hij te lang zou moeten zoeken en misschien verdwalen in het grote Antwerpen. Dat had die goede huisvader niet uit zichzelf gedaan, peinsde Isaï glimlachend. Natuurlijk Genendel... zij plaveide zijn reisweg met brieven vooruit, brieven aan de families waar hij moest logeren, brieven aan kooplieden met het verzoek een krediet te openen voor de reisfactor Isaï Krumbach, haar bruidegom. En een wissel op haar conto bij de Amsterdamsche Wisselbank was bijgesloten. Overal waar hij overnacht had, was dat zo geweest, in Leiden, Rotterdam, Dordrecht, Breda en nu ook hier in Antwerpen.

Vereerd en opgetogen had men hem naar het huis gebracht waar de gastvrouw en haar drie sierlijke dochters hem hadden ontvangen. Een overvloedige maaltijd was aangericht, ook voor de rijknecht bij de meiden in de keuken en over de paarden had zich een stalhouder ontfermd. Niets mocht hij meer zelf verzorgen, alles was geregeld.

Genendel... stille, beheerste, nuchtere, lieve en kuise Genendel! Waarom was ze stil... geen wonder na die slachting in Maagdenburg... iedereen, die zijn ouders voor zijn ogen heeft zien ombrengen, zal ver-

stild door de gruwelen verder leven. Beheerst! Beheerst geworden door een zwerftocht van jaren, van stad tot stad, van familie naar familie, tot in Altona. Beheerst geworden door gevaarlijke situaties, een jodenkind overgeleverd aan het toeval... toeval? Of in Gods hand? Jong opbloeiend joods meisje, door troebele ogen van ruw mansvolk nageloerd, ontsnapt aan verkrachting door het toeval... toeval? Of Gods hand? Een rijzige beeldschone joodse vrouw, huismeid hier, kindermid daar, 's avonds lezend en studerend en eindelijk in Altona rust vindend... door toeval? Of Gods hand? Rust bij Zipora Ballin, de oude moeder van Meïr... Zipora Ballin, een oude wijze en krachtige moeder uit Israël. Haar wensen werden door haar zoon vervuld, haar woord was wet. En haar woord tegen Meïr: dit kind Genendel, de dochter van je boezemvriend Elia Kossmann, zal mijn dochter zijn. De Almachtige stuurde mij deze wees. Zoek de resten van Elia's vermogen, zodat zijn kind haar deel ontvangt. En, Meïr, je bent mijn erfgenaam, Genendel zal de jouwe zijn nu het Opperwezen je niet gezegend heeft met kinderen. Belof me dit en bewaak haar leven.

En Meïr Ballin, de rijkste jood van de Duitse landen, beloofde het zijn moeder en zond een scherpzinnige jongeman uit om Elia Kossmanns vermogen terug te vinden. Nuchter, analyserend is haar verstand geworden in het comptoir van Meïr Ballin. Wijs door de levenslessen van een oude vrouw. En toen Zipora gestorven was, zei Meïr Ballin: Moeder heeft bevolen, dat je leven zult onder een goed en mild volk, Genendel. Ga naar Amsterdam. Mijn geld is je schild. Lief? Kan een vrouw lief zijn na zulk een jeugd? Is er nog zachtheid in Genendel?

Isaï sloot zijn ogen. Zag het gezicht van Genendel, voelde haar handrug weer strijken langs zijn wang. Herinnerde zich de kus die hij op haar koele voorhoofd drukte en zag weer haar hoofdje wringen om zijn zoen te ontgaan. Kuis? Was zij kuis naar de aard der jodinnen? Was haar mond kuis... ja... deze mond was kuis.

Hij sloeg de ogen op. Onbeweeglijk stond de kaarsvlam. Hij staarde naar het licht... daar doemde een andere mond op... lokkend en begerig... de mond van de blonde vrouw aan het venster, die naar zijn vioolspel had geluisterd, de blonde Venus aan de overkant van de binnenplaats van Chajim Todelche's huis.

Hij glimlachte weer. Voor haar had hij gespeeld en Genendel had hij het geweigerd. Waarom?... Waren zijn gevoelens voor Genendel dan anders? Hield hij genoeg van Genendel? Waarom die vraag, nu?

Onrustig keerde hij zich op een zij... hield hij van Genendel? Ja,

hij hield van Genendel, maar anders dan hij van die blonde christin zou hebben gehouden... hebben gehouden? Heer... laat mijn genegenheid voor Genendel zich verdiepen tot een liefde... durende al onze dagen... tot voor Uw troon. En neem het overspel uit mijn gedachten... Amen.

De kamer werd onwezenlijk donker en toch brandde de kaars. Wie lachte daar... wie? Was dat Jürgen de rijknecht... Ja... Jürgen stond daar bij de deur en wees naar hem en riep: God zegt: houd je mond, koopman... je moet niet bidden en danken... bidden en danken voor kleine dingen... Dat zijn geen kleine dingen voor ons mensen, Jürgen, want ons leven is niets anders dan een aaneenschakeling van kleine onbelangrijke zaken. De rijknecht schrompelde ineen tot een afzichtelijke invalide, die eens in Bohemen zijn pad had gekruist, kwam naar zijn bed en strekte zijn hand uit. Gelegenheidsbidder! Gelegenheidsbidder... ik ben de tollenaar en ik kom om jou!...

Doornat van zweet richtte Isaï Krumbach zich op in bed, staarde even beduusd naar de kaars die nog steeds onbeweeglijk brandde. Hij wiste zich het voorhoofd en stond vermoeid op. Wat een droom! Dat kwam natuurlijk door al dat vele en zware eten in de late avond. Hij opende het venster en het luik, keek in de donkere straat, op naar de sterrenhemel, ademde diep de nachtelijke vrieslucht in. En glimlachte naar de nachtblauwe oneindigheid, die duizelig maakte en hem losrukte uit zijn aardse gedachten.

Een jonge Fransman reed van Antwerpen naar Amsterdam. Meer dan twaalf uur per dag. Hij wisselde paarden bij de postmeesters, om de dertig kilometer. Betaalde met goud en verlangde geen wisselgeld. En kwam in Amsterdam binnen drie dagen, laat in de avond en voldeed het poortgeld. De volgende ochtend ging hij zwierig en modieus gekleed naar de Beurs. Hij begroette joviaal verschillende kooplieden en vroeg allerhande zaken te koop voor zijn vaders firma, die zetelde in Rouaan en zaken deed in Noordwest-Frankrijk.

Hij was reeds meer dan een uur op de Beurs toen John Cambell naar hem toekwam, midden in de open hof. Zij begroetten elkander zeer formeel en hoffelijk en spraken een tiental minuten. Toen wandelden zij langzaam naar de pilaar van John Cambell. Daar toonde de Fransman hem een groot staal zwart laken. Nauwkeurig bekeek John Cambell de lap, hield hem tegen het licht, toen weer van zich af om de kleur te beschouwen, knikte goedkeurend en zei nogal luid:

„Ik wil deze partij wel kopen, mits de waardijns van het gilde dit staal goedkeuren.”

„Dat is uw recht, koopman Cambell. We zullen u veertien dagen optie geven en u kunt naar Rouaan uw antwoord zenden, want hedenavond vertrek ik weer. Ik heb nog zaken te doen in Munster.”

John Cambell vouwde het stuk doek op en borg het in de binnenzak van zijn mantel. Zij praatten nog even en namen zeer vriendschappelijk en met een hoofse buiging afscheid.

John Cambell leunde tegen zijn pilaar. Zijn gezicht was weer ondoorgrondelijk en hij keek naar het drukke Beursgewoel. Daar stapte Reinier Vinck uit de schaduw van de arcaden in de hof. Langzaam kwam hij naar John Cambell toe. De mannen keken elkander koel vorsend aan, maar Reinier glimlachte het eerst en zei:

„Koopman Cambell, ik zie u hier steeds zo eenzaam staan. Sinds die onverkwikkelijke fout van Mijne Heren van de Gerechte heeft de Amsterdamse koopmansstand tegenover u niet gedaan wat hij moest doen.”

John Cambell keek even verrast naar Reinier Vinck en boog vormelijk. Reinier Vinck vervolgde:

„Ik wil de eerste zijn om u weer in ons midden op te nemen, koopman Cambell. En zaken met u doen.”

„Uw woorden lijken mij verheugend en verstandig, koopman Vinck. Ik wil niets liever dan rustig mijn brood verdienen te midden van de Hollandse kooplieden. En u veroorlooft mij wel om in gedachten trouw te blijven aan mijn vaderland. Maar bovenal vurig op spoedige vrede te hopen.”

Nu boog Reinier Vinck zeer vormelijk en antwoordde:

„Laten we dan deze particuliere vredesluiting bezegelen met een dronk in een herberg naar uw keuze.”

John Cambell glimlachte. Hij antwoordde:

„Ik meen de vrijheid te mogen nemen u erop te wijzen, dat ik presbyteriaan ben en slechts noodgedwongen herbergen bezoek.”

„Wilt u dan te mijnen huize op de vrede drinken?” vroeg Reinier Vinck.

„Koopman Vinck, laat deze gebeurtenis onder mijn dak plaatsvinden. De eer zal voor mij des te groter zijn omdat mijn vrouw en dochters daarvan getuigen kunnen zijn. Na al deze narigheid hebben zij recht op deze eerste vreugde.”

Reinier Vinck boog weer en zei:

„Dat is een waar woord, koopman Cambell. Ik ga graag met u mee.”

Zij verlieten de Beurs en wandelden over de Dam, door smalle straatjes naar het huis van John Cambell. Opgewekt, maar waardig bestegen zij de stoep. Met een vrolijke zwaai van zijn arm liet John Cambell de klopper vallen. Onmiddellijk werd de deur geopend en daar stonden de Schout en achter hem vier dienaren. De Schout hief zijn korte roede van Justitie en zei:

„In naam van Mijne Heren van de Gerechte arresteer ik u, John Cambell.”

Met een snelle pas stond de slanke Engelsman op zijn bordes, met één sprong wipte hij over de ijzeren leuning en kwam soepel neer op straat. Rende de gracht op. Maar reeds waren de rakkers achter hem aan. Hij kwam niet ver. Bij de eerste zijsteeg sprong Pieter Ravesteyn met twee dienaren te voorschijn en greep hem. De Engelsman vocht vertwijfeld, zag nu ook van de andere kant dienaren aankomen en ook aan de overzij van de gracht. Opeens verzette hij zich niet meer en riep: „Ik zal u volgen.”

Een kring van rakkers stond om hem heen, er was geen ontsnappen meer mogelijk. Hij bracht zijn kleding in orde, keek hoogmoedig naar de Schout, die inmiddels ter plaatse verschenen was. Hij zei:

„De tweede vergissing, mijnheer de Schout.”

„Dit keer niet, John Cambell. Misschien is het dit keer ziel om ziel.” John Cambell verbleekte, het draaide hem voor de ogen. Met een slag viel hij voorover op straat. De Schout knielde naast hem neer. Betastte hem onder zijn wambuis, onder het hemd en vond het staal zwart laken. Hij knikte ernstig naar Pieter Ravesteyn, stond op en gaf verdere bevelen. Toen begaf hij zich naar huis, de lap zwart laken in de binnenzak van zijn schoudermantel.

't Schemerde toen Reinier Vinck zich naar het huis van de Schout spoedde. Op zijn driftig kloppen werd haastig geopend en hij glipte naar binnen nadat hij snel rondgekeken had of hij niet gevolgd werd. Toen hij de werkkamer van de Schout betrad, zag Reinier Vinck hem voor het houtvuur staan, turend in de vlammen. Zij begroetten elkaar vluchtig, namen aan tafel plaats, waarop 't opgevouwen stuk zwart laken lag. Zij spraken niet. Reinier Vinck betastte met snelle vaardige vingers de stof, schoof de driearmige kaarsenluchter dichterbij. Hij wees op een plek.

„Hier,” zei hij.

De Schout knikte. Reinier Vinck haalde een klein Marokkaans dolkmesje te voorschijn, het vlijmscherpe haardunne lemmet flikkerde even in het kaarslicht. Met de punt sneed hij voorzichtig kruislings in het laken, even graaiden zijn vlugge vingers en een brief lag op tafel.

De Schout boog zich naar voren, bekeek de lap. Bemerkte nu, dat twee zeer dunne stukken uiterst fijn laken op elkander waren geplakt en daar waar de brief had gezeten een zakje hadden gevormd. De brief was op vijf plaatsen met een cachet gesloten. En was bebloed. De mannen keken elkander aan en knikten bijna onmerkbaar.

„Mijn brief voor mijn vriend in Livorno, die ik Isai Krumbach heb meegegeven,” zei Reinier Vinck gedempt.

„Wat stond daarin?” vroeg de Schout.

„Niets! Een onbeschreven blad.”

„En Isai Krumbach?”

De Schout wreef zich over het voorhoofd. Reinier Vinck rees op, drentelde onrustig door de kamer.

„Laten we hopen,” zei de koopman gesmoord.

Het vuur knetterde. De stoeltjesklok tikte, zacht kraakten de schoenen van Reinier Vinck. Zijn stem was schor toen hij voortging:

„Het klopte dit keer, mijnheer de Schout.”

„Ja,” zei de Schout. „Ja... ik heb het overreiken van het laken gezien door het venster van een Beurswinkeltje. Ik had alle tijd om naar Cambells woning te gaan. De Fransman is gevat bij de Weesperpoort. Mijn compliment voor de manier, waarop u de Engelsman hebt meegelokt.”

Reinier Vinck ging zitten. Bij het vuur. Hij sloot de ogen en vertelde.

„Ik bood hem een dronk aan in een herberg. Maar hij pareerde met zijn puriteinse geloofsopvatting. Wij weten van elkander, dat we van de geheime dienst zijn... daarom ging hij niet in op mijn aanbod om bij mij thuis onze voorgewende vriendschap te bezegelen. Bij hém moest dat gebeuren... zoals ik had voorzien. Twee vliegen in één klap, die lap stof met de brief in veiligheid en misschien Reinier Vinck onschadelijk gemaakt. Er zijn huizen in Amsterdam met een onderkelder... och... en aan een lijk, dat in een gracht komt bovendrijven, kan men moeilijk constateren of het voordien gewurgd werd. Een oude koopman kan immers zo gemakkelijk in de duisternis te water raken.”

„Zal de President-Schepen uw verhaal en dit... als bewijs aanvaarden,

Reinier Vinck?" vroeg de Schout, terwijl hij de brief in zijn vingers ronddraaide.

„Ik kan drie getuigen aanwijzen, die tegenwoordig waren toen ik Isaï Krumbach de brief en wat juwelen overhandigde. En John Cambell draaide om ons heen. Hij moet gedacht hebben, dat ik een geheime boodschap voor Jan van Galen meegaf. Daarom..."

Reinier Vinck zweeg. De Schout tuurde naar de brief en soms naar de opengesneden lap stof. Hij zei gedempt:

„De valstrik was bloedig... met onvoldoende bewijskracht."

„Die Fransman zal het sluitstuk zijn," antwoordde Reinier Vinck grimmig, „mét het verhaal over Isaï Krumbach, dat ons straks zal bereiken."

De Schout rees op. Ook Reinier Vinck. Zijn gezicht was heel oud. De Schout wreef weer vermoeid over het voorhoofd, volgens zijn gewoonte, fluisterde: „God vergeve ons, Reinier Vinck."

En Reinier Vinck antwoordde:

„Ik heb u eens gezegd: het kost een mens... en u hebt geantwoord: het is oorlog en de Heer der Heirscharen is een grimmig Heer."

„Ik weet 't... ik weet 't, koopman. Overmorgen steekt Tromp in zee. Laten wij hopen, dat deze joodse man niet vergeefs geofferd is."

„Zes graanschepen voor Livorno varen mee in het konvooi. Géén Genuezen op Amsterdam. Géén lening aan de Engelse geheime dienst... dus geen kapers tegen de Straatvaart... John Cambell gevangen en zijn activiteit verlamd," somde de koopman op.

„Ik weet 't... ik weet 't," zuchtte de Schout.

Reinier Vinck reikte hem de hand, wendde het gelaat af. En verliet het huis, het hoofd gebogen. En buiten in de duisternis van de gevallen avond stroomden de tranen over zijn gegroefde gezicht...

Drie bereden stoere jonge joden uit de qehiloh Antwerpen verlieten hun stad. Om de twee uur wisselden zij paarden en betaalden met goud aan boeren en postmeesters. Zij reden tot diep in de nacht en voor de dageraad trokken zij weer verder.

En binnen zesendertig uren waren zij in Amsterdam. Zij bonden hun paarden aan de muurringen van Chajim Todelche's huis en traden schoorvoetend binnen door de wijdgeopende huisdeur. Buren en buurtgenoten stroomden samen en gisten angstig en opgewonden naar het reisdoel van deze drie jongemannen, waarachter zojuist Chajims deur in het slot viel.

Dodelijk geschrokken zag Reize de mannen in haar huiskamer binnentreden. Zwijgend wees Chajim Todelche hun een stoel, maar zij wilden niet plaats nemen. De oudste nam zijn hoed af. Zijn achterhoofd was bedekt met een kapje. De twee anderen volgden zijn voorbeeld, keken bedremmeld naar Reize, die lijkleek tegen de muur gedrukt stond, een hand voor de mond en de ogen star gericht op de jongemannen.

„Dokter Todelche,” zei de oudste, „het is zeer moeilijk om de juiste woorden te vinden... we moeten u een ongeluk... een ernstig ongeluk melden.”

Reize Todelche steunde met de handen tegen de muur, haar nagels bekrasten de houten lambrizering. Met moeite hield zij zich op de been, haar tranen brandden in haar ogen. Zij gilde opeens:

„Chajim!!... Genendel!”

De deur was geopend, Genendel stond in de kamer. De jongemannen keerden zich om, bogen diep. Het beeldschone gelaat als versteend, de ogen vol helse angst, kaarsrecht, de handen voor de borst, zo zagen zij Genendel even het hoofd buigen als antwoord op hun groet. Chajim Todelche deed een paar snelle stappen, stond achter haar, hief zijn handen om haar te steunen, maar zij weerde wat afwezig af. Zij vroeg met haar zachte welluidende stem:

„Heeft hij geleden?”

De jongeman keek haar lange tijd bedremmeld aan, toen vorsend naar Chajim Todelche. Hij haalde diep adem voordat hij antwoordde: „Hij heeft niet geleden. We vonden hem dood in bed... ingeslapen als een gelukkig kind. De qehiloh Antwerpen heeft zijn begrafenis verzorgd. Hij rust bij de Ashkenaziem. Een weesjongen is zijn Kaddish.”

Twee tranen rolden langs Genendels roerloze gezicht. Toen knikte zij en reikte hun alle drie de hand.

„Dank de qehiloh Antwerpen in de persoon van hun Parnassijns. Ook zal ik uw weeshuis begiftigen en ik wil u de tekst voor de maceiboh meegeven en op de dag van de onthulling zal ik er zijn.”

De jongemannen bogen en zetten hun hoeden weer op. Toen snikte Reize: „Wilt u... u moet toch hier logeren... u kunt toch niet in een herberg, bij gojim overnachten?”

„Wij zullen deze nacht wel onderdak in de qehiloh vinden, daarvan ben ik zeker,” zei de woordvoerder mat glimlachend, „onze missie is ten einde, maar ik heb nog een woord onder vier ogen met dokter Todelche.”

Toen gingen zij langzaam naar de deur, bogen nogmaals voor Genendel en verlieten snel het huis.

En in Chajim Todelche's woonkamer bleef het doodstil. Nog steeds stond Genendel als vastgenageld, de ogen gesloten en Reize gedrukt tegen de muur. De dokter stond bij de schouw en keek bezorgd naar de vrouwen. Genendel opende de ogen, zij waren nu hard en gloeiden koortsig. En de dokter zag haar traag de armen opheffen en het hoofd heel langzaam achterover buigen. Ongerust hield hij haar in het oog en schrok van Reize, die met één snelle stap bij Genendel stond. Wild legde zij haar hand op Genendels geopende mond... en Genendel beet in die hand, terwijl zij door haar knieën zonk, de gebalde vuisten dreigend ten hemel schuddend.

„Genendel!!... Genendel!!... Vervloek Hem niet!!... Haqodaush! Haqodaush!!... boroeh hoe!!!” smeekte Reize.

En Genendels vloek smoorde in de bebloede hand van Reize Todelche, die naast haar was neergeknield. En Genendel, op haar knieën, wiegde het lichaam heen en weer, sloeg toen met het voorhoofd tegen de grond en riep in gierend huilen: „Isaï! Isaï! Isaï!!!”

Chajim Todelche verliet onhoorbaar de kamer; voordat hij sloot, keek hij door de kier van de deur, zag Genendel als een hulpeloos kind in de armen van Reize, zijn vrouw.

De jongemannen waren binnengenoed bij Manasse Gompertz, die door zijn patriarchale verschijning niemand de kans had gegeven. Bij hem zouden ze logeren, bij hém, een Oudste van Israël. Toen Chajim Todelche zijn woonkamer binnentrad, zat Manasse aan het hoofd van zijn tafel en de jongemannen aan één van de lange zijden. Een nerveuze huishoudster had zojuist een kan wijn en glazen gebracht. Manasse wees Chajim zijn plaats aan de andere lange zijde tegenover de boodschappers. Toen sloot hij de ogen en wachtte met gevouwen handen.

„Ik wilde even alleen met dokter Todelche spreken,” zei de jongeman. „Al ben ik aanwezig, je spreekt toch alleen met Chajim Todelche,” antwoordde Manasse vastbesloten.

„Ja maar...” verweerde zich de jongeman.

„Spreek en verlies geen tijd!” gebood Manasse, „vertel ons van de moord op Isaï Krumbach.”

„U wist het reeds?”

„Een qehiloh zendt geen drie mannen uit als een Bar Jisroël op zijn bed is ingeslapen,” zei Manasse en streek zijn baard, de ogen weer gesloten. „Ik kon het de bruid niet vertellen,” verontschuldigde zich de jongeman. „Dat zal je ten goede zijn in Gods register,” antwoordde Manasse.

Toen vertelde de jongeman:

„Hij overnachtte tweemaal in mijn vaders huis. Overdag bezocht hij zijn handelsrelaties. De avond voor zijn vertrek naar Mechelen kwam er een jonge Marseillaan bij hem met een uitstekende aanbevelingsbrief van één der grootste Engelse wolhuizen. Hij vertelde vernomen te hebben, dat Isaï Krumbach naar Italië trok en of hij zich bij hem mocht aansluiten. Isaï stemde toe, hij vond het blijkbaar prettig die lange reis niet alleen te moeten maken in gezelschap van een rijknecht.

Maar in Mechelen kwamen zij niet aan. De joodse huisvader, aan wie Genendel Kossmann had verzocht hem tegemoet te rijden, vond hem en de rijknecht neergeschoten op de weg. Drie paarden stonden nog bij de lijken, Isaï's paard was dood en lag half over hem heen. De Baljuw en zijn dienaren waren er spoedig... er werd geen geld of kostbaarheden vermist. Eén zadeltas was opengesneden en de brieven lagen over de weg, sommige met bloed bekleet. De Baljuw heeft deze in beslag genomen en hij vermoedt, dat Isaï en de knecht in de rug zijn neergeschoten door een ruiter, want hij vond een wirwar van hoefafdrukken van een paard dat snel was gekeerd. De lijken zijn vrijgegeven en we hebben hen in Antwerpen begraven. De Schout heeft de stad laten uitkammen op zoek naar de jonge Marseillaan, omdat de Baljuw hem verdenkt van de moord. Vergeefs. En het motief? Wisten we maar waarom! Waarom twee jongemannen zomaar langs de weg werden omgebracht.”

Manasse Gompertz rees op.

„Chajim, nóóit mogen Genendel en Reize dit weten. Nóóit Chajim.”

De dokter knikte, het hoofd in de handen en bleef zitten. Toen wenkte Manasse Gompertz de drie jongemannen en zei:

„Kom nu mee. Ik zal jullie je kamer wijzen. Ga slapen tot het avondmaal, gezegende slaap voor goede mensen.”

Zij volgden hem langzaam, want zijn oude lichaam besteed nog slechts moeizaam een trap...

ANNA

Februari 1653. Tromp vaart uit. Honderdvijftig oorlogsschepen hebben de Admiraliteiten bijeengeschraapt, honderdvijftig koopvaarders zeilen mee in konvooi. Tromp zal hen door het Kanaal brengen, zodat zij kunnen uitzwermen naar Oost- en West-Indië, Spanje, Italië en de Levant. Dan wacht hij voor Ré, volgens het bevel van Hunne Hoogmogenden. Verzamelt de retourvloot, schepen uit alle delen der wereld, meer dan honderd rijk beladen koopvaarders, brood en welvaart voor de Unie. De schepen lijken op hun meesters, hun volle buiken maken hen traag en daarom is Tromp genoodzaakt langzaam thuis te varen.

En dan, op 28 februari 1653, verlaat Engeland z'n hol. Blake loopt uit Portland. Hij doemt op aan lijzijde met zeventig zware bodems. Tromp bidt en hijst de bloedvlag. Zijn Schout bij Nacht Pieter Floriszoon opent de slag. Hij valt aan als een terrier, maar een Brit schiet hem reddeloos.

Dan barst de opgekropte woede van dit Hollandse zeevolk los en het bezielt zijn admiraals. Nauwelijks vier jaren vrede, nauwelijks vier jaren rust en welvaart... en dáár is alweer een vijand, die hen vernederen wil met vlaggesaluut en hun brood wil roven door de vrije zee te betwisten.

Steeds weer vallen zij aan en als de avond daalt branden hun vuren ten teken, dat zij nog steeds bereid zijn te vechten, maar langzaam zeilen zij voort, zich herstellend. Huiswaarts.

Nacht! Tromp vergadert met zijn kapiteins. Als de dag aanbreekt vormt hij zijn vloot tot een halve maan als een schild om zijn konvooi. De Brit komt weer op, de wind is zijn bondgenoot. Zesmaal probeert hij door te breken om de koopvaarders te bereiken, want prooi is zijn

doel. En steeds wordt hij teruggeslagen, steeds weer zeilen de smal-delen van De Ruyter, Evertsen en Pieter Floriszoon op hem toe en vuren hun volle lagen.

Weer daalt de nacht. Tromp ontvangt berichten, dat vele schepen gebrek aan kruit en kogels hebben en dat sommige reeds zijn leeg-geschoten. Eén voorraadschip hebben de Admiraliteiten hem mee-gegeven, één vonden de schriële kooplui in Holland genoeg. Uit dat schip laat de vlootvoogd zoveel mogelijk verdelen, terwijl hij zachtjes voortzeilt naar het Nauw van Calais. Op alle bodems branden de vuren.

De derde dag. De vloot zeilt nu ter hoogte van Bevesier. Nog is de wind in het voordeel van de Brit en weer valt hij hevig aan. Tromps slagorde is nog ongebroken, de halve maan en daarbinnen de handels-vloot. Na twee uur vechten zijn vele Hollandse schepen leegggeschoten en willen vluchten. Een paar salvo's van de commandeurs en zij keren terug tot de orde, voegen zich gedwee bij de koopvaarders, achter het schild waarmee een bekwame en bejaarde man de eer en het bezit van zijn volk verdedigt.

De vechtende vloot zeilt voort. Steeds meer schepen vallen uit, nog slechts een dertigtal vormt Tromps kracht.

Nog twee uur, dan zal de zon ondergaan. Blake verzamelt zijn macht. Nu zal hij de Hollander breken, nu zal hij hem vernietigen en uit zee veggen. Nu!

En de ervaren ogen van Tromp zien de bewegingen van zijn vijand. Steeds is hij meegezeild met het rijke konvooi en de leegggeschoten bodems, maar nu moet het anders.

Hij laat zijn marszeilen vallen en wacht, deinend op de golven. Blake valt aan. Verbeten. Tromp wijkt niet, vecht terwijl het konvooi voort-zeilt naar de Vlaamse Banken, naar de veiligheid, want de Engelse bodems zijn te zwaar en zullen zich niet wagen in zulk ondiep water.

Tromps zorgen worden groter en groter. Hij weet, dat er nog voor één half uur munitie is. Dat hij over dertig minuten reddeloos zal zijn. Het scheepsvolk is dodelijk vermoeid, maar grimmig en verbeten. Zij kennen hun lot. Enterbijlen worden uitgedeeld, zij snijden ergens een spaander hout om de scherpte van hun hartsvangers te proberen. Straks zullen zij vechten, man tegen man. Dan zullen zij overspringen en weer de dood zaaien onder de Britten, die nog steeds een hevige angst hebben voor deze manier van vechten. En dan zullen zij met de vijand de lucht in vliegen of weggroten in een Engelse gevangenis.

Het wordt anders bestierd. Blake breekt de strijd af. Hij heeft grote

verliezen, zijn volk is uitgeput. Maar toch zendt hij nog snelle fregaten achter de Hollanders aan, toch zijn enkele onvoorzichtige koopvaarders verloren. En het gros van de Engelse vloot keert, na drie dagen vechten.

En Tromp zeilt huiswaarts onder klein zeil, De Ruyter en Pieter Florissoon op sleeptouw.

En hij houdt zijn vuren op, nog steeds bereid om te vechten met lege konstabelskamers.

En het was middernacht toen hij het laatste Engelse vuur aan de horizon zag verdwijnen.

Een herder had zijn kudde gered...

Het vierde schip van Simon de Bye zeilt voort. Onder al zijn doek. In Cadix heeft de schipper vernomen, dat Bestevaer Tromp wacht voor Ré. De afstand is voor hem te groot, hij kan het konvooi niet tijdig bereiken en als hij St. Martin binnenvalt, is de vloot van Tromp reeds enkele dagen vertrokken.

Weer ontplooit hij al zijn doek. Zijn masten kraken, buiswater spat tot in het kuildek, soms slaat een zeil uit de lijken.

Voort, voort, misschien kan hij Tromp inhalen, daarom zeilt hij gevaarlijk.

Het Kanaal. Storm. Zijn kans is verkeken. Alleen zal hij er door moeten komen, alleen het vaderland bereiken...

En stuurman Jan Seghers stond aan de kolderstok. De lucht was helder door harde wind, de sterren flonkerden. Schuimkoppen in eindeloze rijen, zilverwit. Machtig was de nacht, groots was de natuur en dit schip nietig... en toch zich jachtig voortbewegend in Gods eindeloos domein.

Genade, dacht Jan Seghers, niets dan genade des Heren. De mens is brutaal, kleiner dan een koe of een paard... Zijn koppetje niet groter dan een flinke kokosnoot, zijn handen kleiner dan een Zuiderzeebotje, zijn vingers zo groot als een baarsje. En dat doet maar, dat ijlt over land, dat jacht over zee. Dat bouwt torens van vijftigmaal zijn lengte... en schepen van tienduizend keer zijn gewicht. Dat wroet en wroet en bouwt en breekt af.

Jan Seghers glimlachte. Alles werd zo onbeduidend in de nacht, in Gods grote zaal met zijn nachtblauwe koepel, versierd door die flonkerende puntjes. Zo doorzeilen, altijd zo doorzeilen... nietig zijn in deze grote oneindigheid, altijd niets zijn. Of toch iets?... Ja... toch iets...

een deeltje, een spatje schuim van deze geweldige watermassa. Meer niet... meer niet...

En thuis? Ja thuis in Amsterdam, een huisje aan de Raamgracht en daarin een jonge vrouw. Blond, slank, fris. Veertien dagen was hij getrouwd, toen moest hij uitzeilen op dit hechte schip van Simon de Bye. En Geesje bleef achter, Geesje uit Jisp, dienstster van Anna Swaerdemaeckers, de waardin van 'De Lentebloom'. Door haar huwelijk opgenomen onder de joffers van Amsterdam. Geesje... kom, Geesje, je beeld is onduidelijk geworden na bijna een jaar op zee. Hoe zie je er nu uit?

Blond, ja, dat weet ik. En je ogen zijn grijs, en je neus is klein en recht... en je oren, ja, die zijn ook klein en liggen vlak langs je koppetje, verdekt door de blonde haren. En je mond... je mond is wat biggerig Geesje, je bent mijn wijf, maar je mond is eigenlijk wat ontuchtig. Daarmee heb je me overwonnen. Een onmeedogend wapen, Geesje... maar een zeeman is mild en je hebt je zelf niet gemaakt. Ik verlang naar huis, Geesje, ik herinner me de eerste dagen. Vertel eens, is er een jonge Seghers als ik thuiskom? Een kereltje... een toekomstige zeeman, een kapitein, een commandeur, een... admiraal? Mijn zoon moet tot aanzien komen, geen stuurman op de koopvaarder van een schrielereder. Kom Geesje, waar ben je? Kom, zend je geest over de wateren, kom naast me, hier aan 't roer... kom in Gods zaal, in de oneindigheid en huiver even gelukkig als ik.

Vuren doemen op aan de horizon. Vooruit, aan stuurboord, aan bakboord, als de ogen van jagende wolven. De uitkijk schreeuwt. Bootsmansfluitjes snorpen, het volk tuimelt uit de hangmatten, de schipper is al boven op zijn dek. In zijn onderbroek, een deken om tegen de kou. „De vloot! Schipper!” roept Jan Seghers.

„Ja... maar het is de Brit! Doek minderen! Gevechtsklaar maken!”

„Zesendertig kanons, schipper? Tegen de Engelse vloot?” roept Jan Seghers weer.

„Muil houden!! Doek minderen... open die konstabelskamer!!” De schipper verdwijnt om zijn bovenbroek en zijn kolder aan te trekken. En om een glas jenever om te slaan voor zijn vechtlust.

De vuren worden helder, steeds talrijker.

„Zeewolven,” gromt de schipper, „in troepen... dan durven ze.”

Hij tuurt naar de vuren aan de horizon. Nerveus kauwt hij op zijn hangsnor. Jan Seghers komt naast hem staan.

„Alleman is op zijn plaats, schipper.”

De schipper overziet zijn bodem. Het volk staat bij de rampaarden, de kardoezen in de hand, manden met kogels worden aangesleept. De dreggen liggen opgerold gereed, enterhaken en bijlen tegen de verschansing. Zacht deint het schip, geremd in zijn vaart, want de meeste zeilen zijn gestreken. Nog even aarzelt de schipper, beveelt dan: „Vuren doven... en wachten, stuurman.”

Het volk herademt. Die vechtjas daarboven op zijn dek is verstandig geworden. Hij zal wachten en niet proberen dwars door de Engelse vloot te zeilen, een gewisse ondergang.

De vuren aan de horizon verdwijnen en het schip van Simon de Bye deint eenzaam op de kalme zee in de heldere nacht.

Dageraad. De bootsmansfluitjes jagen het volk het want in. Alle zeilen worden bijgezet, de koopvaarder krijgt vaart. De dag wordt zonnig, het zicht is helder. De wind wordt straffer, het doek bolt, de masten kraken zachtjes, het touwwerk knerpt. Voort... voort... naar huis.

Onrustig drentelt de schipper over zijn dek. Dit is gevaarlijk weer, het is te mooi. Ieder snel fregat zal hem inhalen, een paar knopen meer per uur en zijn zwaar beladen fluitschip zal hun zekere prooi zijn. Heel zijn leven is hij de dans ontsprongen, maar dit keer zal hij Amsterdam niet terugzien. Hij tuurt over zijn hek naar de horizon, overdenkt zijn leven.

Als kind naar zee, jaren van huis. Alle rangen doorlopen, gevaren voor Levantreders, voor de Compagnie, gevochten tegen Spanje, tegen de Moorze zeerovers, tegen de Duinkerker halsafsnijders. Ook hij heeft zich niet gegeneerd. Hij herinnert zich die keer, toen hij een Duinkerker enterde en zijn schip met dreggen aan de vijand vastbond. Eén van beide zou prijs worden. Uitgemoord... en buit. Onze Lieve Heer had het hem die keer gegund, en Zijn oren dichtgestopt voor de gebedjes van de Duinkerker. Ja, ja... misschien had Onze Lieve Heer eerst even kruis of munt gegooid met een Statengulden. Het had gespannen, maar de hele troep hadden ze overboord gezet. Voetenspoelen, een hard bedrijf... maar als een man nou liever nog een keertje naast zijn wijf wil liggen in plaats van naast een zeemeermin, dan blijft er niet veel keus. Hij of ik... en men legt zolang een stukje zeildoek over de Bijbel...

Een stip aan de horizon... nog één. Dáár... dáár komt de rekening, daar komt de vergelding, want Onze Lieve Heer houdt nauwkeurig boek en sluit af zonder debet- of creditsaldo. Dáár... schippertje...

daár komen de wolven... vechten en dan naast de zeemeermin. Misschien is het een jonge en strijkt zij eens over je ouwe kop.

Weer snerven de fluitjes. Weer rent het volk naar zijn plaats. Het schip van Simon de Bye zeilt voor zijn leven, onder al zijn doek. Uren verstrijken, de Engelse fregatten lopen in, worden groter en groter. Een boeg hangt al aan stuurboord, de tweede ligt nog een kwart mijl achter, aan bakboord.

„Zo... zo,” gromt de schipper tegen Jan Seghers, „ze nemen ons in de tang. Als we de kans krijgen, stuurman, dan zuigen we ons aan één van die twee vast... en dan op het mes.”

Jan Seghers knikt, hij is bleek. Ook hij voorvoelt de ondergang. Tegen twee fregatten hebben zij geen kans met dit zwaarbeladen schip. En als zij zich vastklampen en overspringen en die ene uitmoorden, dan zullen zij dat met de tweede niet meer klaren.

De Brit ligt gelijk. Stuurboord aan bakboord. In zijn mast daagt de Parlementsflag de Hollander uit. De schipper ontplooit de Statenflag en hijst de bloedflag boven zijn hek...

Het eerste salvo komt van de Brit, de kogels vallen in zee, de schepen liggen nog te ver uiteen. Een feilloze manoeuvre van de koopvaarder en hij ligt dichtbij, vuurt uit al zijn kanons van stuurboord. Een stuk verschansing van de Brit is versplinterd, zijn bezaan ligt over het kapiteinsdek in een wirwar van tuig en zeil. Nog een ruk, de Hollander ligt vlak naast de Brit en vuurt opnieuw. Maar de Engelsman doorziet het doel van de Hollander, wijkt langzaam uit, vurende uit de intact gebleven kanons. Hij moet voorkomen, dat de Hollander hem entert en overspringt. Tegen deze ervaren messenvechters is zijn grotendeels gepreste bemanning niet opgewassen. Het lukt hem en de enterdreggen bereiken hem niet. De tweede Brit ligt nu gelijk aan bakboord van de koopvaarder! Hij vuurt, tweemaal. De Hollander antwoordt maar niet meer met alle bakboordstukken, want zijn verliezen zijn reeds fors.

En dan schuift de eerste Brit weer langzaam op en vuurt bijna gelijktijdig met zijn te hulp gekomen maat. En zo voltrekt zich het lot aan het schip van Simon de Bye. Het houdt zich taai, vuurt onophoudelijk van stuurboord en bakboord; de Britten antwoorden salvo na salvo.

En langzaam maar zeker rammen zij de Hollander reddeloos, schieten zijn masten weg, versplinteren zijn verschansingen, brengen stuk na stuk tot zwijgen en rijten zijn romp uiteen. De Hollander blijft vuren, maar zinkt dieper en dieper en ten leste verdwijnt het schip van Simon de Bye in de golven.

Wrakhout dreef op het water, mannen hadden zich eraan vastgeklampt, riepen om hulp, zwaaiden met hun laatste krachten voordat zij verdronken. En de Britten maakten klein zeil, verwijderden zich van het deinende wrakhout en de gedoemde mannen. Laat ze verrekken, die smerige Hollanders, de zee is van ons...

Namiddag. Een luik dreef op het groengrijze water. Het deinde wat, makke witte gekuifde golven overspoelden het van tijd tot tijd... en ook de twee lichamen die er op lagen. Eén op de buik, het gezicht verborgen in de gebogen arm, het ander op de rug, het gelaat naar de hemel, de armen gespreid, één hand de rand van het luik omklemmend.

„God...” fluisterde Jan Seghers. „God... laat me haar nog eenmaal zien. Ik weet het, ik heb Uw gebod overtreden, ik heb gedood. Ik ken Uw woord, ik heb het zwaard genomen en ik zal er door vergaan. Maar, Heer, U bent toch niet alleen de God der Wrake? Ons werd geleerd, dat U de Meester der liefde bent. Begrijp me goed, God, ik wil niet huichelen, maar laat me nog eenmaal bij Geesje zijn, nog eenmaal en verdoem me dan, verstoot me dan, zo U dat belijft.”

Hij sloot de ogen, wendde het hoofd terzij, spuwde voor de zoveelste keer het zilte water uit. Hij tastte naast zich naar het andere lichaam, schudde het, rukte aan het hemd.

„Douwe... volhouden, Douwe... God zal je helpen. Heus, Douwe, Hij is wel onbegrijpelijk, maar Hij is goed. Douwe... toe jongen, praat met me... dan kun je beter volhouden... toe, het gaat wel goed... de stroom is hier op de kust.”

Douwe antwoordde niet. Met moeite richtte Jan Seghers zich op zijn ellebogen op, schuifelde voorzichtig op zijn billen naar Douwe, want zijn dijbenen waren gebroken. Half over de scheepsjongen liggend, keerde hij het kindergezicht naar zich toe. En zag de Dood.

Jan Seghers huilde met gierende vlagen, liet zich moedeloos achterover vallen. Een wat forser golf overspoelde het luik. Hij rilde en spuwde weer, maar hij hield het hemd van Douwe krampachtig vast, een gevoel van onpeilbare eenzaamheid had hem overvallen. En al was het dan een lijk, toch was het nog iets menselijks in deze ontzaglijke oneindigheid van hemel en water.

Hij kreunde, zijn benen deden ondraaglijk pijn. Rillingen liepen nu langs zijn lichaam, zijn hoofd gloeide van koorts. Weer overviel hem een huilbui en hij begon weer te praten. Tegen God.

„Waarom?... Waarom dat kind, God? U hebt gezegd: Laat de kinderen tot Mij komen... moest Douwe zó komen, God? Zó!... Volgelopen met zeewater? Met een gebroken bekken? Antwoord mij, God... wat heeft dit kind misdaan? Netjes en onbevangen heb ik hem gezien, vol verwachting en open voor het leven. Hij heeft het zwaard niet opgenomen, God, met de barbier is hij rondgegaan en heeft verbonden en getroost. Weet u wat dat betekent voor een kind, God? Verbloedenden en verminkten verbinden en hun toespreken... hun de ogen toedrukken? Bent U dan toch alleen maar de Heer der Heirscharen? De God der Wrake? En is Christus een leugen? Antwoord dan, God. Hier lig ik weerloos voor U, hier op het water van Uw schepping... weerloos!! Ge kunt me laten verhongeren en verdorsten, Ge kunt me roosteren met Uw zon, Ge kunt me verstijven met Uw ijzige wind, Ge kunt me laten verslinden door Uw haaien. Alles kunt Ge, God! Alles... maar Ge kunt me niet antwoorden waarom Douwe moest creperen... dit kind... dit kind!! God!”

Hij wentelde het hoofd heen en weer, beet in zijn pols omdat hij vocht tegen zijn koorts. En God niet kon vervloeken.

De uren verstreken. De hemel verkleurde, de nacht was in aantocht. Denken kon hij niet meer, ook niet meer praten. Werktuiglijk spuwde hij het zoute water uit en wachtte en wachtte. Op niets.

Een jol kwam langs. Een lijn werd vastgemaakt aan het luik.

Jan Seghers voelde, dat het heviger begon te deinen, maar ook bemerkte de ervaren zeeman, dat het luik een vaste koers volgde. Oprichten kon hij zich niet meer, het enige wat hij nog beseftte, was zijn verkrampde verkleumde greep om de pols van Douwe. En dat hij zout water uitspuwde met de regelmaat van een klok.

Het was grauw van schemerlicht geworden. Hij zag geen hemel meer, een donkere gewelfde muur rees naast hem op... een scheepswand, waaruit de kanons staken als zwarte theepot-tuitjes. Theepot... thuis... moeder... thuis... Geesje. Het deinen hield op, hij voelde zich langzaam ten hemel varen, langs de donkere muur naar de nachtblauwe koepel met de flonkerende sterren. Hoger en hoger... een onbeschrijflijke kou overviel hem, maar Douwe liet hij niet los. Hoger, hoger... naar de hemel, naar God... ja naar God, voor Zijn troon zal hij zich moeten verantwoorden voor zijn laster, voor zijn verwijten om dat dode kind. Niet bang zijn, stuurman, ook God kan

niet doen wat Hij wil, ook Onze Lieve Heer is verantwoording schuldig aan Zijn schepping en de mensen.

Een baardig gezicht buigt zich over hem heen. Een stoer en oud gelaat met vriendelijke grijze ogen.

„Daar ben ik, God... daar ben ik... en ik neem geen woord terug... geen woord! Ik heb gezondigd, ik heb verlangd naar Geesje, maar dat kind vergeef ik U niet... vergeef ik U nimmer, nooit en te nimmer, nooit en te nimmer.”

Haastige handen betastten zijn lichaam, zijn benen, zijn dijen. Het was de dokter van het zware retourschip Reimerswael van de Rotterdamse Kamer van de Oost-Indische Compagnie, op weg naar huis.

„We zullen hem in mijn hut brengen,” zei hij tegen de baardige schipper, die wat geschrokken was teruggeweken voor de wartaal van de drenkeling.

„Ik geef niet veel hoop, dokter,” gromde de schipper, „’t is hem in zijn kop geslagen. Hebt u het gehoord, hij dacht, dat ik God was en dat hij de hemel was binnen gezeild.”

„Afwachten, schipper,” antwoordde de dokter. „Ik zie het niet zo somber in.”

„En dat kind, dokter?”

„Dood. Een jong zeemansgraf, schipper. Holland betaalt met guldens en met stuivers.”

De schipper beklom de trap naar zijn dek. Grimmig keek hij over de kalme donkere zee en besloot af te monsteren bij de Compagnie. En dienst te nemen bij de Admiraliteit van de Maze. Uitvechten tot het bittere einde... en geen genade.

Samengedrongen stonden de vrouwen in het voorhuis van Simon de Bye. Vooraan de oudsten, de gezichten gegroefd, de ogen verdofd. Zij huilden niet, hun mannen waren tijdens hun huwelijk minder maanden thuis geweest, dan jaren op zee. Om de zoveel tijd was een ouder geworden kerel thuis gekomen en dan hadden zij de grijzende haren gezien, soms speels de bijgekomen rimpels en groeven geteld. En die kerel had wel gegromd en zij hadden de ogen neergeslagen om die koter in het looprek, waarvan hij de vader niet kón zijn.

De jongeren waren versuofd. Hun wangen bleek, de ogen angstig. Want het leven ging verder en de kinderen waren nog niet groot genoeg. Dat betekende droog brood en werken, werken dag en nacht, na de gage, die de reder voor het laatst zou uitbetalen kwam er niets

meer. En alleen bij ziekte of in hoogste nood was er de bedeling van Aalmoezeniers of Huiszittenmeesters.

De jongsten huilden. Hun ogen glinsterden in een vloed van tranen, de wangen waren rood en nat, de mond half geopend. Sommigen keken schichtig naar de grond. Zij rilden van angst want waar moet een vrouw met een pasgeboren kind gaan werken. Hoe moet zij haar brood verdienen?

Simon de Bye daalde de wenteltrap af. Twee treden van de grond bleef hij staan, monsterde de vrouwen, die nu roerloos wachtten. Hij droeg geen kleurige kleding, maar sober zwart en wit. Ook geen langharige pruik, zijn grote zwarte vilthoed zakte diep over zijn kale hoofd. Hij kuchte even voordat hij hen toesprak.

„Vrouwen... het is niet anders dan u gelezen hebt op het bord van het Paalhuis. Het goede schip Smyrna, mijn Levantvaarder, is verloren. De Engelsen hebben hem onderschept en in de grond geschoten. Slechts één man is levend aangebracht in Rotterdam, levend... meer niet. Wie het is weet ik niet, hij is niet in staat om te spreken. De identiteit van het schip is opgemaakt uit opgeviste balen koopwaar met mijn handelsmerk. Zo dadelijk zal mijn klerk u de gages uitbetalen, daarna... meer kan ik niet doen, ik heb zelf een zwaar verlies geleden en de ondergang grijnst mij aan.”

„Een woord, reder!”

Geschrokken keken de vrouwen naar Geesje Seghers, de rijzige stuurmansvrouw, die zich heftig naar voren drong.

„Wat wil joffer Seghers?” vroeg Simon de Bye, opeens weer de hoogmoedige reder.

„Men vertelt in Amsterdam, dat u verzekerd was. Dat het daarom niet nodig is ons af te schepen met de laatste gage. Ik spreek niet voor mij, maar voor de ouden en de boorlingen.”

„Het is waar, dat ik verzekerd was, joffer Seghers. Maar de Engelsman, die mij betalen moet, zit gevangen in de Boeijen. Wel nu?”

„Dat ontslaat hem toch niet van de plicht u te betalen, reder?”

„Pluk veren van een kikker, joffer. 't Oude koopmanshuis Simon de Bye is failliet.”

De vrouwen bogen het hoofd. Het gesnik was algemeen, geen had hoop, dat die ene geredde haar man zou zijn, geen had verwachting dat meer zou worden betaald dan de laatste gage. Simon de Bye besteeg de wenteltrap. En de vrouwen wachtten geduldig op de klerk. Als een troep bijeengedreven vee.

Kaarsrecht, de wangen vochtig, de ogen behuild, zo trad Geesje Seghers 'De Lentebloom' binnen. Eerst toen zij voor de toog stond, groette zij de waardin, die haar sprakeloos had zien binnenstappen.

„Joffer Seghers,” zei Anna Swaerdemaekers, „het is bijna een jaar na de zondag, waarop je me met de maaltijd liet zitten.”

„Joffer Seghers zal niet meer komen, waardin... joffer Seghers is weer Geesje van Jisp en vraagt om werk.”

Ze keken elkander aan. En Geesje zag de welvaart in de rustige ogen van Anna Swaerdemaekers. En de waardin zag het verdriet en de overgave.

„Geesje, wat is er gebeurd?”

Met een paar snelle stappen kwam Anna achter de toog vandaan. Geesje week terug, ze wilde niet dat de waardin troostend een arm om haar schouders zou leggen.

„Mij is overkomen wat duizenden vrouwen van dit land wacht. Jan... het schip van Simon de Bye is in de grond geschoten door de Brit.”

Zij strekte haar hand uit en toonde het geld van de laatste gage.

„Dit is alles,” vervolgde zij, „daarom vraag ik werk. U kunt me nemen, ik heb geen kind.”

Anna Swaerdemaekers deed alsof zij het laatste niet hoorde, maar het felle verwijt was haar niet ontgaan.

„Met man en muis?” vroeg de waardin en slikte pijnlijk een opkomende huilbui weg.

„Eén man is aangebracht in Rotterdam. Maar hoe? En waarom zou die juist Jan Seghers zijn?”

Tersluiks veegde Anna over de ogen, nog eenmaal slikte zij iets weg en toen had zij haar beheersing herwonnen.

„Morgenochtend vertrekt de beurtschipper naar Rotterdam. We gaan daar heen... ik wil zekerheid voor je hebben.”

„Wij?”

„Wij. De waardin van 'De Lentebloom' is niet alleen geld, joffer Seghers.”

Geesje Seghers boog het trotse hoofd, verborg het gezicht in de handen en fluisterde:

„Dank u, waardin.”

Toen leidde Anna Swaerdemaekers haar naar de wenteltrap. Naar boven, naar haar eigen vertrek, de vroegere kamer van Ysbrandt de Graef.

Voordat zij naar Rotterdam vertrokken, riep Anna Swaerdemaekers

de meiden samen in de opkamer. Nieuwsgierig en wat bedeesd door het ongewone stonden zij opeengedrongen achter Dirckje Swaen, die zij onvoorwaardelijk als de plaatsvervangster van de waardin erkenden.

„Dirckje, ik ga met joffer Seghers een paar dagen op reis naar Rotterdam. Sluit de herberg vroeg, om zes uur. Het geeft me rust te weten, dat jullie 's avonds geen moeilijkheden te verwachten hebben.”

„Dat kost u geld, waardin,” zei Dirckje.

„Dat zijn mijn zorgen, Dirckje. Laat niemand binnen en mocht er onverhoopt iets zijn, roep dan Philippe de Haen. Niet de onderschout.”

„Wanneer komt u terug?”

„Weet ik niet. Is het Jan Seghers niet, dan ben ik overmorgen terug. Hier zijn mijn sleutels, Dirckje... en hier is mijn beugeltas. Er zit genoeg geld in voor twee weken en de ontvangsten leg je apart.”

Zij reikte iedere meid de hand, daalde het trapje naar de herberg af. Voordat zij naar buiten trad, keek zij nog eenmaal rond. Kennelijk kostte het haar moeite deze vertrouwde omgeving te verlaten en haar zo moeizaam verworven bezit onder vreemde hoede achter te laten. Dirckje oogde haar na. Ook zij voelde zich niet op haar gemak en zij beseftte, dat deze snel stappende kittige figuur in de lange dunne wollen huik meer voor haar was gaan betekenen, dan wie ook in haar kleine wereldje.

Onder de gasten, die na zes uur verwonderd aan de deur van 'De Lentebloom' morrelden en daarna een beetje geërgerd een andere drooggasterij opzochten, was ook Philippe de Haen. Hij at die avond maar weer in het Franse eethuis bij de Hugenenoten. De maaltijd smaakte hem echter niet, omdat hij steeds moest denken aan de gesloten Lentebloom. Waarom gesloten? Was er iets gebeurd? Was Anna Swaerdemaeckers ziek? Of waren er andere moeilijkheden? Dan had ze toch wel even kunnen berichten en hij zou zeker gekomen zijn. Vreemd, die vrouwen. Vreemd vooral die Anna. Na die avond in de schouwburg was hij regelmatig in 'De Lentebloom' gekomen om er te eten of een glas te drinken en het contact te onderhouden met handelsvrienden. Maar intimiteit met Anna was niet teruggekeerd.

Hij strekte zijn benen, stak de handen in de zakken en zo een beetje op zijn stoel hangend, tuurde hij naar de kaarsenkroon. Zo nu en dan nam hij het wijnglas in de hand en hield het tegen het licht,

maar drinken deed hij niet. Ja... die avond, toen had zij met haar nuchtere woorden zijn verliefdheid geblust. Daarna had zij hem wel hartstochtelijk gezoend, maar het deed hem niet veel meer. Harmonie, dat is één van de moeilijkste dingen in het leven. Bestaan er zielen, die altijd gelijk gestemd zijn of is het dom geluk als zij soms enkele minuten samengaan? Het was misschien die avond nog wel goed gekomen, maar daarna dat waanzinnige tafereel aan het IJ. En haar hysterisch gelach. Was het misschien dat lachen, meer nog dan haar nuchtere kijk op hun karakters? Het was even ernstig als lachwekkend geweest, vooral die naakte substituut met dat korte schoudermanteltje om. Maar dat lachen... dat krankzinnige lachen, zoals alleen een vrouw dat kan en waarmee zij een tegenzin oproept bij een man. Vreemd, na die avond begeerde hij haar niet meer al vond hij het prettig haar te zien. Maar wat was er nu in 'De Lentebloom' aan de hand? Zou ze bekeurd zijn? Misschien door Pieter Ravesteyn, die dienstklopper. Vreemde vent, die substituut. Een hond van een kerel in zijn ambt, sliep hij wel ooit? Dag en nacht kon men hem ergens ontmoeten. Altijd rusteloos door de stad scharrelend. Dat Burgemeesteren hem nog handhaafden, terwijl zij wisten dat hij behoorlijk achter de vrouwen aan zat. Goede justitiebeambten waren schaars en al hield hij dan van een amoureuus avontuur, eerlijk was hij en onomkoopbaar. Hoog of laag, hij sleepte ze voor Mijne Heren van de Gerechte. Maar dat rusteloze... hijzelf was ook rusteloos. Hoe kwam dat? Is het dat vrijgezellenbestaan? Miste die substituut ook iets in zijn leven? Was die ook voortdurend op drift, naar iets, naar niets? Of zocht die ook onwillekeurig naar een houvast... een goede huisvrouw?

Philippe de Haen zuchtte. Vanavond weer dienst, weer patrouille met het korporaalschap, weer steeg in, steeg uit. Weer ergens een kroeg ontruimen; maar de Lentebloom, wat was er nu toch met die Lentebloom? Hij veerde overeind, grabbelde wat geld uit zijn zak en legde het naast zijn lege glas. Snel deed hij zijn koppelriem en mantel om en verliet het eethuis.

Hij bonsde langdurig op de deur van 'De Lentebloom', maar toen er mensen bleven staan, liep hij verstoord verder. Hij dwaalde wat langs de IJ-kant en opeens besloten begaf hij zich naar de bevelvoerende kolonel om deze avond zijn dienst door een andere kapitein te laten overnemen. De kolonel stond het hem onmiddellijk toe want Philippe

de Haen deed nooit bijzondere verzoeken. Nadat hij zich had omgekleed en zijn huis aan de Keizersgracht verlaten had, was hij nog even besluiteloos als tevoren. Wat zou hij doen? Zijn moeder opzoeken in haar woning aan het Singel of... nog eens onderzoeken wat er in 'De Lentebloom' aan de hand was. Hij koos het laatste.

Het was negen uur toen hij weer voor de herberg stond. Zwak licht schemerde door de bovenvensters. Er was dus iemand. Hij klopte, nog eens en nog eens. Steeds wat dringender. Eindelijk ging het deur-luikje open en hij keek in de angstige ogen van Dirckje Swaen.

„Wat is hier aan de hand, Dirckje? Eerst hier geen avondbrood kunnen eten, daarna nog eens geklopt en nu eindelijk bange Dirckje achter de deur,” verweet hij wat opgewonden.

„De waardin is op reis. Om zes uur gaan we dicht. En blijven dicht.”

„En voor goede vrienden, Dirckje?”

„De waardin heeft bevolen: niemand. Daar bent u ook bij.”

„Dirckje, maak open en vertel me wat er gebeurd is.”

„Nee, ik doe niet open. Ik kan 't u zo wel vertellen.”

„Dan wil ik het niet horen, Dirckje.”

„Goed dan kapitein. Wel te ruste.”

Het luikje klapte dicht. Verbaasd en boos keek Philippe de Haen naar de deur, die opeens zeer solide gesloten leek en een onverbiddelijke scheidsmuur vormde tussen hem en Dirckje Swaen.

Balorig schopte hij er tegen, liep weg en moest plotseling om zichzelf lachen omdat hij zich als een boos jongetje gedragen had. Maar morgen, dan zou hij er voor zes uur zijn en dan moest en zou hij alles weten.

Roerloos stonden Geesje en Anna aan het bed van Jan Seghers in het gasthuis te Rotterdam. Daar lag een man met een vermagerd gezicht en holle koortsige ogen. De lichtgebogen neus leek mesdun, boven de half geopende mond groeide een blonde knevel en langs wangen en kin een verward baardje. Hij slikte soms nerveus en dan schoot zijn adamsappel op en neer in de uitgeteerde hals.

Angstig, met één hand voor de mond geslagen, staarde Geesje naar dit menselijke wrak. Was dit Jan Seghers, de ernstige en toch opgeruimde jonge kerel, die moedig en vol vertrouwen in de toekomst naar zee was gegaan om te trachten op te klimmen tot koopvaardij-schipper, tot kapitein bij de oorlogsvloot, tot commandeur of... maar dat had hij nooit durven uitspreken, dat had hij alleen maar popelend

overdacht... Schout bij nacht, admiraal! Was deze hoop ellende met zijn gespalkte dijbenen nog in staat om te leven?

Een rilling liep over haar rug, zij barstte in heftig snikken uit en zij verborg het gezicht met haar arm. En alsof een machtige onzichtbare hand haar neerdruckte, zo zeeg zij op haar knieën en bonsde met het hoofd tegen de bedrand. Jan Seghers strekte zijn magere trillende hand uit, tastte naar haar hoofd en streelde het weelderige blonde haar.

„Stil, Geesje. We zullen ons leed dragen. Je moet nu sterk zijn. Als ik straks God dagvaard inzake Douwe, dan moet ik op je kunnen rekenen.”

Met betraande ogen keek Geesje hem verwonderd aan. Hij trachtte zich op te richten en toen Anna hem geholpen had, glimlachte hij haar vriendelijk toe.

„Waardin, u moet straks voor Douwe een nieuwe broek en een wambuis kopen. En schoenen met zilveren gespen en een fijn linnen hemd... en een vilthoed. Weet u, waardin, Douwe moet goed verzorgd als kroongetuige verschijnen. Ik heb nog geld te goed van Simon de Bye, daarvan kunt u alles betalen.”

Nu werd Anna Swaerdemaeckers ook wat ongerust. Geesje rees op van de grond. Schrik en afschuw tekenden zich af op haar gezicht. Weer sloeg zij een hand voor de mond en tastte met de andere naar steun bij Anna Swaerdemaeckers.

„Heer in den Hemel,” snikte zij gesmoord.

„Stil... stil, Geesje,” fluisterde Anna.

„Waardin,... hebt u het gehoord? Waardin!”

„Ja...”

Jan Seghers glimlachte nog steeds vriendelijk naar de vrouwen. Maar zijn ogen stonden zo vreemd, zo hol en koortsig, zo onwezenlijk. „Neem me mee naar Amsterdam,” zei hij, „hier wil ik niet blijven. Thuis wil ik zijn, Geesje. Het zal lang duren, maar ik word beter, zegt de dokter.”

Verrast keken de vrouwen op. Blij keerde Geesje terug naar het bed, nam zijn hand en lachte hem toe.

„Ja Geesje, terug naar Amsterdam. Ik zal blij zijn de Raamgracht weer te zien. Ik zal nog wel een paar maanden aan het venster moeten zitten..., maar dat komt goed uit. Ik kan dan rustig over mijn aanklacht nadenken. Ja, die moet waterdicht zijn... dit keer moet God schuld bekennen... dit keer moet Hij buigen voor een mens. Maar

ik eis alleen maar Zijn schuldigverklaring... géén straf, geen straf."

„Jan, zeg dat niet weer. Je hebt nog koorts en later heb je er spijt van," zei Geesje ongerust.

„Nee... nee, Geesje. Ik heb me voorgenomen God te dagvaarden om Douwe. Dat gebeurt. Maar ik zal er niet meer over spreken tot ik beter ben. Neem je me mee?"

„Als de dokter het goed vindt en als je sterk genoeg bent," antwoordde Geesje aarzelend.

„De dokter heeft niets goed te vinden. Ik wil naar huis. Dan binden jullie me maar op een plank en dragen me zo de trekschuit in."

Hij lachte, streek langs zijn wangen en baard. Zei:

„Mijn baard doet het goed."

„Wou je die laten staan?" vroeg Geesje verbaasd.

„Ik moet wel. Straks verschijn ik in een rechtszaal vol baardige mannen. Mijn aanklacht tegen God zouden ze nauwelijks aanhoren als ik er zo jong uit zie. Nee... nee, waardig en met een baard. De kleermaker moet mij een zwarte tabberd aanmeten. Heb je nog geld, Geesje?"

„Ik heb de laatste gage gebeurd," zei ze toonloos.

„De laatste gage? En niets meer?"

Hij richtte zich moeizaam op. „Niets meer? Heeft Simon de Bye jullie afgescheept met een paar gulden? Geesje... hoe moet dat tot ik weer beter ben?"

„Ik zal gaan werken, Jan. Ik kan weer beginnen in 'De Lentebloom'."

Hij sloot de ogen. Anna Swaerdemaeckers pakte zijn hand, boog zich wat over hem heen en zei:

„Maak je maar geen zorgen, Jan Seghers. Geesje zal goed worden betaald."

Hij begon zachtjes te huilen.

„Laat ons niet verkommeren, waardin. Bespaar ons de Aalmoezeniers en de Huiszittenmeesters... bespaar ons dat, Anna Swaerdemaeckers. Straks zal ik weer kunnen uitzeilen en je alles terugbetalen."

„Wees gerust, Jan Seghers," antwoordde Anna en streek hem over het ingevallen gezicht. Hij snikte, zijn mond hing wat open. Een beeld van vertwijfeling.

De volgende dag kwam de haringreder Gerrit Huygensz mee met de vrouwen. Hij regelde alles met de Regenten van het gasthuis en een paar dagen later verzorgde hij met zijn knechten het transport naar de trekschuit, die Anna Swaerdemaeckers geheel had gehuurd.

Toen de smalle baar in het roefje was geplaatst, tikte de gemoede-

lijke Rotterdamse reder de stuurman vaderlijk tegen de wang. Jan Seghers zei:

„De mensen zijn goed. Maar Gods hand was slecht.”

De reder wilde de verwarde stuurman niet opwinden met een scherp woord, maar zijn godsdienstig gevoel was toch zo gekwetst, dat hij iets zeggen moest.

„Jan Seghers... geen mens heeft ooit Gods hand uit de wolken zien steken. Gods hand heeft duizend vormen en is soms een mensenhand. De hand van de varengasten, die jou uit zee opvisten, de hand van Anna Swaerdemaeckers, die diep in haar beurs tast om je naar huis te vervoeren, de handen van mijn knechten, die je omzichtig aan boord droegen.”

Peinzend tuurde Jan Seghers beurtelings naar de drie mensen, die samengepakt in het roefje stonden. Toen zei hij:

„Wiens handen gebruikte Hij om Douwe te laten verdrinken?”

„God zal je antwoorden op al je vragen, vroeg of laat. Het ga je goed, Jan Seghers.”

De reder reikte hem de hand. Jan Seghers' ogen werden weer verward en hij riep:

„Dit is één van Gods handen... die wil ik niet drukken.”

Hij trok het laken over zijn hoofd en bezorgd verlieten de vrouwen en Gerrit Huygensz het roefje.

Zo nu en dan scheen de zon en het was warm voor de tijd van het jaar. De schuit voer zacht en gelijkmatig door de trekvaart.

Jan Seghers sliep rustig met een tevreden trek op zijn gezicht.

Daarom hadden de vrouwen het benauwde roefje verlaten en zaten nu op twee biertonnetjes op de voorplecht. De schipper stond vergevoegd aan zijn roer, deze Amsterdamse waardin had hem ruime betaling beloofd. Hij rookte het ene pijpje na het andere en riep zo nu en dan iets naar de jager, die zijn paard met gelijkmatige tred liet voortsjokken.

Ondanks de treurige oorzaak van deze tocht genoot Anna. Eindelijk dan toch eens een reisje. Alles nam ze in zich op, het vlakke land met hier en daar reeds wat koeien, zelfs al een paar lammetjes bij de zwaarbevachte moeder. Aan de horizon torentjes of soms een rijtje molens. En daarboven de blauwe hemel, dan weer prachtig gevormde lichte of donkere wolkenkussens, die statig voortzeilden. Diep ademde zij de frisse lucht in en overdacht dat zij soms dagen achtereen de

drukke herberg niet verliet en leefde in keukengeuren, dranklucht en tabaksrook.

Geesje tuurde wat dof voor zich uit. Ze dacht aan de toekomst. Een verwarde misschien wel krankzinnige man, die nooit meer zou kunnen uitvaren al zouden zijn gebroken dijen genezen. Want geen reder nam een gekke stuurman in dienst. En wat zou het allemaal wel kosten voordat hij weer lopen kon? En waarmee kon een gek zijn brood verdienen... het was niet ernstig, meestal sprak hij heel gewoon en gezond over de daagse dingen, maar dan kwam opeens weer die dwanggedachte, dat hij procederen moest tegen God omdat die scheepsjongen was verdronken. Misschien kon hij manden vlechten, of tegels beschilderen, of wilde een meester hem een vak leren. Een vak, zou hij dat ooit kunnen? Zou een man met de zee tot in het merg van zijn botten kunnen aarden in een stad? Maar waarvan moest alles betaald worden, de dokter, hulp in huis als zij weer werken ging als dienstster in 'De Lentebloom'. De waardin had haar volle steun beloofd, maar een meid in een drooggasterij verdiende nooit zoveel als een man. Misschien kwam alles toch goed, hopelijk zou dokter Gilles Navander het allemaal niet zo somber inzien als die dokter in het Rotterdamse gasthuis.

Geesje zuchtte. Anna Swaerdemaeckers legde haar hand op haar arm... dat oude vertrouwde gebaar. Hoe lang was dat geleden, de laatste keer dat zij dat deed? Vorig jaar, vorig jaar mei toen zij gelachen had in de kerk... en nu was het begin april.

„Niet treurig zijn, Geesje. Het komt allemaal terecht.”

Geesje antwoordde somber:

„Het komt niet terecht, ik voel het. Mijn leven is voorbij. Ik zal tot zijn dood een gekke man verplegen, ik zal geen kinderen krijgen, ik zal niet de vrouw zijn van een commandeur. En ik zal oud en versleten zijn voor mijn tijd.”

„Die waangedachte trekt wel weg, Geesje. Met de jaren. Als we thuis zijn, zal ik die jodendokter roepen in plaats van Gillis Navander. Hij heeft Ysbrandt de Graef ook genezen.”

„De jodendokter? Welke? Er zijn er meer.”

„Die uit de Zandstraat, hij moet achter je wonen.”

„Ja... ja... ja... waar die speelman heeft gewoond.”

Geesje's gezichtje klaarde wat op, zij glimlachte zelfs terwijl ze peinzend over de weiden tuurde.

„Heeft daar een speelman gewoond?” vroeg Anna nieuwsgierig.

„Misschien was het geen echte speelman en deed hij het voor zijn plezier. Op een middag klopte ik kleedjes en toen lachte hij tegen me en begon voor me te spelen. Oh, waardin, het was zo prachtig... en een verdieping lager zat de vrouw van de dokter met zo'n gezicht! Omdat hij voor me speelde en vriendelijk was. Ik heb hem nooit weer gezien. Hij zal wel terug zijn naar zijn land of misschien dwaalt hij weer door verre streken. 't Was een knappe kerel, waardin.”

Geesje glimlachte nog en Anna Swaerdemaeckers was blij, dat de jongevrouw nu aan iets anders dacht.

„Zo Geesje, dus hij lachte en was vriendelijk en jij luisterde en keek natuurlijk stuurs want je bent getrouwd.”

„Waarom stuurs? Moet een getrouwde vrouw iedere lach, iedere bewonderende blik van een andere man met een zuur gezicht afwijzen? Waarom? Steekt er kwaad in een klein dankbaar lonkje?”

Anna Swaerdemaeckers antwoordde niet direct. Ze dacht even na, zuchtte en antwoordde:

„Eerlijk, ik weet het niet. Maar het is gevaarlijk, want door één vriendelijk lachje van een vrouw verbeeldt een man zich dat hij verder gaan kan. Ja Geesje, op een lonkje komen ze aanhollen en ook als ze wat te eten zien. Let op Geesje.”

Nieuwsgierig en nog steeds opgewekt keek Geesje naar de waardin, die zich met pretogen over de mand boog, welke toegedekt bij haar voeten stond. Anna spreidde de geruite doek op haar schoot, bukte zich weer om het tarwebrood en een mes te pakken. Wat zij verwacht had gebeurde. De schipper zette zijn roer vast, schreeuwde iets naar de jager, klom op de roef en slenterde met langzame stappen naar de vrouwen. Begerig keek hij over hun hoofden in de mand, die wel voorzien bleek van brood, kaas, gekookte eieren, kruidkoek en een blauwgrijze kan melk. Nauwlettend volgde hij Anna's bewegingen. Zij sneed een paar forse sneden brood, belegde die met een dikke plak kaas en reikte ze aan Geesje. Zelf nam ze ook een snee en hapte stevig.

„Dat ziet er goed uit, joffer,” zei de schipper, terwijl hij zijn pijpje uitklopte in zijn hand.

Anna keek op en antwoordde:

„En als er nou geen as op waait, smaakt het goed ook.”

De schipper schrok een beetje en stopte verbouwereerd de hand met as in zijn broekzak. Anna zag het en knipoogde tegen Geesje, die zich nu verslikte van pret.

„Ja, ja,” vervolgde de schipper, „eet er maar goed van. Daar moeten jullie van groeien. Dat zei mijn moeder ook altijd.”

„Dat was een verstandige moeder, schipper. En jij was een gehoorzaam jongetje, zo te zien,” zei Anna en nam weer een flinke hap.

„Nou... niet altijd. Soms moest ze het me met geweld in mijn mond stoppen. Maar dat is al lang geleden. Ik eet nou wel zelf.”

„U zult wel hongerig zijn, zo op het water, niet?” zei Anna en bukte zich weer om eieren te pakken. De schipper hurkte neer, zo kon hij beter met de vrouwen praten en in de mand gluren.

„Nou, mens, op het water is het net of je een gat in je maag hebt, dan kun je altijd wel dooreten,” zei hij begerig.

„Dat is een vreemde ziekte, schipper. Ik heb een man gekend...”

Opeens hield Anna haar woorden terug. Nadenkend kauwde zij en dacht aan Ysbrandt de Graef. Hoe zou die het maken in zijn kroeg in de Nes? En Jannegie Pietersdochter? Zou ze die ouwe zeerover al zover gekregen hebben, dat hij haar trouwen zou? Of had ze zo al een deel van zijn geld in de wacht gesleept? Met een paar zoenen, of was ze al in zijn bed gekropen?

De schipper kuchte, nog steeds op zijn hurken. Langzaam keerde Anna haar gezicht naar hem toe, zag geen verweerde schipper meer, maar een verlegen jongetje met een hongerige blik dat niet vragen durfde.

„Een eitje, schipper?”

„Nou... joffer, als ik je niet ontrief.”

En met een lenige sprong stond hij op de voorplecht en hurkte als een hond bij de mand.

„Een snee brood, schipper?”

„Nou... joffer, ik kan nou wel zeggen nee, maar nou... asjeblijft.”

Met gracieuze bewegingen sneed Anna brood voor hem, belegde met kaas en gaf hem een paar eieren. Hij at met grote gulzige happen, pelde de eieren en stopte ze heel in zijn mond. Hij bleef begerig in de mand loeren, maar Anna nam de geruite doek van haar schoot en dekte resoluut toe.

„De dag is nog lang,” zei ze.

De schipper veerde op, schreeuwde weer wat naar de jager, wreef over zijn hangsnor, stopte z'n pijpje en banjerde over zijn roef naar het roer. Daar bleef hij staan en veegde almaar zijn snor af.

„Precies een kater, die zich likt, na het eten,” fluisterde Anna.

Geesje's ogen glinsterden van plezier, maar spoedig overvielen haar

weer de zorgen. Zij rees op om te zien of Jan Seghers nog sliep en of hij soms iets wilde. Anne Swaerdemaeckers zei:

„Breng mijn huik mee, Geesje. 't Wordt kil.”

„Je kan beter in de roef kruipen, joffer,” riep de schipper, „straks wordt het nog kouder en ginder hangt een bui.”

Anna zag het. In de verte naderden zware regenwolken. Een beetje teleurgesteld pakte zij haar mand en volgde Geesje in het roefje. De schipper hielp haar met de mand, woog het ding in zijn hand en zei:

„Nou, nou, je houdt vast te veel over.”

„We hebben er op gerekend, als je soms schipbreuk lijdt, schipper en we ergens op een onbewoond eiland aanspoelen,” antwoordde Anna, terwijl ze vanuit het roefje naar hem opkeek. Toen sloot ze het deurtje voor zijn verblufte niet al te snuggere gezicht, maar even later stak ze haar hand door een kier en gaf hem twee sneden brood en een paar eieren. Hij schrokte het op en lurkte weer aan zijn Gouwenaartje.

Jan Seghers sliep nog. De dekens waren wat weggegleden. Geesje schikte ze zachtjes. Ze keek naar haar man, naar dat benige vervallen gezicht, omkranst door de blonde baard. Naar de diepliggende ogen in de bijna zwarte kassen. Een vreemd gelaat.

Geesje zette zich neer naast de waardin op de andere bank.

„Het is net alsof ik zo'n gezicht meer heb gezien, waardin,” fluisterde zij.

„Ja,” antwoordde Anna gedempt, „ja... op de schilderijen van de Roomsens. Zo tekenen zij Christus aan het kruis.”

Geesje huiverde, trok haar huik vaster om het lichaam. Zij hoorden de regen kletteren. Zwijgend zaten ze in de donkere roef te wachten tot het weer zou opklaren, terwijl de trekschuit gestadig voortgleed door het Hollandse landschap...

Anna Swaerdemaeckers was bijna veertien dagen op reis geweest. Ze was blij weer thuis te zijn, maar toch... ze had wel veel langer willen wegblijven, wegdwalen naar verre landen, om... en haar hart bonsde van schrik bij deze vreemde gedachte... misschien nooit weer terug te komen.

Dirkje Swaen en de keukenmeiden glunderden. Het deed Anna goed. Er waren dus toch mensen voor wie ze iets betekende, die haar nodig hadden.

„Geen moeilijkheden gehad, Dirckje?” vroeg Anna toen, na de begroetingen, zij alleen in de herberg waren.

„Nee... waardin.”

„Om zes uur gesloten en niemand toegelaten?”

„Ja... waardin.”

Gejaagd wreef Dirckje verder op het zware blad van de hoofdtafel. Haar hoofd hield zij diepgebogen. Anna Swaerdemaeckers keek een paar seconden nauwlettend naar de nerveuze bewegingen.

„Maandag komt Geesje van Jisp weer terug. Ze moet gaan werken.”

„Weer als eerste meid?” vroeg Dirckje gesmoord en keek niet op.

„Nee, je bent nu de eerste meid en dat blijf je.”

„Dank u, waardin.” Maar nog steeds wilde Dirckje niet opkijken.

„Ik ga me nu omkleden en wat rusten. Het was toch vermoeiend.”

„Zal hij beter worden?”

„Dokter Gilles Navander is onmiddellijk gekomen toen we hem te bed hadden gebracht. De dokter heeft heel gewichtig gedaan en wil hem ader laten. Het vuile bloed moet weg, zegt ie, daarin zit die waanzin opgesloten. Maar daar komt niets van in, die stuurman heeft geen ons vlees meer op zijn botten. Vanavond als het donker is zal Geesje de jodendokter roepen.”

Langzaam besteeg Anna Swaerdemaeckers de wenteltrap, maar toen zij halverwege was, riep Dirckje:

„Waardin.”

„Ja, Dirckje?”

„U bent nu terug, ik zou vanavond even uit willen.”

Anna boog zich over de leuning, keek op Dirckje neer, die het hoofd weer gebogen had. Het duurde lang voordat de waardin antwoordde.

„Het is goed, Dirckje. Om tien uur sluit ik.”

Toen Anna Swaerdemaeckers op de overloop stond, keek zij nog eenmaal naar beneden. En nog eenmaal zagen de vrouwen elkander in de ogen op een manier als nooit tevoren.

Die avond ging Geesje Seghers naar dokter Chajim Todelche. Zij liet de klopper zo bescheiden op de deur vallen, dat zij het herhalen moest.

Argwanend keek de huismeid door het luikje en zei:

„Houd je lantaren bij je gezicht. Ik wil zien met wie we te doen hebben.”

De trotse Geesje gehoorzaamde, beet zich even op de lip en kon het van zichzelf niet begrijpen, dat zij die Amsterdamse niet onmiddellijk van repliek diende. Maar het ging om Jan, ze zou heel veel moeten gaan slikken om Jan, flitste het door haar hoofd. De grendels werden weggeschoven, een ketting rammelde, de deur werd geopend. De huismeid belichtte haar nog eens extra met de kaars en zei:

„Jij bent die van achter ons.”

„Ja, die ben ik en roep nou de dokter. Ik kwam niet om jou.”

Geesje had het hoofd weer in de nek, ze was nog lang niet gebroken. De huismeid liet haar wachten in het voorhuis, terwijl ze de trap besteeg om de dokter te roepen. Wat haastig, volgens zijn gewoonte, kwam Chajim Todelche uit zijn werkkamer naar beneden, zijn bril nog in de hand.

„Is het ernstig?” vroeg hij.

Geesje schudde het hoofd, opeens kon ze niet antwoorden, zo neep haar keel en brandden haar ogen.

„Kom maar binnen, hier in de woonkamer,” zei hij vriendelijk.

Hij stootte de deur open en liet haar voorgaan. Op de drempel bleef zij staan, het hoofd weer in de nek, maar de ogen glinsterend nat en de wangen hoogrood.

Zo zag haar Reize. En Genendel.

Reize rees op van haar stoel, wisselde een snelle blik met Genendel.

Een blik, die drie woorden betekende: Oi, die goie?

Ook Genendel stond op. Geesje zag, dat zij zware rouw droeg en dat het beeldschone gezicht wat verouderd was en van een ernst getuigde, zoals zij nog nimmer bij een jonge vrouw had gezien.

„Wacht u hier een ogenblik,” zei de dokter, „ik zal me kleden om met u mee te gaan.”

„Dat hoeft niet, dokter. Morgen is dat tijd genoeg. Ik wilde u eerst even vooraf spreken,” antwoordde Geesje.

Reize gaf Genendel een wenk, beiden wilden de kamer verlaten.

„Blijft u maar hier,” zei Geesje, „mijn verhaal is geen geheim.”

De vrouwen aarzelden want Chajim Todelche was inzake zijn patiënten niet makkelijk. Maar nu knikte hij toestemmend en zij namen weer plaats.

„Vertelt u maar,” zei hij en bood Geesje een stoel aan.

En Geesje vertelde in het kort van Jan Seghers. Van zijn verwondingen, van de verwarring in zijn hoofd, van dokter Gillis Navander,

die hem wilde behandelen met aderlating en bloedzuigers en steeds sprak van het dolhuis.

Weer wisselden Reize en Genendel een blik. Dus dat was die goie... dat was dus géén temeije... hoewel!! Getrouwd zijn en lachen en lonken naar een jongeman?

Genendel boog het hoofd. Alles kwam weer voor haar geest. Isaï, spelend aan het venster voor die vrouw, zoals tante Reize haar verteld had. En Reize keek op haar vingernagels en dacht aan die middag toen zij gebruik gemaakt had van de situatie om Isaï met een stormloop van verwijten te overreden en te winnen voor Genendel. Die vrouw, die goie... Gods werktuig voor een shidoech. Mocht men onvriendelijk blijven tegen zo'n vrouw? Tegen zo een leed? Tegen een werktuig van Haqodaush boroech hoe?

Reize stond op, liep op haar toe en zei:

„Mijn man zal alles voor je doen. Wil je wat eten of drinken?”

Geesje schudde neen, maar Reize stoorde zich daar niet aan, schonk thee voor haar in en vulde een schoteltje met noten, vijgen en dadels. Toen dronk Geesje en at toch wat. En zienderogen knapte ze wat op en voelde de warme sfeer van dit joodse huis over zich komen.

Schichtig keek ze naar Genendel, die haar al geruime tijd had zitten aanstaren. Ook Genendel dacht mild over deze vrouw wier leed mischien veel en veel groter was dan het hare. Want Isaï was met één machtige vingerwijzing uit haar leven gewezen en voor deze blonde Hollandse had het Opperwezen een onbekend aantal jaren verdriet bestemd. Langzaam knikte Genendel en zei met haar welluidende stem:

„Mijn bruidegom is dood. U kende hem... hij heeft voor u gespeeld.”

Geschrokken rees Geesje op, de handen voor de borst gevouwen:

„Here!”

„Ja... ik ben boos op u geweest. Of boos? Nee... jaloers. Dat gaat zo als men van iemand houdt, dan is men jaloers op het meest onschuldige.”

Geesje boog het hoofd. Klaar en duidelijk beseftte zij wat deze vrouwen bewogen had. Dat zo'n onschuldige pret met een knappe jonge kerel voor een ander zo'n verdriet kon zijn. Vreemd.

„Mag ik nu gaan?” vroeg zij bedeesd.

Chajim Todelche opende de deur. Reize en Genendel reikten haar de hand en Genendel zei:

„Als ik u helpen kan? Ik weet, dat ziekte soms heel duur kan zijn.”

Heftig schudde Geesje het hoofd en verliet met snelle stappen de kamer, want ze wilde sterk blijven in het bijzijn van déze vrouwen.

Ook dominee De Geer bezocht Jan Seghers. Dat was zijn plicht als zielenherder, deze gewonde moest gesterkt worden met het Woord. Met angstige verbazing en daarna met grenzeloze woede vernam hij de godslastering uit de mond van de stuurman. De Here dagvaarden? De Almachtige ter verantwoording roepen?! Hij viel bijna van de trap zo snel wilde hij deze 'krocht van de duivel ontvlieden', zoals hij de in tranen badende Geesje toeriep. Bijna ademloos van opwinding en het snelle lopen kwam hij in het Prinsenhof en eiste ogenblikkelijk te worden ontvangen door de Schout. Maar deze liet hem meer dan een uur wachten, waardoor de oude dominee heel wat kalmeerde en weer ontzag kreeg voor de wereldlijke overheid. Maar toen hij bij de Schout werd toegelaten, vlamden zijn woede en ergernis weer op. De Schout, aan zijn grote tafel gezeten, bekeek hem koeltjes, wees naar de stoel tegenover hem. En toen de dominee had plaats genomen, vroeg hij:

„Wat kan ik voor u doen, dominee?”

„Voor mij niets, Schout! Maar voor de Here kunt u, nee moet u iets doen! De duivel is binnen de poorten. Op de Raamgracht heeft hij zich genesteld in het huis van Jan Seghers, de stuurman. De Vierschaar moet gespannen worden, op de Dam moet dat addergebroed worden vernietigd!”

„Zo, zo, dat lijkt me een behoorlijke opgave, dominee. De duivel vangen en berechten,” zei de Schout en zijn ogen begonnen te twinkelen, „maar vertelt u mij eens, waarvan u de duivel beticht en hoe ik hem moet herkennen.”

„Ja... herkennen! Niet aan zijn figuur want hij heeft het lichaam van Jan Seghers gekocht en is daar in gekropen. Maar de stem en de geest van de satan, daarmee zult u geen moeite hebben. Die golven u tegemoet uit de mond van die stuurman.”

„En wat spuwt satan uit over Amsterdam, dominee?”

„Als ik niet wist, dat u de Schout was en als ik u niet geregeld onder mijn gehoor zag, dan...”

De oude man wiste zich het voorhoofd af, zo wond hij zich op.

„Misschien zoudt u dan gedacht hebben, dat ik de duivel was,” lachte de Schout, „maar goed, wat is er met satan Jan Seghers?”

„God de Almachtige wil hij dagvaarden en ter verantwoording roepen

omdat zijn scheepsjongen verdrongen is. Zoiets verschrikkelijks heb ik nog nooit uit een mensenmond gehoord. En daarom, dat is geen mens, maar de satan zelf!"

De Schout werd nu ernstig, tuurde naar de dominee en zei op zijn autoritaire toon:

„Het lijkt me toe, dat u uw meesterstuk als zielenherder kunt leveren door deze man aan de satan te ontrukken en terug te voeren tot uw kudde, dominee. Mijne Heren van de Gerechte zien geen enkele reden om een zwakzinnige te onthalzen. Alleen als hij gevaarlijk wordt, wil ik overwegen om hem in het dolhuis te laten opsluiten. Maar zover is het nog lang niet."

Dominee De Geer rees op van zijn stoel, beschuldigend wees hij naar de Schout.

„Schout! Schout van Amsterdam, pas op! Ge zijt in gevaarlijk gezelschap. Hier past alleen de uiterste gestrengheid, dit kwaad moet met wortel en tak worden uitgeroeid. En die jodendokter, die daar in en uitloopt, vertrouw ik ook niet. Eens hebben zij de Heiland gekruisigd en sindsdien acht ik ze tot alles in staat, zelfs tot een verbond met de satan."

„Dominee, overweeg uw woorden. De Heiland was een zoon van het joodse volk. De leer van Christus is joods."

Ook de Schout was opgestaan, zijn gezicht stond strak en streng.

Hij vervolgde:

„En nog dit, dominee. Zaai geen onrust in Amsterdam. U hebt ons dikwijls toegeschreeuwd, tussen wraakgierige teksten door, dat Christus liefde betekent, liefde voor de medemens. Wees niet alleen een woordenreeks, dominee, maar ook daad! Kijk niet zo veel naar de hemel en wat meer naar de aarde. Bemoei u niet zoveel met God, Hij redt zichzelf wel. Het is Hem welgevalliger als u zich bezighoudt met de mens, die zoekende bange mensen, die loeien om bijstand als een kudde angstige dieren."

Van verbazing stond de mond van dominee De Geer half open. Maar opeens stampte hij fel met zijn stok op de vloer en riep woedend:

„Wie is er dominee? En wie is er Schout?"

„Die vraag heb ik mij zojuist ook gesteld," antwoordde de Schout ijzig, „de tijd zal daarop misschien antwoord geven. Maar rekent u er niet op, dat de Schout van Amsterdam een zwakzinnige stuurman voor de Schepenbank sleept."

Bruusk keerde de dominee zich om en verliet met grote stappen de

kamer. Dán naar Burgemeesteren... maar de duivel zal over de muur worden gezet. Dat zal gebeuren door de knecht des Heren, dominee Johannes de Geer.

De Schout wilde meer weten over het geval van Jan Seghers en gaf instructies aan Pieter Ravesteyn. De substituut bezocht op een avond de zwakzinnige stuurman, maar werd niets wijzer omdat Jan Seghers geen woord uitte en hem alleen maar met onverholten vijandschap aanstaarde.

Oók bezocht hij dokter Todelche. De dokter kon hem slechts meedelen, zijn best te zullen doen om de stuurman te genezen, maar veel hoop had hij niet. Dit schamele resultaat rapporteerde hij aan de Schout. En hij veroorloofde zich de opmerking:

„Is 't wel de moeite waard, mijnheer de Schout, ons hiermee te bemoeien. De man doet niemand kwaad.”

„Kunt u dat dominee De Geer aan zijn verstand brengen, substituut? Als wij niets doen, zweept deze felle grijsaard alle dominees op en ook een groot deel van de rechtzinnige burgerij. Op geen enkel terrein mogen wij nu onrust dulden. Alles moet gericht zijn op één doel, Engeland weerstaan.”

Pieter Ravesteyn haalde de schouders op, zei:

„Beveelt u dan dominee De Geer zijn mond te houden.”

„Een fanaticke zielenherder iets bevelen? Kom, substituut, wees wijzer. Hij zou in staat zijn een kleine godsdienstoorlog te ontketenen.”

De Schout glimlachte en drentelde op en neer. Hij zweeg een paar minuten, stond toen nadenkend stil voor zijn venster. Daarna zei hij: „Verzoek Chajim Todelche bij me te komen. Als hij Jan Seghers niet genezen kan, blijft er toch niets anders over dan de stuurman op te sluiten in het dolhuis, hoe zeer me dat ook spijt. Maar beiden moet het zwijgen worden opgelegd, de stuurman en de dominee. Verder nog nieuws?”

„Aert Heineken heeft me weer aangesproken. En weer gevraagd om als dienaar te worden herbenoemd.”

„Nee, eens een dief blijft een dief.”

„Ik vrees, dat hij helemaal naar de kant van het geboefte zal afzakken, mijnheer de Schout. En met dieven vangt men dieven.”

Weer drentelde de Schout door zijn kamer. Opeens bleef hij voor Pieter Ravesteyn staan, keek hem pal in de ogen en beet hem toe: „U moet niet meer pleiten voor deze man, al is de meid, die hij

in uw armen voert, nog zo aantrekkelijk. Pas op, substituut, losse vrouwen worden uw ongeluk. Het zou me iets waard zijn als u trouwde met een degelijke vrouw."

Pieter Ravesteyn was eerst sprakeloos, wiste zich toen het bezwete gezicht af met zijn mouw en zei wat onderdanig:

„Mijnheer de Schout weet..."

„Alles," onderbrak hem de Schout. „Er staan mij meer bronnen ter beschikking dan de rapporten van de substituten."

En wat vriendelijker vroeg de Schout:

„Waarom leidt u een ongeregeld leven?"

„De vrouw, die ik zou willen, is voor mij verloren. Alleen deze zou me van de anderen kunnen afhouden."

„Wie? Misschien kan ik iets voor u doen."

„Mijnheer de Schout sta me toe te zwijgen."

„Toegestaan. Maar zoek dan een ander. U behoort tot de overheid en die moet onkreukbaar zijn. In alles. Ik heb met u voor 't laatst over dit soort zaken gesproken."

De Schout wuifde ongeduldig met de hand. Pieter Ravesteyn kon vertrekken. Hij boog nors en verliet met forse stappen de kamer van de Schout.

Chajim Todelche meldde zich onmiddellijk, nadat een dienaar van de substituut hem naar het Prinsenhof had ontboden. Hij stond weer eerbiedig, maar toch vastberaden en stoer voor de tafel van de Schout, die hem vriendelijk toeknikte.

„Geheel genezen, mijnheer de Schout?" vroeg Chajim Todelche vrijmoedig.

„Ja en neen. Lichamelijk voel ik me weer uitstekend, maar in de geest is iets veranderd. De laatste tijd denk ik te mild, dokter, en dat is niet goed voor een Schout."

„Dan heeft de Voorzienigheid het goed met u voor, mijnheer de Schout. Een man wordt met het klimmen der jaren mild of... fel, onverdraagzaam en bloeddorstig."

„Als uw bevindingen juist zijn, dokter, dan ben ik inderdaad gezegend. Maar terzake, want ik weet nooit waar een persoonlijk gesprek met u eindigt. De vorige keer stond ik in een ommezien in mijn hemd om door u te worden onderzocht."

De Schout beduidde Chajim Todelche met een vriendelijk autoritair handgebaar plaats te nemen. De Schout werd weer ernstig en keek

nu koel vorsend naar de dokter, die tegenover hem zat met de grote vilthoed op zijn knieën en het zwarte kapje op het achterhoofd.

„Dokter Todelche, wat is het lot van stuurman Jan Seghers?”

„Hij zal op krukken moeten gaan. Zijn dijbenen zijn verkeerd gezet.”

„En zijn geest?”

„Zwakzinnig is hij misschien niet. Maar hij is totaal overspannen en behept met dat waanidee.”

„Te genezen?”

„Dat kan ik nog niet beoordelen, mijnheer de Schout. Ik heb er over nagedacht of hij misschien toch wel genezen zou, als dat proces tegen het Opperwezen zou worden gevoerd.”

„Wat zegt u, dokter, bent u soms besmet?”

„Mogelijk, mijnheer de Schout. Er zit iets in de redenering van Jan Seghers. Het Opperwezen mag niet alles doen en is verantwoording schuldig aan Zijn eigen scheppingen.”

De Schout stond op om volgens zijn gewoonte op en neer te dren-telen door de kamer, in diepe gedachten, van de tafel naar het venster, van het venster naar de tafel.

„En hebt u er soms ook al over nagedacht hoe dat proces gevoerd moet worden, dokter Chajim Todelche?” vroeg de Schout ironisch.

„Zeker, mijnheer de Schout. Voor de Schepenbank of voor het Rab-bijnengerecht.”

De Schout staarde hem sprakeloos aan, hervatte zijn gedrentel.

„Dus... dus u hebt in alle ernst er aan gedacht, dat de Schout van Amsterdam een klacht van een zwakzinnige tegen God voor de Schepenbank zou brengen?”

„Ik geef toe, dat het een unicum zou zijn, maar als het nu een mens zou kunnen redden?”

De Schout nam weer plaats. Weer keek hij vorsend en nog steeds verbaasd naar de dokter, die hem bescheiden glimlachend toeknikte.

„Chajim Todelche... inderdaad, ik moet zeer voorzichtig zijn met u te ontbieden. Op een of andere manier verlopen onze gesprekken zeer vreemd, maar dit keer zult u mij niet overrompelen.”

„Mijnheer de Schout gelieve te overdenken, dat er een groot verschil is tussen het spelen met een gedachte en het komen tot een conclusie. De conclusie is, dat hij voor de burgerij altijd de gekke stuurman zal blijven, of hij het Opperwezen dagvaardt of niet. Maar als nu zijn waanbeeld wijkt omdat in zijn ogen recht is geschied en hij daardoor het dagelijks leven hervindt, zijn vrouw zijn huisje, misschien weer

kan varen en zijn brood verdienen, dat voor hem nog wat gelukkige jaren overblijven?"

„Dokter, hou op!” riep de Schout en trommelde nerveus op het tafelblad. „Ik geloof, dat dominee De Geer gelijk krijgt. Dit wordt Godslastering of erger... Godloochening.”

„Noch het één, noch het ander, mijnheer de Schout. Deze stuurman is zeer godgelovig. Hij staat zo dicht bij de Almachtige als de aarts-vaders. Die spraken en twistten toch ook met Hem? Zagen Hem als een machtige patroon, waarmee zij iedere dag belangrijke zaken hadden te bespreken. Als een mens ruzie maakt met het Opperwezen, als hij God iets verwijt, dan is hij zo doortrokken van het besef dat God bestaat, dat de Almachtige het niet beter zou kunnen wensen. Deze stuurman wandelt met God... vreemd, mijnheer de Schout, met gebroken dijbenen machteloos op zijn bed... en hij wandelt met God. De Godslastering van Jan Seghers is méér en beter dan een gebed.”

Chajim Todelche rees op, afwachting totdat de Schout hem zou veroorloven te vertrekken. Ook de Schout stond op, kwam op de dokter toe en legde zijn hand op diens schouder.

„Dokter Todelche, er is een waarheid in uw woorden. Maar hebt u nu werkelijk gedacht aan de mogelijkheid, dat Schout en Schepenen de Vierschaar zouden spannen tegen God? Zou het woedende volk ons niet allen stenigen omdat de overheid de grondslag van onze hele samenleving bespotte?”

De dokter dacht lange tijd na, terwijl hij zijn hoed in de handen ronddraaide:

„Ik begrijp het, mijnheer de Schout. Hier kan de overheid een zwak-zinnige geen hand reiken om hem uit de waanzin te trekken. Men redt een drenkeling uit een gracht of een kind uit een brandend huis, men zal aalmoezen uitreiken..., maar dit kan de overheid niet doen.”

Chajim Todelche boog, keerde zich om en liep naar de deur. Weer zag de Schout die stoere onverzettelijke rug, welke hem bij het eerste onderhoud zo was opgevallen. Het maakte hem een beetje kregel en daarom zei hij overluid:

„Wat gaat u doen, dokter?”

De dokter keerde zich niet om toen hij antwoordde:

„Ik zal jarenlang een spel spelen met Jan Seghers. In de hoop, dat God ons ziet en meespeelt. En glimlacht... en Jan Seghers geneest.”

Sprakeloos keek de Schout naar de deur, die de dokter achter zich gesloten had. Hij herinnerde zich woorden uit hun vorig gesprek.

„U hebt uw Christus beloofd hem te volgen en iedere dag hebt u hem verloochend.” Driftig sloeg de Schout met zijn vuist op tafel en mompelde:

„Die... die verwaande... Esseër!”

Toen stond hij op en glimlachte.

Het viel niet mee voor Geesje Seghers. Het vermoeiende werk in een eethuis was ze ontwend en het verschilde zo met het eenzame huishoudinkje van een jonge zeemansvrouw, dat zij de eerste avonden stilletjes hilde in haar bed. Jan Seghers was geen lastige zieke. Geduldig lag hij maar te wachten totdat zij thuiskwam en sprak de hele dag geen woord met de werkvrouw, die het huis schoonhield en onopvallend op hem paste. Maar als Geesje dan de kamer binnentapte, volgde hij haar met de ogen. Soms kon Geesje niet begrijpen, dat hij zwakzinnig was, zo klaar en helder waren zijn vragen en antwoorden over de dagelijkse dingen. Maar meestal eindigden hun gesprekken abrupt omdat hij dan over zijn proces begon. De laatste dagen had hij iets nieuws. Steeds vroeg hij om geld. Alles wat zij maar missen kon, moest ze hem geven. Ze deed het in de hoop, dat hij het spoedig vergeten zou. Hij had een grove wollen kous aan haar gevraagd en daarin stopte hij dat geld en verborg dan de kous onder zijn hoofdkussen. Zij had hem gevraagd waarom hij geld nodig had en als antwoord had hij geheimzinnig gefluisterd dat het bestemd was voor de advocaat, die de dokter bezig was te zoeken om het proces aanhangig te maken.

Haar verhouding met Dirckje Swaen was gespannen. Dirckje verdedigde haar verworven plaats als eerste meid en gaf Geesje bevelen. Ook hinderde het Dirckje, dat vooral de jonge kooplieden opvallend veel aandacht schonken aan de slanke knappe Geesje en hun bewondering uitdrukten met ruime fooien. Een getrouwde vrouw moest stugger zijn, vriendelijk, meer niet. Maar Geesje was niet stug en hield het fooiengeld goed in het oog, want er waren veel extra kosten en iedere dag kocht zij wat lekkers voor haar man.

Ook het medeleven van Anna Swaerdemaekers was verminderd. Ze had gedaan wat zij als mens verplicht was. Geesje had haar brood, die arme stuurman was voor heel zijn leven gedoemd en daarvoor was toch geen genezing. Bovendien eiste 'De Lentebloom' haar volle aandacht in deze moeilijke oorlogstijd, die alles onzeker maakte. Ze was vriendelijk tegen Geesje, informeerde plichtsgetrouw iedere dag

naar het welzijn van de stuurman, betaalde haar het hoogste loon voor een tweede meid en verder moest er worden gewerkt... en hard. Levenszorgen had iedereen.

En zo werd het eind april 1653. Door haar reis naar Rotterdam was Anna laat met de schoonmaak. Maar voor Pinksteren moest alles aan kant zijn. Hoewel het Anna aan het hart ging om een halve week omzet te missen, besloot zij toch 'De Lentebloem' te sluiten. Met behulp van extra werkmeiden zou het wel lukken om in die paar dagen alles van kelder tot zolder schoon te maken. Anna beval Dirckje Swaen om de keukenmeid en haar hulpen in het oog te houden en daar een handje te helpen. Want de vrouwen uit de keukens waren van mening, dat het voldoende was als zij iedere dag de boel schoonhielden. En dit was heiligschennis in de ogen van de oerhollandse Anna, die de schoonmaak gelijkstelde met de hoogtij-dagen.

Anna en een werkmeid zouden de herberg en de opkamer onder handen nemen, terwijl Geesje en twee noodhulpen de woonverdiepingen en de zolder moesten doen. Geesje begon op zolder en 's middags waren ze zover gevorderd, dat zij aan Dirckje's kamertje toekwamen. Alles ging van zijn plaats. De strozak uit Dirckje's bed werd door één van de meiden uit het raam gewerkt en viel met een doffe plof op de binnenplaats, waar hij met nieuw stro zou worden gevuld. Maar zo iets beviel Anna niet, om de burens niet en bovendien gooit men geen beddegoed op straat al wordt die iedere dag geschrobd en daarbij was zij van die doffe plof geschrokken. Ze pakte haar rokken wat te zamen en rende de wenteltrap op naar Dirckje's kamer. Maar toen zij binnenstapte en rondkeek, klaar om een uitbrander te geven, viel haar oog op iets wits op de schouwrand.

„Wat is dat, Geesje, voor dat je schrobt en boent hoort al het losse linnengoed in een wasmand. Zo zijn we dat hier gewend.”

„Is geen linnengoed, waardin, zijn handschoenen,” antwoordde Geesje kort aangebonden, blies een krulletje haar van het voorhoofd en ging verder met het ragen van de balken zoldering. Anna nam de handschoenen van de schouwrand. En was even sprakeloos.

„Waar komen die vandaan,” vroeg zij.

„Van onder de strozak,” antwoordde de werkmeid.

Weer bekeek Anna de handschoenen. Het waren witte soepele juchtlederen ruiterschoenen met lange kappen. Toen maakte de waardin haar standje over de strozak en verliet de kamer. De handschoenen omklemde zij met harde greep.

Na het avondbrood zouden de waardin en Dirckje doorwerken in de opkamer, het fijnste kristal omwassen en het zilverwerk poetsen. Geesje had beloofd te komen helpen, zodra zij haar man verzorgd had.

Anna was tijdens de maaltijd opvallend stil geweest en tersluiks hadden de meiden haar aangekeken toen zij treuzelde met danken. Maar toen zij alleen met Dirckje in de opkamer was, zei Anna fel:

„Wie is er op een avond binnen geweest? Toen ik in Rotterdam was?”

„Niemand.”

„Dirckje, waarom lieg je,” stoof Anna op.

„Ik lieg niet.”

Driftig opende Anna de kussenkast en wierp de handschoenen voor Dirckje's voeten.

„Wie heeft er in mijn huis bij jou geslapen!” riep Anna uitzinnig van woede.

„Niemand,” zei Dirckje nog steeds kalm, maar grote tranen rolden over haar wangen.

„Niemand... niemand!! Del, die je bent... de onderschout heeft je dan eindelijk te pakken gekregen... daar liggen zijn handschoenen, ze komen uit je snollennest.”

Met één stap was Dirckje Swaen bij Anna. Ze greep haar pols en Anna schrok van de ogen van dit anders zo zachte boerenmeisje.

„Pieter Ravesteyn blijft voor u, waardin. Er komt een dag, dat hij uit uw handen eet... en dat u hijgt en kronkelt in zijn greep.”

„Dirckje!!” gilde Anna en begon te huilen.

„Ja... het is gemeen van u... gemeen... gemeen... die handschoenen zijn een cadeau, een geschenk met heel mijn hart voor iemand.”

Ook Dirckje snikte nu.

En zo vond hen Geesje, die verbaasd het trapje van de opkamer bestegen had toen zij bij het binnen stappen van de herberg de felle vrouwenstemmen hoorde en hun gebaren zag door de glas in lood-vensters van de opkamer. Een vreemd poppenspel.

Anna had het eerst haar beheersing terug, zei zakelijk:

„De onderschout had zulke handschoenen.”

„Iedereen kan ze kopen... er is een hele lading uit Italië gekomen,” snikte Dirckje.

„En vertel me dan eens, voor wie heb je zo'n kostbaar cadeau gekocht? Welke man heeft jou gevraagd?”

Met het hoofd in de nek, met koele vorsende ogen bekeek Anna Swaerdemaeckers haar eerste meid.

„Ik zeg het nog niet,” fluisterde Dirckje en wiste tersluiks haar ogen af met de glazendoek.

„Het zal me wat moois zijn,” beet Anna haar toe „en snuit je neus niet in mijn glazendoek, neem een schone.”

Dirckje was geheel ontdaan en snikte maar. Geesje kwam bij haar staan, legde haar arm om haar schouder en veegde moederlijk haar gezicht schoon met haar neusdoek.

„Wat moet jij hier,” snauwde Anna, die haar nu pas werkelijk zag.

„Dat ziet u toch wel, waardin,” riep Geesje stamvoetend.

„Ga aan je werk en bemoei je niet met ons.”

„Doe ik wel... ze is een vrije meid en aan u geen verantwoording schuldig als zij vrijt.”

„Ik wil weten met wie ze vrijt. Als het een of andere losbol is, kom ik er tegen op.”

„Het is haar zaak, haar leven. Misschien haar enige kans op een beetje geluk. Of moet ze soms altijd meid blijven? Het zou wel makkelijk zijn... na zo'n mislukte vrijage wordt ze nog tammer.”

Geesje wond zich meer en meer op. Haar grijze ogen vonkten, haar wangen waren hoogrood. Even moest de waardin een gevoel van verwondering onderdrukken... zo'n knappe vrouw. Maar toen deed ze een paar snelle stappen naar Geesje, rukte haar arm weg van Dirckje en sloeg haar hard en onbeheerst tweemaal in het gezicht. En Geesje, even onbeheerst, sloeg terug.

„D'r uit,” gilde Anna „d'r uit en verrek!”

Met beide handen haar wangen betastend, die gloeiden door de ferme slagen, staarde Geesje naar de waardin, opeens bekoeld door dat 'verrek'. En zij zag de doodzieke Jan Seghers op zijn bed.

„Waardin!”

„D'r uit... hier je loon!”

Anna was uitzinnig van drift, grabbelde blindelings in haar beugel-tas en wierp een handvol geld voor Geesje's voeten.

„Waardin,” smeekte Dirckje „haar man... waardin!”

Maar Geesje had zich omgedraaid en kaarsrecht daalde zij het trapje naar de herberg af. Dirckje was met een paar stappen bij het deurgat. Riep. Geesje antwoordde niet. En Dirckje staarde naar de vale schemer van het Damrak, zichtbaar door de open deur, die Geesje niet achter zich gesloten had...

En Anna Swaerdemaeckers was neergezegen op een schemeltje. Ook zij snikte zachtjes, schopte wat afwezig het geld voor haar voet weg. Haar drift was gezakt.

Dirckje leunde tegen de muur, het hoofd wat achterover, de ogen gesloten, in haar rechterhand nog losjes de glazendoek. De kaarsen in de lichter op tafel flakkerden onrustig door de tocht, die opsteeg uit de herberg.

„Ik wil het u vertellen, waardin,” fluisterde Dirckje.

„Hoeft niet... wees gelukkig,” zei Anna dof.

„Toch... u hebt het recht het te weten, waardin.”

„Ik heb geen recht. Wees gelukkig met Philippe de Haen.”

„U wist het?”

„Nee, maar ik voel het. Als hij de herberg binnenkomt... de laatste tijd... en vooral de laatste dagen... dan heeft hij een vluchtige blik voor mij... en een warme innige voor jou.”

„Hij heeft niet bij me geslapen, waardin... ik bezweer het u.”

„Ik geloof je Dirckje... en ik weet ook, dat het niet zijn verdienste is. Je zult niet armoedig zijn huis binnengaan, je uitzet is voor mij. Een rijke uitzet, het beste van het beste... zoals ik voor mezelf zou hebben gekozen.”

„Ik heb hem niet weggelokt. De eerste avond stond hij voor een gesloten deur. De volgende dag was hij al vroeg en at hier. En hij praatte met me over gewone dingen. En geen dag sloeg hij meer over. En... en... langzaam kwam het. Als hij naar mij keek en met me sprak, werd ik iemand anders. Geen meid meer, maar een vrouw, die gezien was door een knappe man, een vrouw naar wie verlangd werd. Ik zag het aan hem, alles betekende iets voor hem, mijn ogen, mijn haar, mijn armen, zelfs mijn grove werkhanden, die hij even streelde. En dan... ik weet het niet, alles wilde ik hem geven, maar niets heb ik gedaan... niets. En ik weet niet waarom.”

„Ik weet 't, Dirckje, ik weet 't,” zei Anna wat ongeduldig. „ik was te oud voor Philippe de Haen, misschien toch wat te begerig voor zo'n vrouwenkenner. En ik was toen nog niet de laatste... toen nog niet. Nu zal jij de laatste zijn, Philippe de Haen heeft voor de laatste keer gevrijd. Hij zal je trouw zijn, hij verlangt nu naar een goed verzorgd huis met een lieve zachte vrouw. Naar een paar kinderen, naar een burgerleven, misschien een zetel in de vroedschap... een stille hoop naar de Schepenbank, kolonel van de schutters... omhoog, omhoog, er zijn toch vier burgemeesters in Amsterdam? Ik was

daarvoor niet geschikt... een wat harde zelfstandige waardin, een gewezen kostkind, een verlaten vrouw. Weet je Dirckje, hoogstwaarschijnlijk ben ik nog geen weduwe... leeft Swaerdemaeckers nog. Kan morgen terugkomen en mij in zijn bed bevelen."

„Waardin toch..., waardin, vertel me dat alles toch niet, morgen spijt het u," drong Dirckje fluisterend aan en verroerde zich niet. „Nee, kind... voor ieder mens komt de tijd, dat hij praten wil, praten moet. Het is nu mijn tijd en je zou je bezondigen als je niet luisteren wilde. Kijk, Dirckje, ik heb gewerkt als een bezetene om mijn jeugd, mijn korte huwelijk, mijn armoe te vergeten, te ontvluchten. Ik ben een kostkind van Aalmoezeniers omdat mijn moeder nog leeft. Wie waren mijn ouders? Mijn vader was een huurling... mijn moeder een Limburgse huismeid. Ze trok mee met de legers, zoals honderden soldatenvrouwen, levend in de trein. En dan komt de dag, die al dat soort vrouwen vreest... een dag... een avond, dat zij over het slagveld dwaalt op zoek naar haar man. En hem vindt, dodelijk gewond, misschien reeds verbloed. Zo'n vrouw is jong en heeft een dochttertje en ze is omringd door hittige kerels... en weduwen wil een leger niet. Soldatenvrouwen of treinhoeren, anders kent zo'n mannengemeenschap niet. Ze koos een man, die geen kind erbij duldde en in gedachten zegen ik haar daarom. Als zij soldatenhoer geworden was... hoe zou ik aan dat lot ontsnapt zijn? En als zij oud en verlept zou zijn uitgestoten? Nu is zij naar de Duitse landen getrokken en haar tweede man heeft een uitgemoorde boerderij gekocht voor een paar penningen. Nu is zij een oude boerin, naast een oude vechtjas, die weer boer werd. En ik, Dirckje... en ik?... Daar was een Amsterdamse, wier man ook gesneuveld was en zij verlangde naar haar stad. En zij wilde een kind om zich heen. Moeder stond mij af, blij dat zij haar man kon tevreden stellen en haar kind bezorgd in een rijke stad. Kinderlijke gedachten van een kinderlijke vrouw. Die vrouw nam mij mee, ik herinner mij niet, dat ze slecht voor me was, maar die gouden droom... och Dirckje, die was gauw voorbij. Ze moest hard aanpakken als werkmeid bij een redersvrouw en daar duldde men ook geen klein vreemd kind. De stad had toch haar vele instellingen? Aalmoezeniers, Huiszittenmeesters, de maagdenhuizen, de weeshuizen? Maar zo'n kind als ik was; een halfwees zonder ouder? Kostkind, ordonneerden de Aalmoezeniers, kostkind!! Bij arme mensen, een rijkaard houdt geen kinderen om eraan te verdienen. De jaren verstrijken en het meisje werkt vanaf haar zesde jaar... in een

weverij... als boodschappenmeisje voor een kousenwinkelster, als wasmeid... als keukenhulp... als huismeid. En dan komt de onderkoopman Swaerdemaeckers en de huismeid ziet tegen hem op en is vereerd en gelukkig, dat iemand haar eindelijk ziet en liefkoost en begeert. Ik weet wat jij gevoeld hebt, toen Philippe de Haen je opmerkte... die eerste onderzoekende blik van een man. Maar dan... Dirckje!!"

Anna Swaerdemaeckers grijpt naar haar keel, die is als dichtgeschroefd. Wat hulpeloos kijkt ze op naar Dirckje Swaen, die met twee snelle stappen bij haar is, en haar hoofd omvat met zachte moederlijke handen en dat tegen haar borst drukt, en de ravezwarte haren streelt.

„Zwijg maar, waardin... zwijg nu maar, rakel het niet weer op, het is zo lang geleden, dat hij vertrok,” fluistert Dirckje Swaen en er is alleen maar goedheid in haar stem.

„Nee... nee, Dirckje, niet dat is het, niet dat hij me verliet en daar een nieuw leven begon, niet dat. Maar... Dirckje... het is zo vreselijk als een vrouw twee weken na haar huwelijk haar man betrapt... met... met... een jongen van vijftien jaar... een man met een jongen in zijn armen... Dirckje, dat is erger dan alles, als het een jonge meid was geweest, als het nu toch maar een jonge meid was geweest, Dirckje! En dan komt de vlucht, de hoon en de armoe volgen. En de vrouw van de onderkoopman wordt werkmeid, visvrouw, vent met koopwaar, spoelt tonnen en vervloekt de armoe. Weer werkmeid en ze vecht zich verbeteren omhoog... Geen armoe meer, geen gebrek... daarom wilde ik Geesje helpen, daarom... daarom!!"

Gierend is de huilbui, de spanning van jaren breekt. Dirckje heeft haar losgelaten, want de waardin duwde haar zacht maar beslist van zich af. En zij stond op, waggelde al maar handenwringend rond de grote tafel in de opkamer. En vertelde en jammerde.

„De jaren vergaan, mannen komen en staren me aan met hete ogen... begerig, willen maar één ding... Anna, die doodarme Anna in hun bed. Maar ze hebben geen kans, totdat er één komt die ik zou willen, één met wie ik het nog zou willen proberen. En ook die ene dwaalt van me weg... waarom? Vertel het me, Dirckje, waarom? Wat heb jij dan dat je hem binden kunt? Vertel het me... toe, vertel het me."

Doodsbleek in een hoek staarde Dirckje naar de radeloze waardin en wist geen raad.

DE ALMACHTIGE

De Nes. Smal de straat, eigenlijk een lange drukke steeg. Hoog de huizen, om en om een kroeg. Een honderd meter van de Halsteeg de herberg 'De Pijper', de kroeg van Ysbrandt de Graef.

Het was er donker, daarom brandden er ook overdag twee kaarsenkronen en wandluchters, stonden hier en daar koperen blakers op tafel. De herberg was vol, blauwgrijze tabakswalm sloeg op ogen en keel. Er werd geschreeuwd en gelachen, er werd met de vuist daverend op tafel geslagen. En er werd gevloekt.

Achter de toog Jannegie Pietersdochter. Blond en struis, een bonk van een meid. Ze droeg niet meer het strenge zwart en wit, dat verplicht was bij Anna Swaerdemaeckers maar een jak van roze zijde, omzoomd met wit bont, een gele rok met boven de zoom twee bruine strepen. Op het achterhoofd een klein zwart kapje en twee zware tressen blond haar vielen langs haar wangen in de hals. Haar nek was bloot en blank en mollig gerond. En wekte een felle begeerte op bij de mannen. Haar staalgrijze ogen keken zelfverzekerd rond, niets wees meer op de gediensstige Jannegie van 'De Lentebloom'.

Ysbrandt de Graef scharrelde door de herberg. Dan zat hij bij die, dan weer bij een ander in een hoek gedempt te praten en beloofde hun een fors handgeld, veel buit en goede voeding als ze bij die of die kapitein monsterden. Maar dikwijls was hij achter de toog, vlak naast Jannegie, die bijna onafgebroken glazen en kroezen vulde. Wanneer hij te dicht bij haar kwam en zij zijn begeerte onaangenaam bespeurde, snauwde zij en hij droop af om enkele minuten later weer naast haar op te duiken. Fel jaloers op al de forse jonge kerels, die zich verdrongen voor de toog en waartegen Jannegie lonkend

glimlachte en ondertussen voor hen inschonk. Soms strekte er een zijn hand naar haar roze arm uit om die te strelen, zoals een hunkerende hond wil likken. Maar steeds was er een ander, die zo'n hand wegsloeg en zo was Jannegie Pietersdochter veilig in een boordevolle kroeg halfdronken kerels. Een boomlange Zweed stond op van zijn bank, waar hij reeds meer dan een uur had zitten drinken en loeren naar Jannegie Pietersdochter, samen met een forse maat. Hij waggelde naar de toog, schoof een paar kerels opzij, leunde toen op zijn sterke gestrekte armen. Hij vroeg jenever. Jannegie verstond hem niet, aarzelde even met inschenken en keek onwillekeurig wat angstig naar de halfdronken Zweed, die driftig met zijn knokkels op de toog tikte. Jannegie's ogen zochten Ysbrandt de Graef, zij wilde hem roepen om de Zweed te vertellen, dat zij hem niet meer tappen wilde. De man begreep haar en voordat zij er op bedacht was, pakte hij haar beet, trok haar half over de toog. Glaswerk viel rinkelend op de plavuizen, tinnen kroezen met een doffe klap. Zij verweerde zich heftig en gilde.

Ogenblikkelijk besprongen enige gasten de Zweed, hartsvangers flikkerden. Maar deze Viking had zoiets meer beleefd. Met harde onmeedogende vuistslagen velde hij in een ommezien drie tegenstanders, met enkele vervaarlijke stappen was zijn maat naast hem en sloeg er nu ook twee tegen de vloer. Ysbrandt de Graef snelde toe, vloekte in het Zweeds, pakte er een beet om hem de herberg uit te werken, maar de waard werd ook ogenblikkelijk tegen de grond geslagen. Hij staarde hen versuft aan, terwijl het bloed uit zijn neus sijpelde. Gasten begonnen de herberg uit te vluchten, sommigen met een volle kroes bier in de hand, om zich drinkend aan de overkant van de straat op te stellen en te genieten van de vechtpartij binnen en het aftuigen van 'de Pijper', waar de oersterke Zweden nu mee begonnen. Zitbankjes werden door de glas in lood vensters op straat geworpen, met een uitgerukte stoelpoot begonnen zij de inventaris te vernielen en hardnekkige varengasten, die voor hun geweld niet wilden wijken, te bevechten.

Jannegie was weggedoken achter de toog om de glasscherven te ontwijken en omdat zij wist, dat het om haar te doen was. Niet om niets had die Zweed haar met zijn ogen zitten opvreten, nadat zij in het begin wat speels naar hem had gelonkt.

Buiten kwam er steeds meer volk samenrotten. Uit de kroegen van de Warmoesstraat en de Nes, uit de zijstegen. Vrouwen begonnen hysterisch te krijsen en de mannen op te zwepen om naar binnen te

gaan en die dolle Zweden neer te steken. Men begon op te dringen, maar plotseling ontstond er deining in de achterste rijen... Pieter Ravesteyn en zijn dienaren waren in aantocht. Hardhandig werd het volk opzij geranseld, men week snel uit voor de onderschout, die zijn kleine roede van Justitie dreigend door de lucht zwaaide.

En toen hij binnentrad in 'De Pijper' was de inventaris nagenoeg vernield. De Zweden waren heer en meester.

Eén van hen had Jannegie te pakken, haar jak was gescheurd en een spitse borst wipte over haar lijfje, haar blonde haren waren geheel los en verward, haar gezicht was rood en warm, en nat van tranen. De andere Zweed had een karaf likeur geroofd en dronk met gulzige teugen. In een hoek op de grond leunde Ysbrandt de Graef tegen het beschot. Hij bloedde uit neus en mond en hield de ogen gesloten; blijkbaar had hij nog eens geprobeerd om Jannegie te redden.

Met een paar stappen was de onderschout bij de Zweed, stompte hem in het gezicht en rukte Jannegie los. Met de handen voor de ogen vluchtte zij de wenteltrap op.

En toen begon een verwoed gevecht tussen Pieter Ravesteyn en de Zweed, terwijl zijn maat de ene rakker na de ander zijn rotting ont-rukte en hen daarmee de herberg uit sloeg. Pieter Ravesteyn vocht als een kenner en met plezier. Met een paar forse kinslagen vloerde hij de Zweed, die Jannegie had aangerand. De ander week uit tegen de muur, spuwde en hijgde. Ook Pieter Ravesteyn hijgde vervaarlijk, trok onderwijl vlug zijn kolder en wambuis uit en stond er in hemd en broek. Al het waardige en schilderachtige was verdwenen, daar stonden twee woeste beesten, klaar om elkander te verscheuren.

Zij vloekten en vielen weer op elkander aan. Zij stompten en worstelden, hun zware machtige lijven rolden over de grond, door de scherven en het vuil en de plassen drank. Zij grepen elkander bij de lange haren en bonsden de koppen tegen de vloer. Zij stompten elkander op de ogen en de mond, hijgden en brulden en vloekten. Pieter Ravesteyn vocht zich boven op zijn tegenstander, zat schrijlings op diens buik en beukte zijn gezicht. De andere Zweed was weer bijgekomen, trok de onderschout achterover, zodat zijn maat kreunend overeind kon komen. En toen beiden zich op Pieter Ravesteyn wilden storten om hem af te maken, rees hij ongewoon vlug op van de vloer, greep de stoelpoot en toen dreef hij hen met onmeedogende slagen door de kroeg totdat zij beiden voor dood neervielen.

Bloedrood en hijgend met gierende halen zeeg hij neer op de rand

van een omgeworpen tafel. Braakte opeens en snikte van inspanning, de ogen gesloten. Hij voelde een zachte hand over zijn haren strijken, over zijn voorhoofd en de ogen. Voelde hoe die hand zijn gezicht en zijn hals wies met lauw water. Hij opende de ogen en zag Jannegie Pietersdochter in haar gescheurde kleren, hals en borst nu bedekt met een neteldoek. Zijn gezicht was pijnlijk, maar hij glimlachte. En zij glimlachte terug, niet lonkend, maar bedeesd en wat onderdanig, zoals zij keek toen zij diende in 'De Lentebloom'.

Het volk wilde nu de herberg in om zich te wreken op de Zweden.

Pieter Ravesteyn vloekte en geschrokken deinsden ze terug.

Tromgeroffel. Het volk week, vluchtte de stegen in. Met dreunende stap naderden twee compagnieën schutters, van beide zijden, Warmoesstraat en Grimborgwal. En toen de bevelvoerende kapitein de herberg betrad, zag hij de onderschout nog steeds zitten op de rand van de omgeworpen tafel met aan zijn voeten de twee bewusteloze Zweden als geschoten wild. Jannegie Pietersdochter week terug, rakkers en schutters vulden de herberg. De kapitein vroeg:

„Gezond, mijnheer de substituut?”

„Ja.”

„Naar de Boeyen met dit tuig?”

„Nee,” en zich tot de rakkers wendende gebood Pieter Ravesteyn:

„Draag ze naar hun schip.”

„Ze komen eerst voor de Schepenbank, dit kost ze de kop,” gromde de kapitein.

„Nee,” beval de onderschout. „Breng ze naar hun schip. Ze hebben zonder messen gevochten... met een dronken kop, om een aantrekkelijke meid. Dat moet een havenstad slikken. Weg ermee... voordat de Schout komt.”

De rakkers haalden ladders, zeulden de Zweden erop. Toen repten zij zich snel met hun last door de Warmoesstraat langs de nieuwsgierige burgers, die voor hun huizen stonden en terzij weken voor het rot schutters, die de stoet opende.

En ver achter het tweede rot volgde Pieter Ravesteyn. In gescheurd en bebloed hemd, kolder en wambuis over de arm. Breed en sterk, de kleine roede van Justitie in de rechterhand...

Die middag spoedde Jannegie Pietersdochter zich naar het Prinsenhof. Naar de onderschout Pieter Ravesteyn, want het was niet goed met Ysbrandt de Graef.

Hij liet haar niet lang wachten en toen zij z'n kamer binnentrad, was hij aangenaam verrast. Ze had zich blijkbaar met bijzondere zorg gekleed en zag eruit als een vrouw uit de hogere stand. Maar haar gezicht onder de dunne falie was niet te veranderen, dacht de ervaren vrouwenkenner. Dat gelaat behield het verleidelijk frisse en zinnelijke van het volksmeisje en het zou nooit de verfijnde intelligentie krijgen, waarmee de gezichtjes van sommige jonge vrouwen uit de regerende stand getekend waren.

De onderschout stond niet op en Jannegie Pietersdochter verwachtte niet, dat zij mocht gaan zitten. Al was zij rijk gekleed, zij bleef de eerste meid uit 'De Pijper' en dáár zat een onderschout van Amsterdam.

Pieter Ravesteyn draaide zijn snor op terwijl hij haar bekeek, strekte ongegeneerd zijn benen voor zich uit en vroeg:

„En?”

„Aasbrendt de Graof is gekneusd nao die fechtperrij.”

„Moet je een dokter roepen.”

„Hib ik gedaon. De Schaawt mot komme see die went meschien gaot tie dood.”

„Wat scheelt hem dan?”

„Se hibbe 'm mit se kop so tege de muur gekwakt dat se harses geschud binne. Hai lait al de heile nacht foor Pampus.”

Pieter Ravesteyn sprong op en Jannegie Pietersdochter schrok ervan.

De onderschout lachte en zei:

„Heb je een kwaad geweten, dat je zo schrikt?”

„Waorfen?” vroeg ze fel.

„Nou... jij hebt 'De Lentebloom' op stel en sprong verlaten en nu deel je de lakens uit in 'De Pijper'. Je ziet er uit als een koopmansvrouw en men vertelt dat de waard om je heen draait als een koerende doffer.”

„Naaw... én?!!”

De onderschout nam weer plaats. Keek verstoord naar buiten, want het leek dat deze felle Amsterdamse hém ondervroeg met haar zinnen van twee woorden. Het maakte hem kregel en daarom begon hij op ruwe toon:

„Nou... en? Je kunt er zo niet uitzien van het loon van een meid. Of je telt je hele beugeltas niet uit, of hij strijkt je onder je kin en daarvoor laat je hem betalen.”

„Naaw... én?”

„In het eerste geval sluit ik je in de Boeyen... en in het tweede vind ik je een dweil.”

Voordat hij het beseftte was zij bij hem en sloeg hem midden in zijn gezicht. Hij sprong op en greep haar beet. Zijn ogen vonkten van woede om zijn gekwetste waardigheid.

Met een snelle ruk van haar hoofd liet zij de falie achterover glijden. Hij keek bewonderend naar deze blonde overvloed, omringd door de blauwe glanzende falie. Zij lachte geheimzinnig en weer was zij hem voor. Want plotseling hield zij met wijsvinger en duim van beide handen zijn snorpunten op en zoende hem op de mond. Slechts even was de onderschout verbaasd, toen kuste hij langzaam en behaaglijk terug. Zijn ogen lachten en tastten haar gezichtje af nu zij in volle overgave in zijn sterke armen hing. Hij sprak het eerst.

„Waarom?”

„Omdet je 'n keirel bin... omdet je foor me gefochte hib.”

„Dat had Ysbrandt de Graef ook al gedaan,” plaagde hij.

„Ach wet... dat dee die alleen om te pronke... om me in se bed te krage... die aawe snoepert.”

„En is hem dat nooit gelukt? Zeg eens eerlijk?”

„Nei... hai kraagt me alleen as joffer. As waordin fen 'De Paaper'... en den sel ik me oge motte dichthaawe... en op me lippe baate... da's den de praas.”

Zij haalde berustend haar schouders op en keerde het hoofd af, slikte even nerveus. Pieter Ravesteyn bekeek haar met een stille glimlach en zoende haar nogmaals en nogmaals begerig in de hals.

„Ik zal direct komen,” zei hij.

„Nei... ik mot eers nao de timmermen en de glaozemaaker... en ik mot naor de koopmen foor glaswerrek... en nao 't schraanwerrekerspend in de Kalverstraot om nieuwe stoele en taofels en...”

„Hou op meid. Dan ben je eerst tegen de avond terug,” riep hij vrolijk.

„Det ken... daarom mot je tege de afend komme,” zei ze en keek hem op een bijzondere manier aan.

Toen duwde zij hem ruw weg en bevrijdde zich met een vlugge beweging uit zijn armen. Snelde uit z'n kamer. En Peter Ravesteyn draaide bijzonder aandachtig zijn snor op, zijn ogen werden licht van hartstocht en hij betrommelde daarna diep bevredigd zijn borst.

Langzaam wandelend, genietend van de junizon en van haar rijke

kleding, deed Jannegie Pietersdochter haar boodschappen. De meester-timmerman en de meester glazenmaker behandelden haar eerst een beetje goedmoedig spottend en zeiden dat ze alles wel met Ysbrandt de Graef zouden komen regelen. Maar met felle korte zinnen zette Jannegie hen op hun nummer en toen zij hun werkplaatsen verliet, krabden zij zich even achter het oor en bepaalden de dag, dat zij beslist zouden komen om de vernielde Pijper weer op te tuigen. De koopman in glaswerk sprak uit de hoogte tegen haar en wilde eerst geen bestelling opnemen. Maar ook hij zweeg verbluft, vooral toen zij erop stond, dat hij onmiddellijk de rekening uitschreef, die zij betaalde met twee handen vol guldens uit haar beugeltas.

Na haar bezoek aan het schrijnwerkerspand ontmoette zij Geesje Seghers in de Kalverstraat. Geesje droeg aan een juk twee volle manden etenswaar. Jannegie bleef voor haar staan en Geesje zette haar manden neer. Opmerksaam bekeek zij Jannegie van top tot teen en zei:

„Ben je joffer geworden, Jannegie?”

„Nei... binne faane kleire allein foor de joffers?”

„Een meid gaat naar haar stand gekleed.”

„So... daorme i hib ik den gebrauke. Ik bin maad... de eirste maad fen de Paaper... en ik gaon in faane spulle. Det is det. En jaai? Hoe gaot 't de stiermen?”

„Slecht Jannegie. Hij is daas in zijn kop en het wordt steeds erger. Al doet de jodendokter nog zo z'n best.”

„Laupt ie weir?”

„Ja. Op krukken scharrelt hij door het huis. Het is een beste jongen. Maar het is niet anders, ik moet zeker voor iets boeten.”

„Jaai of haai?”

„Allebei dan,” zei Geesje wat ongeduldig.

„Wet doe je? Je bin kwaad mit de waordin fen de Lentebloom?”

„Ja. Ik ben nu werkmeid bij joffer Menno Ploegh, de brouwers-vrouw.”

„Den bin je een heil end fen je grecht.”

„Ja. De halve stad moet ik aflopen naar de goedkoopste neringen. Ze valt dood over een duit,” zuchtte Geesje, „maar wat wil je? Ik moet toch? Jan moet toch leven? en zo'n ziekte kost geld.”

„Weit ik. Maor mot een maad uit mit so'n smoel as jai foor werkmaad gaon?”

„Je hebt ook een bekkie mee Jannegie en je hebt ook als werkmeid

gediend. En als Ysbrandt de Graef je niet méér geboden had om Anna Swaerdemaeckers te treiteren, was je het nóg."

„Jao, maor det gelukkie hib ik naaw gehed. En naaw weit ik wet se ferdiane. Naaw weit ik hoe se ons altaad hibbe genome foor 'n paor duite. En det oferkomp maan nie meir, maad. Naaw gaon ik in sai en bont. Naaw vreet ik gebraoje haone in plaos fen erte met spek. Ik werrek nie meir for 'n joffer, maan hende nie meir in kaawd waoter... Fen smorgens tot saoves en in de keuke slaope as 'n hond naost de schaaw. En as d'r een keirel in huis is, probeirt ie s'n fingers in je jek te steke. Bah... maad... d'r is foor jaaw wel wet anders... mit so'n faan smoel."

„Wat dan?"

„Je kin bai maan as eirste maad komme. Nog effe den bin ik joffer De Graof."

Geesje Seghers boog even door de knie, haakte haar manden aan het juk, strakte het lichaam en keek hoogmoedig in de ogen van Jannegie.

„Meid bij een meid? Ik? Nooit!"

Toen stapte ze vooruit, onwillekeurig week Jannegie terzij en staarde verbluft naar die trotse rug en het juk en de manden en de wiegende gang van Geesje Seghers.

Tegen de avond ging Pieter Ravesteyn naar 'De Pijper' in de Nes. Jannegie Pietersdochter ontving hem in de herberg, die nu was opgeruimd, maar door zijn leegte en duisternis een wat lugubere indruk maakte.

Pieter Ravesteyn wilde haar weer in zijn armen nemen, maar zij ontglipte hem handig en sprak zeer luid:

„Gelukkig det u gekome bin, maanheir de onderschaawt. Folg u maan maor de trep op... forsichtig maanheir de onderschaawt... pes u op foor de treije."

En terwijl zij luidruchtig praatte en flink stampend hem voorging de trap op, sloeg ze al maar afwerend achter zich om Pieter Ravesteyn te verhinderen in haar billen en in haar kuitte te knijpen.

De onderschout kreeg het benauwd van ingehouden lachen en zijn vrolijkheid was nog niet geweken toen hij machtig in de deuropening van Ysbrandts slaapkamer stond.

De oude waard zat geleund tegen de kussens in de bedstee. Zijn hoofd was omzwachteld, zijn forse neus stak spits naar voren tussen het

verband en zijn altijd ietwat boosaardige ogen keken onderzoekend naar de onderschout en Jannegie Pietersdochter, die nu bij de bedstee stond.

„Wat moet de onderschout hier?” vroeg hij boos.

Door deze onvriendelijke begroeting verdween de opgewektheid van Pieter Ravesteyn en hij werd op slag weer onderschout van Amsterdam.

„Mijne Heren van de Gerechte hebben gehoord, dat de vechtpartij je niet zo goed bekomen is. We zullen die Zweden van boord halen.”

„Niet nodig. Ysbrandt de Graef sterft niet door een vechtpartijtje. Die ouwe hoogbootsman heeft zoiets wel meer bij de hand gehad. U wordt bedankt, substituut, voor uw menselijke belangstelling, die hopelijk alléén mij betreft.”

„Wat bedoel je, waard?” stoof Pieter Ravesteyn op en stapte verder de kamer in.

„Laat ons alleen, Jannegie Pietersdochter,” beet de waard haar toe.

„Waarom? Bin ik opeins weir een foetfeig?”

„De tijd zal leren wie je bent. Nou in elk geval nog maar een meid, die te gehoorzamen heeft. Eruit!”

„Det sel je beraawe, waard. We spreike mekaor nog wel onder fier auge, strekkies,” riep Jannegie en stapte rood en kwaad de kamer uit.

Pieter Ravesteyn stond nu bij de bedstee en Ysbrandt de Graef bekeek hem op zijn gemak. Hij zag het nieuwe zwarte fijnlaken wambuis, met daar schuin overheen de brede gele bandelier met de grote zilveren gesp, de degelijke kuitbroek, onder de knie toegebonden met groene linten, de forse benen in zware wollen kousen en zwarte schoenen, de blanke brede ponjetten, duidelijk zichtbaar nu de substituut zijn vuisten in de zij had geplant, de brede witte kraag stulpend over de openstaande juchtlere kolder, de zwarte zwierige vilthoed met één grote struisveer, een tikkeltje schuin opgezet. En de waard constateerde, dat de onderschout veel concessies had gedaan aan de zo strenge opvatting omtrent het ambtskostuum van een onderschout van Amsterdam en dat hij vervaarlijk zweette onder al die zware kleren.

„Ik kan me niet voorstellen, dat u zich zo zorgvuldig hebt opgetuigd voor mij. Voor een ouwe vent. Dat doet een kerel alleen voor een vrouw.”

„En die vrouw is?” beet de onderschout hem toe, terwijl hij nog een stap dichtër naar de bedstee toe kwam.

„Jannegie Pietersdochter. En als je me grijpen wil, wees dan zo eerlijk om me eerst te laten opstaan.”

Beschaamd verwijderde Pieter Ravesteyn zich van het bed, vloekte omdat hij zich vergeten had en bijna een neerliggende oude man had aangegrepen.

„Is Jannegie Pietersdochter je bruid, waard?” vroeg hij.

„Nee. En ook de jouwe niet, al kletst ze sinds gisteren de hele dag over die dappere stevige onderschout.”

Onwillekeurig draaide Pieter Ravesteyn parmantig zijn snor op en verschikte wat aan zijn bandelier.

„Ik zie nu wel, dat je niets ernstigs mankeert,” zei de onderschout, „ik kan dus wel gaan.”

„Ja, je kunt wel gaan. Die meid zal een ander smoesje moeten verzinnen om je weer hier heen te lokken.”

Pieter Ravesteyn antwoordde niet, woedend liep hij met snelle stappen naar de deur. Voordat hij opende, riep Ysbrandt de Graef: „Wacht even... dan kan ze vluchten. Ze ligt natuurlijk met haar oor tegen het sleutelgat. En nog dit, onderschout, het zal niet lang meer duren of de nieuwe vloot loopt uit. Het wordt tijd om je te melden bij de equipagemeester om je woord gestand te doen.”

Verbaasd keerde Pieter Ravesteyn zich om, staarde verbluft naar de waard:

„Ik?”

„Ja. Een onderschout van Amsterdam heeft zich maanden geleden laten inschrijven bij de ronselaar Ysbrandt de Graef.”

„We waren allebei bezopen, man,” riep de onderschout.

„Iedereen die zich vrijwillig voor een oorlog meldt, is bezopen,” zei de waard, terwijl hij op zijn oude duivelse manier begon te lachen. „Dus daarop kun je je niet beroepen.”

„Ik begrijp je niet, waard. Je hebt een staatsgevaarlijke opvatting... en je ronselt als de beste. Hoe is dat mogelijk?”

„Ik zal je niet antwoorden, Pieter Ravesteyn. Voor de Unie en Mijne Heren van de Gerechte is nu alleen belangrijk, dat ik goed ronsel. En als jij je niet meldt, dan ben je een lafaard. Al gaan alle wijven van Amsterdam door haar knieën voor je vechtkunst en je mannelijke verschijning... dan ben je toch een lafaard... een lafaard!”

Met één stap was de onderschout bij z'n bed, blind van drift. En de koele beheerste Ysbrandt de Graef maakte de bovenste knopen van zijn hemd los, rekte zijn hals terwijl hij tergend zei:

„Met allebei je handen, onderschout, en op de adamsappel drukken... een zigeunerin heeft me eens voorspeld, dat ik vermoord zou worden... toe dan, jou zal de beul van Haarlem wel helpen op de Dam voor de ogen van Schout en Schepenen.”

Pieter Ravesteyn rukte de deur open, kwakte Jannegie Pietersdochter opzij, daverde de trap af en eerst toen voorbijgangers in de Nes verwonderd bleven staan, besepte hij, dat hij zijn zelfbeheersing geheel verloren had.

Nauwelijks had oude Hillegie het avondbrood opgediend of een rakker meldde zich. Hij vertelde, dat een meid huishoudgeld gestolen had en wat er nu gebeuren moest. Insluiten in de Boeyen? Of vrijlaten totdat het gerecht zal hebben gevonnist. Pieter Ravesteyn zei, dat hij eerst wilde eten en daarna wel eens zou komen. Of een huismeid een paar stuiver had verdonkeremaand was niet zo belangrijk om er zijn avondbrood voor te laten staan. Hij at langzaam en veel en met smaak en was verheugd, dat zijn gesprek met Ysbrandt de Graef zijn eetlust niet bedorven had. Oude Hillegie wond zich echter op en vond het een schandaal, dat een heer van de Gerechte nooit eens rust had. Mijnheer de onderschout was toch al bijna nooit thuis. Altijd herrie en misdaden, nooit eens rustig aan het venster zitten en wat lezen of een pijpje smoren, of een partijtje triktrak met zijn huishoudster spelen, of wat houtsnijwerk maken, of...

„Hou op, Hillegie!” lachte Pieter Ravesteyn, „je zou een vent op viltlen muilen van me maken. En ik geloof, dat ik de onrust zo gewend ben, dat ik niet anders zou willen. Alles went, Hillegie, 't leven van een huisvader, dat van een soldaat of een zeeman.”

Hij zweeg abrupt. Zeeman! De woorden van Ysbrandt de Graef schoten hem te binnen... geronseld voor de vloot... en als je niet komt, dan ben je een lafaard! Een lafaard!!

Ruw stond hij op, oude Hillegie schrok ervan en liet bijna haar bierkroes uit de handen glippen. Goedmoedig klopte Pieter Ravesteyn het oude trouwe vrouwtje op de schouder en zei, terwijl hij zijn kolder aanschoot:

„Ik zal voortmaken en dan speel ik met jou een partijtje triktrak en smoor er eens een pijpje bij.”

„Wat wil mijnheer de onderschout straks drinken? Bier of wijn?”

„Haal koele rijnwijn, Hillegie, het is warm geweest vandaag.”

Toen wandelde hij langzaam en waardig, links en rechts groetend,

naar het huis van de brouwer Menno Ploegh op de Brouwersgracht.

Hij trof de huisvrouw in de keuken. Zij zat daar als een kwaai kip en ruziede nog steeds met felle bruine oogjes tegen Geesje Seghers, de werkmeid. De keukenmeid stond tegen de schouw geleund en viel haar joffer zo nu en dan bij. En een rakker zat op een stoel bij de deur te wachten, terwijl hij ondertussen zijn nagels schoon peuterde.

Toen de onderschout binnentrad, riep Siewertje Ploegh:

„Ha... bent u daar eindelijk. We zitten al uren te wachten tot u komt om deze dievegge in de Boeyen te gooien.”

Deze begroeting viel niet bepaald in goede aarde bij de zelfbewuste onderschout, daarom antwoordde hij:

„Sinds wanneer moeten Mijne Heren van de Gerechte per kerende komen bij een ruzie van een joffer met haar meid? En sinds wanneer hebt u het recht om ons te vertellen wat wij moeten doen?”

Verrast en dankbaar keek de behuilde Geesje hem aan. De rakker rees geschrokken en gediensstig op en Siewertje Ploegh en haar keukenmeid knikten elkander veelbetekenend toe alsof ze zeggen wilden: wel... wel... hoor me dat!

Pieter Ravesteyn trok een stoel bij de tafel, ging breeduit zitten alsof hij de President Schepen was en beduidde met een paar ongeduldige gebaren, dat de drie vrouwen moesten oprijzen en vóór de tafel verschijnen.

„Wie bent u?” En hij wees op de brouwersvrouw.

„U kent me toch zeker wel... Siewertje Ploegh, huisvrouw van Menno Ploegh,” zei ze opeens wat getemd.

„En jij?” En de onderschout wees op de keukenmeid.

„Sijtje Dik... van Zaandam... de keukenmeid.”

„En jij?” En hij wees op Geesje Seghers.

„Geesje Seghers, de vroegere eerste meid van ‘De Lentebloom’. Mijnheer de onderschout zal ‘t zich nog wel herinneren.”

Hij maakte een gebaar, zodat ze een beetje bang zweeg.

„En wat is er gebeurd, Siewertje Ploegh?”

„Die meid daar is naar de markt geweest en naar de kruidenier en de suikerbakker... en, en... nou komt ze maar liefst vier stuivers tekort... en dat is alle dag een of twee stuivers... en dat begint me nou te vervelen van die dievegge.”

„Tut, tut,” zei de onderschout, „dat zullen we nu eerst eens onderzoeken. En wat zeg jij, Geesje Seghers?”

„Ze kan niet rekenen!! Al ben ik arm, daarom steel ik niet!!” riep ze en zette de handen in de zij.

„Jij ook kalm,” zei de onderschout. „Siewertje Ploegh, kunt u rekenen?”

„Zo’n brutale hond van een meid... ik en niet rekenen! Poeh!”

„Bij wie was u op school?” vroeg de onderschout.

„Dat weet ik niet meer en dat doet er ook niet toe,” mompelde Siewertje.

„Nou... dan zal ik rekenen. De lei en de griffel, vlug,” beval Pieter Ravesteyn.

Gedienstig en onder de indruk van het gezag reikte de keukenmeid hem haar lei en griffel en de onderschout schreef de boodschappen op, die Siewertje en Geesje al kibbelend opsomden. Vooral over de prijzen waren ze het oneens, maar Siewertje Ploegh moest telkens toegeven, dat het betaalde wel juist kon zijn en Geesje beriep zich erop, dat zij zo pingelde, dat de kramers haar bijna de winkel uit joegen. En dat was nu haar dank!

Pieter Ravesteyn telde en kwam tot acht en dertig stuiver. Siewertje Ploegh verlangde de lei te zien, maar ze tuurde zo lang, dat de onderschout hem weer afpakte en bemerkte dat zij haar al die tijd ondersteboven had gehouden.

„Hoeveel heeft ze teruggegeven?” vroeg hij.

„Twee stuivers,” zei Siewertje.

„En hoeveel had ze mee?”

„Veertig!!” riep Geesje en haar ogen vonkten triomfantelijk.

„Wat wil je, Siewertje Ploegh. Ik geloof nu ook dat je niet rekenen kunt. Of je doet maar alsof. Vertel eens, hoeveel heb je de meiden van hun loon afgehouden wegens gelogen tekorten?”

Hij rees zo quasi boos op, dat zijn stoel achterover viel en dat maakte de gewenste indruk.

„Pas op Siewertje Ploegh,” dreigde hij, „dat je me niet nog eens zonder reden laat roepen en mijn vrije avond bederft. En als je nog een keer scheldt, stel ik je aan de kaak, begrepen! En ga naar school, leer lezen en schrijven en rekenen.”

Rood van boosheid en schaamte zweeg zij. Wachtte totdat de onderschout zou vertrekken. Toen zei Geesje Seghers:

„Wilt u even wachten, mijnheer de onderschout, tot ze m’n loon heeft betaald, want hier kom ik nooit weer.”

Hij wachtte totdat Geesje Seghers naar genoeg haar loon had

gebeurd en hij volgde de slanke stuurmansvrouw in de vallende schemer. De rakker hervatte zijn ronde.

Hij wandelde naast haar. Telkens nam hij haar van terzij op. Zij was een half hoofd kleiner dan hij, dus groot voor een vrouw want de meesten reikten slechts tot zijn schouders of kin. Zo groot als Jannegie Pietersdochter dacht hij, maar die was struiser en zwaarder en kon niet op tegen dit slanke trotse postuur. Ze was eenvoudig gekleed als burgervrouw, een mouwloos lichtgroen jak, zodat het heldere wit van de hemdsmouwen sterk afstak, een grijze geplooide rok en een zwart schort, de hals sierlijk oprijzend tussen de brede open hemdkraag, de borst bedekt door een ragfijne neteldoek. Heur haar was strak naar achteren gekamd, liet de welgevormde oren vrij en deze blonde overvloed werd op het achterhoofd samengehouden door een klein zwart kapje. Als enige sieraden droeg ze twee lange oorbellen van halfedelsteen.

Onwillekeurig vergeleek hij haar profiel met dat van Jannegie. Hier, Geesje, een intelligent voorhoofd, een kleine rechte neus, een trotse wat begerige mond en een wat spits kinnetje, daar, bij Jannegie, een laag voorhoofd, een wipneus, begerige lippen en een beginnende onderkin. Beiden blond, de één verfijnd en trots, de ander zwaar en zinnelijk met een alles beheersend verlangen naar veel en zwaar voedsel, mooie kleren... en een vrijer.

„Ik ben blij, dat ik met u meelopen mag,” zei Geesje, „het is zo donker.”

„Ben je bang, 's avonds?”

„Een beetje wel. Er zijn van die rare onder de nachtwachts.”

„Ja,” gromde hij, „het is onbegrijpelijk dat Burgemeesteren die hele nachtwacht niet opdoeken en ook 's nachts de politiedienst in handen van de Schout en zijn dienaren laten. Om tien uur 's avonds eindigt mijn officie.”

„Waarom is dat?” vroeg ze nieuwsgierig.

„Het is zo gegroeid in vorige eeuwen. Het zal nog wel even duren voordat de Heren inzien, dat het een onding is. Het geboefte speelt onder één hoedje met de ratelwachts en als de schutters er niet waren was Amsterdam 's nachts aan hun genade overgeleverd. Maar ja, het is niet anders.”

„Wilt u... wilt u... me tot huis brengen?” vroeg ze bezorgd.

Hij knikte welwillend, draaide weer eens zijn knevels op, ging nog

wat machtiger lopen, met brede borst diep adem halend en met zware dreunende stappen. Het deed hem goed, een knappe jonge poorteres, die zijn bescherming zocht en hem volkomen vertrouwde.

„Hoe is de stuurman, Geesje Seghers,” vroeg hij belangstellend.

„Het gaat slecht. Dokter Todelche komt regelmatig en dan schreeuwt Jan tegen hem. Dat de dokter hem bedriegt en dat hij geen advocaat wil zoeken om de aanklacht in te dienen. Gisteravond was het weer zo en Jan dreigde, dat hij naar de Schout zou strompelen. Hij bleef niet langer wachten... en geld had hij genoeg om die advocaat te kunnen betalen. Ik heb hem alles gegeven wat ik verdiende,” zei ze zachtjes.

„Wat ga je nu doen, Geesje?”

„Och... ik zoek wel wat. Niet meer als meid. Misschien ga ik vis venten of fruit... of... ach, ik weet het niet.

„Als je hulp nodig hebt voor een vergunning, dan zal ik je helpen,” zei hij vriendelijk.

„Dank u, mijnheer de onderschout, ik zal het onthouden.”

Zij waren bij haar huisje aan de Raamgracht gekomen. Zij reikte hem de hand en hij kon amper haar glimlach onderscheiden, zo donker was het reeds. Maar wel zag hij twee tranen glinsteren.

„Kop op, Geesje Seghers,” zei hij zacht.

Ze glipte naar binnen en sloot. Maar voordat hij vertrok, duwde hij nog even tegen de deur om zeker te zijn dat er goed gesloten was.

Toen zij boven in de woonkamer kwam, schrok zij omdat Jan Seghers nog op was en aan het venster zat. In het donker, want vuurslaan met de tondeldoos had hij verleerd en wegens het brandgevaar had Geesje het maar zo gelaten. Zijn baardige profiel tekende zich af tegen het vreemde lichtdonker van de heldere zomeravond, nog zichtbaar door het venster.

„Waarom ben je niet naar bed gegaan, Jan?”

„Te warm en ik wilde op je wachten. Waarom ben je zo laat?”

„Siewertje Ploegh maakte weer moeilijkheden. Ik moest nog van alles doen.”

„Slecht mens, die brouwersvrouw! Izebel!!! Wacht maar tot ik weer kan uitvaren... wacht maar, mensen. Dan is het uit met dat gesloof van mijn Geesje. Dan kaap ik drie grote Britten en dan zijn we rijk... ah, dan bouw ik een huis aan de Heerengracht en mijn Geesje loopt in zij en fluweel. Laat ze oppassen... hier komt Jan Seghers, de wreker!”

Hij bonsde met zijn kruik op de vloer, het klonk naargeestig.
„Kom... ik zal je naar bed brengen,” zei ze mat.

„Wie heeft je thuis gebracht?” vroeg hij opeens wantrouwend.

„Heb je dat gezien?”

„Ja.”

„De onderschout Pieter Ravesteyn.”

„Waarom?”

„Ik heb hem dat gevraagd. Als het donker is, moet een vrouw op-
passen in Amsterdam.”

Hij gromde wat. Zij sloeg vuur in de vetkaars en het licht tekende
haar zacht en bekoorlijk. Hij pakte zijn krukken om haar te volgen
naar de slaapkamer. Zij ontkleedde hem, terwijl hij op de rand van
de bedstee zat en haar aldoor aanstaarde. Toen hij lag, bleef hij maar
naar haar kijken met een vreemde blik in zijn ogen, zodat zij aar-
zelde om zich te ontkleden.

„Wat kijk je toch zo, Jan?” vroeg ze en huiverde even.

„Kleed je uit. Naakt! Helemaal naakt!”

„Nee... Jan... neen!”

„Naakt, helemaal naakt... ik wil je vannacht.”

„Jan, nee Jan, je bent toch ziek... dat kan niet.”

„Je bent mijn vrouw... je bent van mij, van niemand anders. Versta
je, kleed je uit.” Zijn ogen gloeiden van waanzin.

En zij ontkleedde zich, stond naakt voor hem, trillend en huiverend.

Hij strekte zijn hand naar haar uit en streelde haar. Draaide plot-
seling het hoofd om en snikte onbedaarlijk. Zij knielde neer en vlijde
haar hoofdje tegen zijn hand en hij streelde haar blonde haren, die
nu haar tors verhulden.

„Here, wat ben ik slecht. Here, waarom riep U de kwade drift in
mij wakker. Here toch, Here toch,” jammerde hij, „maar het is goed
zo, God... slecht wil ik zijn, zo slecht als U. Laat Satan maar komen!
Kom Satan, kom, ik wil een contract met je sluiten... mijn ziel krijg
je voor niets als je me alleen maar slecht maakt... slecht... slecht...
slecht!”

Langzaam dommelde hij in, al prevelend en heur haren strelend.

Zij wachtte totdat hij sliep, stond op en wierp haar lange nacht-
hemd over. Het reikte tot de grond. Toen stapte zij in haar smalle
bedstee aan de andere wand van de kamer en staarde met grote
angstige ogen naar de overzij. Naar de bedstee van haar man. Toen
hoorde zij hem weer, twistend met God, om Douwe de scheepsjongen.

Roepend dat de Almachtige opzij moest gaan om de duivel door te laten. De duivel, waarmee hij een contract wilde sluiten.

En ze sloeg de handen voor het gezicht en smeekte fluisterend: „Verjaag de duivel, Heer, geef hem zijn ziel niet. Vergeef hem zijn lastering, Heer. Toorn niet tegen hem, want hij is ziek. Heer verhoor mij... sta hem bij en houdt zijn ziel in Uw sterke handen.”

Zij hoorde hem onderhandelen met de duivel. Hoorde de verlokkingen des levens en des vlezes, die de duivel hem tonen moest in ruil voor zijn ziel. En Geesje Seghers in haar bedstee bad er tegen in, zo lang tot het stil werd en hij was ingeslapen. Toen vroeg ze voor zich zelf:

„Laat me sterven God, laat me sterven, hedennacht. Bedenk toch, Here... ik kan toch niet de vrouw zijn van een waanzinnige. Verlos me, Heer, van dit uitzichtloze leven.”

Ze werd de volgende morgen vermoeid wakker. De stuurman sliep nog en snurkte. Ze maakte haar huisje aan kant, zette brood met kaas en een kan melk voor hem gereed.

Het was nog vroeg toen ze het huis verliet om werk te zoeken, want ze wilde zo tijdig mogelijk weer terug zijn. Toen hij wakker werd, zochten zijn ogen wat angstig de kamer af. Hij riep en omdat er geen antwoord kwam, werd hij steeds banger. In panische angst stuntelde hij de bedstee uit, greep zijn krukken en wurmde zich door de kamer. Lang keek hij naar het ontbijt, het houten plankje met de stapel boterhammen, de plakken kaas, de kan melk en de aarden beker. Een mes was er niet, een voorgevoel weerhield Geesje om hem er een te laten gebruiken. Hij mompelde, sprak weer met de duivel, twistte met hem omdat hem reebout en vurige wijn was beloofd in plaats van brood met kaas en melk. Voor een klein spiegeltje bleef hij staan, keek erin en maakte grimassen, sloeg het met een kruk aan gruzels. Toen hing hij weer in zijn krukken en tuurde door het venster naar buiten. En zich opeens bezinnende, wurmde hij zich terug naar zijn bed, woelde onder zijn strozak en pakte de kous met geld. Het spaargeld voor het proces, dat hij bij beetjes had afgetroggeld van Geesje. Hij mompelde: nog steeds geen dagvaarding... nog steeds geen aanklacht... die jood bedriegt me... luiwammes van een vent... verhalen, al maar verhalen, vertelseltjes, sprookjes. Ik ben poorter van Amsterdam... ik heb recht om God voor de Schepenbank te dagen... ik heb recht, ik heb recht!!! Woedend stampte hij met een kruk en

opeens opende hij de kamerdeur, strompelde over de gaanderij van het voorhuis. Hij keek over de leuning en overlegde, wreef soms vermoeid over de ogen alsof hij zich iets herinneren wilde. Hij ging zitten, de krukken als voelhorens van een vreemd beest vooruit gestoken en liet zich tree voor tree de trap afzakken. Beneden hees hij zich weer overeind, de kous met geld krampachtig omklemd. Hij gaf de krukken bemoedigende kloppjes, streelde ze en mompelde: „Beste trouwe kerels, steunen jullie kapotte stuurman... beste jongens. Jullie zuipen wel veel en vechten op het mes, maar toch goeie kerels. Iedere dag helpen jullie je stuurman weer... vanavond een oorlam van de schipper... en nou gaan we naar de Schout. Ja, jongens, ik ben poorter van Amsterdam en ik verlang mijn recht. Kop op, jongens, ik zal niet zwaar leunen.”

Hij morrelde lang aan het slot van de buitendeur, maar eindelijk strompelde hij dan toch de straat op.

Langzaam bewoog hij zich met zijn krukken voort. Hier en daar bleef al iemand staan om de malle vertoning van die baardige invalide in zijn lange nachthemd. Er kwamen kinderen uit de huizen, er kwamen straatjongens en zwervers en zij formeerden een kleine stoet achter de ongelukkige stuurman. Hardnekkig bewoog hij zich voort. Eerst de krukken vooruit, dan een ruk van het lichaam en de ongelukkige benen zwaaiden naar voren, dan weer de krukken en het lichaam en de ruk van de benen... onafgebroken als de slinger van een langzaam uurwerk.

En zo kwam hij, geleid door een feilloos instinct, door de stegen, over de bruggen, op de gracht bij het Prinsenhof. Hij strompelde door de poort, bleef op zijn krukken hangen en wachtte...

En zo zag de Schout hem vanaf zijn stoep. Zag een Golgotha. De donkere achtergrond van de poort, in het halfduister wriemelende en joelende kinderen, volwassenen daarachter met een grijns van spot op hun vaalschemerige gezichten...

En tegen deze achtergrond hing Christus op twee krukken...

Het hoofd wat opzij, de ogen gesloten in holle kassen, de mond moedeloos treurig, half verdekt door de blonde snor, de baard wat verward. Het lange blanke hemd tot op de grond, hel belicht door scherpe zoninval, die hem als 't ware omsloot en gevangen hield. Dus geen neger en ook geen jood zoals Chajim Todelche of de mannen van de Breestraat. Dus toch een Lubeckse schipper, dus tóch een blonde Christus, een man van het land. Er zijn dus Nazareners onder

ieder volk, te allen tijde. En ieder lijdend mens is een Christus...

Jan Seghers opende de ogen en op zijn beurt staarde hij naar de Schout. 't Volk riep en lachte, het had plezier alsof het op de kermis was. De Schout tikte dreigend met zijn stok op de arduinen stoep, dienaren snelden langs hem heen naar de poort. En de menigte verstomde, angstig keken de kinderen naar de vervaarlijke rakkers.

Jan Seghers hief zijn hand met de sok met geld, riep:

„Schout! God heeft een kind gedood!”

„Waar?” vroeg de Schout en in zijn blik lag medelijden met deze ongelukkige dwaas.

Jan Seghers sloot de ogen, wreef met de linkerhand zachtjes over het voorhoofd. Prevelde:

„Waar?... Ja... waar?”

Hij opende zijn ogen weer en keek hulpeloos naar de Schout, mompelde:

„Waar? Het is echt gebeurd, Schout. U moet me geloven, ik heb het gezien, ik heb Douwe gezien, levend... en dood op dat luik. Het was zo'n mooi kind, Schout, zo'n mooi kind.”

„Waar?!”

Jan Seghers stuntelde met zijn krukken. Hij hield het hoofd gebogen, wreef steeds over ogen en voorhoofd.

„Waar... waar was het nou... waar was het nou.”

„Een aanklacht bevat plaats en tijd,” zei de Schout nog steeds geduldig.

Jan Seghers keek op, zijn ogen gloeiden.

„Schout... u durft niet. U durft God niet te dagvaarden voor de Schepenbank.”

„Stuurman, voor u staat de Schout van Amsterdam.”

En de Schout tikte gebiedend met zijn stok. Jan Seghers schudde treurig zijn hoofd, keerde zich om en zag de menigte. Kleine straatjongens hieven hun gezichtjes vragend naar hem op, wreven met hun handjes hun snotneusjes af. Kleine meisjes dromden samen alsof zij elkander beschermen wilden en keken ook naar hem op met nieuwsgierige, klare nog onschuldige ogen.

Jan Seghers tuurde naar hen, mat glimlachend. Zei:

„Pas op voor God, kinderen. Hij doodt!”

Een paar meisjes begonnen te huilen, de jongetjes weken terug.

Het volk gromde opeens. De Schout tikte nu ongeduldig met zijn stok en beval twee van zijn dienaren om de stuurman naar huis te

brengen. Toen zij hem zachtjes vastgrepen rukte hij zich los en begon te strompelen, zwaar leunend op zijn krukken. Het volk week terzij, begaan met die gek en toch een beetje lacherig om de vreemde vertoning.

Toen Jan Seghers door de poort was gegaan stond hij stil. En riep tegen de menigte op de Burgwal:

„Er is geen recht voor Douwe. Ik was getuige, alleen was ik getuige! Maar de Heren durven niet!! Ze zijn bang voor God!!! Hier, hier is het geld voor Douwe's proces! Hier... zuip maar op, er is geen recht!”

En voordat de dienaren het konden verhinderen, strooide hij, hangend op zijn krukken, een paar handen vol geld onder de menigte en schudde de rest voor zijn voeten uit. De straatjongens en de zwervers tuimelden over elkander heen, graaiden en vochten en in een ommezien was het geld verdwenen. De menigte verspreidde zich haastig omdat de dienaren begonnen te ranselen en trachtten een paar kinderen en bedelaars te grijpen om hen het geld af te nemen.

Jan Seghers bonkte met zijn krukken op de keien, sleepte zich voort, starend in de verte. Hilde zachtjes, de lege kous krampachtig omklemd...

Met moeite hielpen de dienaren van de Schout hem de trap op. Een paar buurvrouwen kwamen boven, wasten zijn gezicht en zijn bevuilde blote voeten, gaven hem te drinken en brachten hem te bed. Om beurten bleven ze waken.

En zo vond hem Geesje toen ze thuis kwam van haar vergeefse tocht om werk te vinden. Hij sliep. Lijkbleek, maar de nek ongebogen, zo hoorde zij het verhaal van de buurvrouwen. Keek naar haar man, naar de lege kous, die de vrouwen hem niet hadden durven afnemen en die hij nog omklemd in zijn slaap. Geesje dankte stug en wat bedremmeld verlieten de vrouwen de kleine slaapkamer.

Geesje nam plaats bij haar man en staarde maar naar dat smartelijke, dodelijk vermoede gelaat. Een huivering overviel haar. De komende jaren schoten in tomeloze vaart aan haar ogen voorbij...

Dertig jaar, de jeugd verwelkt. Veertig jaar... de haren vergrijsd, wat gebogen door zorgen. Vijftig jaar... reeds gerimpeld, de huid verwelkt, nog meer gebogen, haar handen eeltig en gekromd door werk! Werk!! Werk!!! Zestig jaar... oud, verlept, schriel, de ogen verdoft in blauwige kassen, de kleding gerafeld en vaal. Zeventig jaar... een ambtenaar van Huiszittenmeesters schuift haar een brood

toe, en wat haring, en wat reuzel, en wat turf, en een paar stuivers. Kijkt haar koel vorsend aan en taxeert de maanden, die dit afgetobde vrouwtje nog leven zal. En dan slaat Geesje Seghers de handen voor de ogen, gilt, haar nagels krabben langzaam over haar wangen, van de jukbeenderen naar de kin en trekken een bloedig spoor. En zij zinkt neer op de grond, een hoop snikkende schokkende ellende.

Avond. Na uren was zij opgestaan, had zij zich hersteld. Had zich gewassen, een zwart jak en rok aangetrokken, een schoon schort voor gebonden en een nieuwe muts opgezet. Zij at een paar sneden brood en dronk wat karnemelk. Toen keek ze naar Jan Seghers, die nog steeds sliep en zwaar snurkte, pakte een lantaren.

En zo in haar strenge zwart en wit ging zij naar het huis van dokter Chajim Todelche. Zoals altijd kwam de dokter direct in het voorhuis, toen de huismeid haar komst had gemeld. Hij ging haar voor naar zijn werkkamer op de eerste verdieping, maar zij aarzelde om binnen te treden toen zij een baardige stoere oude heer bij de tafel zag zitten. Vriendelijk en wat majesteitelijk wuifde Manasse Gompertz haar toe, beduidde haar binnen te komen.

„Spreek maar vrij uit en doe alsof ik er niet ben,” zei hij, sloot zijn ogen en vouwde zijn handen over zijn buik. Dat was zijn manier om zich te verwijderen én te blijven. De dokter liet haar plaats nemen en toen ook hij achter zijn tafel zat, voelde zij zich wat meer op haar gemak en vertelde. Chajim Todelche knikte al maar welwillend, toen vroeg hij:

„Zal ik nog even meelopen om naar hem te kijken?”

Zij haalde haar schouders op en antwoordde een beetje kregel:

„U hebt hem al zo dikwijls onderzocht. In zijn hoofd kunt u toch niet kijken.”

„Waarom vertelt u me wat er vandaag is gebeurd, als u geen vrouwen in mij hebt,” zei hij zacht verwijtend.

Ze tuurde op haar handen, antwoordde:

„De Schout zal nu wel bevelen om hem op te sluiten. Wat kan ik daar tegen doen? Ik wil hem niet in het dolhuis, dat wil ik niet!”

Ze sprong op en stampvoette. Manasse Gompertz opende de ogen en voordat de dokter kon antwoorden zei hij:

„Joffer, als u vreest, dat de overheid uw man zal weghalen, moet u de overheid vóór zijn. Heel vlug vóór zijn.”

Vragend keek ze hem aan en daarna naar de dokter.

„Hoe?”

„Breng uw man buiten de stad. In een dorp bij goede mensen. Als er tenminste nog goede mensen zijn.”

Ze boog het hoofd.

„Ik heb geen geld. Al het spaargeld, dat ik hem maar zo lang in bewaring gaf, heeft hij vandaag uitgestrooid.”

„Een mens zonder geld is zo weerloos als een bakerkind. Hebt u werk?” vroeg Manasse Gompertz en streek nadenkend over zijn baard, terwijl hij haar onderzoekend aankeek.

Met een hoogrood gezicht vertelde zij van haar wederwaardigheden en haar vergeefse tocht vandaag om werk te vinden.

„Zoek verder en God zal je helpen, joffer. En totdat het Opperwezen zich beraden heeft, zal ik het pension voor uw man betalen.”

Nog dieper boog zij haar trotse hoofd en antwoordde:

„Als u 't me lenen wilt. Anders niet.”

„Goed,” zei Manasse Gompertz, „ik zal 't u lenen zonder rente, zonder tijd.”

„Ik wil nog iets proberen, joffer,” zei de dokter, „ik zou hier in mijn huis een schijnproces voor hem willen opvoeren. Misschien dat hij daarna langzaam helder wordt.”

Verrast en dankbaar keek zij op, maar schrok van de ogen van Manasse Gompertz. Langzaam kwam hij overeind en volgens zijn gewoonte tikte hij de dokter vervaarlijk met een wijsvinger op de borst, riep boos:

„Chajim Todelche, waar is je verstand? Wou je mesjoggaas met mesjoggaas genezen?”

De dokter werd zo bedremmeld als een kind. Manasse Gompertz vervolgde, met één hand leunend op tafel en met de wijsvinger gebiedend:

„Morgen zal ik uw man naar buiten brengen. Hij moet beschermd worden tegen de Schout en... de dokter. Later vertel ik u waarheen ik hem heb gebracht.”

Haar trots brak. En zij begon te snikken. Manasse Gompertz deed alsof hij het niet zag en gebod:

„En nu, Chajim, ga mee. Help me de stuurman naar mijn huis brengen. Daar zoekt niemand hem.”

Zijn manier van doen was zo beslist, dat noch de dokter, noch Geesje durfde tegen te spreken. Manasse ging hen voor alsof hij de heer des huizes was, beval de huismeid om de knecht te roepen

en de knecht moest een lantaren brengen en toen hij er haastig mee in het voorhuis kwam, pakte Manasse hem de lantaren af en duwde die Chajim Todelche in de hand. Iedereen was hooglijk verbaasd, maar de patriarch vond dat allemaal heel gewoon, stelde zich voor de dokter en Geesje op en beval de knecht: „Open de deur,” en toen de deur openzwaaide zei hij tegen de dokter: „Licht me voor, Chajim... met die lantaren des levens en niet met je wetenschap.”

Werkelijk boos ging de dokter hem voor. Als een knecht voor zijn meester en zijn huisvrouw. Want Manasse Gompertz voerde Geesje mee aan de hand. Hoffelijk en ernstig.

Met moeite brachten zij de stuurman naar Manasse's huis. Hij wilde eerst vechten met de mannen, maar Geesje wist hem te overtuigen, dat hij op reis ging voor zijn proces. Hij strompelde mee door de nacht, maar in de woonkamer van Manasse Gompertz overviel hem een groot wantrouwen. Hij zei, dat al zijn geld zoek was en dat hij dan het proces verliezen moest, want God, zijn tegenpartij, had geld genoeg. Manasse keek hem scherp aan, streek over zijn baard en het scheen de dokter toe dat zijn ogen eigenaardig vonkten toen hij de stuurman antwoordde:

„Stuurman, tegen God procedeert men Pro Deo.”

Verward wreef Jan Seghers al maar over zijn voorhoofd en prevelde voortdurend:

„Dat klinkt mooi... dat klink mooi... Pro Deo... Pro Deo.”

Toen liet hij zich gewillig naar bed brengen door Geesje en de huishoudster. Chajim Todelche bracht Geesje naar huis en had het onaangename gevoel gevolgd te worden. Daarom stond hij zo nu en dan stil, hief de lantaren en trachtte in de donkere straten iets te ontdekken. Hij zag niets, maar was blij toen hij zijn huisdeur weer kon grendelen.

Voor dag en dauw reeds had Manasse Gompertz zijn woning op de Houtmarkt verlaten. Zijn plan om een reiswagen te huren had hij laten varen. 't Was te opzichtig als een karos bij zijn woning zou voorrijden en de zekerste manier om de dienaren van de Schout aan te lokken. Daarom zocht hij een schipper met een tjalk en toen hij er een gevonden had, huurde hij hem om tegen de avond voor zijn huis te meren. Hij betaalde rijkelijk met goud, waarop de schipper zo wantrouwend werd, dat Manasse hem maar alles vertelde. De schipper knikte nadenkend, tuurde tergend lang naar het goudstuk in

zijn open eeltige hand. Ongeduldig wierp Manasse Gompertz er een paar gulden bij. Toen sloot de schipper zijn hand en zei, dat er op hem gerekend kon worden. Tenslotte ging het tegen de Schout en zijn rakkers, tegen Mijne Heren van de Gerechte, tegen de overheid... en dat was het belangrijkste, tégen de overheid.

Toen het donker was hielpen een paar jonge joden Jan Seghers aan boord en in het roefje. Zij vroegen niets... de patriarch Manasse had bevolen, dat was voldoende. De schipper bleef 's nachts voor de wal liggen en nauwelijks was de dag aangebroken of hij boemde zijn scheepje door de grachten, langs de versperring de Amstel op. En toen zij buiten de jurisdictie van de stad waren, kwam ook Manasse uit het benauwde roefje te voorschijn. De schipper en zijn knecht hielpen Jan Seghers aan dek en zo voeren zij de wijde verte tegemoet.

Zomer 1653. Eindelijk werden Hunne Hoogmogenden wakker. Zij be-seften opeens, dat Holland langzaam maar zeker ten onder zou gaan door hun gekibbel en gewichtigdoenerij, aan hun schrielheid en onkunde. Nu pas luisterden zij naar de vlootvoogden en hoorden het grommende gemor van officieren en scheepsvolk. De Staten zonden afgevaardigden naar de mobilisatiecentra Vlissingen, Goedereede en Tessel. Opeens werden de Admiraliteiten en Directeuren van Bewapening, die reeds de wanhoop nabij waren, door hen opgejaagd. Schepen moesten ten spoedigste worden hersteld, zij hadden plot-seling begrip gekregen, dat een zeilende en vechtende vloot bevoor-radingsschepen nodig had. Zij eisten dat dertig bodems met de meeste spoed zouden worden afgebouwd. Zij verzochten de Oostindische Compagnie om voor afvaart gereed liggende retourschepen te ontladen en als oorlogsschepen uit te rusten. En toen de Heren Zeventien be-zwaren hadden, maakten Hunne Hoogmogenden van hun verzoek een vorderingsbevel. Geschut werd verzwaard, handgeld en soldij verhoogd. Werfofficieren liepen de dorpen en de steden af, aan de ron-se-laars werden hogere premies beloofd. Bedelaars werden samengedre-ven, opgepakt en naar de Admiraliteiten gevoerd om over de schepen te worden verdeeld. Aan allen die verminkt zouden worden, werden hogere toelagen beloofd voor het verlies van ledematen en een pen-sioen werd vastgesteld voor hen, die door verminking hun brood niet meer konden verdienen. Overmeesterde schepen zouden voortaan buit zijn van de overwinnende bemanning, bijzondere beloningen werden vastgesteld voor bevelhebbers van de branders en voor de varens-

gasten, die het eerst op een vijandelijk schip zouden overspringen. En aan alle bevelhebbers werd aangezegd, dat vluchten met de dood zou worden geboet. En al deze maatregelen misten hun invloed niet. 't Volk van Holland herrees uit zijn neerslachtigheid. Uit alle rangen en standen meldde men zich voor de vloot, schonk men geld, rustte op zijn kosten zeesoldaten uit en voorzag hen van soldij en kostgeld. In enkele weken veranderde hun somberheid in geestdrift, laaide een hevige woede op tegen de Brit, die weer met een grote vloot de zee-gaten dichtgekurkt hield en honend langs de kusten zwalkte.

En op een juli-avond toen het begon te schemeren kwam Jannegie Pietersdochter gejaagd naar het huis van Pieter Ravesteyn op de Nieuwendijk. Oude Hilligie herkende haar, maar zei niets. In de loop der jaren had zij geleerd te zwijgen tegen en over al de vrouwen, die de onderschout weleens hadden bezocht. Zij liet haar binnen bij de onderschout, nam haar kaars en besteege de trap naar haar slaapkamertje. Deze avond hoefde zij niet door het huis te dwalen want Pieter Ravesteyn zou thuis blijven...

Jannegie Pietersdochter stond voor hem, weer gekleed als een koopmansvrouw uit de hogere kringen. Alles zag er duur uit. Zij droeg nu ook wat juwelen, een halsketting met een flonkerende diamant, die de aandacht vestigde op het gleufje tussen haar borsten. Haar vingers waren beringd. Op haar oorlelletjes prijkte een parel. Maar al die kostbaarheden betoonden des te meer haar wezen van Amsterdamse volkswrouw. En het ge oefende oog van de onderschout had dat dadelijk gezien.

Hij rees niet op van zijn stoel bij de lege haard, waar hij blijkbaar zat te lezen, een boek lag op tafel bij de brandende kaars en de grote tinnen bierkroes. Hij keek haar aan, terwijl hij een wolk tabaksrook uitblies en haar met een weids gebaar van zijn gouwenaar een stoel tegenover zich aanwees. Zij nam plaats en bekeek hem nieuwsgierig, want hij leek zo anders, zonder bepluimde hoed, zonder lederen kolder. Hij zat daar met open hemd, inplaats van zware laarzen, witte katoenen kousen en viltten muilen. Zij glimlachte want zij besepte dat zij door zijn huiselijke kleding en zijn gemoedelijkheid haar laatste spoorje schroom verloren had. Hij zei:

„Zo, zo... Jannegie Pietersdochter, dat is nu een maand geleden!”

„Jao... d'r is feil gebeurd. Ik gaon traawe... kommende weik. Jai most me niet!”

„Ik?”

„Jai... je most me niet. En ik kon nie beiter laote blake! Of most ik me noakend tege je en gegooïd hibbe!”

Hij sprong op, legde zijn pijp neer, kwam voor haar staan. Zij keek naar hem op, met zachte verlangende vochtige ogen en zei bewogen: „Niet om te traawe! Een onderschaawt kin geen maad traawe. Niks wou ik fen je... As 'n soen op se taad en det je me in je bed het ge-commendeïrd.”

Hij pakte haar onder de oksels, hief haar met zijn sterke armen van de stoel en drukte haar tegen zich aan.

„Jannegie, waarom?” vroeg hij gesmoord.

„Weit ik niet... Ik haaw fen je. Froeger hed ik de pest an je... hib ik je foor Baffiaon gescholde... kon ik je wel vergif in je borrel doen... moar naaw, toe je foor me gefochte hed... toe je me sag as een waaf det se schende waawe... toe... toe... ach wet, ik haaw fen je... daarom bin ik hier.”

Ze zoende hem wild, vlijde zich innig tegen hem aan en keek vol verering naar hem op. Hij knuffelde haar en werd vertederd, iets wat hem nog nooit overkomen was behalve die avond toen hij die stuurmansvrouw naar huis had gebracht. Jannegie had haar hoofd tegen zijn schouder gelegd, speelde met de knopen van zijn hemd, soms streek zij met een vinger langs zijn snor of tikte speels op het grappige sikje tussen zijn onderlip en kin. Zij sprak gedempt:

„Folgende weik wor ik joffer De Graof... waordin fen 'De Paaper'. As ie sterft sel ik alles erfe. Ik hib det niet gefraog! Gloof ie maan?” zei ze opeens wantrouwend en keek hem aan.

„Ik geloof je,” zei hij en gerustgesteld vlijde zij zich weer tegen hem aan.

„Naaw... hai hib 't self so laote beschraafe, so benaawd is ie, det ik weg sel gaon. En naaw... daar kom ik foor. Fendaog is de eikipaogemeister geweest... it gaot naaw herd mit de float... ofer 'n paor weike komme se d'r uit om de Brit op se laozeraï te slaon. En naaw mot alles opkomme wet sich opgegeife hib. Auk jai, seit ie, went je hib geteikend... Hibbie geteikend?” zei ze opeens weer argwanend en keek hem angstig aan.

„Ja... met een dronken kop. Van de winter heb ik Ysbrandt de Graef overgehaald om ronselaar te worden. De hele avond heb ik met hem gezopen. Toen we dronken waren heeft hij het op zich genomen en ik monsterde als eerste.”

Ze lachte en zoende hem weer.

„Telt niet. Mit een dronke kop... bin je belaozerd.”

„Telt wel Jannegie. Hij heeft zich ook aan de afspraak gehouden en honderden geronseld.”

Ze vlijde zich weer tegen hem aan, legde haar hand in zijn hals, schudde hem even driftig.

„Je gaot niet. Je bin een onderschaawt... en ik wil je niet verspeile... ik fecht 't wel for je uit... det ie teige die eikipaogemeister segt, det ie so besope wes det ie nie wis wet ie dee. Blaaf ba me, blaaf ba me,” vleide ze.

Zachtjes maakte hij haar armen los en duwde haar terug op haar stoel. Onrustig drentelde hij door zijn kamer, de planken kraakten onder zijn zware stap. Ze nam zijn bierkroes, vroeg:

„Mag ik een slokkie. Waor jai gedronke hib?”

Hij glimlachte en knikte. Zij dronk en hij drentelde.

„Jannegie, kwam de equipagemeester ongevraagd?” vroeg hij.

Ze dacht lang na voor zij antwoordde.

„Nei... drie keir is Aasbrendt naor de Admiralitaat geweis. Toe kon de secretaoris nie anders. Toe mos de eikipaogemeister gaon om je formeil te roepe, seeë se.”

Hij bleef weer voor haar staan, hief met zijn krachtige hand haar kin, zodat ze hem moest aankijken.

„Morgen... dan meld ik me.”

„Nei... blaaf! Ik ken nie goed meir leife sonder jaaw.”

Ze huilde, haar wangen werden rood en begonnen wat te zwellen. Pieter Ravesteyn werd er door ontroerd, staarde haar wat hulpeloos aan. Nimmer tevoren in zijn leven was er een vrouw geweest, die van hem hield om hem zelf.

„Nee, Jannegie. Hij zal links en rechts hebben verteld, dat de onderschout gemonsterd heeft. Jij en ik weten waarom hij me uit de stad wil hebben, dat hij hoopt dat ik zal verzuipen. Maar voor het volk ben ik een voorbeeld geworden. Kijk, mensen, zelfs de onderschout blaakt van vaderlandsliefde en tekent voor de vloot.”

Ze sprong op, pakte hem wild, hing aan zijn hals met haar koele stevige armen, zoende hem. Hij vlijde zijn wang tegen haar arm, sloot de ogen.

„Blaaf,” fluisterde zij gejaagd.

„Nee... 't kost de vloot honderden mannen. Nee, ik ben onderschout van Amsterdam. En een Hollander tot in het merg. Nee!!!”

Hij maakte zich weer los uit haar omarming, sloeg een arm om haar schouders.

„Kom... ik zal je thuis brengen. 't Is donker en de stad is vol gespuis. Mobilisatieschuim,” zei hij zakelijk.

„Aasbrendt is naor Tessel. De heile weik... Op last fen de Admiralitaat,” zei ze, keek naar de grond en schopte iets denkbeeldigs weg. Hij omvatte haar vaster en drukte haar een paar keer verlangend tegen zich aan. Toen vlijde zij zich weer tegen zijn schouder, kriebelde speels met een vinger tussen de kier van zijn hemd, tussen de haren op zijn borst.

„Hai kraagt me nooit. Det is een ferrassing for nao de kerkgang,” zei ze vol haat.

„Waarom trouw je hem dan?”

„Se geld wil ik en 'De Paaper'. En jaaw... as vraajer! Neem me naaw... naaw... naaw keirel!”

Hij tilde haar in zijn oersterke armen alsof ze een kind was, blies de kaars uit en droeg haar naar zijn bedstee...

Geesje Seghers zocht dokter Todelche weer op en zei:

„Waar woont die oude jodenman. Ik wil hem terugbetalen.”

„Daarmee is toch geen haast? Hij heeft het je geleend zonder rente en zonder tijd.”

„Ik wil niet leven met schuld. Ik heb elf gulden bij elkaar. Zal dat genoeg zijn?” vroeg ze opeens wat timide..

Al die dagen dat zij gewerkt en gespaard had, was die som iets geweldigs in haar ogen geweest, maar nu zij het bedrag noemde, voelde zij zich armoedig en sjofel.

„Het zal zeker genoeg zijn,” glimlachte Chajim Todelche.

„En... ik wilde Jan nu opzoeken. De Schout heeft niemand gezonden. Misschien heeft hij medelijden en het ons vergeven,” zei ze toch nog angstig.

„Ja, we zijn wel voorbarig geweest. Als u uw man bezoekt, zal ik meegaan. En misschien brengen we hem weer terug naar de stad.”

Ze knikte heftig en ontroerd. Chajim Todelche noemde haar het adres van Manasse Gompertz en zij spoedde zich er heen.

De patriarch zat aan zijn tafel munten te wegen, want hij was geldwisselaar van beroep. Bedeesd en nieuwsgierig wachtte Geesje totdat hij het zojuist geconstateerde gewicht in een groot dik boek nauwkeurig had bijgeschreven. Toen wees hij haar een stoel langs de

muur aan, tegenover hem. Alle stoelen in dit vertrek stonden langs de muur, want Manasse Gompertz hielp zijn klanten op een afstand, sinds in zijn jonge jaren door een klant, die aan zijn tafel zat, een aantal gouden munten was weggetoverd.

„Ik kom betalen,” zei Geesje, stond weer op en toonde hem de elf gulden, die ze zo krampachtig in haar vuist had gekneld, dat ze nat van zweet waren.

„Wat kom je betalen, joffer Seghers?”

„De reis van Jan en al die dagen kostgeld.”

„Hoeveel heb je, joffer?”

„Elf gulden,” zei ze, opeens weer benauwd om het geringe bedrag.

„Dan hou je nog zes over. Het is alles bijelkaar vijf gulden.”

„Dat kan niet. Een tjalk met een schipper en een knecht en zoveel dagen kostgeld.”

„Bij Manasse Gompertz is alles mogelijk. Vijf gulden en geen stuiver meer,” zei hij gebiedend.

Zij zuchtte, want zij wist, dat hij jokte, maar tegen zo'n baardige oude man, tegen zulke dwingende ogen, was zij niet opgewassen. Zij telde vijf gulden neer en hield de rest weer krampachtig vast.

„Kan ik hem bezoeken?”

„Natuurlijk, hij is geen gevangene. Het zal hem goed doen je te zien, joffer Seghers. Morgen gaan we. Het is vier uur met de trekschuit, dus we komen de andere dag weerom. Houd daar rekening mee.”

„Dokter Todelche wil met me meegaan.”

„Geen sprake van. Als de stuurman hem ziet, begint hij weer over dat proces. Hij is het net een beetje aan 't vergeten.”

„De dokter zal kwaad zijn,” zei ze onrustig.

„Ook een zorg. De rust van Jan Seghers is belangrijker dan de ijdelheid van Chajim Todelche.”

„De dokter is altijd zeer bezorgd geweest en stond steeds voor hem klaar. Ik zou het erg vinden...”

„Zwijg, joffer. Dat een dokter bezorgd is om zijn patiënten is zijn plicht. Ik zeg plicht, joffer, ik zou moeten zeggen roeping. Helaas kan ik dat niet, van géén dokter in de stad, goi noch jood. Morgen, joffer Seghers, om zes uur vertrekt de schuit van de Magere Brug.”

Hij rees op en wuifde haar vriendelijk toe. En zij begreep dat dit gesprek ten einde was.

Zij genoot van de tocht door het stralende vlakke land, net zo

als op de reis met Anna Swaerdemaeckers. Toen de schuit meerde om hen te ontschepen, gebod Manasse Gompertz om een loopplank uit te leggen en de schipper en de jager moesten een vaarboom ophouden, zodat hij die als een leuning gebruiken kon. Ook Geesje Seghers moest op die manier van boord gaan. Hij gaf de schipper en de jager een fooi, waarop zij hun muts afnamen en een beetje onderdanig dankten. Hij bleef op de wallekant staan om de trekschuit na te ogen en wuifde nog eens majesteitelijk naar de schipper, die terugzwaaide met zijn muts. Toen draaide Manasse zich om en zei: „Als een jood zich niets verbeeldt, is hij niets.” „Ik begrijp u niet,” antwoordde ze bedeesd. „En ik kan me begrijpen, dat een vrouw van Holland me niet begrijpt.”

Toen zweeg hij verbeten en wandelde met haar een landweggetje op dat naar een kleine hoeve voerde. Halverwege bleef Geesje staan, keek om zich heen. Het was alsof zij weer thuiskwam in Jisp. De kleine witte boerderij met het rieten dak, de kruiskozijnen met de glas in lood vensters, de roodwit geschilderde luiken, het geheel in de schaduw van een paar forse oude linden. Zover het oog reikte het vlakke land met zwartbont vee, hier en daar een boomgroep, waarin een andere hoeve verscholen lag. Ginds aan de horizon een paar dorpjes met een kerktoeren en een paar molens. Heel in de verte wat kleine figuren bezig in een hooiweide. Hoog in de lucht stapelwolken, onbeweeglijk en zilverkleurig in de zon, eenzame vogels zweefden op een enkele wiekslag.

Bijna bedeesd liep zij verder, stond weer stil op het kleine erf.

Kippen scharrelden er bedrijvig pikkend rond, kakelden soms even onderdrukt, een roodwitte kat sloop om een paar kuikens, achter ruwhouten planken gromde een vette zeug. Een hond blafte fel, rukte aan zijn ketting. Een oude vrouw verscheen in de deur van de deel, tuurde even onder de hand door naar Manasse Gompertz, die midden op het erf was blijven staan, wachtend tot Geesje hem zou hebben ingehaald.

De boerin glimlachte, kwam bedrijvig naar hen toe, veegde haar handen af aan haar schort en knikte met het hoofd.

„Goeie morgen, boerin,” begroette haar Manasse Gompertz en reikte haar de hand. „En dit is de vrouw van de stuurman.”

De oude vrouw knikte welwillend naar Geesje en reikte ook haar de hand.

„Welkom, joffer. De boer en de zeuns bint hooien bij de burens. Ze kommen eerst tegen de avond weerom,” zei ze.

„Waar is mijn man?” vroeg Geesje.

„In de bongerd. Kom maar met.”

Ze volgden de boerin. Manasse Gompertz pakte Geesje's hengselmand. Verbaasd keek ze hem aan en hij knikte haar bemoedigend toe, zei:

„Dan kun je sneller naar hem toe rennen.”

Achter het huis was de boomgaard. In vier rijen stonden er de vruchtbomen, de zon speelde door de bladeren en tekende een grillig tapijt op het gras. Een schaap met lammeren liep er te grazen, een paar witte ganzen wandelden doelloos rond.

Weer bleef Geesje staan, de hier heersende rust overviel haar. Ze sloot haar ogen en zag de huizenzee en het drukke gewoel van Amsterdam voor zich. En haatte opeens die, nu vijandige, stad.

„Daar zit 'm,” zei de boerin en wees naar het einde van de boomgaard, waar men kon uitzien over de rijke weiden. Snel liep Geesje vooruit, Manasse Gompertz volgde met de mand en de boerin tuurde hen glimlachend na. Jan Seghers zat op een ruwhouten bank, die rond een oude appelboom getimmerd was. Zijn krukken rustten ertegen aan. Toen hij Geesje zag, schrok hij op. Zijn baard begon te trillen, zijn ogen werden omfloersd. Ze zat reeds naast hem, nam zijn hand en zoende hem op zijn rechterslaap.

„Geesje,” fluisterde hij en snikte één keer.

„Jan... lieverd. Ga je vooruit?”

Hij knikte en keek haar maar aan, gaf zachte klopjes op haar handen, glimlachte nu.

„Heb je het kunnen vinden? Heb je goed gereisd?”

„Mijnheer Manasse Gompertz heeft mij gebracht. Hij is hier.”

Zijn gezicht betrok, hij rekte de hals, keek om zich heen om Manasse te zoeken.

„Hier ben ik,” zei Manasse, die langs de andere kant van de boom te voorschijn kwam. Hij zette de mand neer en nam plaats naast Jan Seghers. Streek zijn baard en keek behaaglijk over de weiden.

Geesje hurkte neer, nam de geruite doek van de mand en toonde bedrijvig alles wat ze had meegebracht. Schoon ondergoed, een bosje gerookte aal omwikkeld met papier, een suikerbrood, peperkoek, een paar Goudse pijpjes en een Delftsblauwe pot met tabak, een buidelkje thee en uit een wit linnen doek pakte zij zijn Bijbel. De sloten vonkten

even in het zonlicht. Manasse glimlachte om Geesje's bedrijvigheid. Jan Seghers streek zich wat vermoeid over het voorhoofd, tuurde opeens weer over het verre land. Twee bijen zoemden om zijn hoofd. Lange tijd zaten ze stil bijeen, Geesje dicht bij haar man, zijn hand op haar schoot. En zij streelde die hand voortdurend. Jan Seghers zei na een tijdje:

„Ik moet wat doen... en ik weet niet wat.”

„Dan is het niet belangrijk, stuurman, anders onthield je het wel. Kom ik ga eens naar binnen,” antwoordde Manasse Gompertz.

Hij stond op, dwaalde wat door de boomgaard. Hield eens stil bij het schaap en de ganzen, tuurde dikwijls over het verre land en was kennelijk tevree met dit buiten zijn. Toen stapte hij de boerderij binnen. Later aten zij gezamenlijk met de boerin en de huismeid in de keuken. Tarwe- en roggebrood, kaas en ham en gebakken eieren en dronken dikke roommelk. Manasse Gompertz had brood en gerookt vlees meegebracht in een geruite doek. Hij dronk water, at een paar gekookte eieren, die de boerin hem gul opdrong. Manasse Gompertz was wetsgetrouw.

Na de maaltijd zaten zij weer in de boomgaard. Jan Seghers' ogen stonden niet meer zo helder als 's morgens. Hij praatte ook niet meer zoveel en was soms weer verward. Op één moment keek hij vijandig naar Manasse, tikte hem gebiedend op de schouder en vroeg:

„Wanneer... wanneer komt God voor de Schepenbank?”

Geschrokken keek Geesje achter haar mans rug om naar Manasse. „Dat is een zaak tussen mannen, Jan Seghers.”

Met een ruk wendde de stuurman zijn hoofd om naar Geesje, zei ruw:

„Laat ons alleen. Ik roep wel.”

Ze was al opgestaan, keek weer vragend naar Manasse, die haar met toegenepen ogen betekenisvol toeknikte. Ze week wat uit, ging onhoorbaar op het gras achter de boom zitten.

„Wanneer?” vroeg Jan Seghers weer, nu wat dreigend en stampte met een kruk op de grond.

„Nooit, stuurman,” antwoordde Manasse rustig.

Jan Seghers staaarde hem aan, zijn mond hing wat open.

„Nooit, stuurman,” herhaalde Manasse, „besef je wel wie God is?”

„Ja... de Heer der Heirscharen, de God der Wrake, de God van de slachtoffers... en de brandoffers. De God van de melaatsheid... van de pest... van de oorlog... van de oorlog... van de oorlog.”

Hij boog wat voorover, wiegde het hoofd in cadans, intens verdrietig.

„Ja. Maar Hij is ook dát!”

Manasse wees naar de horizon en Jan Seghers keek op met zijn betraande ogen. Manasse's stem klonk wat schor, maar gebiedend toen hij vervolgde:

„Dáár de zon. Die alles verwarmt en doet groeien en bloeien. Het gras en de bomen, de bloemen en de groenten. Dáár... de machtige wolken, die straks donker zullen worden en de regen zullen uitgieten. En het graan en het gras en het vee en de mens zullen worden gedrenkt. Dáár... die windmolen, bedacht door een mens volgens een ingeving van het Opperwezen, zodat het koren tot meel kan worden, zodat we kunnen eten. Hij is de Heer van het gewas.”

„Waarom beiden, de Heer der Heirscharen en de Heer van het gewas,” vroeg Jan Seghers en het was alsof een normaal mens sprak. Hij leunde met het hoofd tegen de boomstam en hield de ogen gesloten. Manasse Gompertz antwoordde:

„De Heer der Heirscharen bestaat niet. Dat is een verzinsel van de mens om zijn bloeddorst te wettigen. Met Gods naam als schild heeft hij geroofd en gemoord en gebrand.”

„Het is geschreven in de Bijbel. Het zijn Gods eigen woorden,” zei Jan Seghers driftig, en stampte weer met zijn kruk.

„Dat beweert de mens. Maar de mens is een falsaris. Dáár is Gods woord. Dáár, niet geschreven met bloedige woorden en duizendmaal herdrukt, maar in één keer levend neergezet. Dáár de zon, de wolken, de wind en de regen, het land en het gewas, het vee en de vogels, de vissen en de bijen, en wij, de mensen. Gods woorden zijn geen menselijke woorden, maar de Schepping die je kunt zien en betasten, dat is Zijn woord. Met één woord zijn al onze vragen beantwoord... Shaddaï... de Almachtige!”

De kat sloop langs hun voeten, op haar buik. Jagend. Gespannen keken de mannen toe... een ren van één seconde. Een jong onervaren vogeltje was haar prooi. Met felle indierlijke ogen naar de mannen glurend, kroop zij in een heg.

„Douwe...,” stamelde Jan Seghers.

„Douwe vogeltje,” antwoordde Manasse Gompertz.

„Waarom, man... waarom redde God dat vogeltje niet?” vroeg de stuurman.

„Shaddaï... de Almachtige!” antwoordde Manasse Gompertz.

Een kikker sprong opeens omhoog uit het gras en zat voor de mannen. Staarde hen een moment onbeweeglijk aan. Hij sprong naar de voet van Jan Seghers, hapte ongelooflijk snel een zwarte tor naar binnen, sprong over de voet en was verdwenen.

„Douwe tor,” zei Manasse Gompertz.

Jan Seghers zweeg, de ogen gesloten, het hoofd wiegde zacht.

Een appeltje viel uit de boom, tussen hen in op de bank, zoals dat gaat in juli met jonge appeltjes uit een volle boom. Het gaf een dof klapje, waarvan de stuurman even schrok. Hij nam het appeltje in de hand. 't Was klein en ongelijk gegroeid, hard, de schil beschadigd door de val op de bank. Jan Seghers draaide het om en om, keek toen schichtig en vragend naar Manasse Gompertz.

„Douwe appeltje,” zei Manasse.

Jan Seghers streekte het appeltje. Keer na keer. Begon te huilen. Zijn schouders schokten hevig.

Geesje rees op van de grond, kwam naast hem, liet zijn bedroefde hoofd rusten op haar schouder en streekte hem voortdurend.

„Waarom,” snikte hij, „waarom Douwe, de scheepsjongen, waarom Douwe vogeltje... Douwe tor... Douwe appeltje. Douwe... jong en onschuldig.”

Hulpeloos keek Geesje naar Manasse. Hij stond op. Een diepe ernst lag over zijn wezen. Bedachtzaam streek hij over zijn voorhoofd. Hij raakte even de schouder van Jan Seghers aan en zei:

„De Almachtige heeft je geantwoord, stuurman. Hij antwoordt altijd een mens, die gespannen Zijn antwoord wacht. Altijd is er antwoord, hoewel Gods rijk groot is en de mens slecht.”

„Ik heb Hem niet gehoord,” fluisterde Jan Seghers.

„Hij toonde je drie beelden uit de eeuwige omvorming. Leven, dood, leven. Hij toonde je, dat Douwe de scheepsjongen niet hoger stond dan het vogeltje, dat hij niet meer was dan de tor en het appeltje. Er is één aarde met mens en dier en vrucht, allen van gelijke waarde. Stof tot stof tot stof.”

„Er moet iets anders zijn,” fluisterde Jan Seghers, „dit was de waarheid niet... en ik kan niet meer denken.”

„Drie beelden. En dat ene woord... Shaddaï. Dat is het enige soelaas voor ons doelloos gewroet naar het geheim. Méér antwoord is er niet.

Nog even tuurde Manasse Gompertz naar de horizon. Naar het geweldig grootse van dit polderland. Toen keerde hij zich om en wandelde terug naar de boerderij.

Vroeg in de volgende morgen voeren zij terug naar Amsterdam. In diepe gedachten verzonken zat Geesje naast Manasse Gompertz. Ze staarde bedroefd voor zich uit over het verre land, dat langzaam zich baden ging in de zomerse kleurigheid van een verwarmende zon.

„Zal hij ooit beter worden?” vroeg zij opeens. „Bij het afscheid was hij weer helemaal in de war.”

„Hij zal beter worden. Daar is rust en hij kan er over alles nadenken. Zodra hij doordrongen is van ons aller nietigheid en zonder vragen het leven van wieg tot graf heeft aanvaard... dan is hij genezen.”

„Zal... zal dat lang duren?”

„Misschien weken, misschien jaren.”

„Ik wilde, dat hij daar altijd wonen kon. Die vrede, die rust. Maar welke boer neemt een knecht met krukken?”

„Voorlopig kan hij er blijven. Om niets. Ik vind dat wel met de pacht.”

„Is... die hoeve van u?”

„Ja. Een jood kan in dit land grond bezitten. En huizen... en alles,” antwoordde hij opeens wat verbeterd.

Ze zweeg, maar na een tijdje hernam zij:

„Ik zal u iedere week zijn kostgeld brengen. Ik zal voor hem werken, dat is nu mijn plicht. Maar als u de hoeve verkoopt?”

Ze keek hem zo angstig en benauwd aan, dat hij glimlachen moest en haar goedmoedig op de arm tikte.

„Kom... dan verkoop ik hem aan jou, joffer Seghers. Is het zo goed?”

„Is zo'n hoeve duur?”

„Hangt er vanaf. Praat er niet meer over. Voorlopig is Jan Seghers onbezorgd onderdak.”

„Maar... als u nu eens plotseling...” zei ze aarzelend maar koppig.

Hij stond kregelig op. Een gezonde jood moet men niet aan de dood herinneren, noch met hem over ziekten praten.

„Ontbijt nu maar, joffer,” zei hij en plaatste haar mand bij haar voeten.

Hij daalde af in het roefje. Nog even scheen hij zich te bezinnen, diepte toen een fluwelen zakje op uit zijn zwarte kaftan. Hij opende en legde zijn gebedsriemen aan, want het was tijd voor het ochtendgebed. En hij wond de voorhoofdsriem en voelde het lederen hulsje op het voorhoofd drukken.

En hij wond de zeven slagen rond zijn arm en driemaal rond de middelvinger. En hij kon opeens niet meer bidden, zoals hij dat jaren-

lang had gedaan. En hij boog zijn hoofd en verborg zijn gelaat in de handen. En al wat hij gisterenmiddag gezegd had kwam terug in zijn gedachten.

En hij zag voor zijn ogen de stuurman en zijn vrouw onder de appelboom. En hij zag hen als Adam en Eva, zonder broodwinning en zonder toekomst. Want de man had de Eeuwige uitgedaagd zoals zijn oervader had gedaan.

En Manasse Gompertz liet zijn handen zakken.

En hij keek naar zijn hand waar de gebedsriem was afgestrikt tot de Shin.

En hij tuurde door de patrijspoort naar de horizon, zag de machtige stapelwolken, de vlakke, het vee, de nietige molens en torens.

En hij prevelde: „Ook alle menselijke formuliergebeden zijn waarde-loos. Want er is slechts één waarachtig gebed, van één woord... Shaddaï.”

DE SOETE BAZINNE

„Joffer!”

„Joffer!!”

Met een ruk zat Anna rechtop in haar bed. Staarde door het open raam naar de overkant. Naar de huizen van de Warmoesstraat, de masten van de schepen in het Damrak. Hoorde de regen ruisen.

Haar hart bonsde nog na van schrik en eerst langzaam beseft zij, dat zij in haar mooie nieuwe slaapkamer lag en niet meer aan de achterkant met uitzicht op de donkere ramen en de lichte kalkvoegen van Pieter Ravensteijns huis. Zij glimlachte en zuchtte, hoorde nu ook het snelle gejaagde kloppen en weer de stem die zij herkende. Dirckje Swaen riep opnieuw.

„Joffer... wordt wakker... maak toch open!”

„Ja... ik ben al op, ik kom!”

Zij schoot in haar sloffen, wierp een zijden huik over de schouders, zodat haar lange nachthemd geheel bedekt was. Toen ontsloot zij haar deur en kwam op de gang.

„Wat is er, Dirckje? Hoe laat is het?”

„Stil joffer. De nachtwacht gaat zojuist voorbij. Drie uur.”

„Wat is er dan, meid?” fluisterde Anna Swaerdemaekers ongeduldig.

„Geesje Seghers is beneden... doornat. En maar huilen. Ze is op de vlucht voor de rakkers. Wat moeten we doen?”

„Hoe kwam ze hier binnen?”

„Ik hoorde bonzen. Ik lag nog wakker... het was ook zo rumoerig vanavond. Wat moet er nu, waardin?”

„Laat haar boven. Onmiddellijk. Maak beneden geen licht... Stil... ik hoor de ratelwachts weer.”

Ze luisterden wat angstig. Herademden. De waardin zei:
„Ze zijn voorbij. Breng haar boven.”

Anna ging haar kamer weer binnen, sloeg vuur in de kaars en keerde er mee terug. Ze tuurde over de leuning, zag de vrouwen naar boven komen. Geesje Seghers liep voorop, het hoofd gebogen. Toen ze op de gaanderij stond, belichtte Anna haar gezicht. Haar loshangende blonde haar reikte recht en nat tot over haar middel, haar druipende kleren tekenden scherp haar slanke figuur. Met één oogopslag zag Anna, dat zij zo rijk gekleed was als een koopmansvrouw.

„Wat betekent dat? Bij nacht en ontij en doornat?”

Geesje snikte nog steeds. Sloeg nu de handen voor de ogen, fluisterde:

„Hemel, wat ben ik begonnen. Verberg me waardin! Als ze me vinden... dan wordt het het Spinhuis.”

Anna Swaerdemaeckers trok haar bij de arm ruw de kamer in, belichtte met de kaarsvlam weer haar gezicht.

„Wat heb je gedaan?” beet zij haar toe.

Moedeloos hief Geesje haar armen, liet zij ze weer zakken.

„Wat doet een vrouw om aan geld te komen, als zij het met zwoegen niet verdienen kan, joffer?”

Een bange stilte viel in. Ontzet staarden Anna en Dirckje naar Geesje Seghers. Opeens wild van drift, sloeg Anna haar in het gezicht.

„Del... zijn er geen zoete bazinnetjes genoeg in Amsterdam? Je hebt je tijd goed gekozen... zoet bazinnetje nu de stad overstroomd is met volk voor de nieuwe vloot. Zoet bazinnetje, terwijl je man buiten is, gek en kapot!... Was er geen andere keus?”

Geesje Seghers zonk door haar knieën, lag snikkend op de grond voor de waardin van 'De Lentebloom'. Anna schopte haar en riep:

„Waarom ben je niet bij me gekomen! Ben ik een onmens? Ik heb je toch altijd willen helpen? Maar je lokt liever een vent in je nest... Je zwijmelt liever en nog geld op de koop toe!”

„Nee... nee,” snikte Geesje.

Vol verachting keek Anna nog eenmaal naar Geesje Seghers, toen naar Dirckje Swaen, die doodsbleek en met grote angstige ogen tegen de muur gedrukt stond. De waardin beval:

„Haal droge kleren. Ze druipt nog. En doe zachtjes, de meiden in de keuken gaat het niet aan,” en tegen Geesje zei ze: „Kleed je uit en kruip in mijn bed.”

Langzaam stond Geesje op van de grond. Met gebogen hoofd ontknoopte zij haar jak, liet haar rokken zakken en stapte ernaast. Toen ontkleedde zij zich geheel en stond naakt naast het bed, omhuld door haar lange blonde haren. Eén snelle blik wierp Anna op haar prachtige lichaam voordat ze zei:

„Als je tenminste maar dúúr bent geweest.”

Geesje Seghers glipte in het bed, trok de lakens en dekens op tot haar kin. Anna Swaerdemaeckers dreutelde door de kamer. Dirckje kwam terug met kleren van de waardin, die zij uit de kist in het linnenkamertje had genomen. Het blanke geurende ondergoed legde zij bij Geesje op bed.

„Vertel,” beet Anna haar toe.

„Ik ben vorige week de straat opgegaan... tussen de kruishoeren in de Halsteeg... en opeens dook Aert Heineken naast me op. Die beloofde me van alles, als ik bij hem thuis wou zitten. En als ik de kerels wilde uithoren of zij verraders waren, zou ik zelfs goud verdienen...”

Zij zweeg en verborg haar gezicht met haar gebogen arm.

„Verder...,” beval Anna Swaerdemaeckers.

„Hij gaf me geld op voorhand... twee goudguldens. Ik was blij... dat was voor Jan... minstens een maand kostgeld. Hij schonk me een zijden hemd... en reukwater en... O God, wat is het erg!”

Ze huilde weer onbedaarlijk. Anna en Dirckje stonden naast elkaar onbeweeglijk tegen de muur. Dirckje staarde maar, terwijl tranen stilletjes langs haar wangen liepen. Van tijd tot tijd drukte zij een zakdoekje tegen de mond.

„Die eerste keer... ik heb gebeden om dood te mogen blijven onder die hijgende kerel, die stonk en zweette. Hij gaf me geld... mocht ik niet vertellen aan Aert Heineken, dat was voor mij omdat...”

Geesje Seghers keerde zich plotseling op een zij, hing over de bedrand en riep:

„Ik kan het niet helpen!” Zij braakte met heftige golven.

Met één stap was Anna Swaerdemaeckers bij haar, steunde met koele hand haar voorhoofd.

„Geeft niet... geeft niet... toe maar,” zei ze moederlijk.

Dirckje Swaen wierp een handdoek over het spuwsel, er kwam niet meer. Hijgend en bezweet wentelde Geesje terug in de kussens. Anna greep een natte doek, die de zorgzame Dirckje haar snel reikte en koelde Geesje's gezicht.

„Zwijg maar, kind, 't was genoeg,” zei ze.

„Nee,” hijgde Geesje, „nee... ik moet 't kwijt.”

Zij richtte zich weer op, staarde met angstige koortsige ogen naar de kaars. Anna legde haar arm om haar schouders, vlijde haar gezicht tegen haar borst, streelde de blonde haren.

„Waarom? 't Was genoeg.”

„Ik wil 't vertellen... ik ben geen hoer uit neiging. Ik deed het voor Jan. Daar leeft hij op die boerderij en het is er rustig en hij zal er genezen. Maar als die hoeve verkocht wordt, waardin... als die hoeve verkocht wordt, dan moet hij er weg. Die jodenman is vriendelijk genoeg, die wil me die hoeve wel verkopen... maar hij is oud en als hij sterft en zijn erven willen niet, waardin? Daarom heb ik haast... daarom wil ik dat geld bij elkaar hebben.”

Zij snikte onbedaarlijk en maakte heftige gebaren.

„Dáárom... dáárom alleen... ik ben er zelf niet bij als ze me nemen... dat zweer ik voor God, waardin. Ik wil die hoeve binnen een jaar, al verziek ik tot in mijn gebeente, al ga ik er aan kapot!!”

Zij gilde hysterisch, rukte deken en laken weg, trappelde en hijgde.

Anna Swaerdemaekers hield haar stevig vast, Dirckje dekte haar weer toe, nu alleen met het laken. Staarde haar aan met behuilde angstige maar vastberaden ogen.

„Er zijn andere wegen, Geesje,” zei Anna, terwijl haar greep ontspande en zij weer Geesje's gezicht afwies. Maar de opgewonden verblinde vrouw luisterde niet, riep:

„Vanavond kwam Aert Heineken weer in het kamertje... Met dat ouwe wijf, die de kerels aan ons koppelt en het geld beurt. Hij zei: „Er komt misschien een magistraat vanavond.” „Wees erg lief tegen hem,” zei dat wijf, „want zijn gunst is ons bestaan.” Aert Heineken gaf mij weer een goudgulden en die ouwe vrouw dekte de tafel. Met fijn linnen en een karaf wijn... en ze zette een koude gebraden haan neer en ham en worst... en vruchten... en van alles. En ik had zo'n honger, want alles is voor Jan.”

Zij huilde nu zachtjes en wreef aldoor met het laken haar tranen weg. Haar wangen waren rood en gezwollen en haar ogen keken hulpeloos rond. Zij fluisterde nu:

„En toen hoorde ik hem komen. Met een langzame zware stap... bonk... bonk... bonk... zo onheilspellend, waardin. En toen zwaaide de deur open en daar stond ie. Geen magistraat, maar Simon de Bye, voor wie ik voor het laatst van mijn leven een trotse stuurmansvrouw

ben geweest. Hij bleef onbeweeglijk staan en keek verbaasd naar me. En toen vertrok zijn gezicht, toen kreeg hij langzaam andere ogen... toen kreeg hij dat dierlijke smoel van al die kerels... toen spreidde hij zijn armen... en lachte... en kwam binnen. Iedere andere kerel, waardin, iedere andere was goed geweest, maar hij niet! Hij niet!! Hij niet!!! Ik week uit en hij wilde me pakken... ik greep die haan en gooide hem die in zijn gezicht. Een paar seconden, dat was genoeg om langs hem heen te glippen. Het was een nachtmerrie, waardin, de trap af en dat wijf wilde me tegenhouden... ik kwakte haar de laatste trede af... en Aert Heineken wou me grijpen... en toen... en toen... rukte ik de kaars uit het staketsel en duwde die uit in zijn bek. Hij gilte en vloekte van pijn... en toen die deur, die deur wou niet open!! En toen die openging had hij me bijna... en dat ouwe wijf gilte: mijn been is gebroken, mijn been is gebroken."

Weer richtte Geesje zich met een ruk op in bed, keek wild naar Anna Swaerdemaeckers en dan weer naar Dirckje.

Ze maakte heftige gebaren, dodelijk angstig en helemaal overstuurd. „...Ik holde de steeg uit... toen kroop ik in een brandgang en ze renden me voorbij, Aert Heineken en zijn trawanten, en ik er weer uit... en de Achterburgwal op. En toen hoorde ik de ratelwachts met de honden... en toen heb ik me van een schuit in het water laten zakken en hield me aan het boord vast... zó!... En toen ze voorbij waren, kon ik er eerst niet meer op klauteren, mijn natte kleren waren zo zwaar. Ik heb gesmeekt ter wille van Jan en toen ging het opeens wel... en ik... nou ben ik hier. Goddank."

Ze zeeg terug in de kussens en huilde niet meer. Bevrijd. „Gelukkig, dat het zo regent," zei Anna, „je natte kleren lieten geen spoor na."

De waardin drentelde door de kamer, de vloerplanken kraakten licht. Ze tuurde wat uit het venster zonder iets te zien en dan weer naar het bed. En toen zij eindelijk haar gedachten meester was, zag zij dat goede kind Dirckje Swaen op haar knieën bezig met een dweil en een aarden kom water.

„Je blijft nu hier in huis, op deze kamer," zei ze, „morgenavond zal ik je de stad uit helpen, het is nu niet meer veilig voor je in Amsterdam. Aert Heineken zal je zoeken en je verraden aan de onderschout. Ze zullen je straffen wegens ontucht en dat gebroken been van die oude vrouw. En misschien om die brandwond van Aert Heineken. En je verweer zal niet tellen."

„Waar moet ik heen... waar moet ik heen,” fluisterde Geesje en klappertandde.

„Niet jammeren, meid. Ik zoek die jodenman wel op... dat hij op je wacht buiten de poort en je naar Jan brengt en daarna zullen we wel zien.”

„'t Is een oude man. Dat mag ik niet verlangen in de nacht. Neen... ik ga... nu!”

Ze wierp de lakens opzij, sprong uit bed. Wilde de kleren aantrekken, die Dirckje had gebracht.

„Nee... nu de straat op is het Spinhuis. Een meid uit 'De Lentebloom' komt niet aan de kaak. Komt niet op de Dam onder de gesel. Nooit!”

Anna Swaerdemaekers pakte haar beet en dwong haar weer in bed te kruipen. Dekte haar toe.

„Wees nu kalm en luister. Morgenavond eet de onderschout hier met vrienden. Dan neemt hij afscheid voordat hij naar de vloot vertrekt. Hij heeft de opkamer gehoord. En als ze goed dronken zijn, help ik je eruit.”

't Was lange tijd stil. Toen opperde Dirckje Swaen bedeeds:

„Zal ik Philippe de Haen vragen om haar weg te brengen?”

„Nee...,” zei Anna en het klonk verbeten en schor.

Met gebogen hoofd verliet Dirckje Swaen de kamer. Met de natte kleren en de aarden kom en de dweil.

Het was zes uur toen Anna Swaerdemaekers wakker werd. Ze had nog wat geslapen op haar bed in haar vroegere kamer boven de binnenplaats, die zij soms verhuurde aan hoge beambten uit Den Haag. Een beetje korzelig omdat zij zich verslapen had, kleepte zij zich vlug en verliet haar kamer. Zij luisterde aan de voorkamerdur, hoorde heel zwak snurken. Geesje sliep dus en zij glimlachte erom.

Op de overloop keek zij in de herberg. De bovendur en de vensters stonden open. Zij voelde de frisse wind want na de zware regenval tijdens de nacht was de hemel schoon gewaaid. Weer moest zij glimlachen. Die trouwe Dirckje was met Marrijge Mathysen al weer bezig om 'De Lentebloom' in orde te maken voor de ontvangst van de gasten. Toen Anna zich gewassen had onder de pomp, maakte zij zelf haar ontbijt gereed en nam het mee naar boven. Ze bracht ook zelf weer de vuile vaat terug naar de keuken en daarna nam ze plaats aan het open venster. Met een krijtje schreef ze op een lei wat zij op de markt kopen wilde, want dat afscheidsfeest van Pieter Ravesteyn moest iets

bijzonders zijn, had hij bevolen. Ze keek naar buiten naar de schepen in het Damrak, naar de reeds vele voorbijgangers op dit vroege uur. Het was druk in Amsterdam, een vreemde wat angstige stemming heerste er. De vloot zou binnen een paar dagen zee kiezen... welke dag wist men niet, maar het hoogtepunt van de oorlog naderde. En dat voelde iedereen en was er door opgewonden. Uit alle delen van het land kwamen er scheepsvolk en zeesoldaten. Ze bleven maar enkele dagen en trokken verder naar Tessel of Goeree en Vlissingen volgens de aanwijzingen van de equipagemeesters van de Admiraliteiten.

Ook langs 'De Lentebloom' trokken zij, soms stillietjes alleen, of ernstig met tweeën of in groepen, half dronken en rumoerig, de plunjezakken op de schouders en in de hand een geruite doek, waarin een kaasje of een paar worsten of een bosje paling. Een laatste liefkozing van moeder, vrouw of meid.

Anna kreeg een brok in de keel als zij de scheepsjongens zag voorbij lopen. Kinderen van tien of twaalf jaar, de monden soms nog half open, de ogen onschuldig en nieuwsgierig, de wangen rood, de haren blond. En schichtig keken zij naar die ruwe kerels, waarmee ze straks zouden moeten leven. Meestal waren zij met hun moeder en zusjes. Die moeders huilden en veegden voortdurend hun ogen af met hun schorten. Waarom lieten ze die kinderen gaan? Tja... waarom. Anna wist, dat als zij er naar vragen zou, ze allen de schouders zouden ophalen en antwoorden: De zee trekt... is sterker dan wij. Zijn grootvader en zijn vader... en zijn broer... en zijn ooms... het is niet anders. Uit de beurtschepen in het Damrak werden allerhande goederen overgeladen op dekschuiten, van de kant van de Dam kwamen boerenwagens met victualiën, die in de Waag gewogen waren. Sleden met kogels en affuiten werden moeizaam over de keien gesleept, hoog opgetaste karren met zeildoek reden krakend onder hun last voorbij. De voerlui vloekten en sloegen de zware Zeeuwse trekpaarden kletsend op de billen. En dat alles trok naar het IJ, waar de kleine oorlogsschepen werden uitgerust en de lichters, die de last naar Tessel moesten brengen, werden beladen. Holland komt op voor zijn bestaan, dacht Anna verbeterd, voor een vrije zee, voor zijn toekomst. Het vecht voor welvaart, voor een goed leven. Sta nu op, Anna! Niet zitten treuzelen, niet dromen. Straks komen de kapiteins en de schippers voor een laatste borrel aan land en dan moet je terug zijn van de markt. Want ze willen je toedrinken. Sentimentele jongetjes,

willen ook nog weemoedig afscheid nemen van hun waardin... vrouw en kinderen en het liefje... én de waardin. En Pieter Ravesteyn geen haar beter. Ondanks hun dodelijke vijandschap tóch in 'De Lentebloom' zijn afscheid vieren. Waarom bij haar? Waarom niet bij Jannegie Pietersdochter, waar hij de laatste tijd zoveel kwam? Men fluisterde dat de Schout het hem verboden had, een onderschout van Amsterdam moest in zo'n kroeg niet komen, als hij er niet vanwege zijn officie te doen had. Maar hij had altijd wel een reden, altijd zocht hij zogenaamd iemand. Jannegie Pietersdochter, sinds zij de strenge tucht van 'De Lentebloom' was ontvlucht, in een half jaar veranderd van een goedlachse forse werkzame Amsterdamse meid in een zuipende opgedirkte zwoele felle haabaai met een onverzadigbare dorst naar geld. Vorige week was ze de vrouw geworden van Ysbrandt de Graef... waardin van 'De Pijper'!

Anna stond woedend op, liep naar de toog, schonk een glas brandewijn in en nam een slok. Maar ze slikte niet door. Opeens schoot het door haar hoofd, dat ze de laatste tijd té dikwijls haar mond spoelde als ze zich opwond. Fout, Anna, dacht ze... fout, waardin! Je wordt een zuipster! Met een straal spuwde zij de brandewijn in de kwispedoor, vastbesloten niet meer te drinken. Een zuipende waardin dat is het einde, dat is z'n geldje verspelen, dat wordt met een vent naar bed, dat wordt... dat wordt... Jannegie Pietersdochter!

Bovenaan de trap naar de keuken riep ze de keukenmeid, die hijgend naar boven kwam met de bannen. En snel verliet de bedrijvige Anna 'De Lentebloom', gevolgd door de dikke schommelende keukenmeid.

Gerrit Hendricksz de dagloner kwam om zeven uur. Dirckje Swaen verweet hem, dat hij weer te laat was. Toen schonk zij hem een forse borrel in. Dat had hij bedongen, minder loon, maar iedere dag drie glazen jenever. Want Gerrit Hendricksz was een diplomaat en dat was nodig bij een strenge vrouw, die hem iedere avond zijn hele dagloon liet uittellen en hem geen stuiver zakgeld liet. En omdat Gerrit een forse dorst had en graag een pijpje smoorde, zocht hij zijn bazen onder de kasteleins, die in natura wilden betalen.

Met een handrug veegde hij zijn hangsnor af, rook er nog even spijtig aan want met de noen kreeg hij pas zijn tweede borrel. Toen tilde hij het eerste eiken vaatje uit het wandrek om in de kelder te gaan vullen. Met zijn waterige ogen keek hij naar Dirckje en zei:

„Maad, hibbie 't gehaurd? Fennacht hibbe se Aasbrandt de Graef geslacht.”

„Och, kerel, jij met je verhaaltjes,” zei Dirckje Swaen kregel, maar Marrigje Mathyssen gilde:

„Jesses! Wie hib 't gedaon?” En zij leunde begerig over de toog.

„Weite se nie. Fenmorge saapelde se bloed ofer se drempel op straot.”

„Jesses!” gilde Marrigje weer en leunde nòg begeriger over de toog.

Gerrit Hendricksz schokte met zijn schouder het vaatje in de goede stand en maakte aanstalten om in de kelder af te dalen.

„Gerrit... fertel naaw,” riep Marrigje.

„Nao de noen as me keil nie so droog is,” antwoordde Gerrit, maar hij draalde om de kelder in te gaan.

„Oh, is het dat,” zei Dirckje, „geen droppel, Gerrit Hendricksz. De bazin bestelen? Wat denk je wel? Jenever lospeuteren met griezelvehaaltjes?”

Boos kwam ze op hem af, maar hij dook vlug de kelder in. Er kwamen een paar gasten, die snel een glas dronken, maar het bleef verder opvallend stil.

Het was nauwelijks acht uur toen Dirckje schrok door het binnentreden van Pieter Ravesteyn, gevolgd door Jochem Brandt, een schrijver van Mijne Heren van de Gerechte.

De substituut zag er moe en zorgelijk uit en Dirckje durfde hem nauwelijks aan te kijken. Gediensig schoof zij de bank van de hoofdtafel wat opzij, zodat de gasten makkelijker konden plaats nemen. Toen stelde zij zich op achter de toog en wenkte Marrigje om de bestelling te gaan opnemen.

„U wenst, meheir de onderschaawt?”

Pieter Ravesteyn glimlachte flauw, draaide zijn snor op en terwijl hij haar bekeek, zei hij:

„Allereerst eens naar dat nieuwe gezicht in 'De Lentebloom' kijken. Deze herberg heeft blijkbaar een grote voorkeur voor knappe vrouwen.”

„En ferder, meheir de onderschaawt,” zei ze terwijl haar arm bijna toevallig zijn wang raakte.

„Rijnwijn met worst,” antwoordde hij, terwijl hij nog steeds vermoeid maar toch vriendelijk naar haar keek.

„En u, meheir de schraafer?”

„Wat goed is voor de onderschout is zeker goed voor een schrijver,” zei Jochem Brandt een beetje geniepig grinnikend.

Marrigje Mathysen nam de mannen brutaal en spottend op, haar hand gespreid op haar keurs. Toen keerde zij zich om en liep heupwiegend naar de toog, zodat haar geplooid rok deinde en zwierde. Opgewonden fluisterde Dirckje haar toe, dat zij zich misdroeg, vooral tegenover een onderschout van Amsterdam.

„Mot ie nie so kaake,” mopperde Marrigje terug, „as tie so kaakt, is 't een gewone heite keirel en geen schaawt... en den speel ik wet mit 'm en bemoei je d'r nie mei.”

Ze nam de karaf en de glazen en de schaal met worst en deinde weer uitdagend en lacherig naar hen toe. Wat onverschillig zette zij het bestelde neer. Opeens werd Pieter Ravesteyn door haar houding geprikkeld. Wat verbeeldde zich die meid, als hij alleen maar wat vriendelijk deed? Met zijn oersterke greep pakte hij haar bij de arm en riep:

„Pas jij eens op, meid. Je schijnt te vergeten, dat je de onderschout van Amsterdam bedient.”

„Poeh... lao me los! Knaap je waaf,” riep ze op eens driftig en sloeg hem in 't gezicht.

Hij rees op, de bank viel. Jochem Brandt kromp geschrokken ineen. Dirckje snelde toe. En op dat moment stapte Anna Swaerdemaekers haar herberg weer binnen.

Even keek ze van de een naar de ander, toen had de ervaren waardin begrepen. Met snelle stappen ging zij op Marrigje Mathysen af, haar schoudermanteltje, dat zij tegen de ochtendkoelte droeg, knoopte zij onderwijl los en wierp het Dirckje Swaen toe.

„Naar de keuken... jij, en vlug. Je weet nog niet wat bedienen is.”

Marrigje trok een lip en treuzelde. Wierp het hoofd uitdagend in de nek want ze liet zich niet kleineren in het bijzijn van een man, die zij had uitgedaagd. Maar Anna Swaerdemaekers herstelde kort en bondig het gezag door Marrigje hardhandig bij de arm te pakken en de keukentrap af te duwen. De dikke zware keukenmeid met de bunnin liet zij onmiddellijk volgen en kurkte zo het trapgat naar het onderhuis dicht.

Anna liep snel naar de onderschout, die nog steeds achter de tafel stond en zei:

„Het spijt me, mijnheer de onderschout, als zij zich onbeschoft gedragen heeft. Gaat u weer zitten en drink uw glas.”

Vaardig en snel schonk zij de glazen vol en schikte de schotel met worst. Pieter Ravesteyn keek haar vorsend aan, toen nam hij langzaam

en breed plaats. De schrijver volgde zijn voorbeeld, het hoofd wat in de schouders getrokken. Daarna begaf Anna zich naar de toog en terwijl zij bedrijvig deed met glazen en doeken, siste zij:

„Dirckje, je bent een klont boter. Iedereen kan zijn vinger in je steken. Wanneer leer jij eens flink te zijn tegen de meiden.”

Dirckje wendde zich om, leunde met het hoofd tegen een jenevervaatje en probeerde tersluiks haar ogen af te wissen met haar blanke schort.

„Wel ja... grien maar weer, dat missen we nou net,” beet Anna haar toe.

Dirckje's schouders schokten en zij antwoordde niet.

Tot haar geluk kwamen er kort na elkaar veel gasten binnen, zodat ze snel en schichtig de bestellingen kon gaan opnemen. Al die tijd had de onderschout hen nauwlettend gade geslagen en plotseling tikte hij gebiedend op tafel en riep:

„Waardin.”

Anna Swaerdemaeckers kwam en wachtte. Een beetje minder zelfbewust naar het hem leek. Zij vroeg zakelijk:

„U wenst, mijnheer de onderschout?”

„Waardin, ik ben hier om u te zeggen, dat ik nog een viertal vrienden meer heb uitgenodigd. We komen dus met zijn tien en mijn afscheid vieren. Wat kost de hele 'Lentebloom'? Vanaf vijf uur tot middernacht?”

„Waarom, mijnheer de onderschout?”

„Dat gaat u eigenlijk niet aan. Maar we kennen elkander langer dan vandaag. Ik wil de volle aandacht van u en uw meiden voor dit feest met mijn vrienden. En ik wens als onderschout niet te feesten met Jan en alleman om me heen.”

Anna Swaerdemaeckers telde met gefronste wenkbrauwen op haar vingers en noemde haar prijs.

„Goed,” zei hij, terwijl hij haar op een eigenaardige sombere manier aankeek en op tafel trommelde, „vanaf vijf uur is 'De Lentebloom' ontruimd en door mij gehoord.”

Ze knikte stug en liep terug naar de toog, waar Dirckje Swaen jachtig bezig was met tappen. Nauwelijks was Anna begonnen haar te helpen of zij hoorde gestommel op de keldertrap. Het luik werd opengestoten en sloeg met een vervaarlijke klap tegen de muur. 't Geroezemoes in 'De Lentebloom' verstomde en iedereen keek. Zag hoe een eiken jenevervaatje met een doffe dreun op de plavuizen

werd gezet en daarna hoe Gerrit Hendricksz minzaam met de hand wuivend uit het gat opdook en over het vaatje hing. Stomdronken. Een daverend gelach steeg op en de gasten liepen toe om dit van nabij te zien. Maar Anna en Dirckje drongen zich naar voren, trokken de dagloner het keldergat uit. Dirckje greep onbeheerst de houten spoelbak van de toog en goot de inhoud plenzend over Gerrit uit. De gasten gierden, Dirckje stond te trillen op haar benen, beduusd van haar eigen kordaatheid. Maar Anna, dol van drift en nog steeds wat opgewonden door het voorval met Marrigje Mathysen, schopte haar slof van haar voet en begon er Gerrit Hendricksz ongenadig mee af te ranselen.

Pieter Ravesteyn rees op, duwde iedereen opzij, greep de arm van de waardin en ontwong haar zonder moeite de slof.

„Genoeg, Anna Swaerdemaekers. Straffen doen Mijne Heren van de Gerechte. Haal een paar dienaren... jij!” gebod hij Dirckje Swaen.

Anna Swaerdemaekers hijgde wat na, terwijl ze weer in haar slof schoot en Dirckje holde naar buiten op zoek naar een paar rakkers. Het was opeens ernstig in 'De Lentebloom' want de onderschout van Amsterdam had ingegrepen en bovendien lag Gerrit Hendricksz als voor dood op de grond. De dienaren sleepten hem naar buiten en legden hem op een ladder. Pieter Ravesteyn beval hun hem naar zijn huis te dragen, en terwijl hij geld op de toog legde, zei hij tegen Anna Swaerdemaekers:

„Dit is een gunst voor u, waardin. Wij hebben er eigenlijk niets mee te maken, want hij was dronken in huis en deed niemand kwaad. Maar zo'n zatlap is in vierentwintig uur zijn roes nog niet kwijt en ik wil mijn feest niet bedorven zien.”

Anna ging hem voor naar de deur, Jochem Brandt volgde pal achter hem. De waardin drukte zich tegen de muur om hem te laten passeren, hield haar hoofd wat gebogen. Haar wangen vertoonden rode vlekken van opwindings door al die gebeurtenissen sinds van nacht. En dan een gunst van hem... Pieter Ravesteyn. Van ergernis voelde zij een ader kloppen in haar hals. De onderschout pakte haar oorlelletje tussen duim en wijsvinger. Anna schrok en wierp het hoofd in de nek, maar hij liet niet los, kneep zacht. En terwijl zij elkander in de ogen blikten, viel het haar weer op, dat de zijne zo ongewoon somber waren. Hij zei, haar diepste gedachten peilend:

„Nog één avond, waardin. Je kunt de uren bijna op je vingers aftellen en dan is óók de onderschout uit je leven verdwenen. Eerst

Ysbrandt de Graef... ik volg. Je weet straks geen raad meer met je haat."

Toen liet hij haar los, Jochem Brandt grinnikte. Ze sloot de deur langzaam achter hen en keek hen na. Zij voelde zich treurig en wist niet waarom.

Nadat de onderschout reeds een poosje vertrokken was, kwam Margje Mathyssen weer naar boven. Stil hielp ze mee bedienen, veegde zo nu en dan de plavuizen schoon en strooide vers zand. Schichtig keek ze naar de waardin, want ze was gaan beseffen, dat Anna Swaerdemaeckers een krachtige bazin was.

Eliazer Pluym kwam zijn ochtendborrel drinken en trof voor de toog Reinier Vinck, die de laatste maanden veel ouder geworden scheen. Nog enkele kooplieden kwamen binnen. Zij vertelden de laatste nieuwtjes en spraken ook over de dood van Ysbrandt de Graef. Anna Swaerdemaeckers had er nog niets van vernomen en luisterde lijkbleek toe, een hand vol ontzetting voor de mond geslagen. Ze stamelde:

„Wat... wat is er gebeurd?"

„Weet u het nog niet, waardin? Nou... de ouwe Ysbrandt is vannacht vermoord in zijn herberg."

„Oh... is het tóch waar?" vroeg de anders zo bescheiden Dirckje aan de heren, „Gerrit Hendricksz vertelde iets, maar ik dacht dat hij maar wat kletste."

Er sprongen weer eens tranen in haar ogen. En zij snikte zachtjes, terwijl ze zich wegspoedde met een schotel, die in de opkamer was besteld.

„Nee, de dagloner heeft niet gekletst," vertelde Eliazer Pluym, „vannormorgen vroeg sijpelde bloed over zijn drempel in de Nes. Zijn deur was niet gesloten en de rakkers vonden hem neergestoken in zijn herberg. Hij droeg reiskleren. Pieter Ravesteyn onderzoekt deze moord. Hij was er al vroeg bij met de Schout. Voordat hij hier kwam om zijn borrel te drinken."

Anna Swaerdemaeckers zeeg neer op het met leer beklede krukje achter de toog en staarde ontzet op haar kasboek. Ze klappertandde even.

„En zijn vrouw, Jannegie Pietersdochter?" vroeg zij met trillende stem.

Maar voordat iemand kon antwoorden, klonk een gil.

Anna Swaerdemaeckers sprong op, de klanten voor de toog draaiden zich verwonderd om. En zij zagen Marrigje Mathysen bij de hoofdtafel staan, de bezem nog in de hand. Asgrauw.

Toen zeeg Marrigje langzaam neer op de bank, met grote vreemde angstige ogen. Zij betastte langzaam met haar rechterhand haar blote linkeronderarm en riep opeens overstuur:

„Jesses... ik hib bloed op me arm. Jesses!”

Reeds waren Anna en Dirckje Swaen bij haar, onwillekeurig betastte Anna snel haar oorlelletje. Toen schudde zij Marrigje door elkaar, maar de meid bemerkte het niet, gilde nu:

„Die komp fen een bloedend laak... en det vreet hier worst... det knaapt maan mit se bloedklaauwe in me arm... Jesses!!”

Nieuwsgierig keken de mannen toe, sommigen met het manlijk afgrijzen voor een hysterische vrouw.

„Bedaar, meid. Je hebt niets op je arm. Je droomt!”

Maar Marrigje begon te trappelen en wreef aldoor krampachtig haar arm, gilde voortdurend:

„Wet een beist... komp fen 'n laak... en vreet en suipt en lonkt nao de maade... of 't niks is... een geslachte woord. Jesses... Jesses!”

Anna en Dirckje pakten haar nu beet en sleurden haar van de bank, duwden haar naar de trap van het onderhuis. Ze spartelde tegen, maar op de trap stonden reeds de werkmeiden om haar naar beneden te trekken. En met vereende krachten kregen zij haar in de keuken.

„Onder de pomp,” commandeerde Anna.

Marrigje vocht en wilde bijten, maar de werkmeiden hielden haar hoofd zo lang onder de waterstraal, dat ze droop en heur haar als nat zeewier langs haar wangen slierde. Toen begon ze te huilen en kroop in een hoek. Haar hysterie was gebroken.

Het middagmaal liet Anna Swaerdemaeckers door Dirckje Swaen in haar kamer opdienen. Zo kon ze Geesje Seghers ongemerkt te eten geven. De keukenmeid was verwonderd over de porties, die Dirckje verlangde, temeer omdat de waardin ook al zo'n mansontbijt had genomen. Maar Dirckje had dapper gelogen vanuit een beetje donkere hoek, want zij bloosde hevig. En zij vertelde, dat zo iets haar ook eens overvallen had, thuis op de hoeve. Ze had toen wel tien eieren achter elkaar gegeten en een heel tarwebrood met kaas en nog had ze liggen kreunen van de honger, maar de andere dag was het over. „Kan ik me niet voorstellen,” zei de keukenmeid argwanend.

„Begrijp ik,” antwoordde Dirckje. „Je staat de hele dag in de etenslucht. Altijd zie je vlees en vis en groenten en van alles. En je proeft van alles. Jij kan geen honger hebben, nooit.”

„Het kan zijn, dat je gelijk hebt. Ik slaap zelfs tussen het eten.”

En mistroostig keek de keukenmeid naar de bedstee naast de schouw. En naar de grote stukken rauw vlees, het wild en het gevogelte, dat twee meiden zaten te plukken.

„Ik zal de waardin ook om een kamertje boven vragen. Net als jij. Anders ga ik weg, ik word nog eens tussen het eten begraven,” zei ze opeens opstandig.

Dirckje pakte snel haar dienblad en maakte dat ze de keuken uit kwam. Want als de keukenmeid een grief ging opblazen, eindigde dat meestal met een ruzie tussen haar en de waardin. En dan moest de keukenmeid altijd bakzeil halen, want tientallen vrouwen popelden om haar plaats in 'De Lentebloom' te veroveren.

Na het middagmaal zei Anna Swaerdemaeckers tegen Geesje Seghers:

„Ik zal nu naar die jodenman gaan.”

Geesje schudde heftig neen en antwoordde:

„Joffer, ik wil niet dat die man iets weet van wat er gebeurd is. Voor die ouwe aartsvader wil ik de kuise stuurmansvrouw blijven. Vanavond... dan ga ik alleen. Ik zie aan de IJkant wel over het water te komen.”

„Zo! In vrouwenkleren? Tussen al dat volk dat nu naar de vloot trekt? Er blijft geen spaan van je over, meid.”

Anna Swaerdemaeckers sprak opgewonden. Zoiets ondoordachts van een volwassen vrouw kon ze niet begrijpen. Ze vervolgde wat beheerster:

„Ik zal manskleren uit je huis halen.”

„Dat is de zekerste weg om de rakkers hierheen te lokken, waardin. De burens beloven ons toch altijd... en dan u uit een verlaten huis komen met kleren? Waardin, dan komen we samen in het Spinhuis.”

Geesje begon te lachen, vreemd en opgewonden. Jachtig breide ze aan een sok, die ze had opgezet om wat te doen te hebben. Dat wachten op de verlossende nacht maakte haar zenuwachtig. Anna antwoordde niet direct, maar toen vroeg ze kregel:

„Wat dan?”

„Is er geen man die u kent? Die we vertrouwen kunnen?”

Weer was het een lange tijd stil. Anna Swaerdemaeckers tuurde uit

het venster over het Damrak. Nog steeds trok van alles naar de IJkant, volk, wagens met victualiën, sleden met scheepstuig, geschut en kogels. Ze dacht na. Er was één man, die ze onvoorwaardelijk trouwde. En met die man sprak ze niet meer sinds hij Dirckje Swaen als zijn bruid had verkozen.

Anna's wangen begonnen te gloeien van schaamte. Zij had niet voldaan als vrouw, een zachte moederlijke boerenmeid was uitverkoren boven haar. Boven haar, de slanke welgevormde en zeer knappe waardin van 'De Lentebloom'. Wat zochten die kerels dan toch, wat had zij dan niet?

Ze draaide zich om, liep rusteloos door de kamer. Geesje volgde haar schichtig en verwonderd met de ogen.

...wil een man dan geen energieke vrouw, zoekt hij toch liever een mollig doetje, dat al maar baart en kookt en bakt en totaal onnozel is in zaken buitenshuis?

Ze stond weer voor het venster, keek weer naar die sjokkende of parmantige mannen, die of geen kerels waren of maar deden alsof. En opeens wist zij het... ze haatte ze als de pest.

„Ik weet er een,” zei ze eindelijk, „de vrijer van Dirckje Swaen, de kapitein van de schutters Philippe de Haen.”

„Goddank,” zei Geesje opgelucht en uit de grond van haar hart.

„Dirckje moet hem gaan opzoeken en vragen of hij een pak kleren bezorgt. En jou vanavond de stad uitbrengt. Dat is het veiligste. Ik kom nog boven om me te verkleden voor vanavond. Daarna ben je alleen tot hij komt. Maak geen enkel gerucht als de onderschout er is... Het lijkt soms of hij een zesde zintuig heeft. Dirckje zal je stiekem avondbrood brengen. Hou de kamer gesloten, je kunt nooit weten.”

„Waardin, ik hoop in mijn leven iets terug te kunnen doen.”

„Hoeft niet.”

Ze opende behoedzaam de deur, knikte daarna wat hoogmoedig naar Geesje Seghers en slipte de kamer uit.

Ze daalde de wenteltrap af. Volgens haar gewoonte bleef zij op de onderste tree staan, overzag haar herberg. Er was geen enkele gast. De meeste kooplieden waren nu langs de waterkant of in hun pakhuizen om nog van allerlei te leveren voor de oorlogsvloot en het grote konvooi koopvaarders, dat werd uitgereed.

Dirckje was bezig met het glaswerk en een werkmeid strooide weer eens vers zand. Anna keek op de slingerklok, het was twee uur. Zo

zoetjes aan werd het tijd om alles voor de avond in gereedheid te brengen. Daarom moest Dirckje nú naar Philippe de Haen gaan. Anna zond de werkmeid terug naar de keuken en zei op gedempte toon tegen Dirckje:

„Vannacht wilde ik niet, dat je Philippe de Haen erin betrok. Ik heb me bedacht. Vraag of hij manskleren wil brengen en haar vanavond over de muur helpt.”

Dirckje werd opeens wat gejaagd, haar ogen begonnen te schitteren. Anna bemerkte het en een verlangen om iets venijnigs te zeggen overviel haar heftig.

„Vergeet je tijd niet. Over een uur moet je terug zijn... ik hoop, dat je je los zult kunnen scheuren uit jullie gezwijmel.”

„Waardin!”

„Ga nu,” beval Anna ongeduldig, liep naar de keukentrap en riep dat de werkmeid weer boven moest komen en ook Marrigje Mathysen als zij beneden niet meer nodig was. Toen zij zich weer om-draaide, kwam een man de herberg in. Hij nam zijn versleten ouderwetse hoed voor haar af en bleef onderdanig wachten tot zij hem zou aanspreken.

„En, Wiebe 't Hoen?” vroeg ze kortaf.

„Kan ik de plaats innemen van Gerrit Hendricksz?” vroeg de dagloner bedeesd.

„Misschien komt hij nog, Wiebe. Forse zuipers zijn meestal gauw weer nuchter.”

„Waardin... hij komt niet meer. Hij is er in gebleven.”

Anna Swaerdemaeckers greep zich een moment vast aan de toog, want ze duizelde even. Niets dan ellende sinds vannacht.

„Wat zeg je... Wiebe? Er in gebleven? Is... is hij dood?”

„Ja, waardin.”

„Here mijn God,” stamelde zij, en zeeg neer op de bank.

„Kan ik zijn werk overnemen, waardin?” vroeg Wiebe 't Hoen weer na een tijdje.

„Ja...”

„Waarmee zal ik beginnen, waardin?”

„De grote tafel in de opkamer... uitschuiven. Kaarsen in de kronen, en dan wachten.”

Anna Swaerdemaeckers stond wat moeizaam op en zij zuchtte diep. Weer had ze de aanvechting om te drinken, maar met een woest gebaar smeed ze een glas stuk tegen de plavuizen. Verwonderd keek

Wiebe 't Hoen op, knielde toen neer en verzamelde met zijn handen gediensig de scherven.

Dirckje was spoedig terug. Ze zei niets en hervatte haar werk.

„En,” beet Anna haar toe en keek haar doordringend aan en daarna tergend naar Dirckje's mond. En Dirckje bloosde diep en boog haar hoofd. Haar tong likte even vliegensvlug haar lippen.

„En,” herhaalde Anna.

„Hij komt. Vóór sluiting zal hij hier een glas drinken. Dan zal hij een reisbundel met kleren laten staan. Opzettelijk vergeten.

„Goed,” zei Anna nu wat milder, „kom, we gaan dekken.”

Ze maakte haar sleutelbos los van haar leren gordel, besteeg de wenteltrap. Dirckje volgde haar naar het linnenkamertje.

Om vier uur kwam Philippe de Haen. Anna beantwoordde zijn hoofse groet met een hautain knikje en sprak geen woord. Ze bleef onbeweeglijk staan bij de tafel, terwijl Dirckje hem een glas Jerez inschonk. Hij dronk in één teug en betaalde. Toen keek hij naar de ijzige Anna. Zij sloot de ogen, klemde haar kaken opeen. Hij draaide zich geërgerd om, streek even over Dirckje's weelderige bruine haar, dat uit haar muts pulde en verliet met grote driftige stappen de herberg. De reisbundel bleef achter bij de toog.

Onmiddellijk na zijn vertrek sloot Anna 'De Lentebloem'. Zij wilde geen klanten meer bedienen want het was alsof iets onbepaalds haar verlamde en neerdrukte en rusteloos liep zij al maar door de herberg, dan weer naar de keuken of de opkamer.

Wiebe 't Hoen vroeg of hij de kaarsen al vast zou aansteken. Ze knikte toestemmend, het was vandaag somber en het regende weer. Augustus was nat begonnen na een uitbundige juli-maand.

Hij kwam met de lange stok, waaraan de brandende lont en het doofdopje bevestigd waren. Ze keek toe. Zag het uitdijen van de warme kaarslichtvloed, zag hoe het glaswerk begon te flonkeren, zag het zilverwerk speels terugkaatsen, zag de roodgouden gloed van het kostbare leerbehang, de spiegelgladde donkerte van de eiken meubels, het warme glanzende van het smetteloze damast. En daarop de schalen met vruchten, de tinnen borden, de rode rozen van de tafelversiering uitdagend en welbewust.

Anna zuchtte diep. Al dat moois had ze veroverd in taaie strijd tegen de armoede en de vernedering. Rijk was ze geworden door hard en degelijk werk, door het vreten en zuipen van die kerels.

Kerels... bah! Bronstige stieren. Wauwelende snoevers. Allemaal? Nee, niet allemaal. Reinier Vinck, oud en rustig en betrouwbaar. De Schout? Een regent... Eliazer Pluym dan... nee, vrolijk, een kletser, maar een groot koopman. Simon de Bye?... Ja, een praalhans, maar nu niet meer. Nu sober in het zwart, stil, getemd door zijn verliezen, maar toch een stiekemerd. Philippe... och, Philippe, een vrouwenjager met allure... nooit grof, elegante kerel, die zich opeens had laten betoveren door een mollig ingoed meisje... ver beneden zijn stand. Maar ze zou lief zijn, die Dirckje... lief, lief, zacht en moederlijk. En gediensig. Ze zou door haar huis rennen, al maar gediensig voor haar prachtige Philippe.

Anna Swaerdemaeckers sloeg de handen ineen door een plotselinge drift. Dirckje moest die vent zo nu en dan iets naar zijn kop gooien. Ze keerde zich om, verliet de opkamer. Alles was hier in orde. Ze daalde het trapje af, liep weer langzaam door de herberg. Met een vinger veegde zij hier en daar over de rand van de eiken lambrizing, over een vaatje in het rek, tussen de ronde spijlen van het tooghekje. Geen stofje, de meiden waren goed gedruild. Haar kasboek sloeg ze dicht, wreef met de vlakke hand over de kaft. Ze zag een vlekje op een lekbakje, overdreven hard wreef ze het weg met de linnen vaatdoek. Rusteloos en rusteloos drentelde ze rond en het woelde maar in haar hoofd.

De onderschout kon komen met zijn vrienden, ze zou het schitterend afleveren. 'De Lentebloem' was de beste drooggasterij van Amsterdam geworden onder haar leiding! De beste, met voorname en rijke klanten. Al die dubieuze figuren uit Ysbrandts tijd kwamen niet meer, de gezelligheid had daardoor wel iets geleden. Ysbrandt... dood! Gerrit Hendricksz... dood! Jannegie Pietersdochter... zoek! Over een paar maanden Dirckje weg als joffer De Haen, Pieter Ravesteyn... al was hij dan in maanden niet meer geweest en al waren zij vijanden, morgen ook weg naar de vloot. En boven Geesje van Jisp, de vrolijke trotse meid van vroeger, die met de anderen de herberg van leven had doen tintelen... ook Geesje weg, vannacht over de muur, achtervolgd als zoet bazinnetje. Zoete bazinne, daar achter joegen die kerels met hun schijnheilige gezichten. Achter Geesje van Jisp, die hoereerde om geld voor een rustig geborgen leven voor een oorlogsinvaliden. En dat noemden ze ontucht, daarvoor wilden zij haar laten geselen op de Dam. Geselen... en dan staan ze te loeren naar die prachtige rug, die tot bloedige pap wordt

geslagen, naar de spitse borsten, die trillen zullen bij iedere geselslag. De zwijnen!

Ze ging weer zitten in het hoekje bij het venster. Op de plaats waar Ysbrandt de Graef altijd gezeten had. En tuurde naar buiten waar nog steeds volk voorbij trok. Ze zag vrouwen terugkomen van de Schreierstoren. Ze liepen in groepjes en huilden nog, wisten steeds hun tranen weg met hun schorten. Dwaze wijven! Waarom grienen? Om die kerels? Die vonden het heus niet zo erg, dat zij weer ten oorlog trokken. Die voelden zich weer eens onder elkaar, vrij, ruw, met soms een boel plezier. Die vonden het wel prettig weer op het water te zijn en wat te beleven. Weg uit die kleine kamertjes, weg van die jengelende kinderen, weg van de koolluchtjes en een kribbige vrouw, die hen op hun kop zat. Huil niet, wijven, in jullie hart vinden jullie het wel goed, dat hij een tijdje opgedonderd is. Houden jullie zoveel van die hangsnor, van die waterige oogjes als hij bezopen is? Van dat boeren als hij te veel gegeten heeft? Van dat zweetlijf tegen je aan, wanneer hij je opeist omdat je zijn vrouw bent... zijn vrouw onder dreigende bepalingen, die ze eeuwenlang in hun vroedschappen hebben uitgebreed? Niet grienen, wijven, je kan ook leven zonder kerel!

Ze voelde dat er naar haar gekeken werd. Met een ruk keerde zij haar gezicht om. Halverwege in het trapgat naar de keuken stond Marrigje Mathyssen. Onbeweeglijk. Anna Swaerdemaeckers wenkte ongeduldig en riep:

„Wat sta je daar!?”

„Ik waaw nie store, waordin,” antwoordde Marrigje, kwam verder de trap op en stond in de herberg.

„Wat wil je?”

„Mot u me naokaake?” vroeg ze onderdanig.

Anna beet zich even op de lip om een lach te onderdrukken. Vreemd, met dat ene dwaze zinnetje had die meid al dat broeierig opstandige uit haar hoofd gejaagd.

„Kom maar hier,” zei Anna en rees op.

Marrigje kwam langzaam naderbij. Haar witgelakte sloffen liet zij klikken, haar rokken wat deinen, haar schouders hield ze wat teruggetrokken, zodat haar borstjes ferm vooruit staken in haar zwarte keurslijfje, haar armen halverwege omhoog, de vingers in sierlijke stand. Ze kon het niet nalaten, ze moest uitdagen met haar jonge lichaam.

Anna draaide om haar heen, streek op haar rug een plooi'tje glad, greep de rok, tilde die wat op om te zien of zij geen gat in haar kousen had. Zag de welgevormde benen en glimlachte. De knapste meiden dienden bij haar... bij haar in 'De Lentebloem'. Was het dan te verwonderen, dat zij daar soms last mee had? Men kan geen twee dingen tegelijk hebben, meiden waar de gasten op af komen en nonnen... dat is te veel verlangd.

„Goed, waordin?”

„Ja. Maar je hemd boven je keurs moet wat meer dicht.”

Marrigje friemelde wat aan haar hemd, trok het wat meer over haar borst. Anna Swaerdemaeckers nam plaats op de punt van de bank, keek nu met welgevallen naar Marrigje.

„Waarom aagelijk, waordin?”

„Dat zal jij niet weten? Kom meid, je moet niet zo uitdagend. En dan dit, ondanks je gedrag van vanmorgen mag je mee bedienen. De eerste keer bij een grote maaltijd van hoge heren.”

Marrigje knikte blij en heftig, betastte met vlugge kokette vingers haar krullend rossig haar. Anna vervolgde:

„Ik zal je raad geven, voor heel je leven. Ze zullen straks plechtig binnenstappen, omhangen met sjerp en rapier, ijdel als pauwen. Sommigen zullen vaderlijk doen, anderen stellen zich aan als wereldse dominees. Maar als ze dronken zijn, Marrigje, dan zal je ze zien veranderen. Pas dan op. Wanneer ze naar je graaien, ontwijk sierlijk maar handig. En glimlach. Als er één je arm te pakken krijgt, wring je schielijk los en geef hem een lichte tik op zijn hand. Niet zo als vanmorgen. Pas op, sla nooit in het gezicht, nooit! Dat vergeven ze je nimmer en het kost je het blok of een tijdje Spinhuis. Een reden vinden ze altijd, iedere vrouw in een herberg is verdacht te maken. Zoet bazinnetje durven ze te zeggen, zelfs als je nog nooit een naakt kind hebt gezien. Maar een tik op de hand en een glimlach, dat kittelt, dat durven ze zelfs aan hun vrouw te vertellen. Blijf uit de buurt als ze bezopen de binnenplaats op strompelen, want in het donker regeert in hen allen het beest.”

Marrigje keek ernstig naar Anna, knikte en zei zacht:

„Ik begreep 't, waordin.”

„Blijf nu hier wachten op Dirckje, ik ga me verkleeden.”

Anna rees op, tikte Marrigje moederlijk op de wang. En de onbeheerste Marrigje, opeens bewogen door een kinderlijke opwelling, zoende haar klappend op beide wangen.

„Meid, wat doe je nou,” riep Anna onthutst.
„Weit ik niet... ik mis opeins me moeder.”

En Marrigje keerde het hoofd om en likte een traan weg, die naar haar mondhoek was gedropen. Anna besteeg langzaam het trapje naar de opkamer. Nog eenmaal controleerde zij daar alles. In gedachten bleef ze even voor de tafel staan, pakte toen een paar prachtige pruimen en verliet de opkamer.

Ze ging binnen bij Geesje, die nog steeds breide. Het hoofd hield ze gebogen en toen zij opkeek, zag Anna haar wangen hoogrood.

„’t Is in orde,” zei Anna. Geesje knikte, antwoordde:

„Dirckje heeft me de kleren gebracht. Alles is te groot.”

„Als je er maar mee geholpen bent.”

Geesje knikte weer, breide voort. Anna kwam voor haar staan, bood haar met vlakke hand de pruimen aan. Dankbaar verrast keek Geesje op.

„Bent u niet meer boos, waardin?”

„Waarom zou ik,” antwoordde Anna dof en liep weer naar het venster. Altijd als zij haar kamer binnenkwam moest zij het water en de schepen zien.

„Om wat ik gedaan heb” en Geesje tuurde naar de grond, de pruimen krampachtig in haar handen.

„Ik ben niet meer boos. Ik kan het maar niet begrijpen.”

„Waardin, wanneer je van een man houdt?”

„Weet je zeker dat je nog van Jan Seghers houdt, Geesje? Nu nog, van een zwakzinnige kreupele?”

„Misschien... misschien niet meer zoals toen hij uitvoer,” fluisterde Geesje gejaagd.

„Hoe dan nu?”

„Ik... weet het niet.”

„Is het nu soms meelij?”

„Misschien, waardin. Maar waar eindigt liefde en begint meelij? Is dat van belang, waardin? Ik heb me voor hem vergooid, een groter offer kan een vrouw niet brengen... uit liefde of uit meelij.”

Bruusk draaide Anna zich om. Zag Geesje weer diep gebogen over haar breiwerk. Haar schouders schokten. Lang keek zij naar deze jonge vrouw, wier leven geen lichtpunt meer bood. Voor wie nog slechts plicht en zorg zouden overblijven.

„Geesje... ondanks alles... iets is je bespaard gebleven. Eenzaamheid... en een leven zonder doel.”

Snel verliet Anna de kamer. En Geesje staarde naar de gesloten deur. Met een wurgende pijn in haar keel omdat een harde vrouw niet meer bleek te zijn dan een hunkerend mensenkind.

Driemaal viel de klopper op de buitendeur. Met tergende tussenpozen. Geschrokken drukte Marrigje Mathysen zich in een hoek, Dirckje Swaen had bij de eerste slag een glas uit haar handen laten vallen en veegde jachtig de scherven bijeen, ondertussen schichtig kijkend naar de waardin. Maar Anna Swaerdemaekers, gezeten op de punt van de lange bank bij de middentafel, bleef onbewogen. Ze keek naar de grote slingerklok, die al begon te ratelen om vijf uur te slaan. Helder klonk de zilveren bel. Toen rees Anna op, wenkte. En Marrigje haastte zich naar de deur, schoof zenuwachtig de grendel opzij en opende met een zwaai boven- en onderdeur. Ze drukte zich verward tegen de muur en durfde niet op te kijken naar Pieter Ravesteyn.

Hij bleef machtig en breed op de drempel staan, monsterde langzaam de drie vrouwen. Bij de tafel stond Anna. In zwarte rok en jak, de ponjetten en de kraag fel wit, de muts strak om de zwarte haren. Om de taille een brede zwart-lederen ceintuur met zilveren gesp, de koordjes van muts en kraag lang en vrijhangend met onderaan een klein blank bolletje. Zij droeg zwarte kousen en zwarte muilen met rode hoge hakken. Slank, dat was de indruk die zij maakte op Pieter Ravesteyn... en de waardin droeg vandaag beslist geen vier onderrokken.

Dirckje Swaen was niet zo ouderwets streng gekleed als de waardin. Ze droeg een keurslijf, waarbij het witte hemd uitbundig opbolde. Haar rok was van voren opgenomen, zodat haar helrode onderrok scherp afstak tegen het zwart. Daarbij een zwart puntig mutsje op haar brunette weelde en platte zwarte sloffen. Dat alles maakte haar kort, verscherpte haar molligheid en moederlijke verschijning. En van Marrigje Mathysen zag hij slechts de jeugd en haar gespreide hand op het keurs en haar diep blozend gebogen hoofd.

Hij deed een stap in de herberg, keek naar de klok. Omstandig haalde hij zijn Neurenberger horloge te voorschijn en vergeleek de tijd. Twee minuten over vijven, geen seconde eerder ondanks zijn kloppen had Anna Swaerdemaekers geopend, dacht hij grimmig. „'n Avond,” gromde hij en stapte verder. „'n Avond, Pieter Ravesteyn.”

„Goeden avond, mijnheer de onderschout.”

„Goeie afut, meheir de onderschaawt.”

Hij glimlachte en nog steeds breed en machtig met zware dreunende stap, zodat zijn sporen rinkelden, schreed hij naar de hoofdtafel, zwaaide zijn been over de bank en nam schrijlings plaats in het midden

De drie vrouwen volgden hem met de ogen. Marrigje schichtig, Dirckje wat benauwd kijkend, Anna Swaerdemaeckers vanuit de hoogte, een vleug van spot om de mond.

Pias, parmantige haan! Komt daar binnen als een schatrijke officier. Met een grijze bepluimde vilthoed, met een rood-leren kolder en daarover een gele bandelier, een nieuwerwetse groene broek met wijde pijpen, afgezet met goudgalon, met lichtbruine zevenmijlslaarzen en kanten canons en sporen! Terwijl hij nooit paardrijdt. En een saffraankleurig hemd... en een rapier! En paardenbruine ruiterschoenen. Maar het meest lachwekkend was de nachtblauwe sjerp rond zijn borst, met een grote strik op zijn rug toegeknoopt.

Anna beet zich op de lip... kijk, hij heeft zijn snor gepunt en zijn haren zijn langer dan anders... en gekruld. Die sobere Pieter is helemaal omgebouwd onder de handen van die del Jannegie Pietersdochter.

Weer had Anna aanvechting om haar mond te spoelen met brandewijn, maar haar voornemen van deze morgen was vast en zij voelde opeens haar calvinistische onomkoopbaarheid en was tevreden met haar strenge zwart en wit.

„Rode Oporto,” beval hij.

Snel schonk Dirckje in. Haastig bracht Marrigje het glas. Hij hief het op, draaide het tegen het licht en voordat hij het glas aan de mond zette zei hij:

„Op uw welzijn, Anna Swaerdemaeckers.”

Hij ledigde het in één teug en zij bewoog niet, knikte zelfs niet om te danken. Achteloos hield hij zijn hand met het lege glas omhoog. Dirckje Swaen schoot reeds toe om het opnieuw te vullen uit een zilveren kan. Weer dronk hij ad fundum, keek eigenaardig naar de waardin en zei:

„Mijn vrienden komen tegen zessen. Ik heb dus alle tijd voor een woord met u, waardin. Onder vier ogen.” En hij trommelde met zijn zware vingers op tafel.

Anna Swaerdemaeckers gaf een wenk. Stilletjes daalden Dirckje en Marrigje de trap naar de keuken af.

„Ik luister, mijnheer de onderschout.”

Hij hief het glas weer op, draaide het speels tussen zijn vingers en keek er door, één oog dichtgeknepen.

„U weet, dat Gerrit Hendricksz de dagloner vanmorgen is dood gebleven. De stadschirurgijn en ik hebben hem geschouwd. Er waren blauwe plekken op zijn lichaam en builen op zijn hoofd. De dokter meent te moeten aannemen, dat hij gestorven is door te veel drank... en door de slagen met uw slof.”

Anna sloeg de handen voor de ogen en fluisterde:

„Heer in den Hemel!”

„Ik zei: méénde te moeten aannemen, Anna Swaerdemaeckers, maar die mening heeft alleen waarde met mijn goedkeuring; die klappen leken mij niet dodelijk.”

„Wat wilt u dan, Pieter Ravesteyn,” zei ze heftig en ongeduldig. „Met jou afrekenen, Anna Swaerdemaeckers. Jarenlang haat en spot en tegenzin in één keer met de betaling van de kosten van deze maaltijd. Zonder schuld naar de vloot en schoon schip met jou, dat zal me rust geven, daar.” En hij sloeg hard op tafel.

„Boeldag,” spotte ze nerveus.

Met een breed gebaar telde hij zilveren munten uit, stapelde ze speels nauwkeurig op en bekroonde ieder stapeltje met een goudgulden. Hij vervolgde met een verbeterd trek om zijn volle lippen, terwijl hij haar de stapeltjes toeschoof:

„Morgenochtend om tien uur eindigt mijn officie. Mijn laatste rapport bij de Schout. En dan meld ik hem deze nacht in de Boeyen te hebben gesloten Anna Swaerdemaeckers, de onderkoopmansvrouw en waardin van 'De Lentebloom', verdacht van doodslag op de dagloner Gerrit Hendricksz. Dit zijn voorlopig je laatste uren in vrijheid. De laatste avond waarop je je gaven als beste waardin van Amsterdam mag tonen. Om twaalf uur middernacht arresteer ik je en ik hoop, dat ik niet bezopen ben. Maar dan gebeurt het morgenochtend voor tien. Je krijgt een eerlijke kans want de Schout zelf zal onderzoeken. Ik geloof, dat je onschuldig bent, maar het is mijn plicht en tevens een groot genoegen om je te laten verhoren.”

Hij nam haar scherp op, weer nadrukkelijk met zijn vingers op tafel trommelend. De waardin bleef roerloos. Meerdere minuten. Toen zuchtte ze diep alsof zij zich van iets bevrijdde. Deed een paar stappen naar de tafel. Volkomen kalm nam ze de stapels geld, telde ze nauwkeurig en tweemaal na en borg de munten weg in haar beugeltas. Vol

ergernis had hij toegekeken hoe ze 't geld tweemaal telde, bulderde: „Vertrouwde je het niet, waardin?”

„Nee. Van een gek kan men alles verwachten.”

Hij sprong op, de hand op zijn rapier, zodat het opwipte.

„Wijf... voor je staat een onderschout van Amsterdam!”

„Ja... en ook parmantig treiteraartje Pietertje Ravesteyn, het kostkind van Aalmoezeniers... 't jongetje, dat altijd vechten wou, dat kleine jongetjes en meisjes schopte en zijn snotneusje aan zijn mouw afveegde.”

„Anna... ben je dol geworden!”

„Ja... van angst voor dat rotjongetje Pietertje Ravesteyn, wiens gescheurde wambuisje ik stiekem heb genaaid, die altijd kwam vragen aan Annetje of hij er geweldig genoeg uitzag. Dat hongerlijdertje Pietertje voor wie Annetje een snee brood of een homp kaas uit de keuken stal en daarvoor slaag kreeg, maar dat wist dat snoevertje niet.”

Sprakeloos staarde hij haar aan. Verward nam hij zijn bepluimde hoed af en legde die op tafel. Streek aarzelend over zijn kolder en zijn blauwe sjerp alsof hij zich opeens belachelijk voelde in zijn mooie kleren.

„Anna...!”

„Niets te Annaën. Hier voor je staat de waardin van 'De Lentebloom', die jou haat als de pest. Die je vanavond zal bedienen, waarvoor je hebt betaald. En die daarna met je zal vechten op leven en dood.”

Zij had haar handen in de zij gezet, haar groene ogen vonkten eigenaardig in haar verwrongen gezicht. En Pieter Ravesteyn vond haar nu lelijk.

„Op leven en dood?” smaalde hij opeens en zijn houding terugvindend, „die liggen in mijn handen, waardin.”

„Ja, ja. Straks alleen de dood,” hoonde zij, „straks... dat gebraden kippetje en dat gesmoorde speenvarkentje. Het leven vinden we morgenochtend wel weer bij de Schout.”

Ze liep naar het trapgat, klapte in haar handen en riep:

„Kom op, meiden. Het gesprekje met mijnheer de onderschout is geëindigd.”

De meiden stommelden naar boven, fris en feestelijk. Stelden zich op hun vaste plaatsen in de herberg op. Pieter Ravesteyn was opgestaan, stapte woedend door 'De Lentebloom'. Zijn sporen rinkelden. Hij nam plaats in de hoek waar Ysbrandt de Graef altijd gezeten had. Zo kon hij naar buiten kijken en zijn vrienden zien aankomen.

Met een vervaarlijke ongeduldige klap op tafel trachtte hij z'n gekwetste gevoel van eigenwaarde te herstellen, commandeerde: „Brandewijn... Franse!”

Weer gejaagd en onderdanig schonk Dirckje in, Anna bekeek hem koel en tergend van een afstand en Marrigje bracht hem het glas. „U sit op de plaos fen 't laak... fen Aasbrendt de Graof, meheir de onderschaawt,” zei ze zenuwachtig vriendelijk om maar iets te zeggen. Alsof hij in zijn billen geprikt werd, zo sprong hij op en keek onwillekeurig achter zich. De vrouwen schrokken ervan... en op hetzelfde moment werd de deur geopend. De vrienden traden binnen, plechtig en ceremonieel. Tien man.

Vaardig en vlug namen Anna en haar meiden de hoeden en mantels in ontvangst. De gasten zetten zich rond de grote middentafel, Pieter Ravesteyn aan het hoofd. Dirckje Swaen ging rond, reikte iedere gast een kort Gouds pijpje. Marrigje Mathysen plaatste twee Delftsblauwe tabakspotten op tafel. Omstandig stopten de mannen hun pijpen en toen ging Marrigje rond met een testje, waarin een gloeiend kooltje. De eerste rookwolken stegen op, er werd gelachen.

Anna stond achter de toog. Gespannen kijkend. Nu wenkte de onderschout. Snel schonk zij glazen vol brandewijn, die Dirckje en Marrigje rondbrachten. Pieter Ravesteyn hief zijn glas, zijn gasten volgden zijn voorbeeld.

„Op onze vriendschap,” riep hij.

Ze dronken in één teug. Nu ging Anna rond met een zilveren kan en schonk de glazen weer vol.

„Op uw behouden thuisvaart, Pieter Ravesteyn,” riep Wiebe de Rooy, een reder. Weer dronken zij in één teug, weer ging Anna rond en schonk in.

Het gesprek leefde op. Nieuwtjes vlogen over en weer, soms staken zij de hoofden bij elkaar om een gefluisterd gewaagd verhaal beter te horen, en richtten zich dan weer daverend lachend op. Dan leek het gezelschap op een griezelige openspringende bloem.

Een uur ging voorbij, zesmaal was Anna Swaerdemaeckers rond gegaan met brandewijn en jenever. Pieter Ravesteyn was al wat rood aangelopen. Gebiedend tikte hij met zijn vingers op de tafel en er viel een stilte.

„Mijne heren, ik stel u thans voor om een stukje te gaan eten. Anna Swaerdemaeckers, de onvolprezen waardin van 'De Lentebloem', de beste drooggasterij van Amsterdam, verwacht dat alles verslonden

zal worden. Ledigen wij dit glas op haar welzijn en dat van haar meiden!"

Zij verhieven zich, brulden:

„Gezondheid, waardin!" en dronken. Anna knikte vormelijk, haar gezicht stond strak. Dirckje glimlachte en Marrigje bloosde, en wist niet waar ze blijven moest. De mannen veeqden behaaglijk met volle hand hun snorren af, sjorden wat aan hun broeken en sjerpen. Met een weids gebaar nodigde de onderschout hen uit de trap naar de opkamer te bestijgen. Dirckje en Marrigje snelden vooruit om boven ieder zijn plaats te wijzen. Als laatste zou Pieter Ravesteyn naar boven gaan, Anna stond reeds bij de trap naar de keuken om bevel te geven, dat de eerste schotel kon doorkomen. Snel keerde de onderschout zich naar haar toe en zei gedempt:

„Je ziet Anna, tot middernacht geniet je alle eer als vrije poorteres van Amsterdam... klokke twaalf ben je gevangene van Mijne Heren van de Gerechte. En laat nu maar de maaltijd uit de keuken komen in plaats van een gestolen snee brood. En die maaltijd is betaald... door Pietertje Ravesteyn."

Hij bekeek haar minachtend en vol haat. Ze haalde de schouders op, plotseling moedeloos. Langzaam besteeq hij de trap, die kraakte onder zijn gewicht.

Twee keukenhulpen brachten de schotels tot de deur van de opkamer, waar Dirckje en Marrigje ze overnamen. De eerste gang, karper in wijn gestoofd, werd met gejuich begroet. Zij bedienden zich fors, smulden diep gebogen over hun tinnen borden. De onderschout wenkte, Anna nam de grote kristallen kan Rijnwijn van de credens en schonk de roemers vol. De mannen omvatten met volle hand de groene voet met de grote glazen knobbels. De houtkoper Jasper van der Eyck stond op, riep:

„In één teug, mannen, op de onvolprezen en kundige onderschout van Amsterdam."

Ad fundum. Weer vol geschonken door de vaardige Anna.

De mannen graaiden wat na in de saus op hun borden, likten hun vingers af. De gesprekken werden luider en luider, opgewonden, en het lachen was niet van de lucht.

Snel wisselden Dirckje en Marrigje de borden en plaatsten twee schotels gebakken tarbot op tafel. De mannen grepen ongegeneerd de dikke moten. Met duim, wijs- en middelvinger rukten zij het vlees van de graat en propten hun monden vol. Anna schonk de fluiten

vol met witte Bordeaux en in een oogwenk was het glaswerk mat van het vet.

Arend Coster, een hoofdklerk van het raadhuis, boerde luid, gelach daverde op. Hij riep naar Adriaen Post, een onderkoopman van de Compagnie:

„Smaakt het je niet, Adriaen? Twee mootjes maar? Dat is voor een zieke kip.”

„Toch wel, toch wel, m'n waarde, maar de dokter raadde me aan wat bescheidener te doen. Ik ben toch al veel te zwaar.”

„En jij, Govert Stevin?” riep hij weer, „ook al bezwaren? Je ziet eruit als een fokkemast. Eet, kerel!”

„Ik wacht op het vlees. Ik ben niet zo op vis.”

„Hooft hem, mannen. Hij verwacht het vlees. Pas op, meiden!”

Met een daverende klap sloeg hij op tafel, zo'n plezier had hij in z'n vondst.

Weer werden de borden verwisseld. Het grote lendestuk op één schotel werd voor de onderschout neergezet. Dirkje reikte hem het grote vleesmes. Hij stond op, al een beetje onvast ter been. Hij zwaaide even met het mes door de lucht, sneed toen machtige ongelijke plakken, prikte ze aan de punt en legde ze onhandig op de borden, die de gasten hem rumoerig en pret makend voorhielden. Zijn eigen plak viel op de grond, hij schopte hem nijdig weg en nam de schaal met de hele rest voor zich. Zij lachten daverend en scholden hem voor Holle Bolle Gijs, kauwden daarna met overvolle monden. Hun kinnen waren vet en zij morsten overvloedig jus op hun wambuizen.

Anna ging rond met de rode Bordeaux die zij in grote roemers schonk. Zij moest zich wat voorover buigen om het glas van Wiebe de Rooy vol te schenken. Zijn troebele ogen volgden de lijnen van haar soepele lichaam. Hij leunde wat achterover en legde vrijpostig zijn hand op haar billen. Zij slingerde z'n arm weg en deed alsof zij geen acht meer op hem sloeg.

„Waardin... als... als... ikk... ik niet getrouwd was... ah, ik... ik... wi... wist het wel. Zou... jje... me willen?” hikte hij.

„Reder... u niet en niemand,” antwoordde zij beheerst.

„Daarop moeten we drinken, drinken en drinken,” zong er een.

Zij stonden allen moeizaam op, een stoel viel.

„Op de kuise Anna! Op alle kuise Anna's.”

„We delven zo ons eigen graf!! Mannen, let op uw zaak!!”

„Dondert niet... ze komen ons wel na, in het graf. Alleen in bed is niks. Op de onkuise Anna's. Leve de onkuisen!”

Langzaam reeds, maar toch tot op de bodem ledigden zij hun glazen. En wierpen kushandjes naar de meiden en met veel buigingen naar Anna. Schotels schapevlees met rozijnen, kalfsborst met gestoofde uien en nieren, en een heel speenvarken werden opgedragen. Er werd gejuicht, als een stam wilden vielen zij op de schalen aan. Anna schonk Bourgogne. Er werd niet meer gesproken. Uitbundig werd er gesmaakt, geboerd en gezucht. Driemaal schonk Anna de roemers vol.

Jasper van der Eyck leunde achterover, knoopte zijn wambuis los, deed zijn sjerp af. Sommigen volgden zijn voorbeeld, verzaligd en lodderig kijkend. Pieter Ravesteyn was nagenoeg dronken. Hij hing op zijn stoel, de benen vooruit gestrekt. Loerde langzaam, met kleine oogjes naar zijn gasten, toen naar Anna, die wachtte bij de credens. Zij kwam naar hem toe, vroeg toonloos:

„Doorgaan?”

„Nee... ik barst bijna... het loopt m'n poeperd uit!”

Jacob Marrevelt, een meester-kuiper, begon te gieren van de lach. Hij sprong op, graaide onvast naar z'n glas, riep:

„Mannenbroeders!... We drinken op de poeperd van de onderschout!”

Zij stonden weer eens op, de glazen in de hand. Ane Sytjesz, de lakenwever, begon rond de tafel te dansen. Ze volgden in de rij, het glas geheven en zingend:

„Leve de poeperd... leve de poeperd van Pieter Ravesteyn!”

De onderschout schudde van het lachen. Ook hij rees op, stelde zich op aan het hoofd met twee glazen in de handen en hoste mee rond de tafel. Zij bezongen en bezongen de poeperd van de onderschout, van de Schout, van de President-Schepen, de hoogedelachtbare en gestrenge poeperds van Burgemeesteren, de grootmachtige en hoogmogende poeperds van de Staten-Generaal, van alleman die in hun gedachten kwam en zij vergaten niet de aanspreektitel aan de poeperd te verbinden.

Puffend en hijgend stuntelden zij weer op hun stoelen. Weer naderde de onbewogen Anna Pieter Ravesteyn.

„Doorgaan?”

„Nee,” brulde Johan van der Does, de scheepsbouwer, „nee... ik heb een verhaaltje, mannen... een mannenverhaaltje... weg de wijven!”

De onderschout wuifde driftig naar Anna, riep:

„D'r uit jullie. Geen vreten meer... d'r uit... ik roep je wel.”

Anna wenkte naar Dirckje en Marrigje, die bij de deur beduusd en angstig de orgie bekeken. Opgelucht renden zij het trapje naar de herberg af. Anna volgde naar de deur, Willem van Maanen, de brouwer, wilde haar met open armen de weg versperren. Zij ontweek behendig en hij viel. Het daverde weer van de lach...

In de donkere herberg wachtten Anna en haar meiden. Zij keken stil naar het verlichte venster van de opkamer. Zagen hoe zij Willem van Maanen op zijn stoel hesen en z'n kop begoten met stralen rode en witte wijn. Het lawaai en gelal was onbeschrijfelijk.

De klok in de herberg ratelde. Tien uur. Anna schrok. Dirckje stond als versteend voor de bank.

„Tien uur, waardin... al tien uur!! En Philippe zou om negen uur komen.”

„Wie is Filup,” vroeg Marrigje.

„Ga naar de keuken... jij. En wacht daar,” gebod Anna.

Toen Marrigje snel en wat ontdaan door de plotseling barse toon naar beneden was gegaan, snelde Anna de wenteltrap op. Naar Geesje. Zij kwam spoedig weer terug, fluisterde Dirckje toe:

„Ze is op van zenuwen. Ze huilt en wil eruit. Wat nu, Dirckje?”

Angstig staarde Dirckje naar de gaanderij, zag Geesje's hoofd over de leuning. Zij wuifde haar heftig toe naar haar kamer terug te gaan. „Zou... zou er iets gebeurd zijn, waardin? Philippe de Haen is een man van z'n woord,” fluisterde zij gejaagd.

„Wat zou er gebeurd kunnen zijn? Het is nu druk in Amsterdam, overal dronken volk... overal zal moeten worden geruimd. De vloot komt uit. Maar hij zal wel zo binnen stappen,” fluisterde Anna terug.

De deur van de opkamer werd opengestoten. Pieter Ravesteyn steunde met beide handen tegen de deurposten, tuurde in de bijna donkere herberg. Braakte opeens heftig op de trap. Toen bulderde hij: „Waar zijn jullie... luie katten... rotwijven!... doorgaan, vreten willen we.”

Kalm sloeg Anna vuur in een kaars. Antwoorde:

„We komen.”

Pieter Ravesteyn waggelde terug. Anna riep naar de keuken om Wiebe 't Hoen. Hij kwam met een houten emmer en dweilen en verschoonde de trap. Toen beval Anna dat de volgende schotel moest

doorkomen. Dirckje en Marrigje droegen de schalen binnen. Gebraden hoenders rond een vette gans. De waardin hernam haar plaats bij de credens.

De gasten waren wat kalmer, zij werden vermoeid. Maar toen het gevogelte op tafel kwam begonnen zij weer te zingen en riepen om drank. De waardin schonk weer Bourgogne. Wiebe de Rooy tilde de gans van de schaal, toonde zegevierend het achterdeel. Hij stikte bijna van pret, toen hij riep:

„We hebben een gat vergeten! Op de poeperd van de gans!”

„Nee,” brulde Arend Coster, „ik weet een veel mooiere! Een waar de halve stad plezier om heeft gehad. De poeperd van Ysbrandt de Graef.”

„Die is dood!!”

„Dan op de dooie poeperd!!”

„Smooelen dicht... en vreten,” brieste Pieter Ravesteyn. Met moeite kwam hij overeind, loerde naar het gezelschap, „als er nog een... als er nog één... over die bootsman spreekt... die... die... trap ik eruit.”

„Nou, nou,” zei Jacob Marrevelt beduusd.

„Heren... de onderschout heeft die zaak in onderzoek. Het is nu pijnlijk, begrijp dat toch,” riep Jochem Brandt kalm. Hij was tamelijk nuchter en nooit zo uitbundig als de anderen. Zat meestal maar grijnzend toe te kijken en dronk halve glazen.

Het bleef even stil. Toen tastten zij toe. Een van hen verdeelde de gans en wierp stukken op ieders bord. Zij smakten en kloven, grepen ieder voor zich een hoen en trokken het uit elkaar. Anna schonk de glazen weer vol want zij brulden om drank. De onderschout hing weer wat onderuit op zijn stoel, at niet meer, maar dronk met troebele ogen glas na glas.

En opeens alsof hij bezeten werd sprong hij op. Trok zijn rapier en kwam dreigend op Arend Coster af.

„Wat... wat moet jij met Ysbrandt de Graef... wat... wat... wou je zeggen?”

„Ik... ik, niks,” lachte Arend achterover leunend, zijn wambuis en broek open.

„Wat niks? je liegt!”

Met een zwiepende slag van zijn rapier sloeg Pieter Ravesteyn een deel van de tafel schoon. Glazen vielen in scherven, tinnen borden ploften dof op de grond, wijnkannen vielen om en kleurden het damast donkerrood.

„Hé... wat is dat nou?” riepen een paar gasten en sprongen op. Zij grepen de onderschout beet en ontwongen hem het wapen. Duwden hem weer op zijn stoel.

Anna wenkte gejaagd naar Dirckje en Marrigje, vluchtte ook zelf uit de opkamer. Het was zover. Tijd om te ruimen als zij verhinderen wilde dat haar kostbare goed aan scherven en diggels ging. Zij riep Wiebe 't Hoen, dat hij rennen moest om een patrouille van de schutters.

Hij had geluk. Uit een steeg marcheerde een korporaalschap het Damrak op. In een ommezien waren zij binnen. Snel en vakkundig scheidden zij de vechtende mannen en hielpen hen het trapje van de opkamer af. Brachten hen in de frisse buitenlucht. Daar groeften zij eerst wat verwezen samen, toen poogden zij weg te scharrelen langs de huizen, soms stil staande om te braken en zich moeizaam het zweet van de verhitte kop te wissen. En dan hijgend en puffend verder te scharrelen naar de veilige woning.

„Wat met hem,” vroeg de luitenant gedempt en duidde met z'n duim over de schouder naar Pieter Ravesteyn, die snurkte op zijn stoel.

Anna haalde de schouders op, wees toen naar de bankkist tegen de korte muur onder het raam naar de binnenplaats.

„Laat hem daar z'n roes maar uitslapen,” zei ze.

„Is het niet beter om hem naar huis te dragen?” opperde de luitenant.

„Nee. Dat geeft morgen de grootste narigheid. Een bezopen onderschout door de schutters naar huis gedragen! Amsterdam ligt dubbel van het lachen en Mijne Heren van de Gerechte ziedend... nee, luitenant, hier maar.”

Er kwamen vier man aan te pas om hem op de bank te leggen, want hij woog meer dan tweehonderd pond constateerden de schutters grinnekend.

In de herberg had Dirckje een paar kaarsen ontstoken. Anna schonk de schutters een glas brandewijn.

„We hebben het goed vanavond, Anna Swaerdemaeckers. Overal ruimen en een borrel op de koop toe. Over een paar uur moeten we onszelf ruimen.”

Zij draaiden behaaglijk aan hun snorren, knipoogden naar de waardin en verlieten de herberg. Bij de deur hield Anna de luitenant staande.

„Dit is het korporaalschap van Philippe de Haen. Waarom is hij er niet?”

„De Schout heeft hem ontboden. Vroeg in de avond.”

„Waarom?”

Hij haalde de schouders op, antwoordde:

„De stad is in oorlogsstemming. Overal vreemd volk in de kroegen en langs de straat. Er wordt veel gevochten en getierd. De vendels zijn versterkt en meer patrouilles in omloop. Mijne Heren kunnen het alleen niet af en zullen voortdurend contact met de schutterskapiteins bevelen hebben.”

Anna knikte gelaten, hij groette met zwier. Snel werd de deur achter hem gesloten.

Angstig hoorde Dirckje het bericht.

„Waarom heeft hij dan geen boodschap gezonden?” zei ze ongerust.

„Vraag hem dat morgen zelf maar,” antwoordde Anna stuurs, „ik zal nu naar Geesje gaan en zeggen dat ze wachten moet. Als ze er nu uitgaat, trekken ze haar de kleren van het lichaam. De laatste avond aan wal... geen vrouw is veilig, buiten.”

„Zullen we opruimen,” vroeg Dirckje en haar stem trilde.

„Nee. Als hij straks wakker wordt, wil hij de rommel zien. Daarvoor heeft hij betaald. Zet de rest van de maaltijd op de credens, anders denkt hij dat ik hem bestolen heb. En jullie allemaal naar bed, het is genoeg.”

„En u, waardin?” vroeg Dirckje bezorgd.

„Ik blijf op. Hij krijgt het volle pond, als hij straks 'De Lentebloom' uitwaggelt. Dank u voor de klandizie, mijnheer de onderschout, ik hoop dat alles naar uw genoegen was, mijnheer de onderschout en dat u volgend jaar weer terugkomt, mijnheer de onderschout, en dat u 'De Lentebloom' minzaam wilt aanbevelen, mijnheer de onderschout... het was bijzonder prettig u te mogen bedienen... bah, wat een beroep!”

Zij keek de opkamer rond. Op haar gezicht lag een trek van afkeer. En toen zij de ronkende onderschout zag keerde zij bruusk het hoofd om. Dirckje liet zij voorgaan op de wenteltrap. En zij trad binnen bij Geesje.

Toen zij de trap weer afdaalde brandde er nog één kaars eenzaam op de grote middentafel. Zijn licht wierp zware schaduwen tussen de meubels, een enkel vonkje op het koper, geheimzinnige donkerte tussen de vaatjes in de rekken. De matte lichtcirkel op het tafelblad verscherpte de vreemde sfeer. Geboeid bleef Anna kijken. Wendde

toen haar blik naar de opkamer. Kaarsen in de kronen flakkerden, vele waren reeds gedoofd, sommige stierven terwijl ze keek. Ook de opkamer leek zo luguber. Vreemd, dacht zij, vreemd, zulke indrukken had zij nog nooit in de herberg ondergaan... vreemd en beangstigend. Zij daalde de laatste treden af. Bij het trapgat naar de keuken luisterde zij. Hoorde niets. De meiden waren doodmoe onmiddellijk gaan slapen. Behoedzaam daalde zij de keukentrap af. Er brandde een klein olielampje, zodat zij zien kon dat alles was opgeruimd. Zij hoorde de keukenmeid snurken in haar bedstee. In de andere lagen twee werkmeiden, puffend in hun diepe slaap. In de bijkeuken de jonge keukenhulpen op strozakken, haar ademhaling ging langzaam en diep en gezond. Voorzichtig liep Anna rond, controleerde of het vuur goed was afgedekt. Alles was volgens haar bevelen in orde. Er heerste tucht in 'De Lentebloom', dacht zij grimmig en bevredigd. Zij bleef staan voor de trap, bespeurde de benauwde hitte en de etenslucht van de keuken. Een paar minuten bleef zij roerloos luisteren naar de slaapgeluiden. Zag zichzelf opeens weer liggen op het stro in de bijkeuken, in de bedstee naast de schouw. In de tijd van Wybrechje de Graef. En mompelde verbeterd:

„Geen geslaap meer in de keuken.” Zij zuchtte en besteeg de trap.

In de herberg ontstak zij een grote kaars, ging ermee naar de opkamer om te zien hoe het met Pieter Ravesteyn gesteld was. Zij plaatste de kaars midden op tafel, tussen de scherven en het vermorste voedsel. Toen nam zij plaats op het schemeltje naast de credens in de hoek. Zij keek rond. Op de credens stond een keur van schotels. Ham, gesneden braadvlees, gebraden konijnen en een reerug. Dat alles hadden die mannen niet meer kunnen verzwelgen. Op een bijzettafeltje kansen wijn, karaffen met likeur, twee halve kazen en manden fruit. Zonde... maar hij had ervoor betaald. Als hij het goed vond, zou ze het morgen verdelen en laten rondbrengen naar de vrouwtjes, die in de sloppen woonden tussen Nieuwendijk en de Nieuw Zijds. Wat een lot... die vrouwtjes. Kregen wel van Huiszittenmeesters, maar het bleef karig. En er waren er zoveel onder, die het vroeger toen hun mannen nog leefden zo goed hadden. De Hemel zij geprezen dat zij haar eigen zekerheid voor de oude dag had mogen vormen... hoeveel bezat ze nu? Kinderlijk telde zij op haar vingers af, een paar keer, omdat zij zich vergiste. Zij glimlachte opgelucht, het was voldoende om heel oud te worden zonder Aalmoezeniers of Huiszittenmeesters. Zij zou morgen Reinier Vinck

vragen of de Wisselbank haar geld zou willen bewaren, net zo goed als van de grote kooplieden. Morgen!...

Het was of haar hart stilstond van schrik. Morgen!!... straks! over een paar minuten zou het twaalf slaan, dan was zij gevangene van Mijne Heren. Och, kom... gevangene! Morgen voor de Schout zou de onzin van die zatlap wel gauw zijn aangetoond. Maar de schande... de schande te moeten verschijnen voor de Schout en schrijvers, mischien wel voor de President-Schepen. De mensen zijn belust op de ondergang van een ander, vooral op de hare. Waarom? omdat ze flink en zelfstandig was? Maar die schande zouden zij uitschreeuwen... de waardin van 'De Lentebloom' voor Schout en Schepenen, verdacht van doodslag. Nu ja, ze was weer vrij... viel niet te bewijzen, maar toch, maar toch!... men moet maar niet meer gaan eten in het huis van een doodslager...

Anna sprong op, zij rilde en trilde op haar benen. Zij liet zich even gaan maar bedwong zich weer spoedig en zonk weer terug op het schemeltje. En wachtte op de slag van middernacht...

Was gevangene van Mijne Heren van de Gerechte, gearresteerd door een dronken ronkende onderschout. Zij lachte hard en schrill om deze waanzin, haar eerbied voor de Wet...

„Is daar iemand?”

„Ja.”

„Wie?”

„Je doodsvijandin.”

„Dat kan alleen Anna Swaerdemaeckers zijn.”

„Wat wil je? Pieter Ravesteyn?”

„Ik heb het benauwd... roep een barbier. Vlug.”

Anna rees op van de schemel, kwam naar hem toe en keek op hem neer.

„Je hebt teveel gedronken... het zakt wel.”

Hij kreunde wat, wentelde zich op de rug, probeerde met onhandige gebaren de bovenste knopen van zijn lederen kolder los te maken.

„Waarom roep je... je... geen barbier?” steunde hij, „ik heb 't benauwd... hij moet me aderlaten.”

Zij tikte hem op de schouder en hij keek haar lodderig aan. Ze zei, terwijl haar ogen eigenaardig vonkten in de schemer:

„Weet je nog? toen we jong waren? je troonde me mee naar de Dam. Daar werd een man gewurgd door de beul... die man gilde en

kronkelde van benauwdheid en jij rekte de hals en riep maar: z'n verdiende loon, komt hem toe, en ik huilde van ellende. Het is lang geleden... maar niet vergeten."

Hij bewoog onrustig, hijgde en friemelde aan de knopen van zijn wambuis, rukte aan de blauwe sjerp. Langzaam knielde Anna naast de bankkist. Zij schudde wat aan hem zodat hij zich opzij wentelde en zij de sjerp kon losknopen en de bandelier ontgespen. Kletterend viel het rapier op de vloer. Hij wentelde weer op zijn rug, zuchtte en steunde.

„Waarom rakel je het verleden op? roep toch een barbier... ik heb 't zo benauwd... zo benauwd."

„Als je rustig liggen blijft zakt 't wel. Ik wil geen opschudding voor m'n deur. Het zal morgen al erg genoeg zijn."

„Wat... wat... is er morgen?" mompelde hij en geeuwde.

„'t Is twaalf uur geweest."

„Nou... en?"

„Ik ben gevangene... heb je gezegd."

Hij lachte en moest hevig hoesten. Trachtte zich op te richten, maar viel weer terug. Hij zocht haar met zijn hand, de ogen gesloten. Greep heur haar, woelde erdoor. De muts viel op de vloer, het haar viel los en golfde over zijn hand. Toen trok hij haar hoofd naar zich toe.

„Ja... ik herinner me. Je hebt Gerrit Hendricksz doodgeslagen... en nu moet ik je voor de Schepenbank sleuren... jou... Anna... ik heb 't zo benauwd."

„Stil nu maar. En wees rustig... heus het zakt wel. Heus."

„Anna!"

„Ja...?"

Het was lang stil voordat hij fluisterde:

„Ik haat je..."

„Waarom? heb ik je gehinderd in je leven? Heb ik jou aangerand of jij mij? toen?"

„Anna? is het dat?"

„Ja... dát. Een jong meisje, dat niets anders bezit dan een speelkameraadje, jarenlang. Een sterke jongen, die ze vertrouwt, die ze vereert... en die... juist die grijpt haar aan en wil haar de kleren van het lijf rukken... sindsdien..."

Hij woelde steeds door heur haar, de ogen gesloten. Hijgde en wentelde het hoofd.

„Anna, ik haat je. Omdat je me altijd hoonde... omdat ik in jouw ogen niet meer geworden ben dan Pietertje... snoevertje Pietertje.”

Hij zweeg even, zij bleef roerloos geknield, liet hem woelen in haar haar.

„Anna... ik haat je en ik hou van je. Morgen breng ik je voor de Schout, dat is m'n plicht... en ik zal erom grienen. Ik zal je met plezier zien hangen en ik zal m'n hele leven om je treuren en somber zijn. Anna... wie ben ik? God... Anna, wie ben ik?”

„Ik weet 't niet en ik wil 't niet weten. Je bent een ondiep... een gezond mens kan zo niet denken... kan niet haten en liefhebben... één mens. Je hebt me in je macht. Het zou goed zijn als je stierf, nu... voor jezelf en voor mij.”

Zij week wat terug. Hij liet haar hoofd los, zijn arm hing slap langs de bankkist.

„Anna... het zakt niet. Wat ben ik beroerd... wat ben ik beroerd.”

Hij wentelde almaar het hoofd, rukte nu aan z'n halskraag, aan z'n wambuis. Anna kroop weer wat dichterbij en met vlugge vingers knoopte zij z'n wambuis los.

En schrok.

Zijn hemd was rood gekleurd, zwartachtig rood. Haar koele hand tastte snel eronder, over zijn borst en buik. Hij zuchtte en kreunde en huiverde genotzuchtig.

„Anna,” zei hij bijna teder. Zij trok haar hand terug, keek ernaar, fluisterde gejaagd:

„Pieter... je hemd is bebloed... en je hebt geen wond... Pieter!!”

Hij richtte zich op met een ruk. Verwilderd keek hij om zich heen. Anna kroop weg naar de tafel. Staarde vol ontzetting hem aan.

„Wat zei je...?”

„Je hemd is bebloed... en je hebt geen wonden.”

Hij stond op van de bankkist. Waggelde. Trachtte haar plotseling te grijpen. Zij ontweek soepel en snel.

„Kom mee... vannacht nog sluit ik je in... ik wil zeker zijn.”

„Van wie is dat bloed?”

Hij probeerde opnieuw haar te vangen, maar hij was te onvast ter been. Zeeg weer neer op de bank, zijn hijgende zware lichaam leunend, zijn handen steunend op de bank, het hoofd achterover, rustend tegen de muur.

„Anna...” fluisterde hij, „Anna!!... je zult me niet verraden.”

Zij stond tegen de muur gedrukt, hield hem nauwlettend in het oog.

„Ik moet je verraden... om mijn eigen leven. Pieter, waarom deed je dat?”

„Anna... verraad me niet... Anna, ze zullen me ter dood brengen op de Dam, Annaaa!”

„Waarom heb je hem neergestoken?”

„Ik was bij haar... om afscheid te nemen. En hij kwam van Tessel. Hij greep z'n hartsvanger en er was alleen maar moordlust in z'n ogen. En toen... ik weet het niet.”

„Op overspel staat voor de vrouw de dood.” Zij beet op haar vuist om niet in huilen uit te barsten.

„Ja... daarom... om haar te sparen. Zij is gevlucht, misschien al over de muur.”

„Ik mocht hem niet... nee, maar zo'n lot voor Ysbrandt de Graef. Mijn God, waarom?”

Zij sloeg de handen voor de ogen, het hoofd diep gebogen. Wat wezenloos keek de onderschout de kamer rond, staarde toen opeens ontzet naar het glas in loodvenster, waarlangs de wenteltrap liep. Hij sprong op, riep:

„Wie... wie is dat? Daar... dat gezicht achter dat venster?”

Met forse stappen, bijna nuchter, bereikte hij de deur van de opkamer, rukte hem open en zag hoe een gedaante de herberg uitvluchtte. Hij keerde zich om, zijn gezicht was asgrauw, vol spanning en dreiging.

„Wie?” siste hij en kwam op Anna af.

Zij schuifelde bang langs de muur. Hij greep haar en kwakte haar als een speelpop in zijn arm, greep haar keel.

„Wie?”

Zijn ogen waren bloeddoorlopen. In de hare was doodsangst.

„Geesje Seghers, de stuurmansvrouw. De rakkers waren achter haar aan. Zij vluchtte bij ons binnen en we hebben haar verborgen.” Zij sprak gejaagd. Hij slingerde haar van zich af. Doelloos en angstig dwaalde hij rond de tafel. Riep:

„Ze heeft alles gehoord! ze was getuige. Die vrouw zal me verraden. Anna!!”

Zij keek naar hem vanuit de schaduw. Zag hem radeloos en hulpeloos. Een groot en zwaar en gekooid dier.

„Waarom ben je niet gevlucht... vandaag?” fluisterde zij.

Er was een zweem van meelij in haar stem, toen zij vervolgde:

„Waarom koel en beheerst je eigen misdaad onderzocht? Of het die

van een vreemde betrof? En dan deze waanzinnige maaltijd... en een bloedig hemd onder je feestkleding?"

„Ik weet 't niet... ik weet 't niet. Nooit heb ik beseft wat de moordenaars dreef. Hun leugens en halsstarrigheid tot op het schavot heb ik nooit kunnen doorgronden. En nu... van mezelf? ik begrijp het weer niet. Een ander is in me gevaren. Een ander nam in één oogwenk bezit van me... trok m'n rapier en stak. Een ander trok een gordijn op... verlamde me... verduisterde m'n vroeger leven. Zo erg dat ik zelfs nu die stervende bootsman niet meer zie... Een ander begon in me te denken en te rekenen, telde de uren die me nog scheiden van de vloot. Anna... ik besta nu uit drie wezens, een dat doodde... een man in doodsangst voor ontdekking en vaag, verweg... Pieter Ravesteyn de nauwgezette onderschout."

„Hellehond!... hellehond!!" fluisterde zij en bonsde tweemaal met het hoofd tegen de muur en voelde het niet. Hij stond stil, wiegde het zware lichaam, de ogen gesloten, fluisterde verder:

„Hillegie mocht dat hemd nooit zien... ze zou me verraden door haar bezorgdheid. Dat die arme onderschout altijd op leven en dood moest vechten. En Jannegie Pietersdochter... ook dat moet je weten voordat ze me grijpen en vonnissen. Bij haar was eerlijke genegenheid voor mij... om mezelf... om mezelf. Geen vrouw in m'n leven had van me gehouden... en m'n moeder heb ik nooit gekend..."

En opeens pakte hem weer de doodsangst. Hij brulde bijna:

„Anna... doe iets! Annaaa!!... trek me eruit! Haal dat wezen uit me weg!"

Hij beet op zijn vuisten, zijn gezicht was afzichtelijk verwrongen.

„En mij wilde je meeslepen," beet ze hem toe, „jij vernietigd en ook Anna, het speelmeisje uit je jeugd... ook kapot!"

„Nee... nee, je begrijpt me niet... nooit heb je me begrepen. Misschien geen enkele man."

Zij sloot de ogen. Zijn woorden verwonden haar diep. En toen ze weer opkeek zag ze hem opeens. Daar stond weer het jongetje Pieter, dat ineenkromp onder de stokslagen van de kostvader.

En zij voelde zich oud. Jaren ouder dan die domme grote beer. En zij besepte dat zij al jaren ieder sprankje jeugd verloren had.

Zij kwam op hem toe. Greep hem beet met beide handen. Bij het bloedige hemd. Schudde hem heftig, terwijl ze naar hem opkeek. Fluisterde:

„Weg... nu... onmiddellijk! Ze vierendelen je! weg... nu!!"

„Te laat... die stuurmansvrouw... de Schout is soms ongelofelijk snel.”

„Vecht! als een kerel!! vecht voor een fatsoenlijke dood. Vlug over de binnenplaats... de deur is nog steeds los. Je huis door en weg!... weg!!”

Radeloos en blindelings zocht hij zijn kolder en wambuis. Maar Anna had ze al, met z'n bandelier en rapier, z'n hoed en die dwaze sjerp. Trok hem mee aan z'n broekband, zodat hij bijna het trapje aftuimelde. Ging hem voor door de keuken, hij hield haar vast in het donker.

„Stil voor de meiden,” fluisterde zij gejaagd.

De keukendeur naar de binnenplaats knarste niet. Hij ademde diep de frisse nachtlucht en het was alsof zijn doodsangst oploste in de klare sterrenhemel. Hij nam de kleren over, schoot in z'n wambuis en kolder. Toen pakte hij haar, hield haar in z'n armen, smeekte:

„Anna,” en boog zich voor één kus op haar wang.

„Nooit!”

Zij sloeg hem en rukte zich los. Zij hield de deur open en hij glipte erdoor. Toen grabbelde zij in haar beugeltas naar de sleutel en sloot gejaagd. Even leunde zij met het voorhoofd tegen de muur en tranen drupten op de Rijnsteentjes...

Zij spoedde zich terug. Een van de meiden kuchte. Anna drukte zich even in een donkere hoek, sloop toen snel naar boven. De deur naar het Damrak stond nog open, ze sloot maar grendelde niet.

Toen zij het trapje naar de opkamer besteeg was het alsof haar benen met lood bezwaard waren en zij beseftte haar dodelijke vermoeidheid. Langzaam liep zij langs de credens, voelde zich nu ook wee. Zij pakte een plak ham. Zij nam plaats op de bankkist aan de korte muur. Leunde en staarde naar de wanorde, terwijl zij langzaam kauwde. Daar lag haar kostbaarste damast... vol rode wijnvlekken, daar gebroken fluiten... verderop halfvolle matvette roemers, op de grond tinnen borden... een paar vertrapte zilveren kannen. Zij was er onverschillig om...

Zij tuurde naar de dikke eenzame kaars, die nog steeds midden op tafel brandde in een zware koperen blaker. Het werd leeg in haar hoofd en ze dacht aan niets...

En dan ziet ze een dorre gestalte in de deuropening verschijnen.

Opeens was hij er en zij schrikt niet van de Schout van Amsterdam.

Zwart is de schoudermantel, donker de schaduw in de oogholten. Zwart de vilthoed, zwart de broek en de kousen, de schoenen. Het is alles zo streng en koel en autoritair... en onheilspellend. Een hand komt te voorschijn tussen de mantel, een magere hand en de ponjet is helderwit en dat brengt deze sombere gestalte tot leven.

Anna Swaerdemaeckers rijst niet op, zij kan niet, is willoos. De Schout doet een paar stappen de kamer in, monstert langzaam de wanorde en de feestelijke credens met de onaangeroerde schotels, het tafeltje met de volle kannen en karaffen. Dan keert hij zich tot de waardin.

„Gevlucht?” en zijn stem is bars.

Zij kijkt hem verwezen aan. Hij wacht op haar antwoord, meer dan een minuut. Ziet haar langzaam tot zichzelf komen. Hoort:

„Een onderschout van Amsterdam vlucht niet. Hij vertrekt, mijnheer de Schout.”

„Hij heeft u een bekentenis gedaan, waardin.”

„Slechts dat hij tevreden was.”

„Spot niet met de Schout. Dat is gevaarlijk. Wat is hier voorgevallen?”

„Niets. Zij hebben gedronken en gefeest. Daarna hebben de schutters geruimd. De onderschout is nog even gebleven en toen vertrokken... naar de vloot.”

„Waardin, deze man heeft u zijn misdaad bekend. Een van uw gewezen meiden was getuige.”

„Niemand was getuige... ze liegt of ijlt!”

De Schout tast in de binnenzak van zijn mantel. Doet een stap naar haar toe, staat vlak voor haar. Zij moet naar hem opkijken en hij bespeurt angst in haar prachtige groene ogen. En hij toont haar plotseling een paar witte ruiterschoenen.

„Herkent u die, waardin?”

„Ja... de schoenen van Philippe de Haen.”

„Dat heb ik ook gedacht. Daarom werd hij ontboden en wordt bewaakt in mijn kamer. Nu ten onrechte. Had Pieter Ravesteyn zulke schoenen?”

„Ik weet 't niet.”

„Waardin, in de Jodenbuurt waren een paar maanden geleden florentijnse schoenen te koop. Bij die partij waren slechts twee witte paren.”

„Ik weet slechts dat Philippe de Haen een paar ten geschenke kreeg van Dirckje Swaen, mijn eerste meid.”

„Vanavond probeerde Jannegie Pietersdochter over de muur te vluchten. Zij is gegrepen en in haar reisbundel vonden wij deze handschoenen.”

„Wat heb ik te maken met Jannegie Pietersdochter... en haar reisgoed?”

Zij wendde haar hoofd af en wilde hem niet meer aankijken. Hij woelde wat in zijn mantel, toonde op zijn vlakke hand een gouden ring met een forse diamant.

„Herkent u deze ring, waardin?”

Zij keek schichtig, sloot de ogen en rilde. Antwoordde niet.

„Van wie?” gromde hij dreigend.

„Van Pieter Ravesteyn. De ring van z'n vader, die hij van de Regenten van de Weeskamer kreeg, toen hij zestien jaar werd. Samen met z'n erfdeel.”

„Die ring zat in deze handschoen, waardin. Bijna was dat niet ontdekt, als een ijdele schrijver er z'n hand niet had ingestoken.”

De Schout hield haar de rechterhandschoen voor. Vervolgde:

„De rechterhand. Daarmee heeft hij Ysbrandt de Graef neergestoken.”

Zij tuurde naar de grond, het hoofd gebogen, fluisterde:

„Wat gaat het mij aan, mijnheer de Schout?”

„Dit zijn de stukken van overtuiging. De bekentenis van Jannegie Pietersdochter en zijn verhaal aan u, die zullen het wettig bewijs vormen. Goedschiks of kwaadschiks... en waarom dit verzet?”

En dan begint er iets te trillen in deze sterke Anna Swaerdemaeckers. Een rilling langs haar rug, een huivering, haar tanden klapperen. Tranen springen in haar ogen, vloeien langs haar wangen naar de bevende mond. En haar hoofd wentelt en wentelt tegen de muur. De stem van de Schout klinkt nu vriendelijk.

„Waarom huilt u om deze doodslager?... Anna Swaerdemaeckers?”

Zij antwoordt niet onmiddellijk. Haar kinnetje blijft trillen. De Schout wacht geduldig. Dan:

„Vanaf mijn vijfde jaar kenden wij elkander. Als kind... daarna als meisje... als jonge vrouw. We hebben gekibbeld... gevochten. En later elkander gehaat! We waren opgesloten in deze stad, zagen elkander soms dagen niet... weken... maanden. En toch wisten wij dat we er nog waren, dicht bij elkander in deze ommuurde huizenzee. Het kostkind Pieter... het kostkind Anna. Verlaten mensjes zonder

ouders of verwanten. Elkaar opzoekend en spelend in één straat... later toen we ouder waren, werkend in deze mensenmenigte... maar toch altijd eenzaam... zonder man... hij zonder vrouw... zonder kind... met niemand verwant. Er is iets geweest, waarom wij elkander haatten... en toch dreven we naar elkander toe. Toch was er iets sinds dat vijfde kinderjaar... heel diep verborgen. Gods eenzamen, mijnheer de Schout, eenzamen temidden van honderdduizend. U zult me wel niet begrijpen, mijnheer de Schout."

De Schout stond vlak bij haar. Omvatte haar kin. En zij voelde zijn hand, hard en droog en stroef als eikenhout. Voelde zijn vingers zacht strijken langs haar wang en voorhoofd, over haar loshangend haar. Hij keek haar diep in de ogen, zei:

„Ik kan het u niet besparen, Anna Swaerdemaeckers."

„Moet ik hem dan verraden?... in het openbaar? Voor Schout en Schepenen?"

„Het volk van deze Republiek eist openbaarheid van Mijne Heren van de Gerechte."

Zij kromp ineen. En werd bewusteloos.

Toen zij bijkwam lag zij op de bankkist. Geesje Seghers zat bij haar op het schemeltje, gekleed zoals zij was gevlucht, met het schoudermanteltje van de waardin nog om. De grote kaars brandde nog steeds, de wanorde onaangeroerd. Anna keek lang naar Geesje. De stuurmansvrouw fluisterde:

„Ik deed het niet opzettelijk... ik wist van niets... en ik dacht dat u gevaar liep."

Anna antwoordde niet, keek almaar naar Geesje, die onrustig op haar lip beet. Toen zuchtte de waardin, het klonk alsof zij zich bevrijdde. Zei:

„Jij... een zoet bazinnetje terwille van je man. Jannegie overspelig, misschien medeplichtig. En ik?... ik zal misschien vals getuigen ondanks de pijnbank. Wat drijft ons, vrouwen? Geesje?"

„U hield van hem, waardin," fluisterde Geesje.

Anna Swaerdemaeckers sloot de ogen. Geesje boog zich voorover, de handen krampachtig ineengestrengeld, beet zich heviger op de lippen om te trachten die éne snik te onderdrukken, welke zij niet onderdrukken kòn...

Het was lange tijd stil. Drukkend stil. Geesje sloeg de betraande ogen op. Zag Anna nu kaarsrecht zitten op de bankkist, zag haar

staren naar de wanorde, naar de rustig brandende kaars. Naar de lege stoel van Pieter Ravesteyn. Toen zag zij haar opstaan.

De waardin streek met een snel gebaar haar kleren glad, schikte met vlugge vingers heur lange haren tot een wrong, vlijde haar witte kap erom.

„Kom mee... de frisse lucht in. Weg uit die stank hier, uit deze mannenbende. Dat een mens zich zo van streek kan maken,” zei ze nog verontschuldigend.

„Het is buiten gevaarlijk, hebt u vanavond gezegd.”

„Voor jou. Niet voor mij... niet voor ons.”

Zij greep het grote vleesmes van de grond, wikkelde het in een servet. Met een dwingend gebaar reikte zij het over aan Geesje.

„Onder je schoudermantel. En niet bang zijn, als je steken moet!”

Aarzelend verborg Geesje het mes onder haar schoudermantel, hield het krampachtig vast, keek naar de waardin met groot ontzag want haar ogen waren weer groen en ondoorgrondelijk.

„Kom nu mee,” gebod Anna.

„U kunt zo niet gaan, waardin. Het is te koud buiten. Neem uw mantel terug.”

„Niet nodig.”

Vlug keek Anna rond, zag een vergeten witte sjerp over een stoel-leuning hangen. Snel knoopte zij hem rond haar hals en wenkte, kort en ongeduldig zoals zij dikwijls deed.

Zij daalden het trapje naar de herberg af en daar nam Anna de lantaarn van de haak bij de deur, stak hem aan met de kaars, die nog steeds stond te branden op de grote middentafel. Geesje stapte naar buiten, de waardin volgde en sloot onhoorbaar de buitendeur.

Twee vrouwen in de donkere nacht. Dicht naast elkaar, met wiegende gang, de rokken deinen. Wat luguber mansvolk tegen de gevels, doen soms een stap vooruit als de vrouwen passeren. Dan heft de waardin haar lantaarn en belicht resoluut hun onguire gezichten en zij deinzen terug. Daar is het IJ, de Nieuwe Brug, de houtwerven, de Schreiers-toren, oud, gedrongen, fors, met kleine vensters.

En daar zijn ook de vrouwen van Amsterdam, met toortsen en lantaarns. Tientallen. Zij drommen voor deze toren, die voor velen een dodenkapel aan het water zal worden.

En ginder op het donkere water... oorlogsschepen en het konvooi dat uitzwermen moet over alle zeeën, straks als de Britse grendel

zal zijn verbroken. Onregelmatig, maar als geheel één harmonie zo deinen de vuren en de heklichten. In de diepte krioelen de kleine lantaarns van de laatste sloepen, verschieten dan snel en het geplas van de riemen versterft. En de honderden lichten worden kleiner en kleiner, verzwakken in een lichte nevel, lossen zich op. De vloot zeilt...

Anna Swaerdemaeckers staat aan de wallekant, beneden klotst het water tegen de beschoeiing, een altijd aanwezige dreiging. Zij tuurt in de duisternis, haar tong beweegt zich even snel langs haar lippen en zij proeft het zilte, dat aanwaait van de Zuiderzee...

En dan is er opeens een oud vrouwtje naast haar komen staan. Wat gekromd, wat huiverend in de koele nacht. In haar rechterhand een brandende toorts, in de linker een witte bundel. Oude Hillegie, de huishoudster van Pieter Ravesteyn.

En Anna kijkt op haar neer, met wat onzekere ogen, fluistert: „Hillegie... u... in de nacht?”

„Ja. Mijnheer de onderschout heeft geen afscheid van me genomen. Hij zou pas morgen gaan, daarom ben ik gaan slapen. Hij is zó het huis uitgerend... hij heeft zich niet eens meer kunnen verschonen. Veel te lang heeft hij bij u zitten feesten, veel te lang. En de Schout is ook nog gekomen om afscheid te nemen. Maar hij was al vertrokken... zo een eer... de Schout in de nacht om nog goede reis te wensen. Hier is z'n verschoning, ik dacht nog wel een parlevinker te vinden. De Heren hebben opeens ook zo'n haast... maar misschien is het getij nu goed.”

Het duurde lang voordat Anna antwoordde:

„Ja... Hillegie... het getij was goed.”

En Anna trad uit de lichtcirkel van Hillegie's toorts. Zij zuchtte diep en aarzelend ging haar hand naar heur haar en de blanke muts, streek erover, volgens haar gewoonte...

Drie vrouwen keren terug in de donkere nacht. Dicht naast elkander. Twee in wiegende gang en met deinende rokken. De derde in het midden, klein en oud en verloren en haar rokken deinen niet. Bij de houtwerven staan zij stil, turen dan naar de vrouwen voor de Schreiers-toren, naar de toortsen en de lantaarns, die zij nog steeds geheven houden. Oude Hillegie keert zich naar het water en stapt naar voren. Heft haar toorts zoals die vrouwen ginder. Staat er oud en vermoeid, de toorts tot schouderhoogte, de witte bundel rustend op de keien.

Anna Swaerdemaeckers vatte Geesje's hand. En Geesje voelde de harde greep van haar slanke vingers en toch was die greep vertrouwelĳk.

„Hij is ontkomen,” fluisterde Geesje.

„Hij... hij is ontkomen aan het schavot. Maar nooit zal hij terugkomen. Nooit!!” zei Anna schor.

En weer tuurde de waardin over het water. Een enkel en laatste lichtje verdween. Het IJ was oneindig en donker.

„Dat licht... Geesje... misschien zeilt met dat licht m'n jeugd,” fluisterde Anna en Geesje antwoordde niet.

En zij keken weer naar de vrouwen met de toortsen en de lantaarns. Een laatste beeld van thuis voor al die mannen, waarvan zovelen gedoemd waren. Een vlammeende haardstee...

En Anna Swaerdemaeckers, de waardin van 'De Lentebloem', deed een paar stappen naar de wallekant. Stond naast het oude vrouwtje Hillegie. Hief ook haar lantaarn. Hoog boven haar hoofd. Minutenlang...

Holland kwam uit.

Van Goeree en uit de Wielingen staken zij in zee.

Tweeëntachtig bodems en branders.

Koersten noordwaarts naar Tessel, waar Engeland met al zijn macht het Marsdiep gegrendeld hield.

Op 8 augustus zag Holland de vlag van zijn doodsvijand.

En de oude ervaren Maerten Tromp wendde naar het zuiden, lokte de Brit naar open zee.

En de Engelsman volgde, greep in de achterhoede de trage zeilers.

Toen hoorde Witte Cornelis de With het kanon als een onheilspellende donder.

Wachtte vloekend op de nacht, want dan zou het eb zijn.

En de nacht was donker, zwaar bewolkt, regen ruiste neer.

De loodsen durfden er zonder betonning niet uit, daarom liet de vlootvoogd de vissersmannen uit hun huisjes pijpen.

Beval hen hard en dreigend en grimmig.

Toen zeilden de vissers vooruit, legden zich in twee rijen in het Spanjaardsgat.

Met al hun vuren op.

En Witte Cornelis de With zeilde door die straat.

Met vierentwintig bodems en branders.

Zeilde naar het kanon.
Zeilde naar Tromp.
In zwaar weer en zware deining.
Bereikte hem tijdig.
En de twee machtigste zeevolken van een eeuw vielen op elkan-
der aan.
Op leven en dood.
Voor Ter Heyden.
10 augustus 1653.

EINDE

Adaushem	Heer (wordt buiten de gebeden gebruikt voor Adounoi)
Ashkenaziem	Joden afkomstig uit Duitsland of Oost-Europa
Asmodee	duivel. Verstoorder van geluk
Bar Jisroël	Israëliet
bescholaum	in vrede
gehenna	hel, pijnigingsplaats
gein	grap
geneidem	Paradijs
geschiewes	goedzak
getto	ommuurde jodenwijk
gochem	wijs, verstandig
goepah	huwelijkswijding
goie-goi	niet Israëlitische vrouw of man
Haqodaush boroechoe hoe	De Heilige, geloofd zij Hij
Jehoede	jood
jomtaub	feestdag
Kaddish	gebed voor de zielerust. Hier de persoon, die bidt
kosjer	rein, ritueel bereid
kowed	eer
maceiboh	grafsteen
mesjogge, mesjoggaas	dwaas, dwaasheid
mies	lelijk
narrente	dwaas meisje
nebbisj	stumper, armoedig
neweire	zonde
oi	uitroep = Nederlandse ai
oser	verboden (speciale uitroep)
Parnassijns	Kerkvoogden
ponem	gezicht
qehiloh	gemeente
qocin	rijkaard, aanvoerder
Raw	opperrabbijn
schlemiel	ongeluksvogel
Shaddai	de Almachtige
shin	eerste letter van het woord Shaddai
shiqze	christenmeisje
shidoech	huwelijk
sholaum	vrede
simche	vreugde
sjabbes	sabbat
sjmadden	dopen
sjmoezen	praten
sores	verdriet
Süsse	hier eigennaam
temeye	lichte vrouw
treife	onrein
verschwarzter nar	dwaas
was iesj	wat is er gebeurd
wòh	uitroep van afkeer

Pers en radio over

DE SOETE BAZINNE

'Een kleurrijk beeld van een boeiende en bloeiende tijd'. *Algemeen Handelsblad*

'... „De Soete Bazinne” van M. Wertheim leest U zonder onderbreking uit. Het is een zeer onderhoudend boek door de vlotte, boeiende vertelling, de verantwoorde intriges en de juiste oplossing van de spanning. De schrijver bezit de gave om zich zó in het verleden in te leven dat het voor de lezer een werkelijk heden wordt’.

N.C.R.V.

'„De Soete Bazinne” boeit van begin tot eind, door de snelle opeenvolging der tafereelen, door de rijkdom aan mensen en gebeurtenissen, door de kleur, de beweeglijkheid, de gloed van het opgeroepen leven’.

Het Vaderland

'Men brengt met Wertheim's boeken gezellig-onderhoudende uren door, gezellig vooral ook, omdat zijn boeken ons nu eens niet verplaatsen naar de vooravond van de catastrofe, maar juist naar de tijd van die dynamische, met optimisme geladen ontstaansgeschiedenis van de Joodse gemeenschap in Nederland, als onderdeel van de rijke geschiedenis van het Nederlandse volk’.

Nieuw Israëlitisch Weekblad

'Wertheim heeft een boeiende roman geschreven, waaruit vooral ook duidelijk z'n liefde voor Amsterdam blijkt’.

De Gelderlander

'Wertheim vertelt boeiend, hij verstaat de kunst een spannend verhaal te bouwen en schrijft goed. Een ontspanningsroman van het aanbevelenswaardig soort’.

De Standaard (België)

'... een hartveroverend boek, kennelijk met plezier geschreven’.

Het Parool

'Met meesterhand geschreven verhaal...
... een aangrijpend en merkwaardig sterk boek...’.

Prisma-Lectuurvoorziening

ELSEVIER - UITGAVEN

De nieuwe nationale encyclopedie

DE ALGEMENE WINKLER PRINS IN 10 DELEN

*een encyclopedie met een oude, beroemde
naam maar nieuw van A-Z*

onder hoofdredactie van Prof. Dr. E. De Bruyne †, Prof. Mr. H. R. Hoetink, Prof. Dr. J. F. Koksma, Dr. R. F. Lissens en Prof. Dr. J. Presser

*moderner - mooier uitgevoerd - rijker geïllustreerd
dan enige andere nieuwe encyclopedie*

★

- een uitgebreide en ervaren redactiestaf
- meer dan 700 deskundige medewerkers
- 125 samenvattende artikelen, geschreven door vooraanstaande Europese geleerden
- ideale combinatie van tekst en beeld
- nieuw en vernuftig systeem van indeling

★

- groot formaat — 26 x 17½ cm
- compleet in 10 delen van elk ca. 800 blz.
- ca. 100 000 onderwerpen
- 7 100 foto's en tekeningen
- 84 grote platen in vele kleuren
- 253 kaarten en plattegronden in kleuren
- geheel uitgevoerd op kostbaar kunstdrukpapier
- prachtige stempelbanden

*Vraag het uitvoerige prospectus en inzage van de reeds
verschenen delen in de boekhandel*

ELSEVIER - HET HUIS DER ENCYCLOPEDIËN